รวมบทความบางเรื่อง

ของ

นายปรีดี พนมยงค์

รวมบทความบางเรื่อง

ของ

นายปรีดี พนมยงค์

เกี่ยวกับ

ระบอบประชาธิปไตยและการร่างรัฐธรรมนูญ

รวมบทความบางเรื่อง

ของ

นายปรีดี พนมยงค์

เกี่ยวกับ

ระบอบประชาธิปไตยและการร่างรัฐธรรมนูญ

PRIDI-PHOONSUK
ปรีดี - พูนศุข พนมยงค์
www.pridi-phoonsuk.org
ChangeFusion OPENBASE.in.th
เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

สำนักพิมพ์สันติธรรม

๓๑ ตรอกพระจันทร์ใต้ ถนนมหาราช

กรุงเทพมหานคร โทร. ๒๒๘๒๒๑

คำขึ้นต้น

"รวมบทความบางเรื่องของท่านปรีดี พนมยงค์ เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยและการร่างรัฐธรรมนูญ" ที่อยู่ในมือของท่านผู้อ่านขณะนี้ เป็นบทความที่ท่านปรีดีได้เขียนขึ้นภายหลังกรณี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เพื่อเป็นการตอบสนองเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม

บางบทความเป็นข้อชี้แนะต่อผู้บริหารราชการแผ่นดินและผู้ที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญ เพื่อจะให้ร่างรัฐธรรมนูญนั้นได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม และบางบทความก็เป็นการทำความเข้าใจเพื่อความถูกต้องต่อข้อซักถามหรือข้อกล่าวหาของบางคนเกี่ยวกับความเป็นมาของระบอบประชาธิปไตยของไทย

ในการชี้แนะและทำความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย ท่านปรีดี ได้เดินตามคติของ ท่านประธานาธิบดี ลินน์คอล์น ประธานาธิบดีคนที่ ๑๖ ของสหรัฐอเมริกา ที่ว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือ "การปกครองของราษฎร โดยราษฎรและเพื่อราษฎร" และคำว่า "ราษฎร" ในที่นี้หมายถึงราษฎรผู้เป็นพลังพื้นฐานของสังคม คือราษฎรผู้ออกแรงงานรังสรรค์สังคม

แต่โดยที่ผู้บริหารราชการแผ่นดินและผู้ที่มีส่วนในการร่างรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่ในขณะนั้น เป็นอีกชนชั้นหนึ่ง

ต่างหาก จากราษฎรสามัญทั่วไป คือเป็นชนชั้นที่ยังชีพอยู่ได้ด้วยการกดขี่ขูดรีดราษฎรส่วนใหญ่ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งในรูปของดอกเบี้ย, ค่าเช่า ค่าบริการและแรงงานส่วนเกิน จึงในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้น (๒๕๑๗) ซึ่งพิมพ์รวมอยู่ในตอนท้ายสุดของหนังสือเล่มนี้แล้ว ก็เป็นไปตามหลักสัจจธรรมที่ว่า "ชนชั้นใดเป็นผู้สร้างกฎหมาย ก็สร้างขึ้นมาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชนชั้นนั้น"

รัฐธรรมนูญ (๒๕๑๗) ฉบับนี้ จึงเป็นรัฐธรรมนูญที่สร้างขึ้นมาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของคณะผู้ร่างรัฐธรรมนูญและชนชั้นของเขา รัฐธรรมนูญ (๒๕๑๗) ฉบับนี้ จึงเป็นรัฐธรรมนูญที่ไม่ยืนอยู่กับหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่ว่าเป็นการปกครองของราษฎร โดยราษฎรและเพื่อราษฎร รัฐธรรมนูญ (๒๕๑๗) ฉบับนี้ จึงเป็นรัฐธรรมนูญที่ไม่ตอบสนองเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม และรัฐธรรมนูญ (๒๕๑๗) ฉบับนี้เป็นรัฐธรรมนูญที่ห่างไกลจากทัศนคติประชาธิปไตยของท่านปรีดีโดยสิ้นเชิง

ทัศนคติประชาธิปไตยของท่านปรีดีเป็นอย่างไร ? ก็ขอเชิญท่านเรียนรู้ได้จากหนังสือเล่มนี้

ขอขอบคุณ

สุพจน์ ด่านตระกูล

7 พ.ค. 18

สารบาญ

	หน้า
สาส์นจากท่านปรีดี ฯ ถึง ฯพณฯ สัญญา	๑
สาส์น ถึง ฯพณฯ รองนายกรัฐมนตรี	๖๒
ข้อสังเกตบางประการ ฯ เกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญ	๑๒๕
ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้น	๒๔๗
รัฐธรรมนูญฉบับบังกะหล่า	๓๑๗
ผู้เกินกว่าราชา	๓๒๕
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (๒๕๑๗)	๓๖๑

สาส์นจากท่าน ปรีดี พนมยงค์

ถึง

ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์

นายกรัฐมนตรี

(สำเนา)

ชานกรุงปารีส

วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เรียน ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี

อาศัยความตามประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโส มีหน้าที่รับปรึกษาราชการแผ่นดิน ซึ่งข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งนี้มาโดยถูกต้องตามกฎหมายจนถึงปัจจุบันนี้ และอาศัยคำเรียกร้องของรัฐบาลให้ปวงชนแสดงความเห็นเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้ง ฉะนั้นข้าพเจ้าในฐานะราษฎรคนหนึ่งและในฐานะรัฐบุรุษอาวุโสจึงขอเสนอความเห็นมายังท่านและรัฐบาลดังต่อไปนี้

๑. ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความแล้วว่าข้าพเจ้าไม่ปรารถนาเสนอให้ร่างตามบทมาตราของรัฐธรรมนูญฉบับใดโดยเฉพาะ แม้ฉบับที่ข้าพเจ้าเคยมีส่วนในการร่าง แต่ข้าพเจ้าขอร้องว่ารัฐธรรมนูญใหม่จะต้องเคารพเจตนาประชา-

ธิปไตยสมบูรณ์ของปวงชนชาวไทย ซึ่งตรงกับเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม และตรงกับ "สังคมสัญญา" ระหว่างพระปกเกล้า ฯ ในฐานะแทนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับปวงชนชาวไทย ที่พระองค์ทรงโอนพระราชอำนาจเพื่อให้ประชากรของพระองค์ "ดำรงอิสสราธิปไตยโดยสมบูรณ์" ดังปรากฏในพระราชปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ซึ่งพระองค์ได้ทรงยกร่างขึ้นโดยพระองค์เอง ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความแล้ว "สังคมสัญญา" นี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดไม่มีสิทธิละเมิดได้

ข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านและรัฐบาลสอดส่องระมัดระวังป้องกันผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญใหม่และกฎหมายเลือกตั้งละเมิดหลักการอันศักดิ์สิทธิ์นี้ โดยเฉพาะบางท่านที่ตีความคำว่า "ประชาธิปไตย" เอาตามใจชอบ แล้วนำไปประยุกต์เอาตามใจชอบ ท่านกับรัฐบาลย่อมทราบเหมือนคนไทยทั้งหลายว่า คำนิยามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้รับรองแล้วว่าหมายถึง "แบบปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่" ปวงชนแสดงมติของตนโดยทางตรงหรือโดยทางผู้แทนที่ตนเลือกตั้ง ข้าพเจ้าไม่เคยพบตำราหรือการปฏิบัติของประ

เทศใดในโลก ที่ถือว่าวุฒิสภาซึ่งสมาชิกเป็นโดยการแต่งตั้งนั้นเป็นระบบประชาธิปไตย

๒. แม้ท่านกับรัฐบาลถือว่ามีหน้าที่เพียงชั่วคราวระหว่างที่ยังไม่มีรัฐธรรมนูญใหม่และการเลือกตั้งใหม่ที่จะมีรัฐบาลใหม่ก็ดี แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านกับรัฐบาลมีความรับผิดชอบอย่างสำคัญต่ออนาคตของชาติ เพราะถ้ารัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งที่บัญญัติขึ้นในสมัยรัฐบาลนี้ มิได้ให้สิทธิในทางปฏิบัติแก่ราษฎรทุกชนชั้นวรรณะและทุกชนชาติไทยมีโอกาสต่อสู้กันอย่างสันติในรัฐสภา เช่นมีวิธีการปฏิบัติเพื่ออภิสิทธิ์ชนฝ่ายเดียวแล้ว ก็จะเป็นช่องทางให้ฝ่ายถูกกีดกันในทางปฏิบัติใช้วิธีต่อสู้นอกรัฐสภาขึ้น ความสงบสุขของบ้านเมืองก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ ท่านย่อมเห็นได้ว่าประเทศที่มีการกีดกันในทางกฎหมายหรือในทางปฏิบัติราษฎรส่วนใดไว้ ประเทศนั้นก็มีการต่อสู้นอกรัฐสภาขึ้น ส่วนประเทศที่ไม่มีการกีดกันเช่นว่านี้ก็ไม่ปรากฏว่ามีการต่อสู้กันนอกรัฐสภา

๓. พร้อมจดหมายนี้ ข้าพเจ้าขอส่งมาเพื่อท่านกับรัฐบาลพิจารณาซึ่งบทความที่ข้าพเจ้าให้หัวเรื่องว่า **"วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย โดยให้ราษฎรมีสิทธิ์ถอดถอนผู้แทน** (Recall) **ให้รัฐจ่ายค่าป่วยการ**

แก่ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน, ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรค, สภาเดียว"

บทความนี้มีข้อความตรงกันในสาระสำคัญที่ข้าพเจ้าได้มอบให้แก่องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ ที่ปรารถนาได้บทความของข้าพเจ้าไปพิมพ์ในหนังสือที่ระลึกวันที่ ๑๐ ธันวาคม และมีคำนำเพิ่มเติมภายหลังที่ข้าพเจ้าได้ทราบความเห็นของผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งในสหพันธ์รัฐเยอรมัน

ถ้าท่านเห็นสมควร โปรดบัญชาให้เจ้าหน้าที่สำนักนายกรัฐมนตรีพิมพ์จดหมายและบทความนี้มอบให้แก่ท่านรัฐมนตรีในคณะของท่านและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งรับไว้ประกอบการพิจารณาด้วย

อนึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องที่ข้าพเจ้าเสนอมายังท่านนี้เป็นปัญหาส่วนรวมของประเทศชาติ ฉะนั้นจึงขอเรียนไว้ให้ทราบล่วงหน้าว่าข้าพเจ้าไม่เห็นเป็นการขัดข้องที่ผู้สนใจจะได้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเสนอมวลราษฎร

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

นายปรีดี พนมยงค์

รัฐบุรุอาวุโส

คำนำ

เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๑๖ ข้าพเจ้าได้ส่งบทความไปให้องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ ที่ปรารถนาจะนำลงในหนังสือที่จะจัดพิมพ์ขึ้นเป็นที่ระลึกวันที่ ๑๐ ธันวาคม ข้าพเจ้าให้ชื่อบทความนั้นว่า "**พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว วิธีให้ราษฎรถอดถอนผู้แทน** (Recall) **วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปสู่ยาก, เสนอให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่มาลงละแนนและสภาเดียว**" ความเห็นของข้าพเจ้าที่แสดงไว้นั้นบางเรื่องอาศัยจากการที่ข้าพเจ้าเคยเรียนมาทางตำราแต่ยังไม่เคยนำมาปฏิบัติในประเทศไทย บางเรื่องเคยปฏิบัติในประเทศไทยและในต่างประเทศ บางเรื่องข้าพเจ้าได้คิดขึ้นเองคือการให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่ารัฐมีเงินนอกงบประมาณพอจ่ายได้ในการเลือกตั้ง ๒๕ ครั้งในรอบ ๑๐๐ ปีนี้ ฯลฯ

ส่วนวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันที่มีข่าวว่าบางท่านต้องการให้นำมาใช้ในประเทศไทยนั้น ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในบทความที่อ้างข้างต้นแล้วว่าข้าพเจ้าเพียงแต่เคยเรียนทางตำราเมื่อครั้งเป็นนักศึกษาคณะนิติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสเมื่อประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว อันตรงกับสมัยที่ประเทศเยอรมันใช้รัฐธรรมนูญฉบับ "ไวมาร์" ผู้สนใจในประวัติศาสตร์การเมืองย่อมรู้ว่า "พรรคชาติสังคม" ซึ่งมีชื่อย่อว่า "นาซี" ของฮิตเลอร์ ได้อาศัยวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันชนะในการเลือกตั้งเมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๒ แล้วฮิตเลอร์ได้เป็นประมุขของรัฐบาล (ชานเซลเลอร์) เยอรมันใน ค.ศ. ๑๙๓๓ (ในเมืองไทยนั้น คนไทยจำนวนไม่น้อยยังคงระลึกได้ถึง "พรรคชาติสังคม" ของจอมพลสฤษดิ์ โดยมีผู้ที่นิยมลัทธินาซีได้เสนอให้ตั้งขึ้นภายหลังที่จอมพลสฤษดิ์ทำรัฐประหาร ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐ และก่อนทำสิ่งที่เรียกเอาเองว่า "ปฏิวัติ" เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๐ ทำนองคล้าย ๆ กับที่ฮิตเลอร์ทำมาแล้ว)

ต่อมาเมื่อพรรคชาติสังคมของฮิตเลอร์เป็นพรรคเดียวที่ถูกต้องตามกฎหมาย ครั้นแล้วฮิตเลอร์เป็นเผด็จการเต็มตัว การเลือกตั้งทั่วไปโดยราษฎรไม่มีขึ้นจนกระทั่งสถาปนาสหพันธรัฐเยอรมันใน ค.ศ. ๑๙๕๕ ดังนั้นแม้ข้าพเจ้าจะเคยไป

ประเทศเยอรมันระหว่าง ค.ศ. ๑๙๓๕–๑๙๓๖ ข้าพเจ้าจึงไม่มีทางประสบด้วยตนเองถึงวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันสมัยที่ยังเป็นประชาธิปไตยอยู่ก่อนฮิตเลอร์ แม้จะได้ตั้งสหพันธรัฐเยอรมันขึ้นแล้วและได้มีการเลือกตั้งแบบสัดส่วนตามพรรค ข้าพเจ้าก็ไม่มีโอกาสที่เห็นแก่ตาตนเองว่าผลปฏิบัติจริงเป็นอย่างไร ข้าพเจ้าเพียงแต่สนใจติดตามข่าวเท่านั้น

ดังนั้นในบทความดังกล่าวของข้าพเจ้า จึงขอให้นักศึกษาถามผู้รู้ช่วยอธิบายเพิ่มเติมให้แจ่มแจ้งและขอให้ถามผู้มีประสบการณ์ช่วยอธิบายด้วย ทั้งนี้โดยคำนึงตามสุภาษิตของไทยว่า "สิบปากว่าไม่เท่าหนึ่งตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่าหนึ่งมือคลำ" เมื่อข้าพเจ้าได้ส่งบทความไปยังองค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์แล้วจึงได้รับหนังสือพิมพ์ "ประชาธิปไตย" ฉบับลงวันที่ ๒๙ พ.ย. ๒๕๑๖ พบบทความในหัวเรื่องว่า "การเลือกตั้งแบบเยอรมัน" ซึ่งคุณศุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์ อดีตอุปนายกสมาคมนักเรียนไทยในสหพันธรัฐเยอรมัน ปัจจุบันเป็นอาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยมหิดลได้เขียนไปลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น คุณศุภวิทย์ ฯ ได้ศึกษาอยู่หลายปีในสหพันธ์รัฐเยอรมันจนสำเร็จปริญญาโท เป็นผู้มีความรู้ทาง

เศรษฐศาสตร์และการเมือง เป็นนักวิชาการผู้หนึ่งซึ่งมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งแบบเยอรมัน ผมได้อ่านบทความของท่านผู้นี้แล้วเห็นว่า แม้ท่านเป็นนักเรียนจากประเทศเยอรมัน แต่ท่านก็ถือเอาหลักวิชาที่ท่านเล่าเรียนได้ความรู้มานั้น มาประยุกต์ตามสภาพท้องที่กาลสมัยของประเทศไทย ข้าพเจ้าจึงขอคัดความตอนหนึ่งแห่งบทความของท่านมาไว้ดังต่อไปนี้

"ระบบการเลือกตั้งที่กล่าวมาโดยสังเขปข้างบนนี้เหมาะสมใช้การได้พอสมควรในเยอรมันตะวันตก ซึ่งเป็นประเทศที่มีระบบพรรคการเมืองที่แข็งแกร่งใช้เวลาวิวัฒนาการมานานกว่าร้อยปี มีประชาชนที่มีการศึกษาดี และตื่นตัวในทางการเมืองมากกว่าชนชาติส่วนใหญ่ในยุโรป เข้าใจการเลือกตั้งพรรคโดยอาศัยนโยบายเป็นเครื่องตัดสิน มีการปกครองแบบมลรัฐ การคัดเลือกตัวผู้สมัครจึง Decentralized และมีการส่งรายชื่อผู้สมัครเป็นรัฐ ๆ ไป ฯลฯ

เพราะฉะนั้นการนำเอาระบบนี้มาใช้ในประเทศไทย ซึ่งมิได้มีการปกครองแบบมลรัฐ ระบบพรรคการเมืองยังอ่อนปวกเปียก นโยบายของพรรคต่าง ๆ ก็หาความแตกต่างที่เด่นชัดไม่ได้ และประชาชนส่วนใหญ่ยังนิยม

เลือกตัวบุคคลอยู่อีก ทั้งยังไม่ชินกับนโยบายพรรค ฯลฯ จึงเป็นสิ่งที่ควรต้องพิจารณาอย่างละเอียดละออถึงข้อเสียอันพึงจะเกิดขึ้นได้"

คุณศุภวิทย์ ฯ ได้กล่าวถึงสิ่งหนึ่งที่ข้าพเจ้ามิได้เน้นไว้ในบทความของข้าพเจ้า คือการที่ประเทศเยอรมันตะวันตกมีการปกครองแบบมลรัฐ ซึ่งเป็นเครื่องสะกิดใจให้ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการร่างรัฐธรรมนูญได้ระลึกไว้ ในบทความของข้าพเจ้าได้กล่าวแต่เพียงชื่อประเทศเยอรมันตะวันตกกว่าสหพันธรัฐเยอรมัน เพราะข้าพเจ้าเห็นว่าคนไทยทั่วไปก็พอจะรู้ความหมายของคำว่า "สหพันธรัฐ" อยู่แล้ว ซึ่งต่างกับประเทศไทยที่เป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกันหรือเป็นแต่เพียงรัฐเดียวของราชอาณาจักรนั้น ข้าพเจ้าจึงชอบชมเชยคุณศุภวิทย์ ฯ ที่สะกิดให้ผู้สนใจในวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันว่า ประเทศเยอรมันตะวันตกนั้นมีการปกครองแบบมลรัฐต่างกับของไทย ข้าพเจ้า จึงขอให้ท่านผู้อ่านบทความของข้าพเจ้าถือเอาบทความ ของ คุณศุภวิทย์เป็นหลักประกอบด้วยแล้วพึงวินิจฉัยว่าการเลือก ตั้งแบบเยอรมันในทางหลักวิชาการก็ดี ในทางปฏิบัติก็ดี เหมาะสมแก่กาลสมัยของประเทศไทยในปัจจุบันนี้หรือไม่

เนื่องจากมีผู้สนใจหลายท่านต้องการทราบความเห็นของข้าพเจ้าถึงวิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย ข้าพเจ้าจึงขอให้คุณปราโมทย์ พึ่งสุนทร อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และอดีตพฤฒสมาชิก เป็นผู้ช่วยจัดพิมพ์บทความที่ข้าพเจ้ามอบให้องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ประกอบกับคำนำที่เขียนไว้ในวันนี้รวมกันเป็นหนังสือเล่มหนึ่งให้ชื่อว่า

ข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์

ต่อ

ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี

เรื่อง

"วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย

โดยให้ราษฎรมีสิทธิถอดถอนผู้แทน (Recall) ให้รัฐจ่ายค่าป่วยการแก่ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง, วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน, ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรค, สภาเดียว

หวังใจว่าทุกท่านที่ปรารถนาส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตยคงจะรับไว้ประกอบพิจารณา

วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๑๖

ปรีดี พนมยงค์

พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว วิธีให้ราษฎรถอดผู้แทน (Recall) วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปสู่ยาก เสนอให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่มาลงคะแนน, ชนรุ่นใหม่จะมีทางได้เป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่, และ "สภาเดียว"

เสนอโดย

นายปรีดี พนมยงค์

ด้วยคุณพีรพล ในนามขององค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ ได้โทรศัพท์ข้ามทวีปจากกรุงเทพ ฯมาถึงผมที่ชานกรุงปารีส ขอคำขวัญและบทความเพื่อองค์การ ฯ นำลงในหนังสือที่จะจัดพิมพ์ขึ้นเป็นที่ระลึกวันที่ ๑๐ ธันวาคม ผมยินดีสนองศรัทธาโดยขอให้ถือตามคำขวัญอันหนึ่งอันเดียวกันที่ผมมอบให้แก่ชาวธรรมศาสตร์ในสหราชอาณาจักร์ (อังกฤษ) และมวลชนที่รักชาติทั้งหลายว่า "จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม"

ส่วนบทความสำหรับองค์การ ฯ คราวนี้ ผมได้ลงมือเขียนไว้หลายหน้ากระดาษพิมพ์แล้ว แต่ยังไม่ครบถ้วนตามที่

ตั้งใจไว้เพื่อให้นิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรพึงตระหนักถึงภยันตรายที่กำลังคุกคามประชาธิปไตยโดยทางอ้อม โดยเฉพาะพวกที่เอาเสื้อคลุมที่มีป้ายยี่ห้อว่าประชาธิปไตยมาสวมใส่เพื่ออำพรางธาตุแท้ปฏิกิริยาของเขา แทรกซึมเข้ามาในขบวนการของนิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎร เพื่อหวังเหนี่ยวรั้งให้ประชาธิปไตยที่วีรชนได้นำมาให้ปวงชนก้าวหนึ่งแล้วต้องชงักงัน และดึงให้ถอยหลังเข้าคลองเพื่ออภิสิทธิ์ชนได้เบียดเบียนปวงชนต่อไปอีก หรือฟื้นระบบเบียดเบียนการกดขี่ที่อภิสิทธิ์ชนเคยทำมาแล้วในอดีต ซึ่งจะเห็นได้จากการที่บางคนเอาคำว่า "ประชาธิปไตย" ที่มีความหมายตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานรับรองแล้วว่าหมาย ถึง "แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่" นั้นมาผันแปรเอาตามใจชอบ และนำไปประยุกต์ลักษณะของรัฐธรรมนูญฉบับที่ตนชอบตามอคติ เช่นรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่มีบทถาวรว่าประธานองค์มนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกนั้น ผู้มีอคติในรัฐธรรมนูญฉบับนั้นก็ว่าฉบับนั้นเป็ประชาธิปไตย และประยุกต์แก่รัฐธรรมนูญฉบับอื่นที่ตนไม่ชอบ โดยเลือกเอาตอนที่เป็นบทเฉพาะกาลชั่วคราวโดยมิได้พิจารณาตัวบทถาวรซึ่งเมื่อพ้นกำหนดเฉพาะกาลแล้ว

จะมีลักษณะเป็นหรือไม่เป็นประชาธิปไตย ส่วนบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ ซึ่งแสดงว่ารับมรดกตกทอดจากรัฐธรรมนูญ ๙ พ.ย. ๒๔๙๐ ที่มีฉายาว่า "รัฐธรรมนูญใต้ตุ่ม" นั้น ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญไม่ยอมพูดให้เป็นวิทยาทานโดยบริสุทธิ์ใจแก่นิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎร แม้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ที่ไม่มีบทเฉพาะกาล แต่ตัวบทได้กล่าวไว้ถึงการเลือกตั้ง ๓ สมัย ก็ย่อให้นิสิตนักศึกษานักเรียนเพียงสมัยที่ ๑ ในระยะหัวต่อ ๖ เดือนเท่านั้นว่าเป็นลักษณะของธรรมนูญนั้น "ออกมาในรูปรวบอำนาจโดยสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมี ๗๐ นายแต่งตั้งโดยผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร" โดยไม่กล่าวถึงสมัยที่ ๒ และสมัยที่ ๓ เมื่อพ้นกำหนด ๑๐ ปีที่การปกครองจะเป็นถาวรโดยราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งผู้แทนทั้งปวง ซึ่งเป็นการชี้อุดมการประชาธิปไตยให้เป็นระบบถาวรของสยาม

แม้ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญไทยจะยอมรับรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙เป็นประชาธิปไตยทั้งนี้ในรัฐธรรมนูญนั้นราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งผู้แทนโดยตรง และพฤฒสมาชิกเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งเองโดยวิธีอ้อมหรือเลือกตั้ง ๒ ชั้น แต่ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญก็ขมวดไว้ว่า "กล่าวกันว่าเป็นการเลือกตั้งที่เล่นพรรคเล่น

พวก สมาชิกพฤฒสภาล้วนแต่เป็นพวกของนายปรีดี พนมยงค์ เกือบทั้งสิ้น" ผู้มีใจเป็นธรรมย่อมเห็นได้ว่าเป็นคำกล่าวของพวกที่แพ้ในการเลือกตั้ง โดยพวกเขาไม่บอกความจริงที่รู้หรือควรรู้ได้ว่าฝ่ายแพ้เลือกตั้งทำบัญชีสมัครฝ่ายตนขึ้นหวัง "กินรวบ" ชนิด "รวมเขตต์" จังหวัดใหญ่ เหมือนดั่งที่พวกเขาพยายามโฆษณาชวนเชื่อให้ใช้วิธี "รวมเขตต์" ในรัฐธรรมนูญที่กำลังร่างกันอยู่ เพื่อพรรคอื่น ๆ รู้ว่าอีกพรรคหนึ่งเตรียมใช้วิธีกินรวบแล้วก็สมานกันหลายพรรคเป็นแนวร่วมทำบัญชีรายชื่อผู้สมัครของแนวร่วมขึ้นบ้าง เมื่อฝ่ายที่เตรียมกินรวบมีคะแนนเสียงน้อยกว่าฝ่ายแนวร่วมก็เป็นธรรมดาที่แทนจะ "กินรวบ" นั้นกลายมาเป็น "แพ้รวบ"

ผู้ที่เรียกร้องให้มีการเลือกตั้งตามระบบพรรคนั้นควรรู้ดีว่าเขาทำกันอย่างไร ใครเคยพบเห็นบ้างว่าพรรคใดแทนจะออกเสียงให้คนสังกัดพรรคตนกลับไปออกเสียงให้คนสังกัดพรรคอื่น ผมมิใช่หัวหน้าของพรรคใดในการเลือกตั้งพฤฒสภาชิกครั้งกระนั้น ซึ่งแต่ละพรรคก็มีหัวหน้าพรรคของเขาโดยเฉพาะ สมาชิกในพรรคต่าง ๆ ที่เป็นฝ่ายชนะครั้งนั้นมีผู้ที่เคยเป็นนักเรียนกฎหมาย และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรม-

ศาสตร์และการเมืองหลายคนและมีผู้ให้ความนับถือผมเนื่องจากผมรับใช้ชาติมาหลายกรณีย์ที่เขาเห็นประจักษ์ จึงเป็นการยากที่ผมจะห้ามมิให้สมาชิกเหล่านั้นนับถือผม ฉะนั้นการที่จะลงโทษผมเช่นที่กล่าวนั้นจึงไม่เป็นธรรมอย่างยิ่ง และถ้าถือตามคำที่ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญกล่าวแล้ว องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ที่ขอคำขวัญและบทความของผมโดยมีศรัทธาต่อผมก็จะถูกหาว่าเป็พรรคพวกของผมไป

ผมได้เคยเสนอไว้ในบทความอื่น ๆ ที่ขอร้องรัฐบาลพิมพ์รัฐธรรมนูญไทยทุกฉบับเพื่อจำหน่ายให้นิสิตนักศึกษานักเรียนมวลราษฎรหาซื้อได้โดยราคาย่อมเยา เพื่อเป็นเครื่องมือประกอบการพิจารณาเสนอความเห็นรัฐบาลในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่แล้ว และเมื่อได้เห็นการเขียนประวัติรัฐธรรมนูญที่อ้างข้างต้นนั้น ผมก็ยิ่งเห็นความจำเป็นที่ท่านทั้งหลายต้องมีหนังสือรวบรวมรัฐธรรมนูญ เพื่อนิสิตนักศึกษานักเรียนมวลราษฎรจะได้จัดตั้งกลุ่มศึกษาของตนขึ้นเองและเทียบรัฐธรรมนูญทุก ๆ ฉบับตั้งแต่คำปรารภ และทุกมาตราแล้ววินิจฉัยเอง ว่าเรื่องใดตอนใดเป็นประชาธิปไตยหรือไม่เป็นโดยปราศจากอคติ แม้รัฐธรรมนูญฉบับที่ผมมี

ส่วนร่างก็ขอเชิญวิจารณ์ได้อย่างเสรี ท่านก็จะพบเองว่าผู้เขียนใดได้กล่าวตามความจริงหรือไม่

เพื่อที่องค์การ ฯ จะได้บทความของผมลงพิมพ์ทันในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๖ ผมจึงขอส่งมาคราวนี้เฉพาะตอนที่เกี่ยวกับเรื่องที่กำลังสนใจในระหว่างนี้ และเรื่องเกี่ยวกับปัญหาที่นักศึกษาหลายคนได้มาถามผม รวมทั้งคุณเสาวนีย์ ฯ เคยบอกและเคยถามด้วย โดยผมให้หัวเรื่องบทความว่า

"พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว, วิธีให้ราษฎรถอดผู้แทน (Recall), วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปสู่ยาก, เสนอให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่มาลงคะแนน, ชนรุ่นใหม่จะมีทางได้เป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่, และ "สภาเดียว" ผมไม่ขัดข้องที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และองค์การนิสิตนักศึกษานักเรียนแห่งสถานศึกษาทั้งหลาย หนังสือพิมพ์ และผู้สนใจทุกท่านจะจัดพิมพ์ขึ้นได้โดยผมไม่สงวนลิขสิทธิ์

๑. พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว ?

๑.๑ ท่านทั้งหลายได้ยินได้ฟังหรือได้เห็นตัวอย่างที่สด ๆ ร้อน ๆ จากการเลือกตั้งระบบพรรคที่แล้วมาว่าระบบ

พรรคนั้นได้แก้ปัญหาที่กล่าวกันว่า "ผู้แทนขายตัว" ได้หรือไม่ ปัญหาอยู่ที่คุณธรรมของผู้แทนแต่ละคนว่ามีความซื่อสัตย์ต่อประชาชิปไตยและต่อมวลราษฎรหรือไม่ ผู้แทนในพรรคหนึ่ง ๆ ย่อมมีทั้งคนที่ซื่อสัตย์และไม่ซื่อสัตย์ต่อมวลราษฎร ส่วนผู้ที่สมัครโดยไม่สังกัดพรรค ซึ่งไม่มีทางจะได้ประโยชน์จากพรรคก็ไม่มีทางขายตัวนอกจากผู้แทนที่เห็นแก่ตัวและจำพวกที่เรียกว่า "ผู้แทนผี" ส่วนพรรคนั้นก็มีชนิดที่เรียกกันว่า "พรรคผี" ที่อำพรางว่าเป็นฝ่ายค้าน แต่ตนเองหรือพรรคของตนหรือบางคนในพรรคของตนแอบไปรับประโยชน์จากฝ่ายรัฐบาล ชนรุ่นใหม่ที่สนใจก็ขอให้ศึกษาจากผู้แทนรุ่นเก่าที่ตนมีประสบการณ์นี้และความหมายของ "ผู้แทนผี" และ "พรรคผี" ไว้ด้วย ซึ่งเป็นการนิมิต (Invention) ที่เกิดมีขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่การเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่เขียนไว้เพื่ออภิสิทธิ์ชนและเพื่อที่ฝ่ายเสรีมนังคศิลาจะเอาชนะให้ได้ประกอบเป็นรัฐบาลขึ้น ก็ต้องใช้วิธีการหาคะแนนเสียงเพิ่มจาก "ผู้แทนผี" และ "พรรคผี" ที่ไม่อาจควบคุมสมาชิกในพรรคของตนได้ทั่วถึง จึงมีผู้แอบไปรับเงินจากฝ่ายเสรีมนังคศิลาโดยยอมทำที่พรรคไม่สามารถจับ

ได้ เช่นไม่มาประชุมในวันออกเสียงให้ความไว้วางใจรัฐบาล หรือในวันที่จะคัดค้านกฎหมายสำคัญของฝ่ายรัฐบาล โดยอ้างว่าป่วยหรืออ้างเหตุอื่นที่ไม่สามารถมาประชุมได้ การหลบตัวไม่มาสภาเช่นนี้ ก็เป็นการเพียงพอแก่ฝ่ายเสรีมนังคศิลาที่พรรคฝ่ายค้านมีเสียงคัดค้านน้อยลงไป

๑.๒ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนตามรัฐธรรมนูญ ฉบับ ๒๕๑๑ สรุปการเลือกตั้งครั้งนี้ มีพรรคการเมืองได้ส่งสมาชิกของพรรคเข้ารับเลือกตั้งรวมทั้งผู้ไม่สังกัดพรรคการเมืองใดสมัครรับเลือกตั้งด้วย ปรากฏผลดังนี้

พรรคสหประชาไทย	ได้ ๗๖	คน
พรรคประชาธิปัตย์	ได้ ๕๗	คน
พรรคแนวร่วมเศรษฐกรได้	๔	คน
พรรคสัมมาชีพช่วยชาวนาได้	๑	คน
พรรคแนวประชาธิปไตยได้	๗	คน
พรรคเสรีประชาธิปไตยได้	๑	คน
พรรคประชาชนได้	๒	คน
ผู้ไม่สังกัดพรรคใดได้	๗๑	คน
รวม	๒๑๙	คน

ผู้อ่านจะเห็นได้ว่าพรรค ส.ป.ท. ของฝ่ายจอมพลถนอม มีสมาชิกน้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด แต่ก็สามารถเอาชนะในสภาผู้แทนได้ ผมเห็นว่าเราไม่ควรลงโทษว่าผู้ไม่สังกัดพรรคใดทุก ๆ คนขายตัวให้แก่ฝ่ายจอมพลถนอม เราควรให้ความเป็นธรรมว่าผู้ไม่สังกัดพรรคใดนั้นเอง หลายคนหรือจำนวนมากคัดค้านเรื่องที่จอมพลถนอมเสนอรัฐสภา ปัญหาจึงมีว่าเสียงที่ฝ่ายจอมพลถนอมได้ขึ้นจนเกินกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดนั้นได้มาจากผู้แทนที่สังกัดพรรคอื่น ๆ ด้วย ถ้าผู้สนใจศึกษาให้รอบคอบจะเห็นว่าบางพรรคที่อ้างว่าเป็นฝ่ายค้านอย่างสำคัญได้ยกมือให้เรื่องที่จอมพลถนอมเสนอและบางครั้งพูดค้านแต่พอถึงเวลาก่อนลงมติก็บังเอิญมีความจำเป็นต้องไปห้องน้ำบ้างหรือไปพักผ่อนที่สโมสรสภาเพราะพูดมาเหนื่อยแล้วจึงขึ้นมาลงคะแนนในที่ประชุมไม่ทัน และยังมีบางคนของพรรคที่มิได้มาประชุม ผมจึงขอให้ผู้สนใจสอบสวนดูว่าที่มีผู้อ้างว่าการเลือกตั้งชนิด "รวมเขต" ในจังหวัดใหญ่แล้วได้ผู้แทนของบางพรรคชนิด "กินรวบ" นั้น สามารถป้องกันผู้แทนขายตัวได้จริงหรือไม่

เมื่อครั้งผมยังอยู่ในประเทศไทย ไม่เคยพบว่า**มีการเล่นพนันขนาดหนักในสโมสรรัฐสภา**แต่เมื่อมาอยู่ในประ

เทศฝรั่งเศสแล้วได้อ่านหนังสือพิมพ์จากประเทศไทยประกอบด้วยมีผู้เห็นแก่ตามาเล่าให้ฟังยืนยันความจริงของหนังสือพิมพ์ที่กล่าวว่าผู้แทนจำนวนหนึ่งมิใช่ทั้งหมด ได้เล่นการพนันได้เสียกันถึงขนาดเป็นแสน ๆ บาททีเดียว ฝ่ายแพ้ไม่มีเงินชำระก็ต้องเป็นลูกหนี้ ตามชื่อที่หนังสือพิมพ์และผู้เห็นแก่ตาตนเองเล่าให้ฟังนั้นก็**เป็นบุคคลของทุกพรรครวมทั้งพรรคฝ่ายค้านที่สำคัญ** นิสิตนักศึกษานักเรียนที่อยู่ในเมืองไทยถ้าต้องการความจริงก็อาจทราบได้ดีกว่าผม ดังนั้นตามตัวอย่างของเมืองไทยเรานี้เอง พรรคการเมืองไม่อาจควบคุมสมาชิกของตนให้ประพฤติในสิ่งควรประพฤติและละเว้นในสิ่งควรละเว้นได้

๑.๓ ส่วนพรรคการเมืองในเมืองนอกนั้นเราไม่ควรอ่านเพียงตำราเท่านั้น ควรศึกษาจากการปฏิบัติว่าเขาป้องกันการขายตัวของผู้แทนได้หรือไม่

(๑) ผู้ที่ไม่เคยไปเมืองนอกก็ได้ฟังวิทยุหรืออ่านหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยแถลงข่าวข้อเท็จจริงที่ลือกระฉ่อนไปทั่วโลกระหว่างนี้คือเรื่อง "Watergate" (วอเทอร์เกท) ซึ่งพรรค "Republican" ใช้วิธีลอบบันทึกอัดเสียงคำปรึกษาหา

รือของพรรค "Democrat" ที่สำนักงานใหญ่ของพรรคนี้ที่ตั้งอยู่ ณ อาคร "วอเทอร์เกท" ณ กรุงวอชิงตัน **พรรคนั้นพยายามปิดบังคนทำผิดของพรรค** แต่เมื่อเรื่องถึงมืออัยการและผู้พิพากษาไต่สวน พรรคนั้นก็ส่งตัวบางคนที่เป็นชั้นลูกน้องเป็นการบูชายัญต์ เรื่องก็ยังไม่จบลงง่าย ๆ คือลุกลามมาถึงท่านประธานาธิบดีนิคสันเองที่ผู้พิพากษาไต่สวนขอเทปอัดเสียง แต่ท่านได้อ้างเอกสิทธิ์ที่ไม่ยอมมอบเทปอัดเสียงให้ เรื่องยังคาราคาซังอยู่จนทุกวันนี้

(๒) เมื่อไม่นานมานี้ **ท่านแอกนิว** ก็ต้องลาออกจากการเป็นรองประธานาธิบดีสหรัฐ เพราะผู้พิพากษาที่มีหน้าที่สอบสวนได้ความว่า **ท่านรับเงินจากผู้รับเหมาบางคน** ที่ช่วยในการเลือกตั้งของพรรคท่าน ยังมีบุคคลหลายคนแห่งทำเนียบขาว**ที่ถูกฟ้องศาลฐานยักยอกเงิน** ที่นักธุรกิจเอามาให้เพื่อช่วยในการเลือกตั้งของพรรค **ในชั้นแรกพรรคก็อุบเรื่องนิ่งไว้ แต่ราษฎรอเมริกันเอะอะมากขึ้น** พรรคก็ต้องให้พวกของตนลาออกจากตำแหน่ง **มิใช่พรรคจัดการขึ้นก่อนราษฎร**

(๓) แม้ว่าพรรคดีโมแครตที่ตามชื่อแปลว่า "**พรรคประชาธิปไตย**" ก็มีกรณีทำนองเดียวกันกับพรรค "รีพับ-

ลิกัน" ถ้าพรรคนั้นยังไม่เป็นรัฐบาลเรื่องก็อื้อฉาวน้อยหน่อย แต่ถ้าพรรคนั้นเป็นรัฐบาลก็ไม่แน่ว่าจะมีคนในพรรคกินกันขนาดไหน **เพราะหลายคนแห่งพรรคนั้นเป็นคนโลภมากเพราะมีหนี้สินล้นพ้นตัวก็มีอยู่**

(๔) ในยุโรปอีกหลายประเทศก็ปรากฏว่ามีหลายพรรคที่สมาชิกขายตัว เช่นสมาชิกบางคนแห่งพรรคฝ่ายรัฐบาลในฝรั่งเศสได้อาศัยอำนาจหน้าที่ **ทำการทุจริตกรณีเครดิตอสังหาริมทรัพย์** คนไทยที่ไม่เคยมาเมืองนอกก็คงได้ฟังวิทยุหรือได้อ่านหนังสือพิมพ์กรณีที่**ท่านโพรฟู โม** รัฐมนตรีแห่งพรรคคอนเซอร์เวทีฟ ได้สมสู่กับหญิงโสเภณีที่ทูตทหารโซเวียตก็ไปสำนักนั้นด้วย เป็นที่น่าอันอายแก่ความลับสุดยอดของรัฐบาลอังกฤษ เมื่อไม่นานมานี้ก็ยังมี **ท่านเจ้าศักดินาแห่งพรรคเดียวกันนั้นซึ่งดำรงตำแหน่งช่วยว่าการในกระทรวงป้องกันราชอาณาจักร ได้สมสู่กับหญิงโสเภณีอีกหลายคนที่มาจากแหล่งลับเยอรมัน** และยังมีกรณีมากหลายที่คนสังกัดพรรคหนึ่งแล้วขายตัวให้พรรคอื่นถ้าราษฎรยังไม่เปิดโปงขึ้นพรรคก็อุบเรื่องนิ่งไว้

๑.๔ จากปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมในประเทศไทยเองและในเมืองนอก จึงเห็นได้ว่า **การป้องกันผู้แทนขาย**

ตัวนั้นมิใช่ทำได้โดยพรรค การที่ประเทศต่าง ๆ มีพรรคการเมืองนั้น เราต้องศึกษาตามหลักวิชาการเมืองให้ถูกต้องเสียก่อนว่าคนในชาติหนึ่ง ๆ นั้น **ประกอบด้วยหลายชนชั้นวรรณะซึ่งมีฐานะทางสังคมและทางดำรงชีพต่าง ๆ กัน แต่ละชนชั้นวรรณะแต่ละอันดับปลีกย่อยก็มีพรรคซึ่งเป็นตัวแทนในการดำเนินเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาที่เป็นอุดมคติของชนชั้นวรรณะและอันดับปลีกย่อย** ในบางประเทศเช่นใน ส.ร.อ. มีสิ่งที่เรียกว่า "พรรค" ใหญ่ ๒ พรรค นั้นคือ "ดีโมแครต" ที่แปลตามชื่อว่า "พรรคประชาธิปไตย" และ "รีพับลิกัน" ที่แปลว่า "ชาวสาธารณรัฐ" นั้น ก็เป็นพรรคของฝ่ายนายทุนด้วยกัน และไม่มีอุดมคติแน่นอนเป็นประจำ คือก่อนจะมีเลือกตั้งต่างพรรคก็นัดประชุมกำหนดนโยบายเป็นคราว ๆ ไป บางคราวนโยบายของ "ดีโมแครต" ก็เหมือนกับ "รีพับลิกัน" ชุดก่อนขึ้นไป ๑ ชุดเคยทำมา จึงมีลักษณะเป็น "พวกการเมือง" ยิ่งกว่า คือฝ่ายนายทุนแยกออกไป ๒ พวกตามชื่อดังกล่าว ส่วนพรรคที่แท้อันมีอุดมคติแน่นอนใน ส.ร.อ. นั้นถูก "พวกการเมือง" ใหญ่ของฝ่ายนายทุนกีดกันโดยวิธีเลือกตั้งของ

ระบบพวกการเมืองนั้น ท่านก็ย่อมเห็นได้ว่าพรรคการเมืองใหญ่นั้นไม่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัวได้ตามที่กล่าวมาแล้ว

๒. วิธีให้ราษฎรถอดผู้แทน (Recall)

๒.๑ เมื่อคุณเสาวณีย์ ลิมมานนท์ มาถามผมถึงวิธีป้องกันผู้แทนขายตัว ผมได้ชี้แจงความเห็นว่ามิใช่แก้โดยวิธีพรรคที่ไม่เคยปรากฏในเมืองไทยและเมืองนอกตามตัวอย่างที่ผมกล่าวมาแล้ว แต่อยู่ที่ต้องแก้ตัวผู้แทนนั้นๆเองว่าจะมีวิธีการอย่างไรให้เขามีหิริโอตตัปปะยึดมั่นในประโยชน์ของมวลราษฎรยิ่งกว่าส่วนตัว มีวิธีการที่ให้เขาจำต้องปฏิบัติในสิ่งควรประพฤติละเว้นในสิ่งควรละเว้น และต้องใช้วิธีให้อำนาจแก่ราษฎรที่เลือกตั้งผู้นั้นขึ้นมาสามารถควบคุมผู้แทนของตนได้โดยตรงมิใช่หวังให้พรรคควบคุม ผมเห็นว่าวิธีป้องกันผู้แทนขายตัวมีวิธีที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งเท่าที่พบ คือวิธีรัฐธรรมนูญของบางประเทศและบางรัฐ เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า "Recall" ซึ่งแปลว่า "**การเรียกตัวกลับคืน**" หรือ "**การถอดผู้แทน**" คือเมื่อราษฎรในเขตเลือกตั้งผู้แทนคนใดเห็นว่าผู้แทนของตนมีพฤติการณ์ที่ส่อให้เห็นว่าไม่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตน ก็มีสิทธิ์เมื่อรวมกันได้ประมาณร้อยละ ๒๕ หรือกว่า

นั้นขึ้นไปทำหนังสือยื่นต่อรัฐสภาหรือองค์การใดที่เหมาะสม เรียกตัวผู้แทนนั้นกลับคืนให้หมดสมาชิกภาพไป วิธีนี้เริ่มมีขึ้นก่อนในบางแขวง(Canton) อันเป็นรัฐในสมาพันธรัฐสวิต-เซอร์แลนด์ ต่อมาบางมลรัฐในสหรัฐอเมริกาได้นำวิธีนี้ขึ้นไปใช้ แต่รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาไม่ยอมใช้วิธีนี้จึงมีผู้แทนทั้งพรรค "ดีโมแครต" และ "รีพับลิกัน" ขายตัวกันหลายคน ส่วนในรัฐธรรมนูญจีนตามระบบประชาธิปไตยแผนใหม่ นั้นก็มีบทบัญญัติวิธีเรียกผู้แทนกลับคืนคล้ายกันกับวิธีของบางมลรัฐและบางแขวงในค่ายเสรีนิยม

๒.๒ วิธีเรียกผู้แทนกลับคืนต้องใช้จ่ายเงินของรัฐบาลมาก ถ้ามีการเลือกตั้งชนิด "รวมเขต" ของจังหวัดใหญ่ ๆ แต่ถ้ามีการเลือกตั้งชนิด "แบ่งเขต" ของจังหวัดใหญ่เท่ากับจำนวนของจังหวัดนั้นพึงมีผู้แทนได้แล้วรัฐก็ใช้เงินน้อยกว่าเท่ากับการเลือกตั้งซ่อมเมื่อผู้แทนตายหรือลาออก เมื่อผู้แทนแต่ละคนรู้ตัวว่าตนอาจจะถูกราษฎรเรียกตัวกลับคืนหรือถูกถอนการเป็นสมาชิกโดยราษฎรในเขตของตน ผู้แทนแต่ละคนก็จะต้องระมัดระวังตัวโดยไม่ทำผิดต่ออุดมคติและคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้แก่ราษฎรในขณะเลือกตั้งรวมทั้งไม่ยอมขายตัว ดังนั้น

เราอาจจะไม่มีการถอนตัวผู้แทนหรือจะถอนเพียงไม่กี่คนที่ไม่มีหิริโอตตัปปะ แต่ราษฎรก็คงไม่เสียดายที่จะต้องใช้จ่ายในการเลือกตั้งใหม่ดีกว่าที่จะปล่อยให้ผู้แทนขายตัวคงอยู่ในตำแหน่งต่อไปจนครบวาระ

ถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่กำหนดให้มีสภาผู้แทนแต่สภาเดียวโดยไม่มีสภาสูงหรือวุฒิสภา ตามที่ผมทราบจากคุณเสาวณีย์ ลิมมานนท์ว่า **นักศึกษาได้เคยร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ไว้ก่อนเหตุการณ์ตุลาคมแล้วว่าให้มีสภาผู้แทนแต่สภาเดียว** รัฐก็สามารถประหยัดเงินที่จะต้องจ่ายเป็นเงินเดือนของท่านวุฒิสมาชิกและค่าใช้จ่ายวุฒิสภารวมแล้วปีหนึ่งกว่าสิบล้านบาทนั้น เอามาตั้งเป็นเงินงบสำรองไว้เพื่อใช้จ่ายในการต้องเลือกตั้งซ่อมแทนตำแหน่งว่างที่ผู้แทนชนิดขายตัวเองต้องถูกเรียกกลับคืนหรือถูกถอนสมาชิกสภาพโดยราษฎรเอง ผมคะเนว่าเงินสำรองที่ประหยัดได้ประมาณปีละสิบล้านบาทนี้คงพอการที่จะเลือกตั้งซ่อมไม่น้อยกว่าสิบตำแหน่ง แต่ถ้าเงินสำรองนั้นไม่พอก็ขอตั้งงบประมาณเพิ่มเติมได้ โดยคิดว่าการเลือกตั้งใหม่ทั่วทั้งประเทศนั้นก็เคยทำกันมาแล้วเมื่อรัฐบาลกับสภาผู้แทนขัดแย้งกันก่อนถึงกำหนด

วาระที่ผู้แทนหมดสมาชิกภาพ รัฐบาลก็สามารถยุบสภาแล้วให้มีการเลือกตั้งใหม่ซึ่งต้องใช้จ่ายเงินยิ่งกว่าการเลือกตั้งใหม่แทนในตำแหน่งว่างที่ผู้แทนราษฎรถูกเรียกตัวกลับคืน

๓. วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปสู่ยาก

นักศึกษาหลายคนถามผมว่าวิธีเลือกตั้งชนิดใดจึงจะเหมาะสมแก่สภาพของราษฎรไทยในปัจจุบัน

๓.๑ ผมตอบว่าบางวิธีผมเคยเรียนเคยเห็นมา และเคยนำเสนอใช้ในประเทศไทย บางวิธีเคยอ่านจากตำราแต่ไม่เคยมีประสบการณ์เอง แต่ก็พิจารณาจากสภาพของราษฎรไทยเป็นสำคัญก่อนอื่นว่าจะต้องตั้งต้นจากง่ายไปสู่ยาก เปรียบเหมือนนักเรียนชั้นประถมก็ต้องเรียนเลื่อนขึ้นไปเป็นลำดับไปสู่มัธยมแล้วเข้ามหาวิทยาลัยเรียนขั้นปริญญาตรี บริญญาโท ปริญญาเอกเป็นลำดับไป ถ้าจากประถมกระโดดขึ้นเรียนปริญญาเอกก็ไม่มีทางสำเร็จและจะทำให้นักเรียนผู้นั้นเบื่อหน่ายไม่มาเรียนหรือลาออกไป ฉันใดก็ดีถ้าวิธีเลือกตั้งยุ่งยากซับซ้อนราษฎรที่มีสภาพยังไม่ถึงขั้นนั้นก็เบื่อหน่ายแล้วก็จะไม่มาออกเสียงลงคะแนน ความหวังที่ท่านจะให้ประชาชนนิยมระบบประชาธิปไตยก็ไม่อาจบรรลุได้

๓.๒ ปาฐกถาในที่ประชุมนักเรียนไทยในอังกฤษที่เมืองคอนแคสเทอร์เมื่อ ๒๘ ก.ค. ๒๕๑๖ นั้น ผมได้กล่าวไว้แล้วว่าประเทศอังกฤษที่ถือกันว่าเป็นแม่แห่งระบบประชาธิปไตยทางรัฐสภาซึ่งคนอังกฤษได้คุ้นกับการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรมาหลายร้อยปีแล้วนั้น *เขาก็ยังใช้วิธีแบ่งเขตเลือกตั้ง ๑ เขตต่อผู้แทนคนหนึ่ง* ประเทศอังกฤษมีพลเมืองประมาณ ๕๔ ล้านคนได้แบ่งออกเป็น ๖๓๐ เขตเลือกตั้ง ถ้าคิดถัวเฉลี่ยก็ประมาณ ๑ เขตต่อพลเมือง ๙๐,๐๐๐ คน แม้ว่าในอังกฤษจะนิยมวิธีมีพรรคการเมือง *แต่เขาไม่บังคับผู้สมัครให้สังกัดพรรค เพราะเป็นเสรีภาพของผู้สมัครที่จะสังกัดพรรคหรือไม่สังกัด* ราษฎรอังกฤษมิได้หลับหูหลับตาว่าใครชอบพรรคใดก็เลือกคนที่สักแต่ว่าสังกัดพรรคนั้น คือเขาดูคุณลักษณะตัวของผู้สมัครด้วย และโดยเหตุที่เขตหนึ่ง ๆ มีพลเมืองประมาณไม่ถึง ๑ แสนคนและผู้มีสิทธิออกเสียงถัวเฉลี่ยประมาณ ๖๐,๐๐๐ คนต่อ ๑ เขต ผู้สมัครก็สามารถติดต่อทำความรู้จักกับผู้มีสิทธิออกเสียงได้เป็นส่วนมาก และผู้มีสิทธิออกเสียงก็สามารถพิจารณาคุณลักษณะของผู้สมัครได้ด้วยนอกจากดูในขั้นแรกว่าดีแล้วแต่ผู้แทนแอบไปประพฤติ

ชั่วภายหลังในบางกรณีซึ่งอังกฤษไม่ใช้วิธี "Recall" คือให้ราษฎรเรียกตัวกลับคืน

เมื่ออังกฤษแบ่งเขตเลือกตั้งไม่กว้างขวางใหญ่โตนัก เขาก็แยกหน่วยออกเสียงได้หลายหน่วยสะดวกแก่การที่คนอังกฤษมาลงคะแนนเสียงโดยไม่เสียเวลาเดินทางมาไกล ๆ ผมจึงได้ชี้แจงกับนักเรียนไทยในสหพันธรัฐเยอรมันเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ ครั้งหนึ่งกับนักเรียนไทยในอังกฤษเมื่อ ๒๕๑๖ อีกครั้งหนึ่งว่า *การที่เมืองไทยมีหน่วยเลือกตั้งห่างไกลกันมากนั้นก็เป็นธรรมดาที่ราษฎรจะสละการทำมาหากินทั้งวันมาลงคะแนนได้อย่างไร* จะมีก็แต่คนที่อยู่ไม่ห่างหน่วยเลือกตั้ง ฉะนั้นการที่ผู้ลงคะแนนที่แล้ว ๆ มาเป็นจำนวนน้อยนั้น *จะขัดความผิดมาให้ราษฎรไม่ได้* คือทางราชการต้องจัดให้มีหน่วยเลือกตั้งให้มากขึ้นพอแก่การที่ราษฎรจะมาลงคะแนนได้โดยไม่เสียเวลาทำมาหากินทั้งวัน ในสมัยก่อนมีเจ้าหน้าที่น้อย แต่ในสมัยนี้ เราอาจขอแรงนิสิตนักศึกษานักเรียนที่ปรารถนาให้ประชาชนเลื่อมใสในระบบประชาธิปไตยไปช่วยเป็นเจ้าหน้าที่หน่วยเลือกตั้ง ผมคิดว่าท่านเหล่านี้เต็มใจช่วยแน่ และเราจะได้การเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยิ่งกว่าที่เคยมีมาในบาง

กรณีที่เรียกกันว่า "ไพ่ไฟ" คือเจ้าหน้าที่บางคนใช้บัตรที่ไม่มีคนมาลงคะแนนนั้นปิดเครื่องหมายในบัตรเสียเอง แล้วใส่ลงไปในหีบลงคะแนนเพื่อช่วยพวกของตน หรือกรณีอื้อฉาวเรื่อง "หีบไฟ" ในสมัยเสรีมนังคศิลาซึ่งเมื่อเจ้าหน้าที่เห็นว่าคะแนนที่พวกตนได้รับแม้จะทิ้งไพ่ไฟแล้วก็สู้ฝ่ายอื่นไม่ได้จึงทำลายบัตรในหีบออกเสียงนั้นทั้งหมดแล้วทำ "ไพ่ไฟ" ขึ้นใหม่ นับคะแนนใหม่ ทำให้ผู้สมัครฝ่ายตนชนะโดยวิธีหีบไฟนั้น คดีนี้มาถึงโรงศาลที่ท่านผู้หนึ่งถูกอัยการฟ้องในข้อหาดูหมิ่นผู้แทนการทูตอเมริกันว่า "กุ๊ยมะริกัน" ที่มาพูดเอาใจจอมพล ป. ว่าใน ส.ร.อ. นั้น ที่ชิกาโกมีนักเลงยกเอาหีบบัตรออกเสียงไปดื้อ ๆ จากเจ้าหน้าที่

ผมเห็นว่าการแบ่งเขตตามแม่ระบบประชาธิปไตยทางรัฐสภาดังกล่าว และเคยนำมาใช้ในประเทศไทยก่อนรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ นั้น รัฐเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า เช่นในการทำสแตมป์เครื่องหมายแต้มสำหรับผู้สมัครคนหนึ่ง ๆ ที่ใช้ปิดบนบัตรนั้นก็จะทำเพียงไม่กี่แถว เพราะในเขตหนึ่ง ๆ ไม่มีคนสมัครล้นหลาม แต่การรวมเขตจังหวัดใหญ่เช่นจังหวัดพระนครที่มีผู้แทนได้ ๑๐ คน แต่ละพรรคก็ส่งคน

ของตนสมัคร ๑๐ คนรวมกว่า ๕ พรรคก็มีสแตมป์เต้มที่รัฐต้องพิมพ์ให้อย่างน้อย ๕๐ ใบเป็นบัญชีหางวาว หรือแบ่งออกเป็นทอน ๆ ก็หลายท่อนจึงเหลือที่ไม่ใช้หลายท่อนต้องเสียเปล่าคิดเป็นเงินจำนวนไม่น้อย เงินที่เสียไปนี้ถ้าเอามาทำสมุดแจกนักเรียนก็ได้หลายล้านเล่ม

ส่วนหน่วยเลือกตั้งภายในเขตก็*ควรจัดให้มีทุกหมู่บ้าน* แทนที่จะมีหน่วยละตำบลนั้น เวลานี้มีประมาณ ๔๔,๖๐๖ หมู่บ้าน เมื่อหักจำนวน ๕๐๓๖ ตำบลที่เคยจัดเป็นหน่วยเลือกตั้งอยู่เดิมนั้นก็คงมีหน่วยที่จะจัดเพิ่มประมาณ ๔๐,๐๐๐ หน่วย ค่าทำบัตรก็ประมาณไม่มากกว่าเดิมแต่จะถูกกว่าเพราะมีการแบ่งเขต จะใช้จ่ายเพิ่มเฉพาะค่าทำหีบลงบัตรและค่าพาหนะเบี้ยเลี้ยงเจ้าหน้าที่ประมาณหน่วยละ ๕๐๐ บาท รวมเป็นเงินที่จะเพิ่มในการนี้ประมาณ ๒๐ ล้านบาท ซึ่งผมเห็นว่าคุ้มและได้ผลเกินค่าที่จะทำให้ราษฎรทั่วทั้งประเทศสนใจในระบบประชาธิปไตย

๔. เสนอให้รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ราษฎรที่ลงคะแนน

๔.๑ นอกจากนี้ผมคิดขึ้นเองว่าน่าจะทดลองทำเป็นประวัติการณ์ของโลกบ้างว่า ผู้มีสิทธิออกเสียงคนใดมาลง

คะแนนก็จะได้รับค่าป่วยการจากรัฐบาลครั้งละ ๑๐ บาท ผมคะเนว่าในจำนวนพลเมืองไทยร่วม ๔๐ ล้านคนนั้นมีจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงประมาณ ๒๐ ล้านคน รัฐก็ใช้เป็นค่าป่วยการของราษฎร ๒๐๐ ล้านบาท *ซึ่งไม่น่าเสียดายเพราะเท่ากับคืนเงินที่เก็บภาษีอากรมาจากราษฎรคืนให้คนละ ๑๐ บาทในวันเลือกตั้ง* ถ้าหากเอาเงินที่รัฐบาลยึดได้จากผู้ทำลายประชาธิปไตยตั้งแต่สฤษดิ์เป็นต้นมา จนถึงถนอมประภาสที่รัฐบาลควรยึดได้ก็ประมาณพัน ๆ ล้านบาท รัฐบาลเอาคืนราษฎรคราวละ ๒๐๐ ล้านบาทต่อการเลือกตั้งครั้งหนึ่งในรอบ ๔ ปี ก็เป็นอันว่าในรอบ ๑๐๐ ปีนี้มีการเลือกตั้ง ๒๕ ครั้งก็มีเงินพอคืนให้ราษฎรได้โดยตรง ชนรุ่นปัจจุบันนี้ก็จะปลูกฝังนิสัยประชาธิปไตยได้มั่นคงแล้วถ่ายทอดให้ชนรุ่นใหม่ในอีก ๑๐๐ ปีข้างหน้าโน้นให้พัฒนาต่อไปได้

การคืนเงินให้ราษฎรโดยตรงตามวิธีที่ผมเสนอมานี้เป็นประโยชน์กว่าที่รัฐบาลจะเอาเงินที่ยึดได้จากผู้ทุจริตไปใช้ในงบประมาณประจำของรัฐบาลซึ่งเรียกอย่างคนไทยว่า "เบี้ยหัวแตก" โดยกระทรวงนั้นกระทรวงนี้จะขอแบ่งเอาไป

๔.๒ ผมเห็นอีกว่าวิธีที่รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ผู้มีสิทธิออกเสียงมาลงคะแนนนั้นยังจะช่วยป้องกันมิให้ผู้สมัครเริ่มโกงตั้งแต่ต้นโดยวิธีจ่ายค่าพาหนะเป็นสินน้ำใจให้ผู้มาลงคะแนน

๕. ชนรุ่นใหม่จะมีทางได้เป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่

๕.๑ นักศึกษาบางคนขอให้ผมอธิบายวิธีเลือกตั้งของเยอรมัน ผมได้ตอบว่าผมเพียงแต่เคยเรียนทางตำราเมื่อครั้งผมเป็นนักศึกษาคณะนิติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศส อันตรงกับสมัยที่ประเทศเยอรมันใช้รัฐธรรมนูญฉบับ "ไวมาร์" (Weimar) ซึ่งเป็นวิธีที่ Victor d'Hondt คิดขึ้นโดยปรับปรุงจากวิธีของ C.C.G. Andrae ชาวเดนมาร์ก เมื่อระบบนาซีเกิดขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๓๓ แล้วไม่มีการเลือกตั้งจนกระทั่งตั้งสหพันธ์รัฐแล้วนำวิธีก่อนนาซีนั้นกลับมาใช้โดยปรับปรุงใหม่ วิธีนี้เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า "Proportional Representation" อักษรย่อ P.R. เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า "Representation Proportionnelle" อักษรย่อ R.P. คือการถัวเฉลี่ยผู้แทนตามพรรค (ตามฉบับเดิมที่คนเดนมาร์กคิดขึ้น

นั้นให้เฉลี่ยแก่ผู้สมัครไม่สังกัดพรรคด้วย) ถือกันว่าเป็นยุติธรรมดีสำหรับการเลือกตั้งระบบพรรค แต่วิธีการยุ่งยากในการคำนวน คือผู้มีสิทธิออกเสียงคนหนึ่งมีสิทธิ์ออกเสียง ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๑ สมาชิกกึ่งหนึ่งของรัฐสภาได้รับเลือกจากเขตมีผู้แทนได้คนเดียวส่วนตำแหน่งที่เหลือแบ่งกันตามส่วนเฉลี่ยจากเขตมีผู้แทนได้หลายคน จำนวนผู้แทนที่พรรคหนึ่ง ๆ ได้ในเขตที่มีผู้แทนได้คนเดียวนั้น ให้หักออกจากจำนวนรวมของตำแหน่งผู้แทน เพื่อจะได้ตำแหน่งจากการเลือกตั้งตามบัญชี (ลิสท์) ของพรรคขอให้นักศึกษาถามผู้รู้ช่วยอธิบายเพิ่มเติมให้แจ่มแจ้งด้วยส่วนการปฏิบัตินั้นผมไม่เคยมีโอกาสไปดูมาจึงอธิบายไม่ได้ขอให้นักศึกษาถามผู้มีประสบการณ์ช่วยอธิบายด้วย

แม้วิธีนี้จะยุติธรรมสำหรับการเลือกตั้งระบบพรรค แต่ราษฎรอังกฤษแห่งประเทศแม่ประชาธิปไตยก็ยังขึ้นไม่ถึงวิธีดีเลิศนี้ ผมวิตกว่าราษฎรไทยที่แม้มีสิทธิออกเสียงครั้งเดียวในการเลือกตั้งสมัยหนึ่ง ๆ นั้นก็ยังไม่ค่อยไปออกเสียงกันตามวิธีจัดตั้งหน่วยดังกล่าวแล้ว ถ้าจะให้มาออกเสียง ๒ ครั้ง ในสมัยเดียวกันจะบ่นว่าอย่างไรบ้างผมก็ไม่ทราบ นอกจากจะใช้วิธีให้ค่าป่วยการตามที่ผมเสนอในข้อก่อน

๕.๒ ผมวิตกถึงเยาวชนรุ่นใหม่ว่าถ้ารัฐธรรมนูญรุ่นใหม่ ที่ยืนยันจะเอาการเลือกตั้งที่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรคให้จงได้ และกฎหมายเลือกตั้งก็ต้องอนุโลมวิธีอเมริกันหรือเยอรมันแล้ว ท่านทั้งหลายที่เป็นพลังใหม่กำลังเจริญงอกงามนั้นท่านจะมีทางได้รับเลือกเป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่

๕.๓ ผมได้กล่าวแล้วถึงผลทางปฏิบัติของการเลือกตั้งระบบพรรคที่มีสองพรรคใหญ่ใน ส.ร.อ. ซึ่งเป็นพรรคแทนนายทุนด้วยกันทั้งคู่เพื่อผูกขาดอำนาจรัฐไว้เพื่อพวกของตนโดยอาศัยวิธีการเลือกตั้งที่ได้ผลกีดกันพรรคที่เกิดใหม่มิให้ก้าวหน้าต่อไปได้

ส่วนในสหพันธรัฐเยอรมันดังกล่าวแล้วได้ผลทำให้พรรคใหญ่ ๒ พรรคที่มีชื่อพ่วงท้ายว่า "ดีโมแครท" และพรรคย่อมมีพรรคหนึ่งพ่วงท้ายชื่อด้วยคำว่า "ดีโมแครท" เช่นกัน แปลตามคำพ่วงท้ายก็คือ "ประชาธิปไตย" ด้วยกันหากเพี้ยนกันในคำนำหน้า (ผมขอเอาชื่อที่แปลเป็นภาษาอังกฤษมากล่าวไว้เพื่อความสะดวก)

ก. พรรค "โซเชียล ดีโมแครท" แปลเป็นไทยว่า "สังคมประชาธิปไตย"

ข. พรรค "คริสเตียน ดีโมแครท" แปลเป็นไทยว่า "คริสเตียนประชาธิปไตย"

ค. พรรค "ฟรี ดีโมแครท" แปลเป็นไทย "เสรีประชาธิปไตย"

พรรคเยอรมันดังกล่าวนั้น ได้ขุมพลังที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากพรรคที่มีอยู่ก่อนในอดีต ขุมพลังนี้ อาจเป็นพวกนายทุน พวกกรรมกร รวมทั้งพวกนิยมเผด็จการนาซีของฮิตเลอร์ที่แทรกเข้ามาในพรรคฝ่ายขวา *โดยเปลี่ยนเพียงยูนิฟอร์มเก่ามาใช้ป้ายยี่ห้อใหม่ที่แสดงภายนอกว่า "ประชาธิปไตย"* เยาวชนเยอรมันที่อุดมคติมั่นคงในระบบประชาธิปไตยแท้จริงของมวลราษฎรนั้น ไม่มีทางที่จะได้รับเลือกเข้ามาเป็นผู้แทนในรัฐสภา คือจำต้องสนับสนุนพรรคที่มีอุดมคติก้าวหน้าบ้าง เช่นพรรคโซเชียลดีโมแครทที่มีอุดมคติแห่งขบวนการสังคมนิยมสากล ไม่ใช่มีแต่ชื่อว่าสังคมนิยม *ก็ยังดีกว่าจะปล่อยให้พรรคที่แม้ชื่อห้อยว่าประชาธิปไตยแต่เป็นตัวแทนของอภิสิทธิชน*

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญเยอรมันฉบับปัจจุบันยังมีความเป็นประชาธิปไตยพอสมควร พรรคเล็กพรรคน้อยจะมี

อุดมคติสังคมนิยมแท้จริงหรือเป็นคอมมิวนิสต์ก็ได้ หากไม่มีทางชนะการเลือกตั้งโดยวิธีเลือกตั้งชนิดถัวเฉลี่ยคะแนน

๕.๔ ส่วนในประเทศไทยนั้นถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ดำเนินตามแนวทางฉบับ ๒๔๙๒ โดยมีผู้กล่าวว่าเป็นรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยที่สุดที่กำหนดอุดมการของสังคมไทยเอาไว้เป็นสังคมเสรีนิยม ท่านก็ไม่อาจตั้งพรรคที่มีนโยบายอย่างอื่นนอกจากวิธีเสรีนิยมเท่านั้น

ตามที่อ้างว่าอุดมการของสังคมไทยเป็นสังคมเสรีนิยมนั้น ขัดต่อประวัติศาสตร์ของชาติไทย ผมเคยกล่าวไว้ในปาฐกถาต่อนักเรียนอังกฤษ เมื่อ ๒๘ ก.ค. ๒๕๑๖ ว่า *พระองค์เจ้าองค์หนึ่งทานเห็นว่าสังคมนิยมทำได้ในเมืองไทยซึ่งเป็นสิ่งเคยทำมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยานั้น ซึ่งผมเห็นว่าท่านรับสั่งตรงตามที่ปรากฏในกฎหมายสมัยอยุธยา* และยิ่งกว่านั้นขัดต่อความจริงที่สมเด็จกรมพระยาดำรงเมื่อครั้งทรงเป็นเสนาบดีมหาดไทย ที่เสด็จไปตรวจราชการภาคอีสานทรงพบสภาพความเป็นอยู่ของชนบทแห่งหนึ่งซึ่งพระองค์ทรงเขียนในรายงานว่าเปรียบเหมือน "โซเชียลิสต์" ทั้งนี้เป็นสภาพตามธรรมชาติของคนไทยเอง โดยขณะนั้นยังไม่มี

ทางรถไฟหรือทางถนนรถยนต์หรือทางเครื่องบินไป คนไทยเหล่านั้นจึงมิได้รับอิทธิพลลัทธิสังคมนิยมที่แพร่มาจากต่างด้าว (ผมได้กล่าวเรื่องสมเด็จของค์นี้ไว้ในหนังสือว่าด้วยความเป็นอนิจจังของสังคม)

เราต้องดูความจริงว่า *ถ้าเป็นเสรีนิยมแล้วผู้ที่สามารถใช้สิทธิในทางปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญนั้น เช่นในการรับสมัครเลือกตั้งก็จะมีแต่คนมีทุนหรือรับเงินจากนายทุน* เป็นส่วนมากที่สามารถชนะในการเลือกตั้ง ตามที่ผมยกตัวอย่างไว้ในปาฐกถาของผมที่อังกฤษแล้ว *ดังนี้จึงทำให้เกิดความไม่เสมอภาคในทางปฏิบัติ บทบัญญัติกำหนดแนวนโยบายของรัฐให้เป็นแต่ในทางเสรีนิยมอย่างเดียว จึงขัดกับลัทธิประชาธิปไตยสมบูรณ์ของปวงชน ถ้าเราเคารพปวงชนแท้จริงแล้วก็ต้องให้เสรีภาพแก่ปวงชนว่าจะสมัครใจใช้ลัทธิอะไร ยิ่งเขียนห้ามสังคมนิยมไว้ สังคมนิยมก็จะมาถึงเร็วโดยวิถีทางอื่นนอกจากรัฐสภา* ฉะนั้นควรให้ทุกคนมาสู้กันทางรัฐสภาอย่างเสรีจะเหมาะกว่า ขอให้ดูราชอาณาจักรอื่นบ้าง เช่น เบลเยียม เนเธอแลนด์ เดนมาร์ค สวีเดน นอร์เวย์ อังกฤษ ญี่ปุ่น ฯลฯ เขาก็ยอมให้ลัทธิต่าง ๆ สู้กัน

อย่างเสรีในรัฐสภา *บางครั้งฝ่ายสังคมนิยมชนะก็มิได้ลบล้างสถาบันกษัตริย์* ถ้ารัฐบาลสังคมนิยมทำไม่ดีก็ต้องถูกราษฎรเปลี่ยนรัฐบาลใหม่เป็นเสรีนิยมในคราวเลือกตั้งครั้งต่อไป

๖. การมีสภาเดียว

คุณเสาวนีย์ สิมมานนท์ ได้แจ้งให้ผมทราบว่าก่อนเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม นั้น นักศึกษาได้จัดการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นฉบับหนึ่ง โดยกำหนดให้มีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว เพราะเห็นว่าการมีสภาสูงที่เรียกว่าวุฒิสภาหรือพฤฒสภานั้น เป็นการฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็นเพราะทำให้ค่าใช้จ่ายของราษฎรโดยไม่จำเป็นและทำให้เรื่องล่าช้า **เมื่อได้สนทนากันแล้วผมมีความเห็นด้วยกับความดำริห์ของนักศึกษา ที่จะให้มีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว** จึงได้รวบรวมความเห็นสนับสนุนนักศึกษาตามที่ได้แจ้งแก่คุณเสาวนีย์ และที่ผมได้คิดเพิ่มเติมประกอบรวมกันมาดังต่อไปนี้

๖.๑ หลักการเดิมที่มีสภาสูงไว้เพื่อมีหน้าที่ยับยั้งร่างกฎหมายที่สภาผู้แทนเสนอมานั้น โดยถือกันว่าสมาชิกสภาสูงเป็นผู้มีอายุมากกว่าสมาชิกสภาล่าง จึงย่อมไตร่ตรองรอบ-

คอบไม่หุนหันพลันแล่น แต่ความจริงผมเคยเล่าให้คุณเสาวนีย์ฟังว่าสมาชิกสภาสูงมีอายุมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทนนั้น ก็เป็นแต่เขียนไว้ในกฎหมายว่าสมาชิกสภาสูงต้องมีอายุอย่างต่ำมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทน แต่ก็มิได้มีข้อห้ามไว้ว่าถ้าคนมีอายุสูงเท่าใดจึงสมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนไม่ได้ ดังนั้นเราจึงเห็นจากรูปธรรมที่ประจักษ์ว่า สมาชิกสภาผู้แทนมีอายุขนาดเป็นพ่อหรือปู่ของสมาชิกสภาสูงได้หลายคน เช่นท่านเชอชิลล์มีอายุถึง ๙๑ ปี ก็ยังเป็นสมาชิกสภาผู้แทนของอังกฤษท่านแฮร์ริโอต์มีอายุถึง ๘๕ ปี ก็ยังเป็นสมาชิกสภาผู้แทนของฝรั่งเศส และยังมีอีกหลายท่านที่นับไม่ถ้วนที่มีอายุสูงยิ่งกว่าอายุของสมาชิกสภาสูง แต่ท่านก็เป็นสมาชิกของสภาผู้แทน แม้ในประเทศไทยเราเองผู้แทนหลายคนมีอายุมากกว่าวุฒิสมาชิก ฉะนั้นถ้ามีสภาเดียวก็ย่อมมีสมาชิกทั้งหนุ่มและแก่คละกันไปฝ่าย คนหนุ่มใจร้อนหน่อยก็มีฝ่ายคนแก่ในสภาช่วยกันเหนี่ยวรั้งไว้ได้ ดังนั้นทฤษฎีที่ว่าสมาชิกสภาสูงมีอายุมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทน จึงไม่เป็นไปตามความจริงที่ประจักษ์

๖.๒ ผมได้ชี้แจงแก่คุณเสาวนีย์ ฯ ถึงวิธีประชุมพิจารณาของสภาผู้แทนแล้วว่ามี ๓ วาระ คือ วาระที่ ๑ เป็นขั้น

พิจารณาว่าจะรับหลักการร่าง พ.ร.บ. หรือไม่ วาระที่ ๒ คือการพิจารณารายละเอียดในร่าง พ.ร.บ. แล้วก็เข้าสู่วาระที่ ๓ คือการลงมติขั้นสุดท้ายว่าจะให้ร่าง พ.ร.บ.นั้นใช้เป็นกฎหมายได้หรือไม่ ดังนั้นถ้ามีสภาเดียวก็ควรแก้การพิจารณาวาระที่๓ ให้ยืดเวลาออกไปเพื่อสมาชิกทั้งหนุ่มและแก่ จะได้มีเวลาช่วยกันตรึกตรองให้รอบคอบอีกครั้งหนึ่ง แทนที่ข้อบังคับการประชุมสภาและวิธีปฏิบัติที่เคยทำกันมาได้รวบรัดเร็วเกินไปนัก คือเมื่อพิจารณาวาระ ๒ เสร็จแล้ว ประธานสภาโดยมากก็ให้สมาชิกลงมติวาระที่ ๓ ทันที ผมจึงเห็นว่าเราควรแก้ไขเสียใหม่ ให้ทิ้งระยะเวลาการพิจารณาวาระที่ ๓ ไว้ให้มีเวลาที่สมาชิกจะตรึกตรอง ไม่ใจเร็วด่วนได้เพื่อลงมติให้เสร็จไปอย่างที่เคยทำมา กำหนดเวลานี้จะควรเท่าใดก็สุดแท้แต่นักศึกษาจะพิจารณา โดยเทียบกับรัฐธรรมนูญไทยที่เคยมีสภาสูงว่า ได้กำหนดระยะเวลาที่สภาสูงจะต้องพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ที่สภาผู้แทนพิจารณาแล้วนั้นให้เสร็จไปภายในกี่วัน

รัฐธรรมนูญ ๒๔๗๙ มาตรา ๕๔ กำหนดว่าให้พฤฒสภาพิจารณาลงมติภายในกำหนด ๓๐ วัน แต่ถ้าเป็น พ.ร.บ. การเงินต้องพิจารณาและลงมติให้เสร็จภายใน ๑๕ วัน

แต่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่มีผู้อ้างว่าเป็นประชาธิปไตยที่สุดนั้น ผู้ร่างท่านเห็นว่ารัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ใจร้อนเกินไปที่กำหนดเช่นนั้น ฉะนั้นท่านผู้ร่างฉบับ ๒๔๙๒ จึงบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๒๒ ว่าให้วุฒิสภาพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ที่สภาผู้แทนพิจารณาแล้ว เสนอมานั้น ให้เสร็จไปภายใน ๖๐ วัน ส่วน พ.ร.บ. การเงินให้เสร็จไปภายใน ๓๐ วัน เป็นการทวีคูณเวลาที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙

ผมจึงขอให้นักศึกษาตั้งกลุ่มพิจารณาด้วยตนเองเทียบเคียงรัฐธรรมนูญไทยทุกฉบับที่มีสภาสูงว่าควรทิ้งระยะเวลาเมื่อสภาผู้แทนพิจารณาวาระที่ ๒ แล้วไว้สักกี่วันก่อนที่จะลงมติในวาระที่ ๓

๖.๓ ประเทศไทยเรามีพระมหากษัตริย์ที่รัฐธรรมนูญตั้งแต่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ และ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เป็นต้นมานั้น ก็ถวายพระราชอำนาจพระองค์ท่านให้ทรงยับยั้งร่าง พ.ร.บ. ได้ ก็เหตุไฉนเล่าผู้ที่อ้างว่าจงรักภักดีในพระองค์ท่านจะคิดการตัดพระราชอำนาจมาให้แก่วุฒิสภาเป็นผู้ยับยั้งกฎหมาย

๖.๔ หลายราชอาณาจักรที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขก็มีทางโน้มไปในทางมีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว เช่น

ราชอาณาจักรเดนมาร์กมีสภาผู้แทนราษฎรเดียวเรียกว่า "Folketing" ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก ราชอาณาจักรสวีเดนมีสภาผู้แทนราษฎรเดียวเรียกว่า "Riksdag" ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก

ขอให้สังเกตไว้ด้วยว่ามหาราชอาณาจักรญี่ปุ่นซึ่งมีพระจักรพรรดิเป็นประมุข อันเป็นพระราชวงศ์ที่ยั่งยืนนานที่สุดในโลก เพราะองค์แรกแห่งราชวงศ์ชื่อพระเจ้าชิมมุได้สถาปนาพระราชวงศ์ขึ้นเมื่อประมาณ ๒๔๐๐ ปีและมีพระทายาทสืบต่อมาจนกระทั่งถึงพระจักรพรรดิฮิโรฮิโตปัจจุบันนั้น ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นก็ได้ยกเลิก *"สภาเจ้าศักดินา"* (House of peers) *โดยยกเลิกฐานันดรศักดิ์เจ้าศักดินาที่มีมาแต่โบราณกาลนั้นหมดสิ้นไป สภาสูงของญี่ปุ่นปัจจุบันนี้มีชื่อว่า "สภาที่ปรึกษา"* (House of Councillors) *มีจำนวน ๒๕๐ คน ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งโดยตรง ๑๐๐ คน และอีก ๑๕๐ คนเลือกโดยแขวงของมณฑล คือเป็นสภาสูงที่ราษฎรเลือกตั้ง* ส่วนสภาผู้แทนนั้นราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก *ดังนั้นแม้ญี่ปุ่นจะมี ๒ สภาแต่สมาชิกก็เป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา* เมื่อสมัยปัจจุบันราชอาณาจักรต่าง ๆ

ได้เปลี่ยนระบบโบราณมาเป็นวิธีให้ราษฎรเลือกตั้งผู้แทน ดังนั้นแล้ว เราก็ควรพิจารณาว่าเหตุใด ผู้ที่ต้องการส่งเสริมระบบประชาธิปไตยจึงยังต้องการให้มีวุฒิสภาที่ราษฎรมิได้เป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก และจะถือเอาตัวอย่างของอังกฤษก็ต้องศึกษาประวัติและลักษณะของสภาสูงอังกฤษให้ถูกต้องว่าเป็นสัญญลักษณ์เฉพาะของอังกฤษที่เป็นประเพณีสืบมาจากที่ประชุมของเจ้าศักดินาแคว้นน้อยใหญ่ที่อยู่ใต้พระราชาธิบดี เปรียบประดุจสภาสหพันธ์เจ้าศักดินาอังกฤษตามที่ผมเคยกล่าวไว้ในบทความอื่น ๆ แล้ว

๖.๕ ในประเทศไทยเรานี่เองก็เคยมีสภาเดียวซึ่งพระปกเกล้า ฯ ได้พระราชทานไว้ ต่อมาในปี ๒๔๘๙ จึงมี ๒ สภา ผมเห็นเป็นการสมควรที่จะชี้แจงความเป็นมาดังต่อไปนี้

ก. ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม ฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น ผมในนามคณะราษฎรเป็นผู้ยกร่างขึ้น เดิมไม่มีคำว่า "ชั่วคราว" ครั้นเมื่อผมนำไปทูลเกล้าถวายพระปกเกล้า ฯ ที่วังสุโขทัย พระองค์ได้ขอให้เติมคำว่า "ชั่วคราว" แล้วก็ทรงเขียนลายพระหัตถ์เองเติมคำว่า "ชั่วคราว" ไว้ โดยรับสั่งว่าให้ใช้ไปพลางก่อนแล้วจึงตั้งกรรมการ และให้สภาผู้-

แทนราษฎรพิจารณาให้เป็นรัฐธรรมนูญถาวรขึ้น โดยทรงเห็นชอบด้วยในการให้มีสภาเดียว

ข. การร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธนวาคม ๒๔๗๕ ได้ถือหลักการมีสภาเดียว ผมได้กล่าวในบทความอื่น ๆ ว่าในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้พระปกเกล้า ฯ ได้สนพระทัยพระราชทานพระราชดำริมายังรัฐบาลว่ารับสั่งให้พระยามโนปกรณ์ฯ ไปเฝ้าบ้าง ให้พระยาพหล ฯกับข้าพเจ้าไปเฝ้าบ้าง และพระราชปรารภนั้นคณะราษฎรได้ถวายให้ทรงร่างโดยพระองค์เองตามพระราชประสงค์ ส่วนตับบทนั้นก็ได้ทรงพิจารณาครบถ้วนกระบวนความอย่างแท้จริงตามที่ปรากฏในพระราชปรารภซึ่งข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในบทความอื่น ๆ แล้ว ดังนี้ย่อมเห็นได้ว่าพระปกเกล้า ฯ ในฐานะทรงแทนระบบสมบูรณา ฯ *ได้ทรงโอนพระราชอำนาจมาให้ปวงชนเพื่อมีสภาเดียว อันถือว่าเป็น "สังคมสัญญา" ระหว่างพระปกเกล้า ฯ ในฐานะทรงแทนระบบสมบูรณา ฯ กับปวงชนชาวไทย* แต่ในรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคมนั้น ได้มีบทบัญญัติให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ตามวิธีการที่บัญญัติไว้ มิใช่โดยวิธีรัฐประหาร ดังนั้นในการตรารัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ให้มี ๒ สภานั้นก็โดยอา-

ศัยวิธีการรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคมได้อนุญาตไว้ ความเป็นมาของการให้มี ๒ สภาตามรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ เป็นอย่างไรนั้นจะกล่าวในข้อ จ. ต่อไป

ค. มีบางคนโฆษณาหลอกลวงให้ชนรุ่นใหม่ หลงเข้าใจผิดว่าพระปกเกล้า ฯ จำใจต้องพระราชทานรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ประดุจเป็นพระลัญจกรประดับบนรัฐธรรมนูญฉบับนั้นที่คณะราษฎรทูลเกล้า ฯ ถวาย ผมขอชี้แจงความจริงว่านอกจากทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชกระแสและทรงยกร่างพระราชปรารภประกอบรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. แล้ว ยังมีการปฏิบัติที่แสดงว่าพระองค์เต็มพระทัย ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่แม้จะมีอายุมากแล้วซึ่งเป็น ข้าราชการชั้น ผู้ใหญ่ในราช สำนักและ-นายทหารรักษาวังสมัยนั้นคงจำกันได้ว่า ก่อนถึงวันพระราชทานพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้นพระองค์ได้เสด็จไปที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เพื่อทรงบัญชาการด้วยพระองค์เองว่าพิธีนั้นควรจัดอย่างไร ได้โปรดเกล้า ฯ ให้พระยามโนปกรณ์ฯ พระยาพหล ฯ และผมไปเฝ้าด้วย แล้วได้ทรงบัญชาการซ้อมพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ โดยให้นายทหารรักษาวังจำนวนหนึ่งยืนทางฝ่ายซ้ายสมมติว่าเป็นที่ประทับของเจ้านายที่จะมา

เฝ้าในราชพิธี ทางฝ่ายขวาของราชบัลลังก์ให้พระยามโนปกรณ์ ฯ พระยาพหล ฯ และผมกับคณะสมาชิกราษฎรจำนวนหนึ่งยืนเข้าแถวสมมติว่าเป็นที่ซึ่งคณะกรรมการราษฎรและเสนาบดี และข้าราชการประจำชั้นผู้ใหญ่จะยืนเฝ้าในวันราชพิธีส่วนเบื้องหน้าพระราชบัลลังก์นั้นกำหนดให้เป็นที่ยืนเฝ้าของเจ้าประเทศราชและขุนนางผู้ใหญ่อื่น ๆ *นี่ก็แสดงชัดแจ้งว่ามิใช่พระองค์ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญโดยถูกบังคับหรือโดยเสียมิได้ก็จำต้องพระราชทาน*

เมื่อได้กล่าวมาถึงตอนนี้แล้วก็ควร กล่าวเพื่อ ประวัติศาสตร์ไว้ด้วยว่า ในวันพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้น เจ้าประเทศราชซึ่งเป็นประมุขของคนไทยแห่งนครและรัฐต่าง ๆ ที่ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ก็ได้เต็มใจมาเฝ้าเห็นพ้องต้องกันสนับสนุนรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ อาทิเจ้าแก้วนวรัฐ ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่, เจ้าจักรคำจร ผู้ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครลำพูน, พระยาพิพิธเสนามาตร์ซึ่งเป็นราชาแห่งยะหริ่ง (อำเภอยามู), พระยาภูผา ฯ ซึ่งเป็นราชาแห่งระแงะ นอกจากนี้หลายท่านที่เป็นเชื้อสายของราชาหรือสุลต่านในบางจังหวัดภาคใต้ก็ได้มาร่วมแสดงความยินดีที่ราชอาณาจักรสยาม

มีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย โดยถือเอาตัวบทถาวรเป็นสัญญลักษณ์ ส่วนบทเฉพาะกาลนั้นก็เป็นเรื่องชั่วคราวซึ่งกำหนดเฉพาะกาลแล้วก็มีบทถาวรตามมาตรา ๑๖ ที่บัญญัติไว้ชัดแจ้งว่า "สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเป็นผู้ "เลือกตั้งขึ้น"

ง. บางคนไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วนว่า *"ผู้แทนราษฎรชั่วคราว" จำนวน ๗๐ คน* ซึ่งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารในนามคณะราษฎรตั้งขึ้นตามฉบับ ๒๗ มิถุนายนนั้นคือใครบ้าง โดยผู้ไม่รอบคอบนั้นอ่านแต่ตัวหนังสือ เมื่อเห็นว่าเป็นเรื่องของผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารก็คิดเสียว่าเป็นเรื่องอย่างจอมพลสฤษดิ์หรือจอมพลถนอมแต่งตั้งขึ้น โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสม ผมจึงขอให้นิสิตนักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรที่สนใจโปรดอ่านราชกิจจานุเบกษาว่า *ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารในนามคณะราษฎรมิได้ตั้งแต่พวกของตนเท่านั้น หากตั้งท่านผู้มีฐานันดรศักดิ์จากระบบสมบูรณา ฯ เป็นส่วนมากกว่าสมาชิกคณะราษฎรเอง* คือ เจ้าพระยา ๓ ท่าน คือ (๑) มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาวงศานุประพันธ์ ผู้ซึ่งเป็นพระอัยยกา (ตา) ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์

ปัจจุบัน (๒) มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาพิชัยญาติ (๓) มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี รองลงไปมีนายพลตรี มหาเสวกตรี มหาอำมาตย์ตรีและโท ที่มีบรรดาศักดิ์พระยา ๑๕ คน รองต่อไปมีนายพันเอก นายนาวาเอก นายพันตำรวจเอก อำมาตย์เอก ที่มีบรรดาศักดิ์พระยา ๖ คน ที่มีบรรดาศักดิ์พระ ๓ คน ที่มีบรรดาศักดิ์หลวง ๒๐ คน นอกนั้นไม่มีบรรดาศักดิ์ ในจำนวนนั้นมีเชื้อราชตระกูลหลายท่านคือ ท่านเจ้าพระยาวงศา ฯ แห่งราชตระกูล "สนิทวงศ์ ฯ" ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ ฯ แห่งราชตระกูล "เทพหัสดิน ฯ" ท่านเจ้าพระยาพิชัยญาติแห่งราชนิกุล "บุนนาค" พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์แห่งราชตระกูล "อิศรศักดิ์ ฯ" หลวงเดชาติวงศ์ ฯแห่งราชตระกูล "เดชาติวงศ์ ฯ" หลวงสุนทรเทพหัสดินแห่งราชตระกูล "เทพหัสดิน ฯ" หลวงดำริอิศรานุวรรตแห่งราชตระกูล "อิศรางกูร ฯ" หลวงเดชสหกรณ์ และหม่อมหลวงอุดม ฯ แห่งราชตระกูล "สนิทวงศ์ ฯ" ซึ่งทั้ง ๒ ท่านหลังนี้เป็นพระมาตุลา (ลุง) ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบัน ในจำนวนผู้แทนราษฎรชั่วคราว ๗๐ คนนั้นมีสมาชิกคณะราษฎรเพียง ๓๑ คนเท่านั้น เมื่อนิสิตนัก

ศึกษานักเรียนและมวลราษฎรทราบรายชื่อ "ผู้แทนราษฎรชั่วคราว" ตามฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นผู้พิจารณาร่างรัฐธรรมนูน ๑๐ ธ.ค. ก่อนเสนอพระปกเกล้า ฯ แล้วท่านผู้สนใจที่มีใจเป็นธรรมก็ย่อมเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ นั้น ท่านที่เป็นราชตระกูลกับราชนิกุลรวมทั้งผู้มีได้มีฐานะดังกล่าวแล้วคือสืบมาจากสกุลราษฎรธรรมดาสามัญได้ร่วมมือกันเป็นเอกฉันท์ในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. เสร็จแล้วลงมติเห็นชอบพ้องกันให้นำเสนอพระมหากษัตริย์ทรงพิจารณาอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะลงพระปรมาภิไธยในพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ และท่านทั้งหลายก็คงจะเห็นได้ว่าถ้ารัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ไม่เคารพพระมหากษัตริย์แล้วท่านที่มีฐานันดรศักดิ์ทั้งหลายนั้น จะยอมลงคะแนนให้ง่าย ๆ หรือ ซึ่งต่างกับจำพวกที่เรียกกันว่า "ผักถั่ว" ในการพิจารณาลงมติให้แก่รัฐธรรมนูญบางฉบับ

ในหนังสือ "บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒" จัดพิมพ์ในโอกาส ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๕ ผมได้กล่าวความไว้ตอนหนึ่งว่า

".....ในประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสที่ผู้จงรักภักดีอย่างแท้จริงในระบบประชาธิปไตยได้เตือนพวกที่ภาษาฝรั่งเศสเรียก

ว่า "Ultra royaliste" ซึ่งมีคำอธิบายว่า *พวกที่อ้างเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีเอง* ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสปรากฏว่าระหว่างเวลา ๘๐ ปีนับตั้งแต่การอภิวัฒน์ฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๙ ถึง ค.ศ. ๑๘๗๐ นั้นราชวงศ์บูร์บองได้กลับมาครองราชย์หลายครั้ง ต่อมาเมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๐ นโปเลียนที่ ๓ แห่งราชวงศ์โบนาปาร์ตได้สละราชสมบัติเนื่องจากแพ้เยอรมัน ฝ่ายเจ้าสมบัติเมื่อได้ปราบปรามขบวนการสหการปารีสสำเร็จแล้ว ก็ได้จัดให้มีระบบสภาเพื่อลงมติว่าฝรั่งเศสจะปกครองโดยระบบสาธารณรัฐหรือระบบราชาธิปไตยโดยอันเชิญรัชทายาทแห่งราชวงศ์บูร์บองขึ้นครองราชย์ เสียงราษฎรส่วนมากที่พ้นจากการปราบปรามขณะนั้นปรารถนาตามวิธีหลังนี้ แต่ฝ่ายพวกที่ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีนั้น ได้อ้างพระราชหฤทัยรัชทายาทที่จะได้รับอัญเชิญขึ้นครองราชย์ และเรียกร้องเกินเลยไปแม้เรื่องธงชาติก็จะให้เปลี่ยนจากธงสามสีมาใช้ธงขาวประกอบด้วยรูปดอกไม้สามแฉก (คล้ายดอกบัวดิน)....สมเด็จเจ้าแห่งมาจองตา (Duc de Magenta) ได้มีรับสั่งเตือนผู้ที่ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์ราชาธิบดีและอ้างว่ารู้พระราชหฤทัยต่าง ๆ นั้นว่า ถ้าพวกนั้นต้องการ

จะเอาธงขาวมีรูปดอกไม้ชนิดนั้น มาใช้แทนธงสามสีแล้ว ทหารบีนยาวก็จะเดินแถวไปตามลำพังโดยปราศจากธงประจำกอง แต่พวกนั้นก็หัวรั้นไม่ยอมฟังคำเตือนของสมเด็จเจ้า จึงเป็นเหตุให้เสียงในรัฐสภาที่เคิมส่วนมากปรารถนาราชวงศ์บูร์บองขึ้นมาอีกนั้นต้องลดน้อยลงไป แม้กระนั้นเมื่อถึงเวลาลงมติฝ่ายที่นิยมสาธารณรัฐชนะเพียง ๑ เสียงเท่านั้น

ถ้าหากผู้ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีไม่อวดอ้างเอาเด่นของตนแล้วราชวงศ์บูร์บองก็จะได้กลับขึ้นครองราชย์อีก ดังนั้น พวกที่เป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดี จึงมิเพียงแต่เป็นพวกที่ทำให้ราชบัลลังก์ฝรั่งเศสต้องสะเทือนเท่านั้น หากยังทำให้ราชบัลลังก์แห่งราชวงศ์บูร์บองสลายไปตั้งแต่ครั้งกระนั้นจนถึงปัจจุบันนี้"

จ. การเปลี่ยนจากมีสภาเดียวมาเป็นสองสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ นั้น ผมขอให้ผู้สนใจได้อ่านหลักฐานที่ปรากฏในคำปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ เสียก่อน เพื่อทราบความเป็นมาซึ่งเป็นหลักฐานเอกสารดังต่อไปนี้

"ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้น ได้ปรารภกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีว่ารัฐธรรมนูญแห่งราช-

อาณาจักรไทยนี้ พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานแก่ชนชาวไทยมาแล้วเป็นปีที่ ๑๔ ถึงแม้ว่าการปกครองระบบประชาธิปไตย อันมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักนี้ จะได้ยังความเจริญให้เกิดแก่ประเทศชาตินับเป็นอเนกประการ ทั้งประชาชนจะได้ทราบซึ้งถึงคุณประโยชน์ของการปกครองระบอบนี้เป็นอย่างดีแล้วก็จริง แต่เหตุการบ้านเมืองก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก **ถึงเวลาแล้วที่ควรจะได้เลิกบทฉะเพาะกาลอันมีอยู่ในรัฐธรรมนูญนั้น และปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งอาณาจักรไทย** นายกรัฐมนตรีจึงนำความนั้นปรึกษาหารือกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ พร้อมกับคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อได้ปรึกษาตกลงกันแล้วรัฐบาลคณะนายควง อภัยวงศ์ จึงเสนอญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ ขอให้ตั้งกรรมาธิการสามัญคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ สมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไร เพื่อให้เหมาะสมกับสถานะการณ์ของบ้านเมือง และ**เพื่อให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น**

สภาผู้แทนราษฎรจึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบรัฐธรรมนูญตามคำเสนอข้างต้นนี้ กรรมาธิการคณะนี้ได้ทำการตลอดสมัยของรัฐบาลคณะ นายควง อภัยวงศ์ คณะนายทวี บุณยเกตุ และคณะหม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ประโมช

ต่อมารัฐบาลคณะหม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อรวบรวมความเห็นและและเรียบเรียงบทบัญญัติขึ้นเป็นร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อกรรมการคณะนี้ทำสำเร็จเรียบร้อยแล้ว คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาแก้ไขอีกชั้นหนึ่ง แล้วนำเสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ประชุมปรึกษาหารือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒ และคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ที่ประชุมได้ตั้งกรรมการขึ้นพิจารณา เมื่อกรรมการได้ตรวจพิจารณาแก้ไขแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ จึงได้เสนอญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาลงมติรับหลักการแล้ว จึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง

บัดนี้คณะกรรมาธิการวิสามัญของสภาผู้แทนราษฎร ได้พิจารณาและแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญบัติแห่งร่างรัฐธรรมนูญเสร็จเรียบร้อยแล้วเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาเป็นการสำเร็จบริบูรณ์ จึงได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เมื่อทรงพระราชวิจารณ์ถี่ถ้วนทั่วกระบวนความแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า ประชากรของพระองค์ประกอบด้วยวุฒิปรีชา ในรัฐาภิบาลในบายสามารถจรรโลงประเทศชาติของตนในอันที่จะก้าวหน้าไปสู่สากลอารยะธรรมแห่งโลกได้โดยสวัสดี

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉะบับนี้ขึ้นไว้ประสิทธิประสาทประกาศให้ใช้ตั้งแต่วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นต้นไป"

ท่านผู้สนใจทั้งหลายที่มีใจเป็นธรรมย่อมเห็นได้ว่า ผมและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ เป็นผู้ริเริ่มเลิกบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ ที่ใช้มาแล้วถึงปีที่ ๑๔ แทนที่จะนิ่งเฉยปล่อยให้บทเฉพาะกาลนั้นดำเนินต่อไปอีก ๖ ปี คือครบ ๒๐ ปีตามที่ได้แก้ไขเพิ่มเติม

ถ้ารัฐบาลได้ดำเนินการตามการริเริ่มดังที่ผมกล่าวแล้วประเทศไทยก็มีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว แต่ความก็ปรากฏชัดอยู่ว่า รัฐบาลคณะ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อรวบรวมความเห็นและเรียบเรียงบทบัญญัติขึ้นเป็นร่างรัฐธรรมนูญสำเร็จแล้ว คณะรัฐมนตรีนำเสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งผมดำรงตำแหน่งอยู่ในขณะนั้น ครั้นแล้วผมจึงได้ประชุมปรึกษาหารือบุคคลต่าง ๆ ที่ปรากฏในคำปรารภ ในระหว่างนั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จกลับกรุงเทพมหานครตามคำกราบบังคมทูลของผมและของรัฐบาล ผมจึงพ้นจากหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งผมเป็นรัฐบุรุษอาวุโส โดยผมไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับรัฐกาล ฝ่ายสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ซึ่ง ม.ร.ว. เสนีย์ ฯ ก็เป็นอยู่ด้วยผู้หนึ่งได้เสนอญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตามร่างที่รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ฯ และคณะกรรมการได้ทำขึ้นนั้น ต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อสภาพิจารณาลงมติรับหลักการให้มี ๒ สภาแล้ว จึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่งซึ่งมีผมได้รับแต่งตั้งด้วยผู้หนึ่ง คณะกรรมาธิการได้ตกลงเลือกผมเป็นประธานและ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ฯ เป็นเลขานุการ

ผมจึงทำหน้าที่ตามที่ได้รับแต่งตั้งพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญตามที่สภาลงมติรับหลักการนั้น

ในระหว่างนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ผมเป็นนายกรัฐมนตรี ผมได้ดำเนินหน้าที่ประธานคณะกรรมาธิการนั้นพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ จนสำเร็จแล้วเสนอต่อสภา ฯ พิจารณาเป็นการสำเร็จบริบูรณ์ จึงได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายตามความที่ปรากฏนั้นแล้ว

หลักการของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ได้เคารพหลักประชาธิปไตยอันเป็น "สังคมสัญญา" อันศักดิ์สิทธิ์ระหว่างพระปกเกล้า ฯ ในฐานะแทนระบบสมบูรณา ฯ กับปวงชนชาวไทยที่ได้อิสสราธิปไตยสมบูรณ์ ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนโดยตรงและราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งพฤฒสมาชิกโดยทางอ้อม (indirect) หรือการเลือกตั้ง ๒ ชั้น แต่ในระยะเริ่มแรกมีบทเฉพาะกาลที่ให้ผู้แทนราษฎรทั้งประเภทที่ ๑ และประเภทที่ ๒ ประกอบกันเป็นองค์การเลือกตั้ง ถ้ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ยังคงใช้อยู่เพียงอีกสามปี พฤฒสมาชิกก็ต้องออกไปกึ่งหนึ่งซึ่งผู้ที่จะเป็นแทนในตำแหน่งที่ว่างก็เป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมาและต่อไปอีก ๓ ปี พฤฒสมาชิกก็เป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมาครบถ้วนบริบูรณ์

แต่เมื่อได้พิจารณาเหตุผลต่าง ๆ ในทางปฏิบัติตามที่ผมได้กล่าวมาแล้วในข้อต่าง ๆ ข้างต้นนั้นประกอบด้วยทางโน้มของหลายราชอาณาจักร เพื่อเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันของโลก ผมจึงเห็นด้วยกับองค์การนักศึกษาที่ราชอาณาจักรไทยควรมีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว

ภาคผนวก

ในหนังสือว่าด้วย "**ความเป็นอนิจจังของสังคม**" (ผมได้เขียนขึ้นเป็นวิทยาทานพิมพ์ครั้งที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ แล้วได้พิมพ์ต่อมาอีก ๔ ครั้ง ท่านเจ้าสำนักวิปัสนาในอังกฤษได้แปลเป็นภาษาอังกฤษไว้ ๑ ฉบับ อาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยใน ส.ร.อ. คนหนึ่งได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ ๑ ฉบับอาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสคนหนึ่งกำลังแปลเป็นภาษาฝรั่งเศษ ๑ ฉบับ) นั้น ผมได้กล่าวไว้มีความตอนหนึ่งว่า

๑. สิ่งทั้งหลายในโลกนี้เป็นอนิจจังไม่มีสิ่งใดนิ่งคงอยู่กับที่ ทุกสิ่งมีอาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง

สสารวัตถุที่ประกอบขึ้นโดยพลังของธรรมชาติหรือโดยพลังของมนุษย์ ซึ่งเรามองด้วยตาเปล่าอาจเห็นว่าไม่เคลื่อนไหวนั้น ความจริงมีการเคลื่อนไหวภายในตัวของสิ่งนั้น ๆ คือสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเปลี่ยนแปลง จากความเป็นสิ่งใหม่ไปสู่ความเป็นสิ่งเก่า

พืชพันธุ์ รุกขชาติ และสัตว์ชาติทั้งปวง รวมทั้งมนุษยชาติที่มีชีวิตนั้น เมื่อได้เกิดมาแล้วก็เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงโดยเจริญเติบโตขึ้นตามลำดับ จนถึงขีดที่ไม่อาจเติบโตได้อีกต่อไปแล้วก็ดำเนินสู่ความเสื่อมและสลายในที่สุด

ชีวิตย่อมมีด้านบวกด้านลบ, มีส่วนที่เกิดขึ้นใหม่ซึ่งเจริญงอกงาม กับส่วนเก่าที่สื่อม ซึ่งกำลังดำเนินไปสู่ความสลายแตกดับ ด้านบวกหรือด้านลบหรือสิ่งใหม่กับสิ่งเก่าย่อมโต้อยู่ในตัวภายในชีวิตนั้นเอง ซึ่งทำให้ชีวิตมีการเคลื่อนไหว

๒. มนุษยสังคม หรือเรียกสั้น ๆ ว่าสังคม ก็มิอาจหลีกเลี่ยงให้พ้นไปจากกฎแห่งอนิจจังดังกล่าวข้างต้น, กล่าวคือ สังคมมีอาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง, สังคมย่อมมีด้านบวกกับด้านลบภายในสังคมนั้นเอง คือมี

สภาวะใหม่ที่เจริญงอกงามและสภาวะเก่าที่เสื่อมซึ่งดำเนินไปสู่ความแตกดับ

สังคมของมนุษย์มีพลังใหม่ซึ่งเป็นด้าน บวกและมีพลังเก่าซึ่งเป็นด้านลบที่ปะทะกันอยู่ อันทำให้สังคมเคลื่อนไหวไปทำนองเดียวกันกับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายตามกฎธรรมชาติพลังเก่าเสื่อมสลายไประบบสังคมของพลังเก่าก็เสื่อมสลายไปด้วย พลังใหม่ที่เจริญเติบโต, ระบบสังคมของพลังใหม่ก็เจริญเติบโตไปด้วย สภาวะเก่าหลีกเลี่ยงจากความเสื่อมสลายไปไม่พ้น ส่วนสภาวะใหม่ก็ต้องดำเนินไปสู่ความเจริญ ซึ่งพลังเก่าไม่อาจต้านทานไว้ได้ดังนั้นสภาวะใหม่ย่อมจะได้รับชัยชนะต่อสภาวะเก่าในวิถีแห่งการปะทะระหว่างด้านบวกกับด้านลบตามกฎธรรมชาติ

สภาวะใหม่ที่ได้ชัยชนะต่อสภาวะเก่านั้น มิอาจรักษาความเป็นสภาวะใหม่ไว้ได้ตลอดกัลปาวสาน, เพราะสภาวะใหม่นั้นก็ต้องดำเนินไปตามกฎแห่งอนิจจัง คือเมื่อเติบโตจนถึงขีดที่ไม่อาจเจริญต่อไปอีกได้แล้ว ก็ดำเนินเข้าสู่ความเสื่อมโดยมีสภาวะที่ใหม่ยิ่งกว่าเกิดขึ้นมาปะทะและได้ชัยชนะรับช่วงเป็นทอด ๆ ไป

๓. ในระยะหัวต่อหัวเลี้ยวระหว่างระบบเก่ากับระบบใหม่นั้น เราอาจเห็นในบางสังคมว่าระบบเก่าที่สลายไปแล้วได้กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกทั้งระบบหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบ ดูประหนึ่งว่าระบบเก่าหรือส่วนของระบบเก่าจะวกกลับมาตั้งมั่นอยู่ไปต่อ และคล้ายกับเป็นวิถีแย้งกฎแห่งอนิจจัง

แต่สิ่งที่ลวงตาเช่นนั้นเป็นเพียงชั่วคราวตามวิถีแห่งการปะทะในระยะหัวต่อหัวเลี้ยว ทั้งนี้ก็เพราะระบบเก่ายังคงมีพลังที่ตกค้างอยู่ จึงดิ้นรนตามกฎที่ว่า "สิ่งที่กำลังจะตายย่อมดิ้นรนเพื่อคงชีพ" การต่อสู้ทำนองนี้อาจเป็นไปได้หลายยกโดยต่างฝ่ายต่างผลัดกันชนะผลัดกันแพ้ ระบอบของสังคมในระยะหัวต่อเช่นนั้นย่อมมีลักษณะปลีกย่อยต่าง ๆ ที่ได้รับการแก้ไขให้เหมาะแก่สถานการณ์ของฝ่ายชนะ แต่ในที่สุดพลังเก่าพร้อมทั้งระบบก็หลีกเลี่ยงไปไม่พ้นจากกฎแห่งอนิจจัง และระบบใหม่ที่ได้ชัยชนะนั้นก็ดำเนินไปตามกฎอันเดียวกัน โดยมีระบบที่ใหม่ยิ่งกว่ารับช่วงเป็นทอด ๆ ต่อไป ดังที่ปรากฏตามรูปธรรมของมนุษยสังคมมากหลายในสากลโลก

เมื่อกล่าวถึงพลังตกค้างแห่งระบบเก่า เราจำต้องทำความเข้าใจว่าพลังตกค้างนั้นมิใช่บุคคลในวรรณะเก่าเสมอไป

เพราะบุคคลในวรรณะ เก่าบางคนเป็นผู้ก้าวหน้าที่มองเห็นกฎแห่งอนิจจัง ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมของสังคมเหนือกว่าประโยชน์ของวรรณะ โดยเฉพาะเป็นผู้ที่มีศีลมีสัตย์ซึ่งสมควรได้รับความเคารพสรรเสริญ นักปราชญ์ซึ่งเป็นต้นฉบับแห่งวิทยาศาสตร์ทางสังคมสมัยใหม่กล่าวไว้ตามรูปธรรมที่เห็นจริงว่า

"ในที่สุด, ขณะที่การต่อสู้ของวรรณะจวนจะถึงคราวเด็ดขาด ความเสื่อมสลายกำลังดำเนินไปภายในวรรณะปกครอง ที่จริงนั้นคือภายในสังคมเก่าทั้งกระบวนการดั่งว่านั้นรุนแรงและเกรี้ยวกราด จึงมีชนในวรรณะปกครองส่วนน้อยส่วนหนึ่งละทิ้งวรรณะของตนและเข้ามาร่วมวรรณะอภิวัฒน์ซึ่งเป็นวรรณะที่กุมอนาคตไว้ในมือ ดั่งเช่นเดียวกับในสมัยก่อน ซึ่งส่วนหนึ่งของวรรณะขุนนางได้ไปเข้ากับวรรณะเจ้าสมบัติ (นายทุนสมัยใหม่) ดังนั้นในสมัยนี้ส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติก็ไปเข้าข้างวรรณะผู้ไร้สมบัติ โดยเฉพาะส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติผู้มีปัญญาที่ได้พยุงตนขึ้นสู่ระดับที่เข้าใจทฤษฎีแห่งขบวนวิวรรตการทั้งปวง"

ในทางตรงกันข้ามกับบุคคลที่กล่าวในวรรคก่อน ความจริงก็ปรากฏว่ามีบุคคลซึ่งดูเหมือนจะเป็นวรรณะใหม่ แต่ไม่เข้าใจกฎแห่งอนิจจัง โดยถือว่าสภาวะเก่าเป็นของถาวร และไม่พอใจในความพัฒนาของสภาวะใหม่ที่ต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ บุคคลจำพวกนี้อาจไม่ใช่หน่อเนื้อเชื้อไขของวรรณะเก่า แต่บำเพ็ญตนเป็นสมุนของพลังเก่ายิ่งกว่าบุคคลแห่งอันดับสูงของวรรณะเก่า ทั้งนี้ก็เพราะพลังเก่าที่สลายไปนั้นได้สูญสิ้นไปเฉพาะรูปภายนอกของระบบการเมือง แต่บุคคลเก่ายังแฝงอยู่ในกลไกอำนาจรัฐและอำนาจเศรษฐกิจ ซึ่งยังคนมีทรรศนะทางสังคมตามระบบเก่าที่ล้าหลัง สิ่งตกค้างของระบบเก่าชนิดนี้มีทรรศนะที่ผิดจากกฎธรรมชาติยิ่งกว่าบุคคลก้าวหน้าแห่งวรรณะเก่าเอง ฉะนั้นจึงดำเนินโต้กฎธรรมชาติและกฎแห่งอนิจจัง ดึงสังคมให้ถอยหลังเข้าคลองยิ่งกว่าพวกถอยหลังเข้าคลองที่จำต้องเป็นไปตามสภาวะของเขา แต่อย่างไรก็ตาม การดึงให้สังคมถอยหลังก็เป็นไปเพียงชั่วคราว เพราะในที่สุดกฎแห่งอนิจจังก็ต้องประจักษ์ขึ้น.

สาส์นถึงรองนายกรัฐมนตรี

สำเนาจดหมายของนายปรีดี พนมยงค์

รัฐบุรุษอาวุโส

ถึง

ฯพณฯ รองนายก ฯ กับนายกรัฐมนตรี และรัฐบาล

เรื่อง

๑. การเลือกตั้งวิธี "รวมเขต" ตรงกับความประสงค์ของจอมพลพิบูล, จอมพลถนอม, จอมพลประภาส, และ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช กับพรรคประชาธิปัตย์

๒. อดีตรัฐมนตรีในรัฐบาลตั้งขึ้นภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ผู้ใดอ้างว่ารู้ว่ามีบุคคลโกงปวงชนระหว่าง

๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๐ นั้น แล้วตนไม่ดำเนินการเอาตัวผู้ต้องหามาฟ้องศาลให้ลงโทษ ตนจึงมีความผิดฐานตัวการหรือผู้สมรู้กับพนักงานสืบสวนสอบสวนในการละเว้นไม่ดำเนินคดีอันเป็นเหตุให้ผู้ทำผิดไม่ต้องรับโทษ (ตามกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ที่ใช้อยู่ในขณะที่ผู้อ้างดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ซึ่งตรงกับประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบันมาตรา ๘๓, ๘๖ และ ๒๐๐)

๓. รายชื่อเจ้าพระยาและราชตระกูล กับราชินิกุล ซึ่งเป็น "ผู้แทนราษฎรชั่วคราว" เมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ และผู้แทนประเภท ๒ ซึ่งขณะนี้เป็นองคมนตรี

๔. สถิติทางราชการเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ๑๕ ธค. ๒๕๐๐ (รัฐบาลพจน์ สารสิน ประภาส ร.ม.ต. มหาดไทย) ซึ่งพรรครัฐบาลและฝ่ายค้านรับรองว่าเป็นการเลือกตั้งบริสุทธิ์ (ถึงขนาดที่ผู้แทนประชาธิปัตย์คนหนึ่งกล่าวสดุดีว่า "สมควรให้ตุ๊กตาทองแก่คุณประภาส") นั้น ราษฎรไทยแสดงประชามติโดยตรงและโดย

ปริยายแล้วว่าส่วนร้อยละของจังหวัด ที่มีผู้แทนคนเดียว ซึ่งตามหลักวิชาสถิติเปรียบเสมือนมีการเลือกตั้งวิธีแบ่งเขต

๕. ขอให้ตั้งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญเพิ่มขึ้น ให้ได้สัดส่วนตามอาชีพและสถานภาพของราษฎร โดยอาศัยหลักฐานจากหนังสือสถิติซึ่งสำนักงานสถิติแห่งชาติของรัฐบาลจัดพิมพ์ขึ้นเป็นทางราชการ

ชานกรุงปารีส

วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เรียน ฯพณฯ สุกิจ นิมมานเหมินท์ รองนายกรัฐมนตรี

ข้าพเจ้าในฐานะราษฎรคนหนึ่ง และในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ตามประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ซึ่งข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งนี้มาโดยถูกต้องตามกฎหมายจนถึงขณะนี้ ได้เสนอความเห็นต่อนายกรัฐมนตรีโดยจดหมายลงวันที่ ๘ เดือนนี้แล้ว ๑ ฉบับ (สำเนาเอกสารหมายเลข ๑) หวังว่านายกรัฐมนตรีคงได้แจ้งให้ท่านและรัฐมนตรีในคณะทราบแล้ว

บัดนี้ข้าพเจ้า มีเรื่องเพิ่ม เติมขอเสนอ ผ่านมา ทางท่าน เพราะเห็นว่าท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และการเมือง และได้มีประสพการณ์ในการเลือกตั้งและรัฐธรรมนูญหลายฉบับ จึงสามารถใช้ความคิดอาศัยกฎวิทยาศาสตร์มาประยุกต์กับวิทยาศาสตร์สังคมให้เป็นสัจจะได้ เมื่อท่านพิจารณาแล้วโปรดเสนอนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีในคณะด้วย เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของมวลราษฎรจะเป็นพระคุณมาก

อนึ่ง เรื่องนี้เป็นปัญหาที่ปวงชนจะต้องพิจารณา ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขออนุญาตมอบสำเนาจดหมายนี้ให้แก่ราษฎรที่สนใจด้วย

๑. กระแสข่าวที่ยืนยันโดยหนังสือพิมพ์ไทยรัฐฉบับ๘ ธันวาคม ๒๕๑๖ คอลัมน์ "งาแซง" ว่าคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญในการประชุมครั้งที่ ๑๖ ได้มีมติเด็ดขาดให้ใช้วิธี "รวมเขต" ในการเลือกตั้ง

จึงเป็นอันว่าเสียงข้างมากในคณะกรรมการนั้นเห็นชอบด้วยกับฝ่ายที่ต้องการให้ใช้วิธี "รวมเขต" ซึ่งตรงกับความ

ประสงค์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งรับสนองพระบรมราชโองการรัฐธรรมนูญชั่วคราว ๙ พ.ย. ๒๔๙๐ มาตรา ๙๗ ที่บัญญัติว่า

"....วิธีเลือกตั้งให้ใช้วิธีรวมเขตจังหวัด" นับว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ใช้วิธีเลือกตั้งแบบ "รวมเขต" รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ก็รับมรดกวิธีนั้น โดยบัญญัติไว้ในมาตรา ๘๖ ว่า

"การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน ให้ใช้วิธีลงคะแนนออกเสียงโดยตรงและลับ และวิธีรวมเขต"

การร่างรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ นั้นมีสิ่งที่เรียกว่า "สภาร่างรัฐธรรมนูญ" จำนวนสมาชิก ๔๐ คน ตั้งโดยรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม จากวุฒิสมาชิกตามฉบับใต้ตุ่ม ๑๐ คน จากผู้แทนรวมเขตตามฉบับใต้ตุ่ม ๑๐ คน จากนอกสภา ๒๐ คน ในจำนวนนั้นมีสมาชิกประชาธิปัตย์เป็นฝ่ายข้างมาก ซึ่งรวมทั้ง ม.ร.ว. เสนี ฯ ด้วย ผมหวังว่าท่านรองนายก ฯ เข้าใจดีสิ่งที่เรียกว่า "สภาร่างรัฐธรรมนูญ" นั้นคือ "คณะกรรมาธิการวิสามัญ" ของรัฐสภาฉบับใต้ตุ่มนั่นเอง. และเมื่อร่างเสร็จแล้วก็เสนอรัฐสภาที่ตั้งขึ้นโดยรัฐธรรมนูญใต้ตุ่มนั่น

เองเป็นผู้พิจารณาลงมติให้เสนอคณะทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามเป็นรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒

ฉะนั้นฝ่ายประชาธิปัตย์ซึ่งรวมทั้ง ม.ร.ว. เสนีย์ ฯ จึงมีความประสงค์ตรงกันกับจอมพล ป. พิบูลสงครามและคณะรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ซึ่งมีจอมพลถนอมและจอมพลประภาสร่วมด้วยนั้นในวิธีเลือกตั้งแบบ "รวมเขต"

ต่อจากนั้นมาจนกระทั่งรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๑ โดยจอมพลถนอมกับจอมพลประภาสเป็นนายก ฯ กับรองนายกรัฐมนตรีนั้น ก็ใช้วิธีเลือกตั้งแบบ "รวมเขต" ต่อมาเมื่อรัฐบาลซึ่งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้แถลงว่าจะต้องจัดให้มีรัฐธรรมนูญใหม่และกฎหมายเลือกตั้งภายใน ๖ เดือน ม.ร.ว. เสนีย์ ฯ ก็ได้แถลงข่าวในหนังสือพิมพ์ว่าต้องการมีการเลือกตั้งแบบ "รวมเขต" ฉะนั้นเมื่อคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่ตั้งขึ้นโดยรัฐบาลปัจจุบัน ได้ลงมติเด็ดขาดแล้วให้มีการเลือกตั้งแบบ "รวมเขต" จึงนับไว้ว่าตรงกับความประสงค์ของจอมพล ป. พิบูล ฯ, จอมพลถนอม, จอมพลประภาส, ม.ร.ว. เสนีย์ ฯ กับชาวประชาธิปัตย์แล้ว

ท่านรองนายก ฯ ย่อมทราบประวัติการเลือกตั้งว่า การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรครั้งแรกเมื่อ ๑๕ พ.ย. ๒๔๗๖ นั้น ดำเนินการตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในระหว่างเวลาที่ใช้บทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามแก้ไขเพิ่มเติม ๒๔๗๖ เป็นการเลือกตั้งโดยทางอ้อม คือราษฎรเลือกผู้แทนตำบลก่อน แล้วให้ผู้แทนตำบลเลือกผู้แทนราษฎรอีกชั้นหนึ่ง, การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๒ เมื่อ ๗ พ.ย. ๒๔๘๐ ได้ดำเนินตาม พ.ร.บ. นั้นที่แก้ไขเพิ่มเติมให้ราษฎรเลือกตั้งผู้แทนโดยตรงโดยใช้วิธี "แบ่งเขต" จังหวัดที่มีพลเมืองมากออกเป็นเขตๆ เขตหนึ่งเลือกตั้งผู้แทนราษฎรได้ ๑ คน, การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๓ เมื่อ ๑๒ พ.ย. ๒๔๘๑ ใช้วิธี "แบ่งเขต" อย่างครั้งที่ ๒ ผู้แทนชุดนี้อยู่ในตำแหน่งตลอดเวลาที่ประเทศไทยอยู่ในสถานะสงคราม, การเลือกตั้งครั้งที่ ๔ เมื่อ ๖ ม.ค. ๒๔๘๙ ใช้วิธีแบ่งเขตอย่างครั้งก่อน ๆ การเลือกตั้งครั้งที่ ๕ เมื่อ ๕ ส.ค. ๒๔๘๙ อาศัยความตามมาตรา ๙๑ แห่งรัฐธรรมนูญ

๒๔๘๙ ที่บัญญัติว่า "....ให้มีการแบ่งเขตเลือกตั้งในจังหวัดหนึ่ง ๆ ซึ่งมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มขึ้นกว่า ๑ คน ให้มีจำนวณราษฎรใกล้เคียงกันเท่าที่จะแบ่งได้" (ท่านรองนายกฯ ได้รับเลือกจากองค์การเลือกตั้งของราษฎรให้เป็นพฤฒสมาชิกคงทราบหลักการตามรัฐธรรมนูญนี้ได้ดี)

๒.๑ ตามข่าวหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยฉบับ ๔ ธ.ค. ปีนี้ กรรมการร่างรัฐธรรมนูญฝ่ายเห็น "รวมเขต" ให้เหตุผลว่า

"ถ้าเลือกแบบแบ่งเขตจริงจะได้คน ๒ จำพวก คือพวกประชาชนไม่ปรารถนาแต่มีเงินจะซื้อพรรคโดยไม่ต้องขอความนิยมจากประชาชน และพวกที่สองคือนักวิชาการศักดินาหรือขุนนางอยากเป็นผู้แทน แต่ไม่กล้าสู้หน้าประชาชน เป็นนักวิชาการขี้ขลาดที่เกาะชายกางเกงหัวหน้าพรรคเป็นการปล้นอำนาจปวงชนซึ่งถูกปล้นมา ๔๐ ปีแล้ว"

สิ่งละอันพรรณละน้อยของคำกล่าวข้างบนนั้นตรงกับคำพูดของบางคนที่ดำเนินเป็นระยะ ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็น

ต้นมา และข้อเขียนในหนังสือพิมพ์สยามรัฐบ้าง จึงมีข้อขัดแย้งอยู่ภายในตัวของคำพูดและข้อเขียนนั้น ๆ เอง และขัดต่อข้อเท็จจริงที่ประจักษ์ และเป็นการบริภาษไปถึง "ผู้แทนราษฎรชั่วคราว" เมื่อ ๔๐ ปีก่อนนั้นด้วย และขัดต่อหลักวิชาสถิติซึ่งจะต้องนำมาประยุกต์แก่การเลือกตั้งที่ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านสำคัญรับรองว่าเป็นการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ (๑๕ ธ.ค. ๒๕๐๐ สมัยนายพจน์ สารสิน นอกนั้นฝ่ายค้านสำคัญว่าไม่บริสุทธิ์ ยกเว้นสมัยรัฐบาลประชาธิปัตย์เมื่อ ๒๔๙๐) ซึ่งผู้ใช้ความคิดทางวิทยาศาสตร์และคำนวณสามารถรู้ความจริงว่าราษฎรไทยได้แสดงประชามติโดยตรงและโดยปริยายแล้วจากร้อยละของผู้มีสิทธิ์ออกเสียงที่มาลงคะแนนว่าพอใจในวิธีแบ่งเขตและรวมเขต

ดังนั้นข้าพเจ้าจึงขอชี้แจงเพื่อสัจจะตามข้อเท็จจริงที่ประจักษ์และตามหลักวิชาสถิติประยุกต์ทางรัฐศาสตร์ไว้ในข้อต่อ ๆ ไป

๒.๒. ข้าพเจ้าหวังว่ามวลราษฎรจำนวนมากยังจำได้ว่าการเลือกตั้งวิธี "รวมเขต" เป็นครั้งแรกในประวัติการณ์ของชาติไทยเมื่อวันที่ ๒๙ ม.ค. ๒๔๙๑ ภายใต้ดำเนินการของ

รัฐบาลประชาธิปัตย์ ซึ่งมีนายควง ฯ เป็นนายกรัฐมนตรีและ ม.ร.ว เสนีย์ ฯ เป็นรัฐมนตรี ด้วยผู้หนึ่งนั้น เมื่อเลือกตั้งได้ผู้แทนชนิดดีตามเหตุผลของกรรมการ ฯ ดังกล่าวนั้น รัฐบาลฝ่ายประชาธิปัตย์ได้เป็นรัฐบาลอีกครั้งหนึ่งเมื่อ ๒๑ ก.พ. ปีนั้น ครั้นถึงวันที่ ๗ เม.ย. ปีนั้นเองรัฐบาลประชาธิปัตย์ก็ลาออกเพราะนายทหารเพียง ๔–๕ คนขอให้ลาออกในวันรุ่งขึ้น คือ ๘ เม.ย. จอมพล ป.พิบูล ฯ ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี

ครั้นถึงวันที่ ๒๑ เม.ย รัฐบาลพิบูล ฯ ขอความไว้วางใจจากรัฐสภา เพราะตามมาตรา ๗๗ แห่งรัฐธรรมนูญชั่วคราว ๒๔๙๐ (ใต้ตุ่ม) บัญญัติไว้ว่าให้รัฐสภาอันประกอบด้วยวุฒิสภาชิกและสภาผู้แทนประชุมร่วมกันเป็นผู้ลงมติให้ความไว้วางใจในการที่รัฐบาลดำเนินการบริหารราชการแผ่นดิน วุฒิสมาชิกครั้งนั้นเป็นผู้ที่รัฐบาลประชาธิปัตย์เองเป็นผู้รับสนอง ฯ แต่งตั้ง ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนได้รับเลือกตั้งโดยวิธี "รวมเขต" ในวันประชุมนั้นจึงมีสมาชิกทั้งสองสภามาประชุมร่วมกันจำนวน ๑๖๙ คน มีการพูดกันมากใน

ที่ประชุม แต่ครั้นถึงเวลาลงมติ มีผู้กล้าลงมติเพียง๙๖ คนเท่านั้น วุฒิสมาชิกและผู้แทนนอกนั้นเผอิญมีธุระไปห้องน้ำบ้าง ไปพักผ่อนที่สโมสรรัฐสภาบ้างเพราะพูดมาเหนื่อยแล้ว บางคนถือคติว่า "พูดไปสองไพเบี้ยนึ่งเสียตำลึงทอง" ผลการลงมติคือให้ความไว้วางใจรัฐบาล ๗๐ คะแนน ไม่ให้ความไว้วางใจเพียง ๒๖ คะแนนเท่านั้น *ขอให้สังเกตว่าผู้กล้าคัดค้าน ๒๖ คนนี้มิใช่สมาชิกประชาธิปัตย์ทั้งหมดเพราะประชาธิปัตย์มีจำนวนมากกว่านั้น* ฉะนั้นจึงมีผู้แทนอิสระ ผู้แทนพรรคสหชีพ, ผู้แทนแนวรัฐธรรมนูญ ที่เคยสมัครโดยวิธีแบ่งเขตตามรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ร่วมอยู่ด้วย ชนรุ่นใหม่ควรใช้ความคิดตามตรรกวิทยาสามัญชนว่า เหตุไฉนผู้แทนชนิดรวมเขตซึ่งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญถือว่าเป็นคนที่ประชาชนปรารถนาและไม่ขี้ชลาด จึงด้อยกว่าผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ ซึ่งเลือกตั้งโดยวิธีแบ่งเขตประกอบด้วยสมาชิกประเภทที่ ๒ ซึ่งคนบางจำพวกเกลียดชังนักหนานั้น จึงกล้าร่วมกันสู้รัฐบาลพิบูล ฯ เมื่อ ๒๔๘๒ คัดค้าน พ.ร.บ. ที่รัฐบาลพิบูล ฯ เสนอจัดตั้งนครหลวง

เพรชบูรณ์และพุทธบุรีมณฑล ซึ่งได้เกณฑ์ราษฎรไปทำงานในบริเวณที่สมัยนั้นมีไข้จับสั่นชุกชุม อันเป็นเหตุให้รัฐบาลพิบูล ฯ แพ้คะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎรแล้วต้องลาออก

๒.๓. เมื่อได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ ซึ่งมีผู้อ้างว่าเป็นประชาธิปไตยที่สุด อาทิมีวุฒิสมาชิกซึ่งประธานองค์มนตรีรับสนอง ฯ แต่งตั้ง และในบทเฉพาะกาลได้ยกยอดวุฒิสมาชิกซึ่งรัฐบาลประชาธิปัตย์รับสนอง ฯ แต่งตั้งตามฉบับใต้ตุ่มนั้นให้เป็นวุฒิสมาชิกตามฉบับ ๒๔๙๒ ด้วยนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๙๒

รัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ มาตรา ๑๔๖ บัญญัติให้คณะรัฐมนตรีที่เข้าบริหารราชการแผ่นดินต้องแถลงนโยบายต่อวุฒิสภาและสภาผู้แทน สภาผู้แทนเท่านั้นมีอำนาจลงมติให้หรือไม่ให้ความไว้วางใจ ส่วนวุฒิสภามีอำนาจตั้งข้อสังเกตไปยังสภาผู้แทนเพื่อประกอบการพิจารณาในการลงมตินั้นได้

รัฐบาลพิบูล ฯ ได้เริ่มแถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนเป็นเวลา ๑๑ วันนับตั้งแต่ ๖ ก.ค. ปีนั้น และแถลงในวุฒิสภาอีก ๓ วัน แล้วกลับมาลงมติในสภาผู้แทน

ผลปรากฏว่าเมื่อวุฒิสมาชิกซึ่งบางคนถือว่าได้รับแต่งตั้งตามระบบประชาธิปไตยที่สุดนั้น อภิปรายจบแล้วแต่ไม่มีข้อสังเกตไปยังสภาผู้แทนเพื่อประกอบการพิจารณาลงมติ ต่อมาในวันที่ ๒๙ เดือนนั้นสภาผู้แทนซึ่งสมาชิกได้รับเลือกตั้งตามวิธีรวมเขต ได้ประชุมเพื่อลงมติมีผู้มาประชุม ๑๐๒ คน มีผู้ให้ความไว้วางใจรัฐบาลพิบูล ๖๓ คน ไม่ให้ความไว้วางใจ ๓๑ คน จึงมีผู้ถือคติ "อุเบกขา" ๘ คน *ในจำนวนคนที่กล้าไม่ให้ความไว้วางใจรัฐบาลพิบูลนั้น มีบุคคลสังกัดพรรคสหชีพ. แนวรัฐธรรมนูญ, อิสระ ที่เคยสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนสมัยแบ่งเขตหลายคนมิใช่เพียงแต่สมาชิกประชาธิปัตย์เท่านั้น ตามเหตุผลที่กล่าวในข้อ ๒.๒.*

๒.๔. ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับเลือกจากราษฎร เป็นเป็นผู้แทนราษฎรพระนครศรีอยุธยาเขต ๒ เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๙ และมีผู้แทนราษฎรมากหลายที่ได้รับการเลือกตั้งจากราษฎรโดยวิธีแบ่งเขต ๔ ครั้งก่อนมีวิธีรวมเขตใน พ.ศ. ๒๔๙๐ นั้น ขอให้ราษฎรในเขตที่เลือกตั้งนั้น โปรด

วินิจฉัยคำกล่าวของกรรมการฝ่ายรวมเขตว่ามีเหตุผลสมควรหรือไม่ที่จะประนามเราตามคำกล่าวอ้างนั้น ในจำนวนผู้ได้รับเลือกตั้งโดยวิธีแบ่งเขตเมื่อ ๖ ม.ค. ๒๔๘๙ นายควง ฯ ได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรพระนครเขต ๒ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ฯ เป็นผู้แทนราษฎรพระนครเขต ๓, ต่อมาในการเลือกตั้งวิธีแบ่งเขตเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๙ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ก็ได้รับเลือกเป็นผู้แทนพระนครเขต ๑ นิสิตนักศึกษามวลราษฎรน่าคิดว่าราษฎรในขณะนั้นมีความเห็นอย่างไรต่อท่านทั้งสาม แต่กรรมการร่างรัฐธรรมนูญอาจถือว่าเป็นข้อยกเว้นเพราะภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ แล้วท่านทั้งสามสมัครเป็นผู้แทนตามวิธีรวมเขต

๒.๕. ท่านนายก ฯ ท่านรองนายก ฯ และท่านรัฐมนตรีอีกหลายท่านที่เคยศึกษาในต่างประเทศ เช่นประเทศอังกฤษ และประเทศอื่นที่มีการเลือกตั้งวิธีแบ่งเขต ซึ่งราษฎรรู้จักระบบเลือกตั้งหลายชั่วคนก่อนท่านและข้าพเจ้าเกิดหลายร้อยปีนั้น คงทราบบ้างว่าคนอังกฤษและคนในประเทศที่ท่านเคยศึกษา มีความเห็นอย่างไรต่อสมาชิกสภาผู้แทนของประเทศนั้น และท่านคงจะไม่เจาะจงปรักปรำเอาแต่ผู้แทนไทยที่

เป็นคนในชาติเดียวกันกับท่านซึ่งเลือกตั้งโดยใช้วิธีแบ่งเขตว่าเป็นคนเสวตามที่กรรมการร่างรัฐธรรมนูญกล่าวไว้

๒.๖ การหาว่าผู้แทนราษฎรหรือผู้แทนปลันอำนาจปวงชนมา ๔๐ ปีแล้วนั้น กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิย่อมทราบรายชื่อของผู้แทนราษฎรตั้งแต่วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นต้นมานั้น เผอิญคำกล่าวว่าปลันราษฎรมา ๔๐ ปีกว่าแล้วนั้นได้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๓ ธ.ค. ปีนี้ จึงมีเวลาเหลืออีก ๖ วันที่ "ผู้แทนราษฎรชั่วคราว" ตั้งขึ้นเมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ จะครบ ๔๐ ปี ภายหลังที่พ้นตำแหน่งเมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๔๗๖ นิสิตนักศึกษานักเรียนชนรุ่นใหม่อีกหลายคนยังไม่รู้รายชื่อ ข้าพเจ้าจึงขอนำรายชื่อผู้ที่ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารในนามของคณะราษฎรได้ตั้งให้เป็น "ผู้แทนราษฎรชั่วคราว" จำนวน ๗๐ คน เพื่อทำหน้าที่นิติบัญญัติและควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน ผู้แทนชุดนี้เองที่เป็นผู้พิจารณาลงมติขั้นสุดท้ายในร่างรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ ก่อนถวายพระปกเกล้า ฯ ซึ่งหลายเรื่อง พระองค์ได้สนพระทัยและพระราชทานพระราชดำริ ในจำนวน ๗๐ นายนั้นมีสมาชิกคณะราษฎรเพียง ๓๑ นายเท่านั้น อีก ๓๙ นายเป็นผู้มี

ฐานันดรศักดิ์แห่งระบบสมบูรณาฯ และหลายราชตระกูลในพระราชวงศ์จักรี อาทิ (๑) เจ้าพระยาวงษานุประพันธ์ (ม.ร.ว. สท้าน) แห่งราชตระกูลสนิทวงศ์ผู้ซึ่งเป็นพระอัยกา (ท่านตา) ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบันนอกจากท่านเป็นผู้แทนราษฎรชั่วคราวแล้ว ท่านยังเป็น "กรรมการราษฎร" และเป็น "เสนาบดี" ชุดแรกของคณะราษฎรด้วย (๒) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น) แห่งราชตระกูลเทพหัสดิน ซึ่งได้รับเลือกเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรคนแรก ต่อมาท่าเป็นกรรมการราษฎรและเสนาบดีกระทรวงธรรมการอีกครั้งหนึ่ง เพราะคณะราษฎรปรารถนาดำเนินนโยบายขยายการศึกษา ซึ่งท่านเป็นผู้ริเริ่มให้มี พ.ร.บ. ประถมศึกษา ๒๔๖๔ ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ แต่สิ้นรัชกาลแล้วท่านพ้นจากตำแหน่ง การประถมศึกษาไม่ก้าวไปตามควร คณะราษฎรจึงเชิญท่านให้ดำเนินการก้าวหน้าต่อไป ต่อมาท่านได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกประเภท ๒ เมื่อ ๙ ธันวาคม ๒๔๗๖ ท่านได้รับเลือกเป็นประธานสภาฯ อีกครั้งหนึ่งและดำรงตำแหน่งนี้ต่อมาอีกจนกระทั่งป่วยจึงขอลาออก (๓) เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ดั่น) แห่งราชินิกุลบุนนาค ซึ่งได้รับเลือก

เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรต่อจากเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (๔) นอกจากรายชื่อของท่านทั้งสามที่เป็นราชตระกูลและราชินิกูลแล้วก็ยังมีสมาชิกที่เป็นราชตระกูล "อิศรศักดิ์" "เดชาติวงศ์" "อิศรางกูร" และมีราชตระกูลเทพหัสดินอีก ๑ ท่านและราชตระกูลสนิทวงศ์อีก ๒ ท่าน คือ ม.ล. เดช กับ ม.ล. อุดม ซึ่งเป็นพระมาตุลา (ท่านลุง) ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบัน

เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๔๘๘ ม.ร.ว. เสนีย์ ฯ แห่งราชตระกูลปราโมช ก็ได้รับเลือกจากสมาชิกประเภทที่ ๒ ให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกประเภทที่ ๒ ท่านผู้นี้ก็เต็มใจโดยปฏิญาณในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรว่า จะรักษาและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญนี้ (หมายถึงรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕) ต่อมาเมื่อถึงคราวเลือกตั้งวิธีแบ่งเขต ท่านก็สมัครตามที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้ว

ส่วนพระยามานวราชเสวีนั้นท่านดำรงตำแหน่งผู้แทนราษฎรชั่ว, สมาชิกสภาผู้แทนประเภทที่ ๒, พฤฒสมาชิก, ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์, องค์มนตรี ท่านเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์เคยดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ประเภทที่ ๒ และปัจจุบัน เป็นองค์มนตรี ถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ให้มีวุฒิสภา ซึ่งประธานองคมนตรีเป็นผู้เสนอพระมหากษัตริย์ให้ทรงแต่งตั้งวุฒิสมาชิก ในทางพฤตินัย ประธานองคมนตรีก็ต้องได้รับความเห็นชอบจาก ๒ ท่านนี้ด้วย หรือในกรณีที่ประธานองคมนตรีไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้จึงคนใดใน ๒ ท่านนี้อาจทำหน้าที่ประธานองคมนตรี

๒.๖ เรื่องการโกงปวงชนนั้น ถ้าเกิดขึ้นภายหลังรัฐประหาร ๒๔๙๐ ก็ดี หรือเกิดก่อนวันนั้นแต่คดียังไม่ขาดอายุความ ก็อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาลภายหลังรัฐประหารนั้นที่จะต้องดำเนินการ และอยู่ในความรับผิดชอบของผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งโดยวิธีรวมเขตและวุฒิสมาชิกที่ได้รับแต่งตั้งตามที่บางคนอ้างว่าเป็นวิธีประชาธิปไตยที่สุดนั้น มีสิทธิเสนอให้รัฐบาลจัดการดำเนินคดี โดยตั้งเป็นกระทู้หรือให้ตั้งคณะกรรมาธิการของสภา ฯ สอบสวนได้

ก. นักกฎหมายและนักศึกษากฎหมายรวมทั้งสามัญชนที่ใช้สามัญสำนึกนั้น ถ้าได้ยินคำโฆษณาว่าเกิดการโกงขึ้นในสมัยก่อนรัฐประหาร ๒๔๙๐ แล้วก็ขอให้ถามผู้โฆษณาว่าการโกงนั้นขาดอายุความในสมัยที่ผู้พูดอยู่ในรัฐบ ลหรือเป็นวุฒิสมาชิกหรือเป็นผู้แทนโดยวิธีรวมเขตแล้วหรือยัง ถ้ายังไม่

ขาดอายุความในสมัยที่ผู้พูดอยู่ในรัฐบาล ก็ขอให้ถามผู้พูดซึ่งถ้าหากว่าเขาเป็นนักกฎหมายว่าเขารู้อยู่แล้วมิใช่หรือว่าตามกฎหมายลักษณอาญามาตรา ๒๐๐ บัญญัติว่าพนักงานอัยการผู้ว่าคดี พนักงานสืบสวน กระทำการหรือไม่กระทำการอย่างใดในตำแหน่งอันเป็นการมิชอบเพื่อจะช่วยบุคคลหนึ่งใดมิให้ต้องโทษหรือรับโทษน้อยลง ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ ๖ เดือนถึง ๗ ปี ฯลฯ ดังนั้นถ้าผู้โฆษณาเป็นรัฐมนตรีในขณะที่การโกงยังไม่หมดอายุความก็ต้องมีความผิดตามกฎหมายอาญาด้วย เพราะรู้อยู่แล้วว่ามีความผิดเกิดขึ้นแต่ไม่สั่งให้พนักงานดำเนินคดี ผู้โฆษณาจึงเป็นผู้สมรู้ ผู้ใช้สามัญสำนึกก็จะเข้าใจได้ว่าคำโฆษณานั้นเป็นการหลอกลวงให้หลงเชื่อยิ่งกว่าจะพูดโดยมีหลักฐาน

ข. ส่วนผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งวิธีรวมเขตภายหลัง ๒๔๙๐ คนใดรู้เรื่องการโกงแล้วไม่ตั้งกระทู้ให้รัฐบาลดำเนินการ หรือให้สภา ฯ ของตนตั้งคณะกรรมาธิการสอบสวนคนนั้นก็ทำผิดหน้าที่ผู้แทนปวงชนเข้าลักษณะเป็นคนที่ประชาชนไม่ปรารถนาและขัดขวางที่จะดำเนินตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย คือเป็นคนดีแต่พูดนอกสภา ฯ เพื่อหลอกเด็กจึงต่าง

กับกรณีที่รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรปฏิบัติมาเมื่อก่อน ๒๔๙๐ คือ

(๑) ในระหว่างสงครามโลกสมัยที่ พล.ต.อ. อดุลเดชจรัส เป็นรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีช่วยว่าการมหาดไทยและอธิบดีกรมตำรวจ ได้เคยสั่งจับรัฐมนตรี ๒ คนฐานทุจริตต่อหน้าที่ คนหนึ่งถูกศาลตัดสินลงโทษอีกคนหนึ่งทำอัตวินิบาตกรรมในที่คุมขัง

(๒) เมื่อจอมพล ป. พ้นจากตำแหน่งนายก ฯ แล้ว สภาผู้แทนราษฎรสมัยนั้นได้ลงมติตั้งคณะกรรมาธิการพิจารณาการเงินที่จอมพลผู้นั้นจ่ายไป กรรมาธิการพิจารณาแล้วสภา ฯ ได้แจ้งผลการพิจารณาให้รัฐบาลควงสมัยนั้นรับไปดำเนินการ เรื่องค้างอยู่จนเสร็จสงครามก็ไม่จัดการ ต่อมาถึงรัฐบาลทวีอยู่ในตำแหน่งเพียง ๑๗ วันก็ไม่มีเวลาจัดการ ต่อมารัฐบาลเสนีย์ ฯ อยู่ในตำแหน่ง ๔ เดือน ๑๐ วันก็ไม่มีเวลาพอจัดการ ต่อมามีรัฐบาลควงครั้งที่ ๒ อยู่ในตำแหน่ง ๑ เดือน ๒๓ วันก็ไม่มีเวลาพอจัดการ ต่อมาข้าพเจ้าเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ในตำแหน่งเพียง ๓ เดือน ๒๘ วันก็ได้มอบสำนวนให้อธิบดีกรมตำรวจพิจารณาว่ามีหลักฐานหรือ

ไม่ แต่ยังไม่ทันได้รับรายงานจากกรมตำรวจ ข้าพเจ้าต้องออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐบาลประชาธิปัตย์ที่ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๐ พ.ย. ๒๔๙๐ ก็มิได้ดำเนินเรื่องต่อไปให้ได้ความว่ามีหลักฐานหรือไม่

(๓) เมื่อมีผู้โฆษณาว่าสมาชิกเสรีไทยบางหน่วยใช้เงินของรัฐโดยไม่สุจริต ข้าพเจ้าได้เสนอสภาผู้แทนราษฎรตั้งกรรมาธิการวิสามัญสอบสวนเงินค่าใช้จ่ายของขบวนเสรีไทย คณะกรรมาธิการนั้นประกอบด้วยท่านทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมเป็นที่รับรองในวงการศาลคือ

๑) พระยาเทพวิทุรพหุลศรุตาบดี อดีตอธิบดีศาลฎีกาและอดีตเสนาบดี กับอดีตรัฐมนตรียุติธรรม

๒) พระยานลราชสุวัจน์ อดีตอธิบดีหลายศาลและอดีตรัฐมนตรียุติธรรม

๓) พระยาวิกรมรัตนสุภาษ อดีตอธิบดีศาลฎีกา

๔) พระยานิติศาตร์ไพศาล อดีตอธิบดีศาลอาญา อดีตผู้พิพากษาศาลฎีกา และอดีร.ม.ต. ยุติธรรม

๕) นายพิชาญ บุลยง (เรอเนกียอง)ที่ปรึกษาคณะกรรมการกฤษฎีกา

เมื่อคณะกรรมการพิจารณาหลักฐานรวมทั้งการบัญชีถี่ถ้วนแล้ว มีมติเป็นเอกฉันท์ว่าสมาชิกเสรีไทยบริสุทธิ์ในการใช้จ่ายเงินของรัฐเพื่องานกอบกู้เอกราชของชาติ (รายงานนี้นายดิเรก ชัยนามได้พิมพ์ต่อท้ายในหนังสือที่ผู้นี้แต่งขึ้นแล้ว และข้าพเจ้าจะพิมพ์ไว้ในหนังสือ "โมฆสงคราม" อีกด้วย)

ค. ท่านรองนายก ฯ ยังคงจำได้ว่าเมื่อท่านได้รับเลือกตั้งโดยองค์การเลือกตั้งของราษฎรให้ท่านเป็นพฤฒสมาชิกเมื่อวันที่ ๒๔ พ.ค. ๒๔๘๙ โดยฝ่ายที่เริ่มดำริทำบัญชีชื่อ "ลิสท์" ผู้สมัครในนามประชาธิปัตย์ขึ้นเพื่อหวังเอาชนะแบบ "กินรวบ" ทั้ง ๘๐ ตำแหน่ง ได้พ่ายแพ้มาเป็น "แพ้รวบ" ต่อฝ่ายแนวร่วมคือสหชีพ, แนวรัฐธรรมนูญ, อิสระ ซึ่งเดิมนั้นพรรคทั้งสามหลังนี้ก็ให้แต่ละพรรคเสนอผู้สมัครแยกย้ายกัน แต่เมื่อสมาชิกประชาธิปัตย์คนหนึ่งนำความลับมาแจ้งแก่บุคคลหนึ่งว่าพรรคประชาธิปัตย์คิด "กินรวบ" เพราะหวังดึงสมาชิกของพรรคอื่นมาร่วมด้วยได้ อันจะทำให้คะแนนประชาธิปัตย์ชนะคะแนนของแต่ละพรรคได้เช่นนั้นแล้ว พรรคทั้งสามจึงจำต้องทำแนวร่วมกันส่งผู้สมัคร ๘๐ คนร่วมกันด้วยปราณีประนอมระหว่างกันอันเป็นผลให้คะแนนของ

ฝ่ายแนวร่วมสามพรรคเหนือฝ่ายประชาธิปัตย์ ความพ่ายแพ้ของฝ่ายประชาธิปัตย์ก่อให้เกิดความไม่พอใจอย่างมาก จึงมีผู้โฆษณาหลอกเด็กตลอดมาจนปัจจุบันว่าการเลือกตั้งพฤฒสมาชิกครั้งนั้นเป็นการเล่นพรรคเล่นพวกซึ่งเป็นพวกข้าพเจ้าทั้งสิ้น ท่านรองนายก ฯ ย่อมรู้ว่าข้าพเจ้ามิใช่หัวหน้าพรรคใด แต่ละพรรคก็มีหัวหน้าโดยเฉพาะ และเมื่อเลือกตั้งแบบพรรคแล้วก็เป็นธรรมดาที่พรรคใดได้คะแนนน้อยตนก็ต้อง "แพ้รวบ" ทั้งบัญชีชื่อ ท่านรองนายก ฯ ย่อมเป็นสักขีได้ดีว่าการเลือกตั้งพฤฒสมาชิกครั้งนั้นบริสุทธิ์

เมื่อการเลือกตั้งเสร็จไปเพียง ๑๖ วันเท่านั้น คือวันที่ ๙ มิถุนายน รัชกาลที่ ๘ ได้สวรรคต ผู้ที่ไม่มีจิตใจเป็นนักกีฬาทางการเมืองได้ถือเอาการสวรรคตนั้นเป็นเครื่องโจมตีใส่ร้ายข้าพเจ้าทั้งทางสิ่งพิมพ์เลวและที่พวกเขาเรียกว่า "หนังสือพิมพ์ปาก" พร้อมทั้งให้คนร้องตะโกนที่โรงภาพยนตร์ว่า "ปรีดีฆ่าในหลวง" และร่วมมือกับคณะรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ และโฆษณาใส่ร้ายข้าพเจ้าตลอดมาจนกระทั่งข้าพเจ้ามาอยู่ในฝรั่งเศสเมื่อ ๒๕๑๓ แล้ว สยามรัฐกับพวกก็ลงข้อความใส่ร้ายข้าพเจ้าอีก ข้าพเจ้าจึงจำต้องมอบให้นายวิชา

กันตามระเบียบตัวแทนฟ้อง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์กับพวกต่อศาลซึ่งในที่สุดจำเลยยอมขอขมา ดังปรากฏในหนังสือที่นายเปรื่อง ศิริภัทร์ อดีตผู้ถวายพระอักษรภาษาไทยรัชกาลที่ ๘ ได้รวบรวมสำนวนศาลพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มแล้ว ต่อมาภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคมก็มีนักเขียน ประจำสยามรัฐบาง คนเขียน สาปแช่งคนมีอายุที่อยู่ในต่างประเทศเวลานี้หาว่าไม่เคารพสถาบันพระมหากษัตริย์จะต้องตายในต่างประเทศอย่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ตามพฤติการณ์ดังกล่าวมาแล้วย่อมแสดงว่ารัฐบาลประชาธิปัตย์ซึ่งนายควง ฯ เป็นนายกรัฐมนตรี และ ม.ร.ว. เสนีย์ ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๐ พ.ย. ๒๔๙๐ นั้น ย่อมไม่มีความปรารถนีแก่ข้าพเจ้าที่พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ถ้าหากมีการโกงในสมัยข้าพเจ้าเพราะการโกงโดยทุจริตของบุคคลใดที่เป็นพนักงานหรือผู้แทนต้องระวางโทษจำคุกกว่า ๑๐ ปี หรืออาจถึงจำคุกตลอดชีวิตหรือประหารชีวิต อายุความระหว่าง ๑๐ ถึง ๒๐ ปี ข้าพเจ้าพ้นจากตำแหน่งนายก ฯ ๒๒ ส.ค. ๒๔๘๙ ธำรงฯ พ้นจากตำแหน่งนายกฯ ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ถ้ามีการโกงในสมัยข้าพเจ้าและธำรงคดีก็ยังไม่ขาดอายุความขณะที่รัฐบาลประชาธิปัตย์ดำรงหน้าที่ เหตุใดรัฐบาลประชาธิปัตย์นั้นจึง

ไม่ดำเนินตามกฎหมาย แม้ข้าพเจ้าจะไม่อยู่ในประเทศไทย แต่ผู้แทนที่ถูกหาว่าโกงต่าง ๆ รวมทั้งโกงจอบโกงเสียมก็ยังอยู่ในประเทศไทย รัฐบาลก็ดำเนินคดีได้ โดยเฉพาะรัฐบาลนั้นก็มีนักกฎหมายลือชื่อร่วมใน คณะรัฐบาลนั้นและ ในคณะรัฐบาลต่อมารวมทั้งในคณะของจอมพลสฤษดิ์ ถนอม ประภาส เช่นพระยาอรรถการีย์นิพนธ์ พี่ชายนายเล็ก จุณนานนท์ อัยการคดีสวรรคต พระดุลยพากย์สุวมันต์ ผู้พิพากษาศาลฎีกาคดีสวรรคตที่ยังมีชีวิตเหลืออยู่คนเดียวและยังมีพระพินิจชนคดีกับหลวงแผ้วพาลชนผู้สามารถทำสำนวนคดีสวรรคต

๓. เท่าที่ข้าพเจ้า สดับตรับฟังข่าวที่ ได้มาทางหนังสือหลายฉบับ ไม่ปรากฏว่ากรรมการร่างรัฐธรรมนูญผู้ใดได้แถลงถึงความจัดเจนของตนว่าจากสถิติผู้มีสิทธิออกเสียงได้มาลงคะแนนนั้นจังหวัดรวมเขตมีคนมาลงคะแนน ร้อยละเท่าใด และจังหวัดมีแบ่งเขตและจังหวัดพลเมืองน้อยที่มีผู้แทนได้คนเดียว ซึ่งตามหลักวิชาสถิติให้อนุโลมเสมือนเลือกตั้งในเขตที่ถ้ามีการแบ่งเขตก็เป็นการเลือกตั้งในเขตหนึ่ง ๆ นั้นมีผู้มาลงคะแนนร้อยละเท่าใด เพื่ออาศัยเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าราษฎรพอใจในระบบใดมากกว่ากัน ข้าพเจ้าได้ยินแต่อ้างว่าตนเองเป็นผู้แทนปวงชนส่วนคนอื่นไม่ใช่ ข้าพ จ้าจึงขอร้องท่านรอง

นายก ฯ และท่านรัฐมนตรีที่มีพื้นทางวิทยาศาสตร์และทางคำนวนโปรดพิจารณาสถิติเป็นรายจังหวัดด้วย ขณะนี้ข้าพเจ้ามีแต่หนังสือรายงานการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของกระทรวงมหาดไทยเล่ม ๒ (เล่มต่อ ๆ มายังไม่ได้รับ) แต่เห็นว่าสถิติการลงคะแนนเลือกตั้งรายจังหวัดเมื่อ ๑๕ ธ.ค. ๒๕๐๐ ในหนังสือเล่มนั้นพอใช้เป็นพื้นฐานได้ เพราะการเลือกตั้งครั้งนั้นทั้งพรรคสหภูมิฝ่ายรัฐบาลและพรรคประชาธิปัตย์ฝ่ายค้านสำคัญรับรองว่าเป็นการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ที่จัดให้มีขึ้นภายหลังที่จอมพล ป. ถูกให้ออกแล้ว และโดยเฉพาะท่านรองนายก ฯ ก็ได้สมัครที่จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนการเลือกตั้งต่อ ๆ มานั้นพรรคฝ่ายค้านสำคัญก็โต้แย้งว่าไม่บริสุทธิ์ ข้าพเจ้าจึงไม่ขอใช้สถิติการเลือกตั้งนั้น เป็นบรรทัดฐาน ข้าพเจ้าได้อัดสำเนาภาพจากหนังสือนั้นแนบมาพร้อมจดหมายนี้ (เอกสารหมายเลข ๒) ในช่องหมายเหตุข้าพเจ้าได้เขียนจำนวนที่แต่ละจังหวัดมีผู้แทนได้ ข้าพเจ้าได้จัดลำดับเพื่อแสดงว่าการเลือกตั้งประเภทรวมเขตจังหวัดใดบ้างที่มีผู้ลงคะแนนร้อยละเท่าใด และจังหวัดที่มีผู้แทนได้คนเดียวซึ่งตามวิชาสถิติถือว่าอนุโลมเปรียบเสมือนแบ่งเขตภายในจำนวนพลเมืองที่เขตหนึ่ง ๆ มีผู้แทนได้

ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นประชามติดียิ่งกว่า สำรวจแบบที่อังกฤษเรียกว่า "Poll" จึงขอให้รัฐบาลและมวลราษฎรวินิจฉัยว่าผู้มีสิทธิออกเสียงพอใจลงคะแนนเลือกผู้แทนวิธีใดมากกว่าวิธีอื่น ส่วนการอภิปรายโดยไม่ใช้ความคิดเยี่ยงนักวิทยาศาสตร์นั้นนำไปสู่ความคิดที่ทางปรัชญาเรียกว่า "subjectivism" หรือแปลเป็นไทยว่า "อัตวิสัย" คือนึกคิดเดา ๆ เอาเอง ซึ่งมิใช่สัจจะทาง "objectivism" หรือ แปลเป็นไทยว่า "ภววิสัย"

ร้อยละของผู้มีสิทธิออกเสียงที่ลง คะแนน ในการ เลือกตั้งวิธีรวมเขตจังหวัด เมื่อ ๑๕ ธ.ค. ๒๕๐๐ ทุกจังหวัดที่มีผู้แทน ๙ คน, ๗ คน ๕ คน, ๔ คน มีผู้ลงคะแนนไม่ถึงร้อยละ ๕๐ ของจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียง

(๑) พระนคร ผู้แทน ๙ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๓๓.๙๖
(๒) อุบลราชธานี ผู้แทน ๗ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๑.๑๗
(๓) นครราชสีมา ผู้แทน ๖ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๓๘.๐๘
(๔) เชียงใหม่ ผู้แทน ๕ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๙.๖๖

(๕) เชียงราย ผู้แทน ๕ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๑.๓๒

(๖) ขอนแก่น ผู้แทน ๕ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๓๔.๑๔

(๗) นครศรีธรรมราช ผู้แทน ๔ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้องละ ๓๑.๐๑

(๘) นครสวรรค์ ผู้แทน ๔ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๓๓.๖๒

(๙) ร้อยเอ็ด ผู้แทน ๔ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๐.๒๖

(๑๐) ศรีษะเกษ ผู้แทง ๔ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๑.๘๔

(๑๑) อุดรธานี ผู้แทน ๔ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๓๐.๒๒

(๑๑) อุดรธานี ผู้แทน ๔ คน

ผู้มีสิทธิออกเสีทงร้อยละ ๓๐.๒๒

ท่านที่เป็นครูบาอาจารย์ย่อมทราบว่า ตามหลักการให้คะแนนสอบไล่ถือว่าผู้ใดได้คะแนนร้อยละ ๓๐ อยู่ในขั้น "เลว"

ข. ในบรรดา ๑๓ จังหวัดที่มีผู้แทน ๓ คนนั้น ๒ จังหวัดเท่านั้นที่มีผู้ลงคะแนนเกินกว่าร้อยละ ๕๐ ของผู้มีสิทธิออกเสียง อีก ๑๑ จังหวัดต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ คือ

(๑) จังหวัดนครพนม ร้อยละ ๖๔.๙๘

(๒) จังหวัดราชบุรี ร้อยละ ๕๐.๕๖

อีก ๑๑ จังหวัดต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ คือ

(๑) ธนบุรี ผู้แทน ๓ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๓.๓๕

(๒) กาฬสินธุ์ ผู้แทน ๓ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๘.๑๓

(๓) ชัยภูมิ ผู้แทน ๓ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๙.๖๔

(๔) บุรีรัมย์ ผู้แทน ๓ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๑.๑๒

(๕) พระนครศรีอยุธยา ผู้แทน ๓ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๙.๓๔

(๖) มหาสารคาม ผู้แทน ๓ คน

ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๔.๗๖

(๗) ลำปาง ผู้แทน ๓ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๕.๕๓

(๘) สกลนคร ผู้แทน ๓ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๓๕.๘๕

(๙) สงขลา ผู้แทน ๓ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๓.๓๐

(๑๐) สุพรรณบุรี ผู้แทน ๓ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๓๕.๔๙

(๑๑) สุรินทร์ ผู้แทน ๓ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๓๖.๗๔

ค. ในบรรดา ๑๗ จังหวัดที่มีผู้แทน ๒ คนนั้น ๖ จังหวัดเท่านั้นที่มีผู้ลงคะแนนเกินกว่าร้อยละ ๕๐ ของผู้มีสิทธิออกเสียง คือ

(๑) เพรชบุรี ผู้แทน ๒ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๕.๔๗

(๒) แพร่ ผู้แทน ๒ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๓.๙๒

(๓) นครปฐม ผู้แทน ๒ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๓.๑๐

(๔) ฉะเชิงเทรา ผู้แทน ๒ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๑.๕๘

(๕) ราชบุรี ผู้แทน ๒ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๐.๕๖

(๖) สุโขทัย ผู้แทน ๒ คน
ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๐.๔๗

อีก ๑๐ จังหวัดต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ คือ

(๑) ชลบุรี ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๖.๔๙
(๒) ปราจีณบุรี ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๙.๙๙
(๓) ปัตตานี ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๖.๕๐
(๔) พัทลุง ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๙.๕๖
(๕) พิจิตร ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๓๘.๘๔
(๖) นราธิวาส ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๓๕.๒๘
(๗) พิษณุโลก ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๘.๘๔
(๘) เพรชบูรณ์ ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๗.๓๖
(๙) ลพบุรี ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๗.๑๗
(๑๐) ลำพูน ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๕.๕๕
(๑๑) สระบุรี ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๘.๗๕

ง. ในบรรดา ๓๐ จังหวัดที่มีผู้แทน ๑ คน เปรียบเหมือนแบ่งเขตโดยเขตหนึ่งเลือกผู้แทนได้คนเดียวนั้น ๑๕ จังหวัดมีผู้ลงคะแนนเกินกว่าร้อยละ ๕๐ ของจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียง และถ้าคิดตามการให้คะแนนสอบไล่ มีบางจังหวัดได้เกียรตินิยม "ดีมาก" และหลายจังหวัดได้เกียรตินิยม "ดี" คือ

(๑)	ระนอง (ดีมาก)	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๗๒.๘๓
(๒)	ภูเก็ต	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๖๗.๖๖
(๓)	ตราด	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๖๓.๑๕
(๔)	จันทบุรี	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๖๒.๗๓
(๕)	อุทัยธานี	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๙.๙๗
(๖)	ระยอง	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๗.๓๖
(๗)	กระบี่	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๗.๙๖
(๘)	ปทุมธานี	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๗.๒๑
(๙)	ชุมพร	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๖.๔๓
(๑๐)	กำแพงเพรช	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๔.๗๐
(๑๑)	พังงา	ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๔.๕๐

(๑๒) กาญจนบุรี ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๓.๐๓

(๑๓) น่าน ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๑.๙๑

(๑๔) สมุทรสาคร ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๑.๖๔

(๑๕) สิงห์บุรี ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๕๐.๒๐

จังหวัดที่มีผู้แทนคนเดียวและมีผู้ลงคะแนนน้อยกว่าร้อยละ ๕๐ คือ

(๑) พัทลุง ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๙.๕๖

(๒) สมุทรสงคราม ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๘.๑๖

(๓) นครนายก ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๘.๑๑

(๔) นนทบุรี ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๘.๐๔

(๕) แม่ฮ่องสอน ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๗.๗๒

(๖) อ่างทอง ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๕.๒๓

(๗) สมุทรปราการ ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๕.๖๒

(๘) ตรัง ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๔.๐๖

(๙) ยะลา ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๒.๕๒

(๑๐) หนองคาย ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๒.๐๗

(๑๑) ประจวบคีรีขันธ์ ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๑.๑๕

(๑๒) สตูล ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๐.๖๔

(๑๓) เลย ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๓๙.๑๙

(๑๔) ทาก ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๓๘.๓๙

(๑๕) ชัยนาท ผู้มีสิทธิออกเสียงร้อยละ ๓๗.๖๓

ขอให้พึงสังเกตว่าจังหวัดที่มีผู้แทนคนเดียว เปรียบเหมือนแบ่งเขตเลือกตั้ง ๑ เขตต่อผู้แทน ๑ คนนั้น มีเพียง ๓ จังหวัดเท่านั้นที่มีผู้ออกเสียงร้อยละ ๓๐ เศษของจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียง แม้กระนั้นจังหวัดชัยนาทที่ได้ร้อยละ ๓๗.๖๓ ซึ่งถือว่าได้คะแนนต่ำที่สุด แต่ก็สูงกว่าจังหวัดที่มีการเลือกตั้งแบบรวมเขต คือพระนครได้เพียงร้อยละ ๓๓.๙๖, ขอนแก่นร้อยละ ๓๔.๑๔, นครศรีธรรมราชร้อยละ ๓๑.๐๑, นครสวรรค์ร้อยละ ๓๓.๖๒, อุดรธานีร้อยละ ๓๐.๒๒ สกลนครร้อยละ ๓๕.๘๕, สุพรรณบุรีร้อยละ ๓๕.๔๙, สุรินทร์ร้อยละ ๓๖.๗๔, นราธิวาศร้อยละ ๓๕.๒๘,

ส่วนจังหวัดรวมเขตเลือกตั้งที่มีผู้แทนได้จังหวัดละ ๙ คน, ๗ คน, ๖ คน, ๕ คน, ๔ คน, ๓ คน, ๒ คนนั้นมีถึง ๑๑ จังหวัดที่ได้คะแนนร้อยละ ๓๐ เศษ ตามการให้คะแนนสอบไล่ให้เกียรตินิยม "เลว" คือสอบไล่ตกถึงขนาดที่บางมหาวิทยาลัยในต่างประเทศไม่ยอมให้มีการสอบแก้ตัว ต้องเรียนซ้ำชั้น และถ้าตกอีกครั้งหนึ่งรวมเป็นตก ได้คะแนน"เลว"

ซ้ำกัน ๒ ครั้งก็ต้องถูกคัดชื่อออกจากมหาวิทยาลัย ถ้านำหลักนั้นมาประยุกต์แก่วิธีเลือกตั้งแบบรวมเขตในประเทศไทยแล้ว ก็ควรถือว่าวิธีรวมเขตต้องถูกคัดออกจากระบบเลือกตั้ง ในประเทศไทยแล้ว

๔. ท่านรองนายก ฯ และท่านรัฐมนตรีที่ใช้ความคิดทางวิทยาศาสตร์และอาศัยคำนวณทางสถิติเป็นหลักย่อมเห็นได้ว่าสรุปยอดของผู้มีสิทธิออกเสียงมาลงคะแนนเมื่อ ๑๕ ธ.ค. ๒๕๐๐ (ทุกฝ่ายรับว่าบริสุทธิ์) ซึ่งกระทรวงมหาดไทยถัวเฉลี่ยทั่วราชอาณาจักรว่าร้อยละ ๔๔.๐๖ นั้น ก็เป็นธรรมดาที่คะแนนของจังหวัดที่มีผู้แทนคนเดียวถูกเฉือนไปคละเคล้ากับจังหวัดใหญ่ที่มีร้อยละน้อยกว่า แม้กระนั้นก็ปรากฏว่า ๑๘ จังหวัดที่มีผู้แทนตั้งแต่ ๒ คนถึง ๙ คน เลือกตั้งโดยวิธีรวมเขตได้คะแนนต่ำกว่าส่วนถัวเฉลี่ย ๔๐.๐๖ นั้น ส่วนจังหวัดที่มีผู้แทนคนเดียวเปรียบเสมือนการเลือกตั้งแบ่งเขตนั้น ๓ จังหวัดเท่านั้นที่ได้คะแนนต่ำกว่าส่วนถัวเฉลี่ยนั้น

ฉะนั้นวิญญูชนย่อมเห็นได้ว่าถ้ารัฐบาลและสภานิติบัญญัติลงมติขั้นสุดท้ายให้ใช้วิธีรวมเขตในการเลือกตั้งแล้ว มวลราษฎรคนไทยก็จะได้สิ่งที่เรียกกันว่าของขวัญปีใหม่หรือ

เทศกาลใดนั้นที่ตรงกับความประสงค์ของผู้ที่เริ่มวิธีรวมเขต ตั้งแต่ ๒๔๙๐ เป็นต้นมา คือจอมพล ป. พิบูลสงคราม, จอมพลถนอม, จอมพลประภาส, พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งรวมทั้ง ม.ร.ว. เสนีย์ ฯ และสยามรัฐที่เรียกร้องวิธีรวมเขตนี้สืบต่อ ๆ มาด้วย อันเป็นการขัดต่อประชามติที่ราษฎรได้แสดงโดยตรงและโดยปริยายในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๐๐ ซึ่งทุกพรรคทุกฝ่ายรับรองว่าเป็นการเลือกตั้งบริสุทธิ์ยิ่งกว่าครั้งใด ๆ นับตั้งแต่ใช้วิธีรวมเขต

ผลที่ได้รับในทางปฏิบัติจากวิธีรวมเขตนั้นก็ไม่เหลือวิสัยที่สามัญชนจะคาดการณ์ได้ คืออาจเป็นพรรคหนึ่งพรรคใดที่เคยสังกัดจอมพลทั้งสามหรือพรรคประชาธิปัตย์ที่จะมีโอกาสดีกว่าพรรคอื่นและผู้สมัครอิสระ (หากไม่บังคับให้สังกัดพรรค) ในการชนะแบบ "กินรวบ" ในจังหวัดพระนครซึ่งมีผู้ใช้สิทธิออกเสียงเพียงร้อยละ ๓๓.๙๖ ต่ำกว่าส่วนถัวเฉลี่ยตามสถิติที่ข้าพเจ้ากล่าวมาแล้ว ในบางครั้งพรรคประชาธิปัตย์ก็เกื้อกูลแก่ผู้เคยสังกัดเสรีมนังคศิลาของจอมพลพิบูล ฯ เช่นในการเลือกตั้ง ๑๕ ธ.ค. ๒๕๐๐ ซึ่งจังหวัดพระนครมีผู้แทนได้ ๙ คนนั้น พรรคประชาธิปัตย์ได้ ๘ ที่นั่ง พล.อ. บริภัณฑ์ยุทธ

กิจ ซึ่งเคยสังกัดเสรีมนังคศิลาได้ ๑ ที่นั่งต่อจากบัญชีชื่อของประชาธิปัตย์ ทั้งนี้ฝ่ายประชาธิปัตย์ก็แถลงเองว่า พล.อ. ผู้นี้เป็นคนที่ดีฝ่ายประชาธิปัตย์จึงไม่กีดกัน ผลก็คือประชาธิปัตย์ชนะแบบ "กินรวบ" ในจังหวัดพระนครโดยมีสมาชิกฝ่ายตน ๘ ที่นั่ง และผู้เป็นแนวร่วมของประชาธิปัตย์ ๑ ที่นั่ง ในการเลือกตั้งเมื่อ ๑๐ ก.พ. ๒๕๑๒ พรรคประชาธิปัตย์ชนะแบบ "กินรวบ" ๑๕ ที่นั่งครบอัตราทีจังหวัดพระนครมีผู้แทนได้

๕. ข้าพเจ้าขอสนับสนุนให้กรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่รัฐบาลตั้งขึ้นแล้วนี้คงอยู่ในตำแหน่งต่อไป แต่ขอเสนอรัฐบาลว่าให้ตั้งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญเพิ่มเติมขึ้นอีกให้ได้ส่วนสัดที่เป็นธรรมตามอาชีพของปวงชนชาวไทย โดยอาศัยสถิติของทางราชการที่ได้พิมพ์เผยแพร่แล้ว เพราะนักสถิตินั้นได้สำรวจขึ้นตามข้อเท็จจริงและตามหลักวิชาสถิติโดยไม่อยู่ใต้อิทธิพลของลัทธิการเมืองใด จึงย่อมเป็นสถิติที่ควรเชื่อได้ยิ่งกว่าที่พูด ๆ กันโดยอัตวิสัย ส่วนกรรมการที่ตั้งไว้แล้วนั้นก็ขอให้รัฐบาลพิจารณาว่าผู้ใดเข้าลักษณะแทนอาชีพใด ถ้าไม่ทราบว่าเป็นตัวแทนอาชีพใดก็จัดเข้าอยู่ในประเภทที่หนังสือสถิติของทางราชการจัดไว้เป็นประเภท "อาชีพที่จัดจำแนก

เข้าประเภทใดไม่ได้หรือไม่ทราบ " (ซึ่งหนังสือสถิติรวมยอดประเภทนี้ไว้ว่ามีจำนวนที่เป็นชาย ๘๔,๘๔๘ คน หญิง ๑๔,๔๗๑ คน) ครั้นแล้วขอให้รัฐบาลคิดตามส่วนของอาชีพต่างๆ ตามสถิติทางราชการว่าชายและหญิงอาชีพใดควรมีตัวแทนในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญกี่คน เช่น หนังสือสถิติแจ้งว่าชายประเภทอาชีพเกษตร ชาวประมง นักล่าสัตว์ และคนงานป่าไม้ มีจำนวน ๕,๕๗๔,๕๗๑ คน ซึ่งจำแนกเป็นนายจ้าง ๑๕,๗๙๓ คน ธุรกิจส่วนตัว ๒,๙๔๒,๕๕๗ คน ฯลฯ ส่วนชายอาชีพนักรัฐประศาสนศาสตร์และผู้จัดการนั้นตามสถิติรวมยอดว่ามี ๒๓,๖๔๓ คน ฯลฯ ดังนั้นขอให้เพิ่มจำนวนตัวแทนของชายเกษตรกรให้มากกว่านักรัฐประศาสนศาสตร์ ความเป็นธรรมภายในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญจึงจะมีขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เกษตกรและอาชีพต่าง ๆ รวมทั้งประเภทเป็นกรรมกรและลูกจ้างยอมรับว่ารัฐธรรมนูญนั้นได้ร่างและลงมติในที่ประชุมคณะกรรมการตามส่วนสัดที่เป็นธรรมตามอาชีพของตน

ข้าพเจ้าเห็นว่าทุกอาชีพย่อมมีนักวิชาการของตนและมีปัญญาพอวินิจฉัยได้ว่าร่างรัฐธรรมนูญใดเป็นประโยชน์แก่

อาชีพของตนและแก่ส่วนรวมของชาติ ข้าพเจ้าได้เคยชี้แจงแก่นักเรียนไทยในอังกฤษในการชุมนุมที่สมาคมนั้นเรียกว่า "สภากาแฟ" ซึ่งดำเนินไปเมื่อวันที่ ๒๖ และ ๒๗ ก.ค. ๒๕๑๖ นั้นขอให้นักเรียนทุกคนซึ่งมีความรู้ทางทฤษฎีสูงเพียงใดก็ตาม จงอย่าประมาทปัญญาของมวลราษฎรที่แม้จะอ่านหนังสือไม่ออกแต่มีความสันทัดจัดเจนในทางปฏิบัติ ซึ่งนักเรียนควรศึกษาเพราะมีหลายปัญหาบี่ตำราทางทฤษฎีไม่กล่าวไว้ แต่เราสามารถศึกษาได้จากมวลราษฎร

เพื่อประกอบการพิจารณาของรัฐบาลและมวลราษฎร ข้าพเจ้าได้คัดสถิติของทางราชการเพื่อเสนอท่านทั้งหลายดั่งต่อไปนี้

จำนวนประชากรอายุ ๑๑ ปีขึ้นไปที่กระทำงานเชิงเศรษฐกิจ จำแนกตามประเภทอาชีพ สถานภาพในการทำงานและเพศ พ.ศ. ๒๕๐๓

(คัดจากสมุดสถิติรายปีประเทศไทยบรรพ ๒๘ พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๒ หน้า ๕๙-๖๐)

ก. รวมยอด ๑๓,๗๗๒,๑๐๔=นายจ้าง๔๓,๖๐๐ ผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัว ๔,๐๘๔,๗๙๒, ลูกจ้างรัฐบาล

และเทศบาล ๔๘๙,๔๕๒,ลูกจ้างอื่นๆ๑,๑๔๓, ๒๓๔ผู้ทำธุรกิจให้แก่ครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ๗,๙๘๒,๘๓๖ ไม่ทราบสถานภาพ ๒๘,๑๙๐

ข. ชาย (๑) ผู้ปฏิบัติงานอาชีพ วิชาชีพ และอาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมยอด ๑๑๔,๙๔๑=นายจ้าง ๔๗๙, ธุรกิจส่วนตัว ๙,๒๐๐ ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๘๘,๘๘๔, ลูกจ้างอื่น ๆ ๑๕, ๓๘๕, ธุรกิจให้แก่ครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ๙๕๗, ไม่ทราบสถานภาพ ๓๖,

(๒) นักรัฐประศาสนศาสตร์และผู้จัดการ รวมยอด ๒๓,๖๔๓=นายจ้าง ๕,๔๐๖, ธุรกิรส่วนตัว ๕,๓๓๒, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๘,๓๑๖, ลูกจ้างอื่น ๆ ๔,๕๑๖, ไม่ทราบสถานภาพ ๑๓

(๓) เสมียนพนักงาน รวมยอด ๑๓๓,๗๑๖=ธุรกิจส่วนตัว ๒๓๑, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๑๐๘,๐๒๑, ลูกจ้างอื่น ๆ ๒๕,๑๔๕ ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๒๓๙, ไม่ทราบสถานภาพ ๘๐

(๔) ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการค้า รวมยอด ๓๒๕,๒๕๔=นายจ้าง ๕,๘๔๔, ธุรกิจส่วนตัว ๑๙๘,๗๑๔, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๖๕๙, ลูกจ้างอื่น ๆ ๔๐,๐๓๙, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๗๙,๙๖๗, ไม่ทราบสถานภาพ ๓๑

(๕) เกษตรกรชาวประมง นักล่าสัตว์ และคนงานป่าไม้ รวมยอด ๕,๕๗๔,๕๗๑=นายจ้าง ๑๕,๗๙๓, ธุรกิจส่วนตัว ๒,๙๔๒,๕๕๗, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๒,๕๕๕ ลูกจ้างอื่น ๆ ๒๒๖,๓๙๒, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๒,๓๘๗, ๒๑๓ ไม่ทราบสถานภาพ ๑๖๖๑

(๖) คนทำเหมืองแร่ คนต่อยย่อยหิน รวมยอด ๑๙,๓๔๗=นายจ้าง ๒๑๑, ธุรกิจส่วนตัว ๓,๓๐๒ ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล๓๕๖, ลูกจ้างอื่น ๆ ๑๓,๖๓๑, ธุรกิจให้ครอบครัว ๑,๘๔๔

(๗) ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเกี่ยวกับการขนส่งและคมนาคม รวมยอด ๑๓๘,๑๔๕,=นายจ้าง ๑,๒๔๕, ธุรกิจส่วนตัว ๔,๕๐๖. ไม่ทราบสถานภาพ ๕๐

(๘) ช่าง คนปฏิบัติงานในการผลิตและกรรมกร รวมยอด๕๓๙,๘๓๗,=นายจ้าง ๕,๖๑๒, ธุรกิจส่วนตัว ๙๕,๙๓๖, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๖๗,๖๗๑, ลูกจ้างอื่น ๆ ๓๔๓,๕๕๙, ธุรกิจให้ครอบครัว ๒๖,๘๒๘, ไม่ทราบสถานภาพ ๒๓๑

(๙) บริการ รวมยอด ๑๕๒,๓๑๐ = นายจ้าง ๑,๗๒๘, ธุรกิจส่วนตัว ๓๗.๐๕๑, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๕๙,๗๓๑, ลูกจ้างอื่น ๆ ๔๒,๙๓๓, ธุรกิจให้ครอบครัว ๑๐,๘๓๑, ไม่ทราบสถานภาพ ๓๖

(๑๐) อาชีพที่จัดจำแนกเข้าประเภทใดไม่ได้หรือไม่ทราบ รวมยอด ๘๔,๘๔๘=นายจ้าง ๔๔, ธุรกิจส่วนตัว ๔๕๔, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๖๖,๓๙๖, ลูกจ้างอื่น ๆ ๑,๐๐๒, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๒๘๒, ไม่ทราบสถานภาพ ๑๖,๖๗๐,

ค. หญิง (๑) ผู้ปฏิบัติงานอาชีพ วิชาชีพ และอาชีพอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมยอด ๕๙,๐๑๙=นายจ้าง ๑๖๘,

ธุรกิจส่วนตัว ๓,๒๐๒, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๓๙,๙๔๘, ลูกจ้างอื่น ๆ ๑๔,๐๓๙, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๑,๕๙๙, ไม่ทราบสถานภาพ ๖๓

(๒) นักรัฐประศาสนศาสตร์ และผู้จัดการ รวมยอด ๒,๕๔๘=นายจ้าง ๘๖๕ ธุรกิจส่วนตัว ๙๕๕, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๓๕๒, ลูกจ้างอื่น ๆ ๓๖๙, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว–ไม่ทราบสถานภาพ ๗

(๓) เสมียนพนักงาน รวมยอด ๒๐,๕๘๗=ธุรกิจส่วนตัว ๗๐, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๑๔,๗๔๔, ลูกจ้างอื่น ๆ ๕,๕๓๘, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๒๐๑, ไม่ทราบสถานภาพ ๓๔

(๔) ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการค้า รวมยอด ๔๑๐,๒๐๓=นายจ้าง ๑,๑๐๔ ธุรกิจส่วนตัว ๑๖๑,๕๕๔, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๒๒๗, ลูกจ้างอื่นๆ ๑๑,๑๔๗, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๒๓๖,๑๔๗, ไม่ทราบสถานภาพ ๒๔

(๕) เกษตรกร ชาวประมง นักล่าสัตว์และคนงานป่าไม้ รวมยอด ๕,๗๕๗,๙๑๘,=นายจ้าง ๓,๕๐๒, ธุรกิจส่วนตัว ๔๙๒,๙๒๗, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๒๙๐, ลูกจ้างอื่นๆ ๑๒๒, ๕๙๒, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๕,๑๓๘,๕๕๗, ไม่ทราบสถานภาพ ๕๐

(๖) คนงานทำเหมืองแร่ คนต่อยย่อยหิน รวมยอด ๖,๙๐๘=นายจ้าง ๑๗, ธุรกิจส่วนตัว ๑,๒๙๕, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล, ลูกจ้างอื่น ๆ ๑,๗๘๓, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๓, ๖๖๒, ไม่ทราบสถานภาพ ๒

(๗) ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเกี่ยวกับการขนส่งและคมนาคม รวมยอด ๖,๔๖๕=นายจ้าง ๓๘, ธุรกิจส่วนตัว ๑,๐๑๘, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๕๐๖, ลูกจ้างอื่น ๆ ๑,๘๗๙, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๒,๙๑๖,

(๘) ช่าง คนปฏิบัติงานในการผลิต และกรรมกร รวมยอด ๒๕๖,๓๖๘=นายจ้าง ๗๑๗, ธุรกิจ

ส่วนตัว๕๘,๕๓๕, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๗,๐๕๔, ลูกจ้างอื่น ๆ ๑๔๗,๒๕๓ ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๕๒,๗๑๖, ไม่ทราบสถานภาพ ๙๓

(๙) บริการ รวมยอด ๑๒๑,๐๖๕,=นายจ้าง ๗๓๖, ธุรกิจส่วนตัว ๒๒,๕๒๗, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๒,๒๔๙, ลูกจ้างอื่น ๆ ๖๒,๐๕๘, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๓๓,๔๗๒, ไม่ทราบสถานภาพ ๒๓

(๑๐) อาชีพที่จัดจำแนกเข้าประเภทใดไม่ได้หรือไม่ทราบ รวมยอด ๑๔,๔๑๑=นายจ้าง ๙๑, ธุรกิจส่วนตัว ๖๘๓, ลูกจ้างรัฐบาลและเทศบาล ๕๔๙, ลูกจ้างอื่น ๆ ๑,๕๔๘, ธุรกิจให้แก่ครอบครัว ๘๕๔, ไม่ทราบสถานภาพ ๑๐๖๘๖,

๖. ข้าพเจ้าจึงหวังว่ารัฐบาลคงรู้สึกถึงความรับผิดชอบในการร่างรัฐธรรมนูญ และกฎหมายเลือกตั้ง เพื่อให้ราษฎร

ทุกชนชั้นวรรณะและทุกชนชาติไทยได้มีตัวแทนตามส่วนสัดแห่งอาชีพในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญและดำเนินการร่างที่ให้ความสะดวกเข้ามาต่อสู้อย่างสันติในรัฐสภา ดีกว่าจะสร้างสิ่งกีดกันในทางกฎหมายและการปฏิบัติที่ปิดช่องให้ราษฎรส่วนมากไม่มีทางเลือกอย่างอื่นนอกจากวิธีต่อสู้นอกรัฐสภา

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(นายปรีดี พนมยงค์)

รัฐบุรุษอาวุโส

เอกสารต่อท้ายหมายเลข ๑

(สำเนา)

ชานกรุงปารีส

วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เรียน ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี

อาศัยความตามประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโส มีหน้าที่รับปรึกษาราชการแผ่นดิน ซึ่งข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งนี้มาโดยถูกต้องตามกฎหมายจนถึงปัจจุบันนี้ และอาศัยคำเรียกร้องของรัฐบาลให้ปวงชนแสดงความเห็นเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้ง ฉะนั้นข้าพเจ้าในฐานะราษฎรคนหนึ่งและในฐานะรัฐบุรุษอาวุโสจึงขอเสนอความเห็นมาท่านและรัฐบาลดังต่อไปนี้

๑. ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความแล้วว่าข้าพเจ้าไม่ปรารถนาเสนอให้ร่างตามบทมาตราของรัฐธรรมนูญฉบับใดโดยเฉพาะแม้ฉบับที่ข้าพเจ้าเคยมีส่วนในการร่าง แต่ข้าพเจ้าขอร้องว่ารัฐธรรมนูญใหม่จะต้องเคารพเจตนาประ

ชาธิปไตยสมบูรณ์ของปวงชนชาวไทย ซึ่งตรงกับเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม และตรงกับ "สังคมสัญญา" ระหว่างพระปกเกล้า ฯ ในฐานะแทนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชกับปวงชนชาวไทย ที่พระองค์ทรงโอนพระราชอำนาจเพื่อให้ประชากรของพระองค์ "ดำรงอิสสราธิปไตยโดยสมบูรณ์" ดังปรากฏในพระราชปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ซึ่งพระองค์ได้ทรงยกร่างขึ้นโดยพระองค์เอง ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความแล้ว "สังคมสัญญา" นี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดไม่มีสิทธิ์ละเมิดได้

ข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านและรัฐบาลสอดส่องระมัดระวังป้องกันผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญใหม่และกฎหมายเลือกตั้งละเมิดหลักการอันศักดิ์สิทธิ์นี้ โดยเฉพาะบางท่านที่ตีความคำว่า "ประชาธิปไตย" เอาตามใจชอบแล้วนำไปประยุกต์เอาตามใจชอบ ท่านกับรัฐบาลย่อมทราบเหมือนคนไทยทั้งหลายว่าคำนี้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้รับรองแล้วว่าหมายถึง "แบบปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่" ปวงชนแสดงมติของตนโดยทางตรงหรือโดยทางผู้แทนที่ตนเลือกตั้ง ข้าพเจ้าไม่เคยพบตำราหรือการปฏิบัติของประเทศใดในโลกที่ถือว่าวุฒิสภาซึ่งสมาชิกเป็นโดยการแต่งตั้งนั้นเป็นระบบประชาธิปไตย

๒. แม้ท่านกับรัฐบาลถือว่ามีหน้าที่เพียงชั่วคราวระหว่างที่ยังไม่มีรัฐธรรมนูญใหม่และการเลือกตั้งใหม่ที่จะมีรัฐบาลใหม่ก็ดี แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านกับรัฐบาลมีความรับผิดชอบอย่างสำคัญต่ออนาคตของชาติ เพราะถ้ารัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งที่บัญญัติขึ้นในสมัยรัฐบาลนี้ มิได้ให้สิทธิในทางปฏิบัติแก่ราษฎรทุกชนชั้นวรรณะและทุกชนชาติไทยมีโอกาสต่อสู้กันอย่างสันติในรัฐสภา เช่นมีวิธีการปฏิบัติเพื่ออภิสิทธิ์ชนฝ่ายเดียวแล้ว ก็จะเป็นช่องทางให้ฝ่ายถูกกีดกันในทางปฏิบัติใช้วิธีต่อสู้นอกรัฐสภาขึ้น ความสงบสุขของบ้านเมืองก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ ท่านย่อมเห็นได้ว่าประเทศที่มีการกีดกันในทางกฎหมายหรือในทางปฏิบัติราษฎรส่วนใดไว้ ประเทศนั้นก็มีการต่อสู้นอกรัฐสภาขึ้น ส่วนประเทศที่ไม่มีการกีดกันเช่นว่านี้ก็ไม่ปรากฏว่ามีการต่อสู้กันนอกรัฐสภา

๓. พร้อมจดหมายนี้ ข้าพเจ้าขอส่งมาเพื่อท่านกับรัฐบาลพิจารณาซึ่งบทความที่ข้าพเจ้าให้หัวเรื่องว่า "วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย, โดยให้ราษฎรมีสิทธิ์ถอดถอนผู้แทน (Recall) ให้รัฐจ่ายค่าป่วยการแก่ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง, วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน, ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรค, สภาเดียว"

บทความนี้มีข้อความตรงกันในสาระสำคัญที่ข้าพเจ้าได้มอบให้แก่องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ ที่ปรารถนาได้บทความของข้าพเจ้าไปพิมพ์ในหนังสือที่ระลึกวันที่ ๑๐ ธันวาคม และมีคำนำเพิ่มเติมภายหลังที่ข้าพเจ้าได้ทราบความเห็นของผู้ที่มีความรู้ และมีประสพการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งในสหพันธ-รัฐเยอรมัน

ถ้าท่านเห็นสมควร โปรดบัญชาให้เจ้าหน้าที่สำนักนายกรัฐมนตรี พิมพ์จดหมายและบทความนี้มอบให้แก่รัฐ-มนตรีในคณะของท่านและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งรับไว้ประกอบการพิจารณาด้วย

อนึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องที่ข้าพเจ้าเสนอมายังท่านนี้เป็นปัญหาส่วนรวมของประเทศชาติ ฉะนั้นจึงขอเรียนไว้ให้ทราบล่วงหน้าว่าข้าพเจ้าไม่เห็นเป็นการขัดข้องที่ผู้สนใจจะได้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเสนอมวลราษฎร

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ปรีดี พนมยงค์

(นายปรีดี พนมยงค์)

รัฐบุรุษอาวุโส

(ข) สถิติการลงคะแนนเลือกตั้งรายจังหวัด

ที่	จังหวัด	การเลือกตั้งเมื่อ 15 ธ.ค. 2500			หมายเหตุ
		ผู้มีสิทธิ	ผู้มาแสดงตนเพื่อการลงคะแนน	คิดเป็นร้อยละ	
1	พระนคร	446,813	151,724	33.96	ผู้แทน 9 คน
2	ธนบุรี	176,265	76,410	43.35	ผู้แทน 3 คน
3	กระบี่	35,191	20,377	57.90	ผู้แทน 1 คน
4	กาญจนบุรี	81,220	43,071	53.03	ผู้แทน 1 คน
5	กาฬสินธุ์	167,216	80,483	48.13	ผู้แทน 3 คน
6	กำแพงเพชร	54,780	25,046	54.70	ผู้แทน 1 คน
7	ขอนแก่น	314,587	107,406	34.14	ผู้แทน 5 คน
8	จันทบุรี	62,961	39,501	62.73	ผู้แทน 1 คน

9	ฉะเชิงเทรา	117,338	60,521	51.58	ผู้แทน 2 คน
10	ชลบุรี	126,062	58,611	46.49	ผู้แทน 2 คน
11	ชัยนาท	99,067	37,275	37.63	ผู้แทน 1 คน
12	ชัยภูมิ	174,955	86,862	49.64	ผู้แทน 3 คน
13	ชุมพร	66,813	37,705	56.43	ผู้แทน 1 คน
14	เชียงราย	332,495	137,393	41.32	ผู้แทน 5 คน
15	เชียงใหม่	370,672	184,061	49.66	ผู้แทน 5 คน
16	ตรัง	87,553	38,576	44.06	ผู้แทน 1 คน
17	ตราด	25,460	16,079	63.15	ผู้แทน 1 คน
18	ตาก	70,828	27,193	38.39	ผู้แทน 1 คน
19	นครนายก	58,345	28,071	48.11	ผู้แทน 1 คน
20	นครปฐม	129,594	68,810	53.10	ผู้แทน 2 คน
21	นครพนม	171,081	111,176	64.98	ผู้แทน 3 คน
22	นครราชสีมา	411.047	156,551	18.08	ผู้แทน 6 คน

ที่	จังหวัด	การเลือกตั้งเมื่อ 15 ธ.ค. 2500			หมายเหตุ
		ผู้มีสิทธิ	ผู้มาแสดงตนเพื่อการลงคะแนน	คิดเป็นร้อยละ	
23	นครศรีธรรมราช	274,627	85,172	31.01	ผู้แทน 4 คน
24	นครสวรรค์	239,832	80,652	33.62	ผู้แทน 4 คน
25	นนทบุรี	75,730	36,477	48.04	ผู้แทน 1 คน
26	นราธิวาส	116,866	64,612	55.28	ผู้แทน 2 คน
27	น่าน	103,498	53,724	51.91	ผู้แทน 1 คน
28	หนองคาย	87,229	36,702	42.07	ผู้แทน 1 คน
29	บุรีรัมย์	212,839	87,527	41.12	ผู้แทน 3 คน
30	ปทุมธานี	72,907	40,569	57.21	ผู้แทน 1 คน
31	ประจวบคีรีขันธ์	49,749	20,476	41.15	ผู้แทน 1 คน
32	ปราจีนบุรี	127,512	63,730	49.99	ผู้แทน 2 คน

33	ปัตตานี	135,572	63,049	46.50	ผู้แทน 2 คน
34	พระนครศรีอยุธยา	201,154	99,256	49.34	ผู้แทน 3 คน
35	พังงา	33,232	18,113	54.50	ผู้แทน 1 คน
36	พัทลุง	89,333	44,289	49.56	ผู้แทน 1 คน
37	พิจิตร	143,616	55,786	38.84	ผู้แทน 2 คน
38	พิษณุโลก	130,666	61,071	46.74	ผู้แทน 2 คน
39	เพชรบุรี	96,244	53,391	55.47	ผู้แทน 2 คน
40	เพชรบูรณ์	112,420	53,245	47.36	ผู้แทน 2 คน
41	แพร่	128,566	69,326	53.92	ผู้แทน 2 คน
42	ภูเก็ต	23,530	15,918	67.66	ผู้แทน 1 คน
43	แม่ฮ่องสอน	38,643	18,442	47.72	ผู้แทน 1 คน
44	มหาสารคาม	192,839	86,324	44.76	ผู้แทน 3 คน
45	ยะลา	57,269	24,352	42.52	ผู้แทน 1 คน
46	ร้อยเอ็ด	258,647	104,122	40.26	ผู้แทน 4 คน

ที่	จังหวัด	การเลือกตั้งเมื่อ 15 ธ.ค. 2500			หมายเหตุ
		ผู้มีสิทธิ	ผู้มาแสดงตนเพื่อการลงคะแนน	คิดเป็นร้อยละ	
47	ระนอง	12,758	9,292	72.83	ผู้แทน 1 คน
48	ระยอง	49,387	28,331	57.36	ผู้แทน 1 คน
49	ราชบุรี	154,324	78,033	50.56	ผู้แทน 3 คน
50	ลพบุรี	135,417	63,872	47.17	ผู้แทน 2 คน
51	ลำปาง	208,796	95,074	45.53	ผู้แทน 3 คน
52	ลำพูน	110,933	50,536	45.55	ผู้แทน 2 คน
53	เลย	78,624	30,817	39.19	ผู้แทน 1 คน
54	ศรีษะเกษ	233,376	97,648	41.84	ผู้แทน 4 คน
55	สกลนคร	162,281	58,181	35.85	ผู้แทน 3 คน

56	สงขลา	199,281	86,285	43.30	ผู้แทน 3 คน
57	สตูล	28,577	11,613	40.64	ผู้แทน 1 คน
58	สมุทรปราการ	87,902	39,577	45.02	ผู้แทน 1 คน
59	สมุทรสงคราม	60,230	29,006	48.16	ผู้แทน 1 คน
60	สมุทรสาคร	57,835	29,779	51.64	ผู้แทน 1 คน
61	สระบุรี	117,154	57,119	48.75	ผู้แทน 2 คน
62	สิงห์บุรี	61,190	30,716	50.20	ผู้แทน 1 คน
63	สุโขทัย	117,613	59,270	50.48	ผู้แทน 2 คน
64	สุพรรณบุรี	185,172	65,717	35.49	ผู้แทน 3 คน
65	สุราษฎร์ธานี	123,237	56,946	46.20	ผู้แทน 2 คน
66	สุรินทร์	226,679	83,287	36.74	ผู้แทน 3 คน
67	อ่างทอง	79,349	35,887	45.23	ผู้แทน 1 คน
68	อุดรธานี	257,061	77,690	30.22	ผู้แทน 4 คน

ที่	จังหวัด	การเลือกตั้งเมื่อ 15 ธ.ค. 2500			หมายเหตุ
		ผู้มีสิทธิ	ผู้มาแสดงตนเพื่อการลงคะแนน	คิดเป็นร้อยละ	
69	อุตรดิตถ์	105,896	59,723	56.39	ผู้แทน 2 คน
70	อุทัยธานี	43,612	26,157	59.97	ผู้แทน 1 คน
71	อุบลราชธานี	437,770	180,228	41.17	ผู้แทน 7 คน
	รวม	9,917,417	4,370,113	44.06	

ข้อสังเกตบางประการ

ของ

นายปรีดี พนมยงค์

เกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗

๔ มีนาคม ๒๕๑๗

ด้วยผู้รักชาติรักประชาธิปไตยหลายท่านได้ขอให้ข้าพเจ้าวิจารณ์รายละเอียดแห่งร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ซึ่งคณะกรรมการร่าง ฯ ได้ร่างเสร็จแล้วเสนอรัฐบาล รัฐบาลได้แก้ไขแล้วเสนอต่อไปยังสภานิติบัญญัติ ข้าพเจ้าเห็นว่าโดยลำพังข้าพเจ้าผู้เดียวก็จะต้องใช้เวลาช้านานมาก ในการวิจารณ์รายละเอียด จึงสมควรที่ท่านผู้รักชาติรักประชาธิปไตยจะได้ร่วมมือกันจัด ตั้งกลุ่มศึกษา ขึ้นหลายกลุ่ม ช่วยกันพิจารณาว่าร่างรัฐธรรมนูญนั้นเป็นหรือไม่เป็นประชาธิปไตย อันที่จริงได้

มีหลายท่านรวมทั้งข้าราชการ ฝ่ายตุลาการ ได้แสดงความเห็นตรงไปยังนายกรัฐมนตรีบ้าง ผ่านทางหนังสือพิมพ์และวารสารบ้าง วิจารณ์ความไม่เป็นประชาธิปไตยและความไม่เหมาะสมของบทบัญญัติมากมายหลายมาตราแห่งร่างรัฐธรรมนูญนั้น ฉะนั้น นอกจากที่ข้าพเจ้าได้แสดงความเห็นไว้ในบทความอื่น ๆ และในจดหมายถึงนายกกับรองนายกรัฐมนตรีแล้ว ในขณะนี้ข้าพเจ้าจึงขอให้ข้อสังเกตเพียงบางประการ

๑. การเรียกร้องให้ปวงชนชาวไทยได้คืนสิทธิประชาธิปไตยสมบูรณ์นั้นเป็นการต่อสู้โดยชอบธรรม (Just Struggle)

สิทธิประชาธิปไตยเกิดขึ้นตามธรรมชาติพร้อมกับการมีมนุษยชาติในโลกนี้ ประวัติศาสตร์แห่งมนุษยชาติซึ่งเป็นประวัติของกฎหมายมหาชน (รัฐธรรมนูญเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายมหาชนด้วย) นั้นปรากฏว่าในยุคดึกดำบรรพ์ กระบี่ (Anthropoid Ape) ซึ่งเป็นสัตว์จำพวกกึ่งลิงกึ่งคนได้พัฒนาเป็นมนุษยชาตินั้น มนุษย์รวมกันอยู่เป็นหมู่คนซึ่งมีหัวหน้าปกครองปวงชนอย่างแม่พ่อปกครองลูกจึงไม่มีการเบียดเบียนลูก ชนในหมู่คนนั้นจึงมีเสรีภาพและความเสมอภาคกัน

และมีจิตสำนึกในหน้าที่ว่าจะต้องใช้สิทธิมิให้เสียหายแก่คนอื่นและแก่หมู่คน

ต่อมาสิทธิประชาธิปไตยของมนุษยชาติได้ถูกยื้อแย่งไปโดยระบบทาสและระบบศักดินา คือผู้มีอำนาจในระบบทาสถือเอามนุษย์ที่อยู่ใต้อำนาจของตนให้มีฐานะเหมือน สัตว์พาหนะของเจ้าทาส แล้วต่อมาผู้มีอำนาจในระบบศักดินาถือว่ามนุษย์มีฐานะเหมือนกึ่งสัตว์พาหนะเป็นข้าไพร่ของเจ้าศักดินา

ในประเทศไทยนั้นปวงชนได้รับสิทธิประชาธิปไตยของตนคืนมาจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรสยามชั่วคราว ๒๗ มิถุนายน๒๔๗๕ ยืนยันโดยรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ และ ฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙

ครั้นแล้วสิทธิประชาธิปไตยของปวงชนถูกยื้อแย่ง โดยรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ซึ่งได้ตรารัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พ.ย. ๒๔๙๐ ที่มีฉายาว่า "รัฐธรรมนูญใต้ตุ่ม" อันเป็นแม่บทของฉบับ ๒๔๙๒

โดยความปรารถนาดีต่อรัฐบาลปัจจุบัน ข้าพเจ้าได้เสนอความเห็นในหลายบทความและในจดหมายถึงนายก

รัฐมนตรี ขอให้ร่างรัฐธรรมนูญตามเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม ทั้งนี้ก็เพื่อรัฐบาลจะได้คืนสิทธิประชาธิปไตยให้แก่ปวงชนชาวไทยโดยการกระทำอันบริสุทธิของรัฐบาลเอง แต่รัฐบาลได้เลือกเอาทางเป็นผู้รับมรดกสืบจากรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ และมอบให้กรรมการร่างรัฐธรรมนูญถือเอาฉบับ ๒๔๙๒ นี้เป็นแบบฉบับแห่งการร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ ข้าพเจ้าจึงขอให้กลุ่มศึกษาพิจารณาว่าร่างรัฐธรรมนูญใหม่นี้ได้คืนสิทธิประชาธิปไตยให้แก่ปวงชนเพียงใด และสถาปนาระบบที่ไม่ใช่เป็นประชาธิปไตยขึ้นอย่างใดบ้าง

๒. ความจำเป็นต้องมี " หิริโอตตัปปะ " ในการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อประชาธิปไตยของปวงชน

การเบียดเบียน การฉ้อราษฎร์บังหลวง เกิดขึ้นเพราะผู้เบียดเบียน ผู้ฉ้อราษฎร์บังหลวงไม่มี " หิริ " คือไม่มีความละอายใจ และ " โอตตัปปะ " คือความไม่เกรงกลัวบาป

รัฐธรรนนูญซึ่งเป็นแม่บทของระบบปกครองแผ่นดินที่ร่างขึ้นโดยปราศจากหิริโอตตัปปะก็นำไปสู่ระบบที่ปราศจาก

หิริโอตตัปปะ ถ้าร่างขึ้นด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อปวงชน ประกอบด้วยหิริโอตตัปปะ ก็นำไปสู่ระบบที่นำความสุขสมบูรณ์มาสู่ปวงชนและประเทศชาติ

ข้าพเจ้าขอร้องกลุ่มศึกษาพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ตั้งแต่คำปรารภเป็นต้นไป และถ้าพบว่ามีข้อความใดปราศจากหิริโอตตัปปะก็ขอให้เสนอต่อสมาชิกสภานิติบัญญัติผู้ซื่อสัตย์ต่อปวงชนให้เรียกร้องแก้ไขร่าง ข้อความที่ไม่สมควรนั้นด้วย

(๑) ร่างคำปรารภมีความตอนหนึ่งว่า

"อุดมการของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ คือการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันจักยังผลให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมและปกป้องรักษาสิทธิเสรีภาพสมบูรณ์และประโยชน์ของปวงชนทั่วไป รัฐธรรมนูญนี้ยืนยันในเสรีภาพขั้นมูลฐานของประชาชนซึ่งได้มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับอื่น ๆ ที่แล้วมา นอกจากนั้นยังได้ประกาศและยืนยันในสิทธิเสรีภาพที่ไม่เคยปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ไว้อีกหลายอย่างต่างประการ จึงนับว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่สมบูรณ์ในสิทธิเสรีภาพของประชาชนยิ่งกว่าที่เคยมีมาแล้ว"

ขอให้กลุ่มศึกษาพิจารณาว่าตัวบทมาตราในร่างรัฐธรรมนูญนั้นเป็นจริงไปตามที่กล่าวไว้ในคำปรารภหรือไม่ อาทิ การให้มีวุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งสภาผู้แทนราษฎรจำต้องเลือกจากบัญชีชื่อลับซึ่งคณะองคมนตรีเป็นผู้จัดทำขึ้นจากบุคคลที่องคมนตรีเห็นว่ามีความรู้ความชำนาญโดยไม่จำกัดอายุขั้นต่ำและโดยมีเอกสิทธิพิเศษไม่ต้องสังกัดพรรค(ส่วนผู้แทนราษฎรถูกบังคับให้สังกัดพรรค) นั้น เป็นวิธีการให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมตามที่ร่างคำปรารภอ้างไว้กระนั้นหรือ

ขอให้กลุ่มศึกษาเอาตัวบทรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ มาอ่านเทียบกับร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ เรื่องสิทธิเสรีภาพ ท่านจะพบว่ารัฐธรรมนูญฉบับ๑๐ธ.ค.๒๔๗๕บัญญัติว่าบุคคลมีเสรีภาพสมบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธิใด ๆ ฯลฯ และรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ก็ยืนยันเสรีภาพสมบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธินิยมใด ๆ ส่วนรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ และร่างฉบับ ๒๕๑๗ มิได้มีบทมาตรายืนยันเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือลัทธินิยมใด ๆ ดังนี้กลุ่มศึกษาจะเห็นว่า การร่างคำปรารภที่ว่า "รัฐธรรมนูญนี้ (ฉบับ ๒๕๑๗) ยืนยันในเสรีภาพขั้นมูลฐานของประชาชนซึ่งได้มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับอื่นๆ ที่แล้วมา" นั้น เป็นการร่างโดยมีหิริโอตตัปปะหรือไม่

ขอให้กลุ่มศึกษาพิจารณารายละเอียดตามมาตราต่อไป อีกว่า ตามที่ร่างคำปรารภกล่าวว่า "นอกนั้นยังได้ประกาศและยืนยันในสิทธิเสรีที่ไม่เคยปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ไว้อีกหลายอย่างต่างประการ จึงนับว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่สมบูรณ์ในสิทธิเสรีภาพของประชาชนยิ่งกว่าที่เคยมีมาแล้ว" นั้น มีความจริงตามที่กล่าวในร่างคำปรารภ หรือความจริงมีว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ และฉบับ ๒๔๘๙ ได้บัญญัติสิทธิของมนุษยชนเป็นหัวข้อใหญ่ไว้ครบถ้วนทุกประการ แต่ร่างฉบับ ๒๕๑๗ เอาหัวข้อของรัฐธรรมนูญ ๒๔๗๕ และ ๒๔๘๙ มาจัดซอยรายละเอียดให้เป็นหลายมาตรา แม้กระนั้นก็ยังขาดหัวข้อใหญ่เรื่องเสรีภาพในการถือลัทธินิยม

ขอให้กลุ่มศึกษาพิจารณาด้วยว่าเป็นการสมควรหรือไม่ที่ผู้ร่างคำปรารภจะกล่าวยกย่องร่างรัฐธรรมนูญของตนว่าเป็นประชาธิปไตยที่สุดโดยไม่มีความละอายใจเช่นนี้ ถูกต้องต่อวัฒนธรรมไทยหรือไม่ กลุ่มศึกษาเห็นสมควรหรือไม่ที่ตัดคำอวดอ้างในคำปรารภนั้นออกไปโดยปล่อยให้ปวงชนและประวัติศาสตร์เป็นผู้วินิจฉัยว่าร่างรัฐธรรมนูญนั้นเป็นประชาธิปไตยหรือไม่

(๒) ขอให้กลุ่มศึกษาพิจารณามาตราอื่น ๆ แล้ววินิจฉัยว่าเป็นไปจริงตามอุดมการที่กล่าวไว้หรือไม่

๓. จำต้องระมัดระวังร่างรัฐธรรมนูญที่พรางตาปวงชนให้หลงว่าเป็นประชาธิปไตย

เมื่อรัฐบาลและคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญเลือกดำเนินตามทางมรดกซึ่งฉบับ ๒๔๙๒ ถ่ายทอดให้ ก็ควรมีความกล้าหาญพอที่จะเขียนรัฐธรรมนูญให้ชัดแจ้งว่าจะคืนสิทธิประชาธิปไตยแก่ปวงชนเพียงเท่านั้นเท่านี้ และจะสงวนอำนาจไว้ให้แก่อภิสิทธิชนเท่านั้นเท่านี้ เรื่องใดที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยก็ไม่ควรใช้วิธีพรางตาปวงชนว่าเป็นประชาธิปไตย อาทิ

(๑) ร่างมาตรา ๑๐๕ บัญญัติว่า

" วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวนหนึ่งร้อยคนซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความรู้ความชำนาญในวิชาหรือกิจการต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน และมีสัญชาติไทยโดยกำเนิดทั้งไม่เป็นบุคคลต้องห้ามตามมาตรา ๑๑๗ และมาตรา ๑๔๐

คณะองคมนตรี เป็นผู้จัดทำบัญชีรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตามวรรคหนึ่ง มีจำนวนสามร้อยคนเป็นบัญชีลับ เพื่อให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้ง

การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนลับ หลักเกณฑ์และวิธีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา

เมื่อได้มีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาแล้ว ให้ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในการประชุมเลือกตั้งวุฒิสภานำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา

กลุ่มศึกษาและสามัญชนย่อมเห็นได้ว่า ความในวรรคต้นแห่งมาตรา ๑๐๕ นั้น เป็นฉากพรางที่แสดงผิวเผินว่าวุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่สภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้ง แต่ในเนื้อแท้ที่ปรากฏในวรรคต่อมานั้น สภาผู้แทนราษฎรถูกจำกัดสิทธิคือจะต้องเลือกจากบัญชีชื่อลับที่องคมนตรีเป็นผู้ทำขึ้น

ขอให้กลุ่มศึกษาพิจารณาว่าเป็นการงดงามหรือไม่ที่รัฐธรรมนูญของชาติไทยมีบทบัญญัติที่พรางตาปวงชนดังกล่าวแล้ว และท่านมองเห็นอนาคตของชาติไทยจะเป็นไปอย่างไรเพราะเพียงแต่เริ่มร่างรัฐธรรมนูญก็มีการร่างที่ปราศจากหิริโอตตัปปะและมีการพรางตาปวงชน ถ้าระบบตามรัฐธรรมนูญชนิดนี้ลงมือใช้แล้ว การปกครองบ้านเมืองจะเป็นเช่นใด

ไหน ๆ รัฐบาลและกรรมการร่างรัฐธรรมนูญก็ต้องการให้มีวุฒิสมาชิกซึ่งสภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งจากบัญชีชื่อลับซึ่งองคมนตรีจัดทำขึ้นแล้ว เหตุไฉนจึงไม่กล้าเผชิญหน้าปวงชนให้เห็นชัด ๆ ในวรรคต้นว่า

"วุฒิสมาชิกประกอบด้วยสมาชิกจำนวนหนึ่งร้อยคนซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งจากบัญชีชื่อลับจำนวนสามร้อยคนซึ่งคณะองคมนตรีเป็นผู้จัดทำขึ้น"

เพื่อสามัญชนเข้าใจธาตุแท้ของวุฒิสมาชิกตั้งแต่เริ่มต้น อ่านวรรคต้นของมาตรา ๑๐๕

๕. ผู้ร่างรัฐธรรมนูญต้องยกประโยชน์ส่วนรวมของปวงชนเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง

ขอให้กลุ่มศึกษาพิจารณามาตราต่าง ๆ เกี่ยวกับวุฒิสมาชิกแล้วเทียบกับรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ว่า ร่างของฉบับใหม่มีผิดแผกกับฉบับก่อน ๆ อันเป็นการแสดงความไม่งดงามที่เกื้อกูลให้ความสะดวกแก่ชนกลุ่มหนึ่งจะได้เข้ามาเป็นวุฒิสมาชิกอย่างใดบ้าง

ผู้ที่อ่านเพียงร่างฉบับ ๒๕๑๗ ก็อาจเห็นว่าเป็นการเพียงพอแล้วที่คณะรัฐมนตรีได้ตัดความในมาตรา ๑๐๐ (๑)

ตอนท้ายซึ่งเดิมกรรมการร่าง ฯ เขียนไว้ให้สิทธิพิเศษแก่ผู้สอนในมหาวิทยาลัยและสถานศึกษา ขั้นอุดมศึกษาที่คงดำรงตำแหน่งนั้นพร้อมกันกับการเป็นวุฒิสมาชิกหรือผู้แทนราษฎร เพราะมีผู้แสดงความเห็นว่ากรรมการ เขียนรัฐธรรมนูญเพื่อประโยชน์ของตัวเอง แต่กรรมการบางท่านก็ได้ชี้แจงว่าพวกท่านที่เป็นอาจารย์ได้คัดค้านแล้ว แต่เสียงข้างมากต้องการให้อาจารย์มีสิทธิพิเศษยิ่งกว่าข้าราชการทั่วไป

ขอให้กลุ่มศึกษาเอารัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆมาพิจารณาเทียบเคียงกับร่างฉบับใหม่จะพบว่า

(๑) รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ และ๒๔๙๒ ได้กำหนดอายุขั้นต่ำของพฤฒสมาชิกหรือวุฒิสมาชิกไว้ ๔๐ ปี เพราะตามสากลนิยมถือว่าพฤฒสภาหรือวุฒิสภานั้นสมาชิกต้องเป็นผู้มีอายุสูง แต่ร่างฉบับ ๒๕๑๗ ไม่กำหนดอายุขั้นต่ำของวุฒิสมาชิก หมายความว่าแม้คนมีอายุน้อยก็อยู่ในข่ายที่องคมนตรีเลือกเข้าอยู่ในบัญชีลับเพื่อให้สภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งเป็นวุฒิสมาชิกได้ ส่วนผู้แทนราษฎรนั้นร่างฉบับใหม่กำหนดอายุขั้นต่ำไว้ ๒๓ ปี

ขอให้กลุ่มศึกษาค้นคว้าเหตุที่ร่างฉบับ ๒๕๑๗ ไม่กำหนดอายุขั้นต่ำของวุฒิสมาชิกนั้นจะเนื่องจากปัญหาเมื่อครั้งตั้ง

บุคคลอายุต่ำกว่า ๓๕ ปีให้เป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติหรือไม่

(๒) ผู้แทนราษฎรถูกบังคับให้สังกัดพรรค ผู้สนับสนุนความคิดนี้อ้างเหตุว่า เพื่อป้องกันผู้แทนขายตัวและอ้างว่าในประเทศที่เล่นการเมืองแบบพรรคต้องให้ผู้แทนสังกัดพรรค (ขอให้กลุ่มศึกษาถามผู้อ้างนั้นว่าตำราของประเทศใด) แต่วุฒิสมาชิกไม่ต้องสังกัดพรรคจึงทำให้วุฒิสมาชิกมีฐานะวิเศษกว่าผู้แทนซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งโดยตรง ดังนี้ กลุ่มศึกษาเห็นว่าเป็นรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยหรือไม่

ขอให้กลุ่มศึกษาเอาเหตุที่อ้างกันว่าถ้าผู้แทนสังกัดพรรคแล้วก็จะไม่ขายตัวนั้นมาประยุกต์แก่วุฒิสมาชิกที่ไม่ต้องสังกัดพรรค ท่านเหล่านี้ไม่อยู่ในข่ายที่จะต้องถูกป้องกันการขายตัว ส่วนผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นผู้เลือกตั้งวุฒิสมาชิกตามบัญชีลับนั้นกลับเป็นผู้ต้องถูกป้องกันการขายตัว และวุฒิสมาชิกมีเสรีที่ไม่ต้องเล่นการเมืองแบบพรรค กลุ่มศึกษาเห็นว่าวิธีการนี้เป็นธรรมระหว่างสมาชิกรัฐสภาด้วยกันหรือไม่

๕. ร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ ทำให้สภาผู้แทนราษฎรไม่มีศักดิ์ศรีในสากลโลก

ขอให้กลุ่มศึกษาพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับผู้แทนราษฎรก็จะเห็นได้ว่าการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ มุ่งหน้าป้องกันผู้แทนขายตัว โดยตรึงตราให้ผู้แทนราษฎรต้องอยู่ในวินัยหลายประการ จนทำให้เสียหลักการของระบบรัฐสภาและเป็นการทำลายศักดิ์ศรีสภาผู้แทนราษฎรไทยในสากลโลกอาทิ

(๑) ร่างมาตรา ๑๐๒ ให้อำนาจวุฒิสมาชิกหรือผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่า ๒๕ คนยื่นคำร้องต่อสภาที่ตนสังกัดเพื่อส่งคำร้องไปยังคณะตุลาการรัฐธรรนูญให้วินิจฉัยว่าสมาชิกผู้ใดมีความประพฤตินำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่สภาและให้สมาชิกภาพของผู้นั้นสิ้นสุดลงหรือพูดอย่างง่าย ๆ ว่าขอให้ขับไล่สมาชิกออกจากสภา

"กลุ่มศึกษาย่อมรู้แล้วว่าคณะตุลาการรัฐธรรมนูญประกอบด้วยกรรมการ ๙ คน คือรัฐสภาเลือกตั้ง ๓ คน คณะรัฐมนตรีเลือกตั้ง ๓ คน คณะกรรมการตุลาการเลือกตั้ง ๓ คน ผลแท้จริงคือฝ่ายรัฐบาลที่มีเสียงข้างมากในรัฐสภาย่อมได้พวกของตนเป็นตุลาการรัฐธรรมนูญรวม ๖ คนเป็นเสียงข้างมากในคณะตุลาการรัฐธรรนูญ

ฉะนั้นเรื่องจึงเป็นว่ารัฐบาลเป็นผู้ควบคุมผู้แทนราษฎร แทนที่สภาผู้แทนราษฎรซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกจะเป็นผู้ควบคุมรัฐบาล

(๒)ตามร่างรัฐธรรมนูญและร่างกฎหมายพรรคการเมือง ผู้แทนราษฎรถูกตรึงตราขึ้นอยู่กับพรรคการเมืองซึ่งแม้ในประเทศที่มีพรรคการเมืองมาหลายศตวรรษแล้วก็มิได้กวดขันสมาชิกพรรคถึงขนาดที่ร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายพรรคการเมืองกำหนดไว้ ขอให้กลุ่มศึกษาค้นคว้าหาหลักวิชาและตัวอย่างการปฏิบัติโดยกลุ่มศึกษาเองเถิด แทนที่จะหลงเชื่อผู้อ้างว่าในเมืองนอกที่มีระบบพรรคการเมืองเขาต้องบังคับผู้แทนราษฎรให้สังกัดพรรคการเมือง กลุ่มศึกษาจะพบตัวอย่างว่าในหลายกรณีสมาชิกพรรคอาศัยความบริสุทธิ์ใจของตนต่อปวงชนเป็นใหญ่ยิ่งกว่าเสียงข้างมากในพรรค เขาจึงไม่ยอมลงมติในสภาตามเสียงข้างมากของพรรค ถ้าเสียงข้างมากของพรรคไล่เขาออกจากพรรค เขาก็เป็นผู้แทนอิสระต่อไปได้ส่วนผู้แทนราษฎรตามระบบที่กำลังร่างใหม่นั้นคือทาสของพรรคที่ตนสังกัดนั้นเอง เพราะถ้าไม่ลงมติตามเสียงข้างมากของพรรค ตนก็ถูกไล่ออก และก็ยากที่จะสมัครเป็นสมาชิกพรรคอื่นได้ เมื่อตนถูกไล่ออกจากพรรคตนก็ต้องถูก

ออกจากการเป็นผู้แทนราษฎร ดังนั้นแม้ตนมีความบริสุทธิ์ใจว่ามติของเสียงข้างมากในพรคไม่สอดคล้องกับประโยชน์ขอรปวงชน แต่ตนก็มีทางเลือก ๒ ทางคือยอมถูกไล่ออก หรือยอมลงมติตามเสียงข้างมากในพรรคที่ขัดต่อความบริสุทธิ์ใจของตน

๖ ไม่ควรดูหมิ่นราษฎรและชาติไทยในการไม่ให้ราษฎรมีเขตเลือกตั้งเสมอภาคกัน

กลุ่มศึกษาย่อมเห็นได้ตามร่างมาตรา ๑๑๒ ว่าราษฎรในจังหวัดต่าง ๆ ไม่มีความเสมอภาคกันคือบางจังหวัดที่มีพลเมืองน้อย ราษฎรคนหนึ่งๆในจังหวัดนั้นมีสิทธิเลือกผู้แทนได้คนเดียว แต่ราษฎรคนหนึ่ง ๆ ในจังหวัดที่มีพลเมืองมากมีสิทธิเลือกผู้แทนได้ ๒ หรือ ๓ คน โดยร่างรัฐธรรมนูญใหม่ไม่ยอมแบ่งเขตจังหวัดที่มีพลเมือง ออกเป็นเขต ซึ่งแต่ละเขตมีผู้แทนได้คนเดียว เพื่อให้ราษฎรทุก ๆ จังหวัดเสมอภาคกัน

กลุ่มศึกษาคงได้ยินได้ฟังมาแล้วที่ภายในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญมีการโต้เถียงกันเรื่อง "*รวมเขตหรือแบ่งเขต*" ฝ่ายรวมเขตต้องการว่าจังหวัดมีพลเมืองมากก็ไม่แบ่งเขตคือให้ราษฎรคนหนึ่ง ๆ ในจังหวัดนั้นเลือกผู้แทนได้หลายคนตามจำนวนที่จังหวัดนั้นมีผู้แทนได้ ฝ่ายแบ่งเขตต้องการแบ่ง

เขตจังหวัดที่มีพลเมืองมากออกเป็นหลายเขต เขตหนึ่งมีผู้แทนได้คนเดียว แต่ในที่สุดฝ่ายแบ่งเขตเอาหลักการที่เป็นธรรมของตนไปยอมประณีประนอมกับฝ่ายรวมเขตได้ผลออกมาชนิดที่รวมเขตก็ไม่ใช่แบ่งเขตก็ไม่เชิง ดูประหนึ่งว่ากรรมการร่างรัฐธรรมนูญเอาสิทธิประชาธิปไตยของปวงชนไปทำเล่นตามชอบใจซึ่งเป็นการดูหมิ่นราษฎรและชาติไทย

กลุ่มศึกษาย่อมค้นคว้าได้เองว่าไม่มีเหตุผลทางหลักวิชารัฐธรรมนูญเลยที่กำหนดเขตเลือกตั้งแปลกประหลาดเช่นนั้น กลุ่มศึกษาคงได้ยินว่ามีผู้อ้างเหตุว่าถ้ามีการแบ่งเขตจังหวัดพลเมืองมากออกเป็นเขต ๆ โดยเขตหนึ่ง ๆ มีผู้แทนคนเดียว เขาเกรงว่านักเลงจะได้รับเลือกตั้ง ข้าพเจ้าขอร้องกลุ่มศึกให้ช่วยชี้แจงแก่มวลราษฎรว่าผู้อ้างเหตุดังกล่าวนั้นเป็นผู้ดูหมิ่นราษฎรและชาติไทยว่าไม่สามารถมีสติปัญญาพิจารณาว่าใครเป็นนักเลงที่ไม่สมควรได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร ขอให้กลุ่มศึกษาชี้แจงด้วยว่าถ้าถือเหตุนั้นแล้วผู้แทนราษฎรของจังหวัดที่มีผู้แทนคนเดียวมิเป็นนักเลงหรือ

๗. ขอเสนอให้กลุ่มศึกษาอ่านรายงานการประชุมสภาผู้ราษฎรซึ่งสำนักงานสภานั้นพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มตั้งแต่สมัยที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา

กลุ่มศึกษาก็จะพบสัจจะด้วยตนเองดีกว่านักวิชาการบางคนที่บิดเบือนสัจจะย่อประวัติรัฐธรรมนูญเอาตามอุปาทานของตน

(๑) พระยามโนปกรณ์ (ประธานคณะกรรมการราษฎร ต่อมาคือนายกรัฐมนตรี) ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ ได้แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๕ มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

"อนึ่งข้าพเจ้าขอเสนอด้วยว่า ในการร่างพระธรรมนูญ (รัฐธรรมนูญ) นี้ อนุกรรมการได้ทำติดต่อกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดเวลา จนถึงอาจกล่าวได้ว่าได้ร่วมมือกันทำข้อความตลอดในร่างที่เสนอมานี้ได้ทูลเกล้า ฯ ถวายและทรงเห็นชอบด้วยทุกประการแล้ว และที่กล่าวได้ว่าทรงเห็นชอบนั้น ไม่ใช่แต่เพียงทรงเห็นชอบด้วยอย่างข้อความที่กราบบังคมทูลขึ้นไป ยิ่งกว่านั้นเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก"

ข้าพเจ้าจึงขอให้กลุ่มศึกษาพิจารณาว่ามีหมวดมาตราใดในร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ที่ซื่อสัตย์หรือละเมิดหลักการประชาธิปไตยซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ในฐานะแทนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้โอนคืนสิทธิประ

ชาธิปไตยให้ปวงชนมีความเป็นอิสสราธิปไตยสมบูรณ์

(๒) เรื่องการมีสภาเดียวหรือสองสภาก็เคยได้ขอพระราชทานพระราชดำริพระปกเกล้า ฯ มาแล้ว ดังปรากฏในคำแถลงของพระยามโนปกรณ์ต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ ดังต่อไปนี้

"ความเบื้องต้น อนุกรรมการได้ตรึกตรองอยู่หนักหนาคือรัฐธรรมนูญของเรานี้ควรจะบัญญัติให้มี ๒ สภา คือสภาผู้แทนราษฎรเป็นสภาล่างกับสภาบนอีกสภาหนึ่ง หรือควรจะมีสภาเดียว เมื่อได้ตรึกตรองโดยรอบคอบแล้วเห็นว่า เราจะตั้งรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ไม่มีประเพณีที่จะบังคับเรา การมีสภาเดียวนั้นกิจการดำเนินได้รวดเร็ว การมีสองสภานั้นอาจต่างกันชักช้าโตงเตง และกล่าวว่าที่ข้าพเจ้าได้สังเกตและได้พบได้ยินมาบางประเทศที่มีสภา ๒ สภานั้น กิจการงานเดินช้านัก แต่ว่ามีบางประเทศที่ต้องมี ๒ สภาเพราะเป็นประเภณีบังคับ แต่ในรัฐธรรมนูญใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นสมัยเร็ว ๆ นี้ก็มักจะมีแต่สภาเดียว เมื่อตกลงใจดังนี้จึงได้ดำเนินการในทางให้มีสภาเดียว อันเป็นวิธีที่ใช้อยู่ในพระราชบัญญัติธรรมนูญชั่วคราว"

ในการที่รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ มีสองสภานั้น มิได้ละเมิดหลักการสำคัญที่ให้ผู้แทนราษฎรและพฤฒสมาชิกเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา มิใช่วุฒิสมาชิกที่รัฐบาลรับสนอง ฯ แต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับวันที่ ๙ พ.ศ. ๒๔๙๐ หรือประธานองคมนตรีรับสนอง ฯ แต่งตั้งตามฉบับ ๒๔๙๒ หรือมิใช่วิธีที่คณะองคมนตรีทำบัญชีลับให้สภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งวุฒิสมาชิก

กลุ่มศึกษาย่อมมีสติปัญญาพอที่จะวินิจฉัยได้ว่าผู้ที่อ้างว่าจงรักภักดีในสถาบันพระมหากษัตริย์นั้น ได้ละเมิดหลักการสำคัญแห่งประชาธิปไตยที่พระปกเกล้า ฯ ทรงพระราชทานให้เป็นสังคมสัญญากับปวงชนนั้นหรือไม่

บัดนี้ทางโน้มแห่งหลายราชอาณาจักรมีสภาผู้แทนราษฎรเดียวจึงสมควรที่รัฐธรรมนูญใหม่ของไทยมีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว โดยตัดความในร่างเกี่ยวกับวุฒิสภาออกเสียทั้งหมด

๘. รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายชนิดหนึ่งซึ่งต่างกับข้อบังคับทางธรรมจริยา

(๑) ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าสถานศึกษากฎหมายในประเทศไทยปัจจุบันนี้ผู้สอนได้สอนว่ากฎหมายคืออะไรและต่าง

กับบัญญัติทางธรรมจริยาอย่างไร

เมื่อครั้งข้าพเจ้าเป็นนักเรียนกฎหมายนั้น ข้าพเจ้าได้เรียนว่ากฎหมายคือคำสั่งคำบังคับของผู้ที่มีอำนาจออกคำสั่งบังคับ (อำนาจนิติบัญญัติ) ที่บุคคลจำต้องประพฤติตาม ถ้าไม่ประพฤติตามก็จะต้องถูกบังคับให้ประพฤติตามหรืออาจจะต้องมีโทษซึ่งอาจเป็นโทษทางอาญา, ทางแพ่ง หรือในทางปกครอง คือกฎหมายต้องมี "การบังคับให้ปฏิบัติตาม" (Sanction) ซึ่งต่างกับบทบัญญัติทางธรรมจริยาที่ใครจะทำตามหรือไม่ทำตามก็ได้ ฉะนั้นถ้ากลุ่มศึกษาเห็นพ้องกับข้าพเจ้าว่ากฎหมายมีลักษณะดังกล่าวแล้ว ก็ขอให้พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ว่ามีมาตราใดและหมวดใดมีลักษณะเป็นกฎหมายและมาตราใดหมวดใดเขียนไว้โดยไม่มีการบังคับให้ปฏิบัติตาม เช่นความในหมวด ๕ ของร่างรัฐธรรมนูญใหม่ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐนั้น มาตรา ๖๐ ของหมวดนั้นเองบัญญัติว่า "ความในหมวดนี้มีไว้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการตรากฎหมายและการบริหารราชการตามนโยบายดังกำหนดไว้ และไม่ก่อให้เกิดสิทธิในการฟ้องร้องรัฐ" ข้าพเจ้าจึงขอให้กลุ่มศึกษาพิจารณาว่าหมวดนี้มีลักษณะเป็นกฎหมายหรือเป็นข้อบังคับทางธรรมจริยาการเมือง

(๒) วิธีร่างรัฐธรรมนูญซึ่งพระปกเกล้า ฯ ทรงเห็นชอบด้วยนั้นเป็นไปตามวิธีร่างกฎหมายที่ให้มีความกระทัดรัดบรรจุสิทธิประชาธิปไตยไว้สมบูรณ์โดยไม่เขียนฟุ่มเฟือย พระยามโนปกรณ์ ฯ ได้แถลงความตอนหนึ่งในการอภิปรายเมื่อวันที่ ๒๕ พ.ย. ๒๔๗๕ ถึงความไม่จำเป็นของรายละเอียดบางประการที่ไม่จำเป็นต้องเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญเพราะเป็นเรื่องที่รู้กันอยู่แล้วและเป็นประเพณีอยู่แล้ว และมีบันทึกในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นหลักใช้ตีความรัฐธรรมนูญได้ ข้าพเจ้าจึงขอคัดคำอภิปรายเมื่อ ๒๕ พ.ศ. ๒๔๗๕ มาพิมพ์ไว้เพื่อเป็นตัวอย่างถึงความไม่จำเป็นต้องเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ

นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่า ในหมวดสภาผู้แทนราษฎรว่า ผู้แทนราษฎรต้องปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่อยากทราบความประสงค์ของท่านประธานอนุกรรมการว่า พระมหากษัตริย์ต้องทรงปฏิญานไหม

ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ (พระยามโนปกรณ์) ตอบว่า ผู้ที่เป็นสมาชิกสภานี้ก่อนที่จะเข้ารับหน้าที่ต้องปฏิญาณ และตามประเพณีราชาภิเศกก็มีการปฏิญาณอยู่แล้ว

นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่า ควรบัญญัติไว้

พระยาราชวังสัน กล่าวว่า ในประเทศเด็นมาร์ค ถึงเป็นรัชทายาทก็ต้องปฏิญาณเหมือนกัน เพราะในโอกาสบางคราวต้องทำการเป็นผู้แทนพระเจ้าแผ่นดิน แต่ความคิดของเรานี้ก็เพื่อวางระเบียบ ว่าสิ่งใดที่เป็นแบบธรรมเนียมอยู่แล้ว เราไม่อยากพูดมากนัก ตามความคิดเดิมในร่างรัฐธรรมนูญนี้ประสงค์ไม่ให้ยาวเกินไป สิ่งใดที่มีการพิจารณาแล้วเห็นว่าเหมือนกัน ฉะนั้นจึงไม่บัญญัติไว้ เพราะความคิดเช่นนั้นเราวางไว้ เห็นว่าไม่เป็นอะไรทั้งเห็นความสะดวกกว่าการบัญญัติเช่นนี้จะดีกว่า

นายหงวน ทองประเสริฐ ตอบว่า ความจริงเห็นด้วย แต่ธรรมเนียมนั้นไม่ใช่บทบังคับ อีกประการหนึ่งสิ่งนี้เป็นคราวแรกไม่เคยใช้มา

พระยามนธาตุราช กล่าวว่า ประเทศอื่น ๆ ที่จะผลัดเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินเขามีในรัฐธรรมนูญ

พระยาราชวังสัน ตอบว่า ในธรรมนูญบางฉบับได้บัญญัติคำไว้ว่า จะปฏิญาณอย่างนั้น ของเราทราบว่า พระเจ้าแผ่นดินต้องทรงปฏิญาณต่อหน้าเทวดา

ทั้งหลายและพระพุทธรูปเป็นต้น เราอยากจะเงียบเสีย

นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่า ขอเรียนถามว่าควรจะแก้ไขอย่างไรหรือไม่

ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญตอบว่า ไม่เห็นจำเป็นเพราะไม่ทำให้ดีขึ้นหรือเลวลง มีอยู่แล้วจะไปล้างเสียทำไม ถ้าแม้ว่าความข้อนี้ตัดความหรือเพิ่มสิทธิก็ควรอยู่ การที่บัญญัติไว้เช่นนี้เพื่อเขียนไว้ให้หรู ๆ ถึงไม่เขียนก็รู้อยู่แล้ว

นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่า เพื่อความเข้าใจของราษฎรทั้งหลาย ให้ลงมติว่าสมควรหรือไม่

หลวงประดิษฐ์มนูธรรม กล่าวว่า ข้าเพจ้าขอแถลงให้ที่ประชุมทราบ เท่าที่นายหงวน ทองประเสริฐ ได้ร้องให้เติมว่าพระมหากษัตริย์ต้องทรงปฏิญาณนั้น การที่ไม่เขียนไว้ก็ดี ก็ให้ถือว่าเวลาขึ้นเสวยราชย์ต้องทรงกระทำตามพระราชประเพณี การที่ไม่เขียนไว้นี้ไม่ใช่เป็นการยกเว้นที่พระองค์จะไม่ต้องทรงปฏิญาณ ขอให้จดบันทึกข้อความสำคัญนี้ไว้ในรายงาน

ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ กล่าวว่า เนื่องจากหลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้กล่าวแล้ว ข้าพเจ้าขอแถลงว่าได้เคยเฝ้าและทรงรับสั่งว่าพระองค์เองได้ทรงปฏิญาณเวลาเสวยราชสมบัติและเวลาขึ้นรับเป็นรัชทายาทก็ต้องปฏิญาณขั้นหนึ่งก่อน ความข้อนี้เมื่อพระองค์เองทรงรับสั่งเช่นนี้ เพราะฉะนั้นรับรองได้อย่างหลวงประดิษฐ์ มนูธรรมว่าเป็นพระราชประเพณีทีเดียว

นายจรูญ สืบแสง กล่าวว่า เป็นที่เข้าใจว่า พระเจ้าอยู่หัวต้องทรงปฏิญาณตามนี้ แต่นี่เป็นรัฐธรรมนูญสำคัญอย่างยิ่งเท่าที่ได้จดบันทึกรายงานยังน้อยไป ถ้าอย่างไรให้มีไว้ในธรรมนูญจะดียิ่ง

หลวงประดิษฐ์มนูธรรม ตอบว่า สภาผู้แทนราษฎรต้องเห็นชอบในการอัญเชิญพระมหากษัตริย์ขึ้นเสวยราชย์หรือในการสมมติรัชทายาท ถ้าองค์ใดไม่ปฏิญาณเราคงไม่ลงมติให้

นายจรูญ สืบแสง กล่าวว่า องค์ต่อ ๆ ไปอาจไม่ปฏิญาณ

พระยาราชวังสัน ตอบว่า ตามหลักการในที่ประชุมต่าง ๆ ถ้ามีคำจดในรายงานแล้ว เขาถือเป็นหลักการเหมือนกัน

ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ แถลงให้สมาชิกลงมติมาตรา ๙ ว่าการสืบราชสมบัติท่านว่าให้เป็นไปตามที่ บัญญัติไว้ในกฎมณเฑียรบาลหรือให้เติมคำว่า "จะต้องปฏิญาณ"

ประธานสภา ฯ กล่าวว่า บัดนี้มีความเห็น ๒ ทาง คือทางหนึ่งเห็นว่า ควรคงตามร่างเดิม อีกทางหนึ่งว่า ควรเติมความให้ชัดยิ่งขึ้น

ที่ประชุมลงมติตามร่างเดิม ๔๘ คะแนน ที่เห็นว่าให้เติมความให้ชัดขึ้นมี ๗ คะแนน เป็นอันตกลงว่าไม่ต้องเติมความอีก

(๓) ผู้สนใจในวิชาการร่างกฎหมายย่อมสังเกตได้ว่า รัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ มีความ ๖๘ มาตรา รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ที่กำหนดให้มี ๒ สภานั้นก็ต้องมีข้อความเพิ่มขึ้นกว่าฉบับเดิมจึงมีความ ๙๖ มาตรา

รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ มีความ ๑๘๘ มาตรา

ร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ มีความ ๒๒๔–๒๒๕

มาตรา

ฉะนั้นจึงควรเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญทุก ๆ ฉบับว่าแม้บางฉบับมีน้อยมาตราแต่ให้สิทธิประชาธิปไตยเช่น ฉบับ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ มาตรา ๑๓ บัญญัติว่าบุคคลมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธิใด ๆ ฯลฯ และฉบับ ๒๔๘๙ มาตรา ๑๓ ก็ยืนยันเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธินิยมใด ๆ ส่วนฉบับ ๒๔๙๒ มาตรา ๒๘ และร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ได้พรรณาเสรีภาพในการนับถือศาสนาและนิกายศาสนาอย่างละเอียดถี่ถ้วนและห้ามมิให้ใครรอนสิทธิ ซึ่งเราก็รู้กันอยู่แล้วว่าตั้งแต่โบราณกาลมาไม่มีใครรอนสิทธิผู้ถือนิกายศาสนาต่าง ๆ เลย ดูประหนึ่งว่าราษฎรไทยได้สิทธิเพิ่มเติมขึ้น ส่วนเสรีภาพในการถือลัทธินิยมใด ๆ ทางเศรษฐกิจและการเมืองนั้น ฉบับ ๒๔๙๒ และฉบับร่าง ๒๕๑๗ ไม่ยอมกล่าวถึงแม้แต่คำเดียว ดูประหนึ่งว่าได้เขียนให้สิทธิและความคุ้มครองในการถือศาสนาและนิกายศาสนาไว้อย่างละเอียดแล้วเป็นการชดเชยที่ไม่ให้เสรีภาพในการนับถือลัทธิเศรษฐกิจและการเมือง

รัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ มาตรา ๑๖ เอาหน้าที่หลายชนิดของพลเมืองมารวมกล่าวไว้ในมาตราเดียว

กันว่า "บุคคลมีหน้าที่เคารพต่อกฎหมายและ มีหน้าที่ป้องกันประเทศ ช่วยเหลือราชการโดยทางเสียภาษีและอื่น ๆ ภายในเงื่อนไขและโดยวิธีการที่กฎหมายบัญญัติไว้"

รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ได้กระจายความนี้ออกเป็นหลายมาตรา และฉบับร่าง ๒๕๑๗ ได้กระจายความที่ตรงกันนี้ออกได้เป็น ๕ มาตราคือ

มาตรา ๕๓ "บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ"

มาตรา ๕๔ บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ"

มาตรา ๕๕ "บุคคลมีหน้าที่เคราพ และปฏิบัติตามกฎหมาย"

มาตรา ๕๗ "บุคคลมีหน้าที่ เสียภาษีอากรตามที่กฎหมายบัญญัติ"

มาตรา ๕๘ "บุคคลมีหน้าที่ ช่วยเหลือราชการตามที่กฎหมายบัญญัติ"

ข้าพเจ้าจึงขอให้กลุ่มศึกษา พิจารณาว่าราษฎรไทยทั่วไปพอใจวิธีร่างรัฐธรรมมูญอย่างกระทัดรัด หรือวิธีร่างให้มีหลาย ๆ มาตราโดยสรุปในคำปรารภ ว่าเป็นประชาธิปไตยที่สุด

กรรมการร่างรัฐธรรมนูญ

๑. นายประกอบ หุตะสิงห์ ประธานกรรมการ

๒. นายกมล วรรณประภา รองประธานกรรมการ

๓. นายโอสถ โกศิน

๔. พลเอก สุรกิจ มัยลาภ

๕. นายสมภพ โหตระกิตย์

๖. ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

๗. นายจิตติ ติงศภัทย์

๘. นายสรรเสริญ ไกรจิตติ

๙. นายเอนก สิทธิประศาสน์

๑๐. นายมนูญ บริสุทธิ์

๑๑. นายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์

๑๒. นายอมร จันทรสมบูรณ์

๑๓. นายปราโมทย์ นาครทรรพ

๑๔. นายชัยอนันต์ สมุทวณิช

๑๕. นายพงษ์เพ็ญ ศกุนตาภัย

๑๖. นางสุมาลี วีระไวทยะ

๑๗. นายไพศาล กุมาลย์วิสัย

๑๘. นายอัครา ทร จุฬารัตน์

ร่าง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
ฉบับ
๒๕๑๗

ร่าง
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาค ๒๕๑๗ พรรษา ปัจจุบันสมัย จันทรคตินิยม พยัคฆสมพัตสร....

.....

สุริยคติกาล.....

โดยกาลปริเฉท

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหิตลาธิเบศรรามาธิบดีจักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราชบรมนาถบพิตร เสด็จออก ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมท่ามกลางอุดมสันนิบาต พระบรมวงศานุวงศ์ ทูตานุทูตผู้แทนนานาประเทศ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และเสนามาตยราชบริพาร เฝ้าเบื้องบาทบงกชพรั่งพร้อมกันโดยอนุกรม

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศความพระราชปรารภว่า ตามที่สมเด็จพระบรมปิตุลาธิราชพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระ

ราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ณ วันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ นั้น เป็นการสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทยเป็นเบื้องต้น ด้วยพระราชประณิธานอันแน่วแน่ในอันที่จะพระราชทานพระราชอำนาจในการปกครองแผ่นดิน ให้แก่ประชาชนชาวไทยทั้งมวล มิใช่แก่บุคคลคณะใด หรือฝ่ายใดโดยเฉพาะ ทั้งนี้ โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแห่งประเทศ และทรงเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยอันมาจากปวงชนตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

นับตั้งแต่กาละนั้นมาเป็นเวลาสี่สิบปีเศษ เหตุการณ์บ้านเมืองได้ผันแปรไป เป็นเหตุให้ต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่หลายครั้งหลายคราว และในบางครั้ง ก็จำเป็นต้องใช้ธรรมนูญปกครองประเทศเป็นการชั่วคราว เพื่อรอเวลาที่จะร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรให้เสร็จ ทำให้การบริหารประเทศในขณะนั้นมิได้เป็นไปตามครรลองแห่งระบอบประชาธิปไตยตามควร

ในระยะเวลาเดียวกันนั้น ความคิดเห็นในทางการเมืองของประชาชนชาวไทยได้วิวัฒนาการไปมาก ทั้งนี้เพราะ

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านการศึกษาและสื่อสารสวลชน ทำให้ประชาชนชาวไทยมีความรอบรู้ในทางการเมืองมากยิ่งขึ้น เป็นเหตุให้ประชาชนชาวไทยมีความปรารถนา ที่จะเข้ามามีส่วนมีเสียงในการปกครองประเทศเช่นเดียวกับประชาชนในนานาอารยประเทศทั้งหลาย จึงปรากฏว่าประชาชนชาวไทยได้เรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญปกครองประเทศโดยเร็ว

เมื่อวันที่ ๑๓ และ ๑๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖ นักเรียนนิสิตนักศึกษาและประชาชนได้รวมพลังกันเรียกร้องรัฐธรรมนูญจากรัฐบาลในขณะนั้น ด้วยความกล้าหาญ เสียสละแม้ด้วยเลือดเนื้อและชีวิต เป็นเหตุให้รัฐบาลต้องกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เมื่อได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้จัดตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นแล้ว เหตุการณ์จึงได้สงบลง

เพื่ออนุวัตรให้การเป็นไปตามความประสงค์ของประชาชน คณะรัฐมนตรีจึงได้ตั้งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นคณะหนึ่งเพื่อร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อคณะกรรมการได้ร่างรัฐธรรมนูญเสร็จแล้ว ได้นำร่างรัฐธรรมนูญนั้นเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอีกชั้นหนึ่ง และเมื่อคณะรัฐมนตรีได้พิ-

จารณาแล้ว จึงได้นำร่างรัฐธรรมนูญนั้นเสนอต่อสภานิติบัญบัติแห่งชาติ ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกจำนวน ๒๙๙ คน ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งขึ้นจากสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ ผู้ได้รับเลือกจากสมัชชาแห่งชาติอันประกอบด้วยบุคคลผู้มีอาชีพ และแนวความคิดเห็นต่างกันทั่วราชอาณาจักรจำนวน ๒๓๔๗ คน หลังจากที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้พิจารณา ร่างรัฐธรรมนูญด้วยความรอบคอบแล้วได้มีมติเห็นชอบ และได้นำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยให้ประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

อุดมการของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ คือการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันจักยังผลให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม ปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและรักษาผลประโยชน์ของปวงชนชาวไทย รัฐธรรมนูญนี้ยืนยันในเสรีภาพขั้นมูลฐานของประชาชน ซึ่งได้มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับที่แล้ว ๆ มา นอกจากนั้นยังได้ประกาศและยืนยันในเรื่องสิทธิเสรีภาพที่ไม่เคยปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ไว้อีกหลายอย่างต่างประการ จึงนับว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่สมบูรณ์ในด้านการให้และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

ยิ่งกว่าที่เคยมีมาแล้ว

ในการร่างรัฐธรรมนูญนั้น คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ คณะรัฐมนตรีและสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้สดับฟังความคิดเห็นของประชาชนอยู่ตลอดมา และประชาชนก็มีความสนใจส่งความคิดเห็นเข้ามามิได้ขาด ปรากฏว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของปวงชนชาวไทย ดังที่ได้เคยเป็นมาแล้วแต่บุรพกาลมิได้เสื่อมคลาย บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญในหมวดที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์ ตลอดจนพระราชอำนาจทั้งปวงจึงได้กำหนดให้สอดคล้องกับความเคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ซึ่งตรงกับเจตจำนงของประชาชน ในส่วนการปกครองประเทศนั้นก็ปรากฏว่า ประชาชนมีความปรารถนาที่จะมีส่วนในการปกครองตนเอง และต้องการที่จะมีส่วนในการตัดสินโชคชะตาของตนเองให้มากที่สุด รัฐธรรมนูญนี้จึงได้บัญญัติให้รัฐสภา ซึ่งผู้แทนราษฎรเป็นสมาชิกอยู่เป็นส่วนใหญ่นั้น มีสิทธิและอำนาจที่จะควบคุมการบริหารของรัฐบาล ซึ่งจะต้องตั้งขึ้นจากสมาชิกแห่งรัฐสภา ด้วยความไว้วางใจของรัฐสภา และอยู่ได้ด้วยความไว้วางใจของรัฐสภา และรัฐสภานั้นประกอบด้วยสภาสองสภาคือ สภาผู้แทนราษฎรซึ่งมีสมาชิกที่ราษฎร

เลือกตั้งเข้ามาโดยตรงสภาหนึ่ง และอีกสภาหนึ่งได้แก่วุฒิสภาอันมีสมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้งทางอ้อม โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้เลือกจากบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนหนึ่งตามรายนามซึ่งคณะองคมนตรีได้จัดทำขึ้น สภาทั้งสองนี้มีสิทธิและอำนาจทั้งในทางนิติบัญญัติและในการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน นอกจากนี้แล้วเพื่อให้ประชาชนได้มีสิทธิในการปกครองตนเองยิ่งขึ้น รัฐธรรมนูญจึงได้มีบทบัญญัติว่าด้วยการปกครองท้องถิ่นไว้อีกหมวดหนึ่ง และได้กำหนดให้จัดระเบียบการปกครองท้องถิ่น ตามหลักการแห่งการปกครองตนเอง ให้มีองค์การท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนในท้องถิ่น และให้มีการเลือกตั้งตามระยะเวลาที่กำหนดในกฎหมาย

เมื่อได้ทรงมีพระราชวิจารณ์ร่างรัฐธรรมนูญโดยถี่ถ้วนทั่วกระบวนความแล้ว ทรงมีพระราชดำริเห็นสมควรพระราชทานพระบรมราชานุมัติตามคำแนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับนี้ขึ้นไว้ให้ใช้แทนธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรพุทธศักราช

๒๕๑๕ ซึ่งตราไว้ ณ วันที่ ๑๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕ นั้น ตั้งแต่วันประกาศนี้เป็นต้นไป

ขอปวงชนชาวไทยจงร่วมใจสมัครสโมสรเป็นเอกฉันท์ในอันที่จะพิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ไว้ ให้สมกับที่ได้มีการเสียสละเลือดเนื้อและชีวิต ซึ่งเป็นการเสียสละอันสูงสุดเพื่อให้ได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญ และพร้อมใจกันปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญนี้ เพื่อดำรงคงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยและอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทยในรัฐสีมาอาณาจักร และนำมาซึ่งความผาสุกสิริสวัสดิ์พิพัฒนชัยมงคลอเนกศุภผลเกียรติยศสถาพร แก่อาณาประชาราษฎรของพระองค์ สมดั่งพระบรมราชประสงค์จงทุกประการ

หมวด ๑

บททั่วไป

มาตรา ๑ ประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียว จะแบ่งแยกมิได้

มาตรา ๒ ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

มาตรา ๓ อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นแต่โดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๔ บุคคลย่อมได้มาและเสียไปซึ่งสัญชาติไทยตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ

มาตรา ๕ บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีข้อความแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้

หมวด ๒

พระมหากษัตริย์

มาตรา ๖ องค์พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้

มาตรา ๗ ผู้ใดจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหา
กษัตริย์ในทางใด ๆ มิได้

มาตรา ๘ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและ
ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

มาตรา ๙ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติ
ทางรัฐสภา

มาตรา ๑๐ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารทาง
คณะรัฐมนตรี

มาตรา ๑๑ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตุลาการทา
ศาลยุติธรรม

มาตรา ๑๒ พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอม
ทัพไทย

มาตรา ๑๓ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ
ที่จะสถาปนาฐานันดรศักดิและพระราชทานเครื่องราชอิสริยา
ภรณ์

มาตรา ๑๔ พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งผู้
ทรงคุณวุฒิเป็นประธานองคมนตรีคนหนึ่ง และองคมนตรี
อื่นอีกไม่เกินกว่าสิบสี่คน ประกอบเป็นคณะองคมนตรี

คณะองคมนตรีมีหน้าที่ถวายความเห็นต่อพระมหา

กษัตริย์ในพระราชกรณียกิจทั้งปวงที่พระมหากษัตริย์ทรงปรึกษาและมีหน้าที่อื่นตามที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้

องคมนตรีจะได้รับเงินประจำตำแหน่งและประโยชน์ตอบแทนอย่างอื่นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๑๕ การเลือกและแต่งตั้งองคมนตรีก็ดี การให้องคมนตรีพ้นจากตำแหน่งก็ดี ให้เป็นไปตามพระราชอัธยาศัย

ให้ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งประธานองคมนตรี หรือให้ประธานองคมนตรีพ้นจากตำแหน่ง และให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งองคมนตรีอื่น หรือให้องคมนตรีอื่นพ้นจากตำแหน่ง

มาตรา ๑๖ องคมนตรีต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ รัฐมนตรีหรือข้าราชการการเมืองอื่น สมาชิกวุฒิสภาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกหรือเจ้าหน้าที่ในพรรคการเมือง และต้องไม่แสดงอาการฝักใฝ่ในพรรคการเมืองใด ๆ

มาตรา ๑๗ ก่อนเข้ารับหน้าที่ องคมนตรีต้องถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ด้วยถ้อยคำดังต่อไปนี้

"ข้าพระพุทธเจ้า (ชื่อผู้ปฏิญาณ) ขอถวายสัตย์ปฏิญาณว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชน ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ"

มาตรา ๑๘ องคมนตรี พ้นจากตำแหน่งเมื่อตายลาออก หรือมีพระบรมราชโองการให้พ้นจากตำแหน่ง

มาตรา ๑๙ การแต่งตั้งและถอดถอนข้าราชการในพระองค์และสมุหราชองครักษ์ ให้เป็นไปตามพระราชอัธยาศัย

มาตรา ๒๐ ในเมื่อพระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือจะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ด้วยเหตุใดก็ตาม จะได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดผู้หนึ่งด้วยความเห็นชอบของรัฐสภาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และให้ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

มาตรา ๒๑ ในกรณีที่พระมหากษัตริย์มิได้ทรงแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามมาตรา ๒๐ ก็ดี ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ไม่สามารถทรงแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพราะยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะหรือเพราะเหตุอื่นใดก็ดี ให้คณะองคมนตรีเสนอชื่อผู้ใดผู้หนึ่งที่สมควรดำรง

ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อรัฐสภาเพื่อขอความเห็นชอบ เมื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้ว ให้ประธานรัฐสภาประกาศในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์แต่งตั้งผู้นั้นเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

มาตรา ๒๒ ในระหว่างที่ไม่มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๐ หรือมาตรา ๒๑ ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปพลางก่อน

ในกรณีที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งได้รับการแต่งตั้งตามมาตรา ๒๐ หรือมาตรา ๒๑ ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้ประธานองคมนตรีทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราว

ในระหว่างที่ประธานองคมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามวรรคหนึ่งก็ดี ในระหว่างที่ประธานองคมนตรีทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามวรรคสองก็ดี ประธานองคมนตรีจะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นประธานองคมนตรีมิได้ ในกรณีเช่นว่านี้ ให้คณะองคมนตรีเลือกองคมนตรีคนหนึ่งขึ้นทำหน้าที่ประธานองคมนตรีชั่วคราว

มาตรา ๒๓ ก่อนเข้ารับหน้าที่ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งได้รับการแต่งตั้งตามมาตรา ๒๐ หรือมาตรา ๒๑ ต้องปฏิญาณตนในที่ประชุมรัฐสภา ด้วยถ้อยคำดังต่อไปนี้

"ข้าพเจ้า (ชื่อผู้ปฏิญาณ) ขอปฏิญาณว่า ข้าพเจ้าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ (พระปรมาภิไธย) และจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชน ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ"

มาตรา ๒๔ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา

การยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ จะกระทำมิได้

มาตรา ๒๕ ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลง ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ต่อรัฐสภาเพื่อขอความเห็นชอบ เมื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้วให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรง

ราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศเพื่อให้ประชาชนทราบ

ในระหว่างที่ยังไม่มีประกาศองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามวรรคหนึ่ง ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปพลางก่อน แต่ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงในระหว่างที่ได้แต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไว้ตามมาตรา ๒๐ หรือมาตรา ๒๑ หรือระหว่างเวลาที่ประธานองคมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามมาตรา ๒๒ วรรคหนึ่ง ก็ให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ๆ แล้วแต่กรณี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อไป ทั้งนี้จนกว่าจะได้ประกาศองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์

ในกรณีที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งได้รับการแต่งตั้งไว้และเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อไปตามวรรคสองไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้ประธานองคมนตรีทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราว

ในกรณีที่ประธานองคมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามวรรคสอง หรือทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราวตามวรรคสาม ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๒๒ วรรคสามมาใช้บังคับ

หมวด ๓

สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย

มาตรา ๒๖ บุคคลย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญเสมอกัน

มาตรา ๒๗ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

มาตรา ๒๘ บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

การจำกัดสิทธิและเสรีภาพอันเป็นการฝ่าฝืนเจตนารมณ์ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้

มาตรา ๒๙ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวในวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา

นิกายของศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนาหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น

มาตรา ๓๐ บุคคลจะไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายซึ่งใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายซึ่งใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

มาตรา ๓๑ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด

ก่อนที่จะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา จะต้องได้รับการพิจารณา และจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องอาศัยเหตุตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมาย และจะต้องแจ้งเหตุที่ไม่ให้ประกันแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบ

บุคคลผู้ถูกคุมขังหรือถูกจำคุก ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมตามสมควร

มาตรา ๓๒ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในร่างกาย

การจับกุมคุมขังหรือตรวจค้นตัวบุคคล จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย และผู้จับกุมหรือตรวจค้นจะต้องแจ้งข้อหาหรือเหตุและรายละเอียดตามสมควรให้ผู้ที่ถูกจับกุมหรือตรวจค้นทราบทันที พร้อมทั้งแจ้งให้ผู้ถูกจับกุมทราบว่าผู้ถูกจับกุมมีสิทธิที่จะให้การต่อเจ้าพนักงานหรือไม่ก็ได้ หากให้การ คำนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ และแจ้งให้ผู้ถูกจับกุมทราบด้วยว่า ผู้ถูกจับกุมมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว

ในกรณีที่มีการคุมขังตัวบุคคล ผู้ถูกคุมขังเองก็ดี พนักงานอัยการก็ดี บุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้ถูกคุมขังก็ดี มีสิทธิร้องต่อศาลท้องที่ซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีอาญาว่าการคุมขังเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย เมื่อมีคำร้องเช่นว่านี้ให้ศาลดำเนินการไต่สวนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้าเห็นว่าคำร้องนั้นมีมูล ศาลมีอำนาจสั่งผู้คุมให้นำตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลโดยพลัน และถ้าผู้คุมขังแสดงให้เป็นที่พอใจของศาลไม่ได้ว่าการคุมขังเป็นการชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังไปทันที

มาตรา ๓๓ กาลจับกุมและการสอบสวนเพื่อฟ้องร้องให้บุคคลรับโทษอาญามิให้กระทำโดยพนักงานเจ้าหน้าที่สังกัดอยู่ในหน่วยงานเดียวกัน เว้นแต่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

มาตรา ๓๔ ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว

ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ยากไร้ไม่มีทุนทรัพย์พอที่จะจัดหาทนายความสำหรับตนเองได้ บุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๓๕ บุคคลมีสิทธิที่จะไม่ให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง อันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา

คำรับสารภาพของบุคคลซึ่งเกิดจากการถูกทรมานขู่เข็ญหรือใช้กำลังบังคับหรือเกิดจากการกระทำใด ๆ ที่ทำให้คำให้การนั้นเป็นไปโดยไม่สมัครใจไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานแห่งคดีได้

มาตรา ๓๖ บุคคลใดต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุด หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ในภายหลังว่า บุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความ

ผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทน ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๓๗ การเกณฑ์แรงงาน จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อประโยชน์ในการป้องปัดภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาเป็นการฉุกเฉิน หรือโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ซึ่งบัญญัติให้กระทำได้ในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการรบหรือการสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

มาตรา ๓๘ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน

บุคคลย่อมได้รับการคุ้มครองในการที่จะอยู่อาศัยและครอบครองเคหสถานโดยปรกติสุข การเข้าไปในเคหสถานโดยปราศจากความยินยอมของผู้ครอบครองก็ดี การตรวจค้นเคหสถานก็ดี จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๓๙ สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตและการจำกัดสิทธิเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

การสืบมรดกย่อมได้รับความคุ้มครอง สิทธิของบุคคลในการสืบมรดกย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการอันเป็นสาธารณูปโภค หรือการอันจำเป็นในการป้องกันประเทศโดยตรง หรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ หรือเพื่อการผังเมือง หรือเพื่อการพัฒนาการเกษตร หรืออุตสาหกรรม หรือเพื่อการปฏิรูปที่ดิน หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น และต้องชดใช้ค่าทำขวัญอันเป็นธรรมแก่เจ้าของ ตลอดจนผู้ทรงสิทธิบรรดาผู้ที่ได้รับความเสียหายในการเวนคืนนั้นทั้งนี้ตามที่ระบุไว้ในกฎหมาย

การกำหนดค่าทำขวัญตามวรรคสามให้คำนึงถึงสภาพและที่ตั้งของอสังหาริมทรัพย์ และวัตถุประสงค์ของการเวนคืน

มาตรา ๔๐ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์และการโฆษณา

การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความปลอดภัยของประเทศ หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ

เกียรติยศหรือชื่อเสียงของบุคคลอื่น หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความเสื่อมทรามทางจิตใจของเยาวชน

การปิดโรงพิมพ์หรือห้ามทำการพิมพ์เพื่อบั่นทอนเสรีภาพตามมาตรานี้ จะกระทำมิได้

การให้เสนอเรื่องหรือข้อความในหนังสือพิมพ์ไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจก่อนโฆษณาจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะกระทำในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการรบหรือการสงครามหรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก แต่ทั้งนี้จะต้องกระทำโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งได้ตราขึ้นตามความในวรรคสอง

เจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ต้องเป็นบุคคลสัญชาติไทยทั้งนี้ตามเงื่อนไขที่กฎหมายบัญญัติ

การให้เงินหรือทรัพย์สินอย่างอื่นอุดหนุนหนังสือพิมพ์ของเอกชน รัฐจะกระทำมิได้

มาตรา ๔๑ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการศึกษาอบรมศิลปะและวิทยาการต่าง ๆ เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองในการเข้ารับการศึกษาอบรมตามกฎหมายว่าด้วยการ

ศึกษาอบรม และไม่ขัดต่อกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษา

มาตรา ๔๒ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ

การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะในกรณีการชุมนุมสาธารณะ และเพื่อคุ้มครองความสะดวกของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการรบหรือการสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

มาตรา ๔๓ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม

การจัดตั้ง วัตถุประสงค์และการดำเนินกิจการของสมาคมต้องไม่เป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย

มาตรา ๔๔ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง เพื่อดำเนินกิจการในทางการเมืองตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

การจัดตั้งและการดำเนินกิจการของพรรคการเมืองย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมือง

พรรคการเมืองต้องแสดงที่มาของรายได้และการใช้จ่ายโดยเปิดเผย

มาตรา ๔๕ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางไปรษณีย์หรือทางอื่นที่ชอบด้วยกฎหมาย

การตรวจ การกัก หรือการเปิดเผยจดหมาย โทรเลข โทรศัพท์ หรือสิ่งสื่อสารอื่นใดที่บุคคลมีติดต่อถึงกันรวมทั้งการกระทำด้วยประการอื่นใดเพื่อให้ล่วงรู้ถึงข้อความในสิ่งสื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อถึงกัน จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการใช้การสื่อสารที่จัดไว้เป็นบริการสาธารณะ

มาตรา ๔๖ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร

การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อความปลอดภัยของประเทศหรือสวัสดิภาพของประชาชน หรือการผังเมืองหรือเพื่อรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัว

การเนรเทศบุคคลผู้มีสัญชาติไทยออกนอกราชอาณาจักร จะกระทำมิได้

มาตรา ๔๗ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ

การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้จะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อความปลอดภัยของประเทศหรือเศรษฐกิจแห่งชาติหรือสวัสดิภาพของประชาชนหรือการผังเมือง หรือเพื่อรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัว

มาตรา ๔๘ สิทธิของบุคคลในครอบครัว ย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา ๔๙ บุคคลคนเดียวหรือหลายคนร่วมกันย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๐ สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ ซึ่งเป็นนิติบุคคลให้รับผิดเพื่อการกระทำของเจ้าพนักงาน ย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา ๕๑ บุคคลซึ่งเป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการและพนักงานท้องถิ่น ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับประชาชนพลเมือง เว้นแต่ที่จำกัดในกฎหมาย

หรือกฎหรือข้อบังคับที่ออกโดยอาศัยอำนาจกฎหมายเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง สมรรถภาพหรือวินัย

หมวด ๔
หน้าที่ของชนชาวไทย

มาตรา ๕๒ บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๕๓ บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ

มาตรา ๕๔ บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๕ บุคคลมีหน้าที่เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย

มาตรา ๕๖ ในการใช้สิทธิเลือกตั้งและสิทธิออกเสียงประชามติ บุคคลมีหน้าที่ต้องกระทำโดยสุจริต และมุ่งถึงประโยชน์ส่วนรวม

มาตรา ๕๗ บุคคลมีหน้าที่เสียภาษีอากรตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๘ บุคคลมีหน้าที่ช่วยเหลือราชการ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๙ บุคคลมีหน้าที่รับการศึกษาอบรมชั้นประถมศึกษา ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

หมวด ๕

แนวนโยบายแห่งรัฐ

มาตรา ๖๐ บทบัญญัติในหมวดนี้มีไว้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการตรากฎหมายและการกำหนดนโยบายและไม่ก่อให้เกิดสิทธิในการฟ้องร้องรัฐ

มาตรา ๖๑ รัฐจะต้องรักษาไว้ซึ่งเอกราช

มาตรา ๖๒ รัฐพึงส่งเสริมสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศ และถือหลักเสมอภาคในการปฏิบัติต่อกัน

มาตรา ๖๓ รัฐพึงร่วมมือกับนานาประเทศในการรักษาความยุติธรรมระหว่างประเทศ และผดุงสันติสุขของโลก

มาตรา ๖๔ รัฐพึงจัดระบบงานของกระบวนการยุติธรรมให้เกิดความยุติธรรมแก่ประชาชน และมีหลักประกันความเป็นอิสระของศาล

มาตรา ๖๕ กำลังทหารพึงมีโดยเหมาะสมแก่ความจำเป็นสำหรับรักษาเอกราชความมั่นคงและผลประโยชน์แห่งชาติ

มาตรา ๖๖ กำลังทหารเป็นของชาติ ไม่ขึ้นต่อเอกชนคณะบุคคลหรือพรรคการเมืองใด ๆ

มาตรา ๖๗ กำลังทหารพึงใช้เพื่อการรบหรือการสงคราม หรือเพื่อปราบปรามการกบฏ การจลาจลหรือการก่อการร้าย อันเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ หรือเพื่อสนับสนุนการรักษาความสงบ

การใช้กำลังทหารเพื่อการอื่น ให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๖๘ รัฐพึงส่งเสริมและบำรุงการศึกษาอบรม

การจัดระบบการศึกษาอบรมเป็นหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะสถานศึกษาทั้งปวงย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ

การศึกษาอบรมชั้นอุดมศึกษา รัฐพึงจัดการให้สถานศึกษาดำเนินกิจการของตนเองได้ ภายในขอบเขตที่กฎหมายบัญญัติ

สถานศึกษาของรัฐและของท้องถิ่นพึงให้ความเสมอภาคแก่บุคคลในการเข้ารับการศึกษาอบรมตามความสามารถของบุคคลนั้น ๆ

มาตรา ๖๙ การศึกษาอบรมชั้นประถมศึกษาในสถานศึกษาของรัฐและของท้องถิ่นจะต้องจัดให้โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน

รัฐพึงช่วยเหลือผู้ยากไร้ให้ได้รับทุนและปัจจัยต่าง ๆ ในการศึกษาอบรมทุกระดับตามสมควร

มาตรา ๗๐ รัฐพึงสนับสนุนการค้นคว้าและการวิจัยในศิลปะและวิทยาการต่าง ๆ และการส่งเสริมการสถิติ

มาตรา ๗๑ รัฐพึงส่งเสริม และรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาติแต่ต้องไม่กระทำโดยวิธีการบังคับฝืนใจบุคคล

มาตรา ๗๒ รัฐพึงบำรุงรักษาสถานที่และวัตถุอันมีค่าในทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และศิลปกรรม

มาตรา ๗๓ รัฐพึงบำรุงรักษาความงามทางธรรมชาติรวมทั้งป่าไม้และต้นน้ำลำธาร

มาตรา ๗๔ รัฐพึงส่งเสริมการค้นหาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ

มาตรา ๗๕ รัฐพึงดำเนินการให้ความเหลื่อมล้ำในฐานะของบุคคลในทางเศรษฐกิจและสังคมลดน้อยลง

มาตรา ๗๖ รัฐพึงจัดระบบการถือกรรมสิทธิ์ และการครอบครองที่ดินเพื่อประโยชน์แห่งการส่งเสริมเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรม และพึงกำหนดพันธะให้เจ้าของที่ดินใช้ที่ดินให้เป็นประโยชน์ตามความเหมาะสมแก่สภาพของที่ดิน

มาตรา ๗๗ รัฐพึงส่งเสริมให้ชาวนาและเกษตรกรอื่นมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมตามสมควร

มาตรา ๗๘ รัฐพึงส่งเสริมและบำรุงเกษตรกรรม

รัฐพึงคุ้มครองและรักษาผลประโยชน์ของชาวนา และเกษต รกรอื่นในด้านการจำหน่ายผลผลิต

มาตรา ๗๙ รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการสหกรณ์

มาตรา ๘๐ รัฐพึงส่งเสริม และสนับสนุนพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม

มาตรา ๘๑ รัฐพึงสนับสนุนให้เอกชนได้มีการริเริ่มในทางเศรษฐกิจ

รัฐพึงประกอบกิจการอันมีลักษณะเป็นสาธารณูปโภคในทางที่จะให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนเป็นส่วนรวม การประกอบกิจการอันมีลักษณะเป็นสาธารณูปโภค เอกชนจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

รัฐพึงวางมาตรการมิให้มีการผูกขาดตัดตอนในทางเศรษฐกิจโดยเอกชนที่มิได้อาศัยอำนาจตาม บทบัญญัติแห่งกฎหมาย ทั้งนี้ไม่ว่าการผูกขาดตัดตอนนั้นจะเป็นโดยทางตรงหรือทางอ้อม

มาตรา ๘๒ รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการสงเคราะห์เพื่อสวัสดิภาพและความผาสุกของประชาชน

มาตรา ๘๓ รัฐพึงส่งเสริมให้ประชากรวัยทำงานมีงานทำตามควรแก่อัตภาพและคุ้มครองแรงงานให้เป็นไปโดยเป็นธรรม

มาตรา ๘๔ รัฐพึงจัดให้บุคคลทุพพลภาพมีงานทำตามความสามารถและความเหมาะสม

มาตรา ๘๕ รัฐพึงส่งเสริมประชาชนมีที่อยู่อาศัยโดยถูกสุขลักษณะ

มาตรา ๘๖ รัฐพึงส่งเสริมการสาธารณสุข ตลอดถึงการมารดาและทารกสงเคราะห์ และพึงคุ้มครองสุขภาพของบุคคล และสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้วย

รัฐพึงให้การรักษาพยาบาลแก่ผู้ยากไร้โดยไม่คิดมูลค่า

การป้องกันและปราบปรามโรคระบาด รัฐจะต้องกระทำให้แก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่า

มาตรา ๘๗ รัฐพึงบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมให้สอาดและบริสุทธิ์และพึงขจัดสิ่งเป็นพิษซึ่งทำลายสุขภาพและอนามัยของประชาชน

หมวด ๖
รัฐสภา
ส่วนที่ ๑
บททั่วไป

มาตรา ๘๘ รัฐสภาประกอบด้วยวุฒิสภา และสภาผู้แทนราษฎร

รัฐสภาจะประชุมร่วมกันหรือแยกกัน ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๘๙ ให้รัฐสภาเลือกประธานวุฒิสภาหรือประธานสภาผู้แทนราษฎรคนใดคนหนึ่งเป็นประธานรัฐสภา และอีกคนหนึ่งเป็นรองประธานรัฐสภา

การเลือกประธานรัฐสภาและรองประธานรัฐสภาตามวรรคหนึ่งให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนลับ

ประธานรัฐสภามีอำนาจหน้าที่ดำเนินกิจการของรัฐสภาในกรณีประชุมร่วมกันให้เป็นไปตามระเบียบ และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้

ในกรณีที่ประธานรัฐสภาไม่อยู่หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานรัฐสภาทำหน้าที่แทน

มาตรา ๙๐ ประธานรัฐสภาและรองประธานรัฐภาดำ-

รงตำแหน่งจนสิ้นอายุของสภา หรือเมื่อมีการยุบสภาผู้แทนราษฎร

ในกรณีที่ประธานรัฐสภาหรือรองประธานรัฐสภาพ้นจากตำแหน่งประธานวุฒิสภาหรือตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎร ให้ประธานวุฒิสภาหรือประธานสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกเข้ามาใหม่ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภา หรือตำแหน่งรองประธานรัฐสภาที่ว่างลงแล้วแต่กรณี

มาตรา ๙๑ ร่างพระราชบัญญัติจะตราขึ้นเป็นกฎหมายได้ก็แต่โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา

มาตรา ๙๒ ร่างพระราชบัญญัติ ซึ่งได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

มาตรา ๙๓ ร่างพระราชบัญญัติใดพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยและพระราชทานคืนมายังรัฐสภา หรือเมื่อพ้นเก้าสิบวันแล้วมิได้พระราชทานคืนมา รัฐสภาจะต้องปรึกษาร่างพระราชบัญญัตินั้นใหม่ ถ้ารัฐสภาลงมติยืนยันตามเดิมด้วยคะแนนเสียงไม่ต่ำกว่าสองในสามของจำนวน

สมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภาแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทานลงมาภายในสามสิบวัน ให้นายกรัฐมนตรีนำพระราชบัญญัตินั้นประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้บังคับเป็นกฎหมายได้ เสมือนหนึ่งว่าพระมหากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว

มาตรา ๙๔ ร่างพระราชบัญญัติใด พระมหากษัตริย์ทรงพระราชดำริเห็นว่ากระทบถึงประโยชน์ได้เสียสำคัญของประเทศหรือประชาชน และทรงพระราชดำริเห็นสมควรให้ประชาชนได้วินิจฉัย พระมหากษัตริย์ย่อมทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะให้ประชาชนทั่วประเทศออกเสียงเป็นประชามติว่าเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบด้วยร่างพระราชบัญญัตินั้น

ในการให้ประชาชนออกเสียงเป็นประชามติ จะได้มีประกาศพระบรมราชโองการภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่นำร่างพระราชบัญญัตินี้ทูลเกล้า ฯ ถวาย และให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

เมื่อมีประกาศพระบรมราชโองการตามวรรคสองให้ตราพระราชกฤษฎีกากำหนดวันให้ประชาชนออกเสียงเป็นประชามติภายในเก้าสิบวันนับแต่วันประกาศพระบรมราชโองการและ

วันออกเสียงประชามติต้องเป็นวันเดียวกันทั่วราชอาณาจักร

ในเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจตามมาตรานี้ มิให้นำบทบัญญัติมาตรา ๙๓ มาใช้บังคับ

มาตรา ๙๕ บุคคลผู้มีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรย่อมมีสิทธิออกเสียงประชามติ

เพื่อประโยชน์แห่งวรรคหนึ่ง ให้ถือว่าปีที่มีการออกเสียงประชามติเป็นปีที่มีการเลือกตั้ง และวันออกเสียงประชามติเป็นวันเลือกตั้ง

หลักเกณฑ์และวิธีการออกเสียงประชามติ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการออกเสียงประชามติ

มาตรา ๙๖ ในการให้ประชาชนออกเสียงตามมาตรา ๙๔ ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ ถ้ามีประชามติเห็นชอบด้วยร่างพระราชบัญญัติ พระมหากษัตริย์จะได้ทรงลงพระปรมาภิไธยภายในสามสิบวันนับแต่วันประกาศผลประชามติ และเมื่อได้ประกาศพระราชบัญญัตินั้นในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้ ถ้ามีประชามติไม่เห็นชอบด้วยร่างพระราชบัญญัติ ให้ร่างพระราชบัญญัตินั้นตกไป

มาตรา ๙๗ สมาชิกวุฒิสภา และสมาชิกสภาผู้แทน

ราษฎรจะได้รับเงินประจำตำแหน่ง และประโยชน์ตอบแทนอย่างอื่นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๙๘ บุคคลจะเป็นสมาชิกวุฒิสภา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในขณะเดียวกันมิได้

มาตรา ๙๙ สมาชิกวุฒิสภา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะเป็นข้าราชการประจำมิได้

มาตรา ๑๐๐ สมาชิกวุฒิสภา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(๑) ต้องไม่รับตำแหน่งหรือหน้าที่ใดจากหน่วยราชการหรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ หรือดำรงตำแหน่งหน้าที่เช่นว่านั้น ทั้งนี้นอกจากตำแหน่งรัฐมนตรีหรือข้าราชการการเมืองอื่น หรือตำแหน่งที่รัฐมนตรีหรือข้าราชการการเมืองอื่นต้องดำรงโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

(๒) ต้องไม่เป็นผู้จัดการ กรรมการ ที่ปรึกษา ตัวแทนหรือลูกจ้างของห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท ที่หน่วยราชการและหรือหน่วยงานของรัฐวิสาหกิจเป็นผู้ลงทุนหรือถือหุ้นมากกว่าร้อยละห้าสิบของทุนหรือจำนวนหุ้นทั้งสิ้น

(๓) ต้องไม่รับสัมปทานจากรัฐหรือหน่วยราชการหรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ หรือคงถือไว้ซึ่งสัมปทาน

นั้น หรือเป็นคู่สัญญากับรัฐหรือหน่วยราชการหรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ อันมีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอน ทั้งนี้ไม่ว่าโดยตรงหรือโดยทางอ้อม

(๔) ต้องไม่รับเงินหรือประโยชน์ใด ๆ จากหน่วยราชการหรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจเป็นพิเศษนอกเหนือไปจากที่หน่วยราชการหรือหน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจปฏิบัติกับบุคคลอื่น ๆ ในธุรกิจการงานตามปรกติ และนอกจากเงินหรือประโยชน์ที่พึงได้รับในฐานะเป็นสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือในฐานะที่ได้ปฏิบัติงานในตำแหน่งที่ดำรงได้โดยไม่ต้องห้ามตามมาตรานี้

บทบัญญัติมาตรานี้มิให้ใช้บังคับในกรณีที่สมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรับเบี้ยหวัด บำเหน็จบำนาญ หรือเงินปีพระบรมวงศานุวงศ์ หรือเงินอื่นใดที่ต้องจ่ายตามข้อผูกพันซึ่งมีระบุให้จ่ายในงบประมาณแผ่นดิน และมิให้ใช้บังคับในกรณีที่สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรับ หรือดำรงตำแหน่งกรรมาธิการของรัฐสภา หรือวุฒิสภา หรือสภาผู้แทนราษฎร หรือกรรมการที่ได้รับแต่งตั้งในฐานะเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๑๐๑ สมาชิกวุฒิสภา และสมาชิกสภาผู้แทน

ราษฎรจะต้องไม่ประพฤติในทางนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่สภา

มาตรา ๑๐๒ เมื่อสมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่น้อยกว่ายี่สิบห้าคนเห็นว่าสมาชิกผู้ใดในสภาที่ตนเป็นสมาชิกมีความประพฤติในทางนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่สภา สมควรจะให้ออกจากตำแหน่ง มีสิทธิเข้าชื่อร้องต่อประธานแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิกเพื่อให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัย และให้ประธานแห่งสภาที่ได้รับคำร้องส่งคำร้องนั้นไปยังคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ

เมื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยแล้ว ให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญแจ้งคำวินิจฉัยนั้นไปยังประธานแห่งสภาที่ได้รับคำร้องดังกล่าวในวรรคหนึ่ง

ในกรณีที่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่าสมาชิกผู้ใดมีความประพฤติในทางที่นำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่สภาให้ให้สมาชิกภาพของสมาชิกผู้นั้นสิ้นสุดลงในวันที่ประธานแห่งสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกได้รับแจ้งคำวินิจฉัย

มาตรา ๑๐๓ สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่น้อยกว่าห้าคนมีสิทธิเข้าชื่อร้องต่อประธานแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิกว่าสมาชิกภาพของสมาชิกคนใดคนหนึ่งแห่งสภานั้นสิ้นสุดลงตามมาตรา ๑๐๙ (๓) (๔) (๕) (๖) หรือ (๗)

หรือมาตรา ๑๒๖ (๓) (๔) (๕) (๖) (๗) (๘) (๙) หรือ (๑๐) แล้วแต่กรณี และให้ประธานแห่งสภาที่ได้รับคำร้องส่งคำร้องนั้นไปยังคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ เพื่อวินิจฉัยว่าสมาชิกภาพของสมาชิกผู้นั้นสิ้นสุดลงหรือไม่

เมื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยแล้ว ให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญแจ้งคำวินิจฉัยนั้นไปยังประธานแห่งสภาที่ได้รับคำร้องดังกล่าวในวรรคหนึ่ง

มาตรา ๑๐๔ การออกจากตำแหน่งของสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ภายหลังวันที่สมาชิกภาพสิ้นสุดลงก็ดี คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญว่าสมาชิกภาพของสมาชิกคนใดคนหนึ่งสิ้นสุดลงก็ดี ย่อมไม่กระทบกระทั่งกิจการที่สมาชิกผู้นั้นได้กระทำไปในหน้าที่สมาชิก รวมทั้งการได้รับเงินประจำตำแหน่งหรือประโยชน์ตอบแทนอื่นก่อนที่สมาชิกผู้นั้นออกจากตำแหน่ง หรือก่อนที่ประธานแห่งสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกได้รับแจ้งคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญแล้วแต่กรณี

ส่วนที่ ๒

วุฒิสภา

มาตรา ๑๐๕ วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวนหนึ่ง

ร้อยคนซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีความรู้ความชำนาญในวิชาหรือกิจการต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน และมีสัญชาติไทยโดยกำเหนิด ทั้งไม่เป็นบุคคลต้องห้ามตาม มาตรา ๑๑๗ และมาตรา ๑๒๐

คณะองคมนตรีเป็นผู้จัดทำบัญชีรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตามวรรคหนึ่งมีจำนวนสามร้อยคน เป็นบัญชีลับเพื่อให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้ง

การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนลับ หลักเกณฑ์และวิธีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา

เมื่อได้มีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาแล้ว ให้ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในการประชุมเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภานำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้ง และลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา

มาตรา ๑๐๖ การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาต้องจัดให้มีขึ้นภายในสิบห้าวันนับแต่วันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๑๐๗ อายุของวุฒิสภาเริ่มแต่วันที่พระมหา-

กษัตริย์ทรงแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา และสิ้นสุดลงพร้อมกับอายุของสภาผู้แทนราษฎร หรือเมื่อมีการยุบสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๑๐๘ สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาเริ่มแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง

มาตรา ๑๐๙ สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาสิ้นสุดลงเมื่อ

(๑) ถึงคราวออกตามอายุของวุฒิสภา

(๒) ตาย

(๓) ลาออก

(๔) เสียสัญชาติไทย

(๕) กระทำการอันต้องห้ามตามมาตรา ๑๐๐

(๖) มีลักษณะต้องห้ามตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๗ (๑) (๒) (๓) หรือ (๕) หรือมาตรา ๑๒๐ (๑) หรือ (๒)

(๗) ถูกจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดที่เป็นลหุโทษ หรือความผิดที่มีกำหนดโทษชั้นลหุโทษ

(๘) คณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่ามีความประพฤติในทางนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่วุฒิสภา

มาตรา ๑๑๐ เมื่อตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาว่างลงเพราะเหตุอื่นใด นอกจากถึงคราวออกตามอายุของวุฒิสภา คณะรัฐมนตรีจะเสนอรายชื่อบุคคลผู้มีลักษณะต้องตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๐๕ จำนวนสามเท่าของจำนวนตำแหน่งที่ว่างให้สภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งเข้ามาเป็นสมาชิกแทน เว้นแต่อายุของวุฒิสภาจะเหลือไม่ถึงหนึ่งร้อยแปดสิบวัน สมาชิกวุฒิสภาซึ่งได้รับเลือกตั้งย่อมอยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่ากำหนดเวลาของผู้ซึ่งตนแทน

ในการเลือกตั้งตามวรรคหนึ่ง ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๐๕ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ส่วนที่ ๓

สภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๑๑๑ สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้งมีจำนวนไม่น้อยกว่าสองร้อยสี่สิบคนแต่ไม่เกินสามร้อยคน ทั้งนี้ตามเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๒

มาตรา ๑๑๒ จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่แต่ละจังหวัดจะพึงมี ให้คำนวณตามเกณฑ์จำนวนราษฎรที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

จังหวัดหนึ่งอย่างน้อยให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหนึ่งคน

จังหวัดใดมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ไม่เกินสามคนให้ถือเขตจังหวัดเป็นเขตเลือกตั้ง และจังหวัดใดมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เกินกว่าสามคน ให้แบ่งเขตจังหวัดออกเป็นเขตเลือกตั้งโดยจัดให้แต่ละเขตเลือกตั้งมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตละสามคน

ในกรณีที่จะแบ่งเขตเลือกตั้งในจังหวัดหนึ่งให้มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครบสามคนทุกเขตไม่ได้ ให้แบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็นเขตเลือกตั้งที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตละสามคนเสียก่อน แต่เขตที่เหลือต้องไม่น้อยกว่าเขตละสองคน

ในกรณีที่จังหวัดใดมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้สี่คน ให้แบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็นสองเขต เขตหนึ่งให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสองคน

มาตรา ๑๑๓ จังหวัดใดมีการแบ่งเขตเลือกตั้งเกินกว่าหนึ่งเขต ต้องแบ่งพื้นที่ของเขตเลือกตั้งแต่ละเขตให้ติดต่อกัน และต้องจัดอัตราส่วนของจำนวนราษฎรกับจำนวนสมา-

ชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะพึงมีได้ในแต่ละเขตให้ใกล้เคียงกัน

มาตรา ๑๑๔ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนโดยตรงและลับ

ในเขตเลือกตั้งแต่ละเขตให้ผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งได้เท่าจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีได้ในเขตเลือกตั้งนั้น

มาตรา ๑๑๕ บุคคลผู้มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๑๑๖ และไม่เป็นบุคคลต้องห้ามตามมาตรา ๑๑๗ ย่อมมีสิทธิเลือกตั้ง

มาตรา ๑๑๖ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) สัญชาติไทยตามกฎหมาย แต่บุคคลผู้มีสัญชาติไทยและถือสัญชาติอื่นด้วยในขณะเดียวกันก็ดี บุคคลผู้ได้สัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติก็ดี ต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย เว้นแต่บุคคลผู้มีสัญชาติไทยโดยการเกิด แต่เกิดในต่างประเทศไม่ต้องมีคุณสมบัติดังกล่าว

(๒) อายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ในวันที่ ๑ มกราคมของปีที่มีการเลือกตั้ง

มาตรา ๑๑๗ บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ในวันเลือกตั้ง เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ

(๑) วิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ

(๒) หูหนวกและเป็นใบ้ ซึ่งไม่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้

(๓) ภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวช

(๔) ต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาล

(๕) อยู่ในระหว่างถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งโดยคำพิพากษา

มาตรา ๑๑๘ บุคคลผู้มีสิทธิเลือกตั้งตามมาตรา ๑๑๕ และมีคุณสมบัติตามมาตรา ๑๑๙ ทั้งไม่เป็นบุคคลต้องห้ามตามมาตรา ๑๒๐ ย่อมมีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่บทบัญญัติมาตรา ๑๑๗ (๔) มิให้นำมาใช้บังคับในกรณีที่ยังมิได้มีคำพิพากษาของศาลใดศาลหนึ่งให้จำคุกผู้ต้องคุมขัง

มาตรา ๑๑๙ ผู้รับสมัครเลือกตั้งต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) สัญชาติไทยตามกฎหมาย แต่บุคคลผู้มีสัญชาติไทย และถือสัญชาติอื่นด้วยในขณะเดียวกันก็ดี บุคคล

ผู้ได้สัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติก็ดี ต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย เว้นแต่บุคคลผู้มีสัญชาติไทยโดยการเกิดแต่เกิดในต่างประเทศไม่ต้องมีคุณสมบัติดังกล่าว

(๒) อายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบสามปีบริบูรณ์ในวันเลือกตั้ง

(๓) มาตราฐานการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(๔) เป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่พรรคเดียว

มาตรา ๑๒๐ บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง คือ

(๑) ติดยาเสพติดให้โทษ

(๒) เป็นบุคคลล้มละลาย ซึ่งศาลยังไม่สั่งให้พ้นจากคดี

(๓) เคยต้องคำพิพากษาให้จำคุกตั้งแต่สองปีขึ้นไปโดยได้พ้นโทษมายังไม่ถึงห้าปีในวันเลือกตั้ง เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาท

(๔) เป็นข้าราชการหรือพนักงานท้องถิ่น ซึ่งมีเงินเดือนและตำแหน่งประจำ นอกจากข้าราชการการเมือง

(๕) เป็นพนักงานของหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ

มาตรา ๑๒๑ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการเลือกตั้งให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๑๒๒ อายุของสภาผู้แทนราษฎรมีกำหนดคราวละสี่ปีนับแต่วันเลือกตั้ง

มาตรา ๑๒๓ เมื่ออายุของสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง พระมหากษัตริย์จะได้ทรงตราพระราชกฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่ เป็นการเลือกตั้งทั่วไปซึ่งต้องกำหนดวันเลือกตั้งภายในหกสิบวัน นับแต่วันที่อายุของสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง และวันเลือกตั้งนั้นต้องกำหนดวันเดียวกันทั่วราชอาณาจักร

มาตรา ๑๒๔ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะยุบสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่

การยุบสภาผู้แทนราษฎร ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา ซึ่งต้องกำหนดวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่ เป็นการเลือกตั้งทั่วไปภายในเก้าสิบวัน และ

วันเลือกตั้งนั้นต้องกำหนดวันเดียวกันทั่วราชอาณาจักร

การยุบสภาผู้แทนราษฎรจะกระทำได้เพียงครั้งเดียวในเหตุการณ์เดียวกัน

มาตรา ๑๒๕ สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเริ่มแต่วันเลือกตั้ง

มาตรา ๑๒๖ สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง เมื่อ

(๑) ถึงคราวออกตามอายุของสภาผู้แทนราษฎรหรือมีการยุบสภาผู้แทนราษฎร

(๒) ตาย

(๓) ลาออก

(๔ กระทำการอันต้องห้ามตามตรา ๑๐๐

(๕) ขาดคุณสมบัติตามมาตรา ๑๑๖ (๑) หรือมาตรา ๑๑๙ (๑) (๒) หรือ (๓)

(๖) มีลักษณะต้องห้ามตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๗ (๑) (๒) (๓) หรือ (๕) หรือมาตรา ๑๒๐ (๑) หรือ (๒)

(๗) ลาออกจากการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองหรือพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกยุบเลิก

(๘) ขาดจากการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองในกรณีที่ศาลมีคำสั่งยุบเลิกพรรคการเมืองที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นเป็นสมาชิก หรือพรรคการเมืองมีมติให้พ้นจากการเป็นสมาชิกและไม่อาจเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองอื่นได้ภายในหกสิบวันนับแต่วันที่ศาลมีคำสั่ง หรือพรรคการเมืองมีมติ แล้วแต่กรณี ในกรณีเช่นนี้ให้ถือว่าขาดจากสมาชิกภาพนับแต่วันถัดจากวันที่ครบกำหนดหกสิบวันนั้น

(๙) ไม่มาประชุมตลอดสมัยประชุมที่มีกำหนดเวลาไม่น้อยกว่าเก้าสิบวัน

(๑๐) ถูกจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดที่เป็นลหุโทษ หรือความผิดที่มีกำหนดโทษชั้นลหุโทษ

(๑๑) คณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่ามีความประพฤติในทางนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่สภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๑๒๗ เมื่อตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่างลงเพราะเหตุอื่นใด นอกจากถึงคราวออกตามอายุของสภาผู้แทนราษฎรหรือเมื่อมีการยุบสภาผู้แทราษฎร ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขึ้นแทน ภายในกำหนดเวลาเก้า

สิบวัน เว้นแต่อายุของสภาผู้แทนราษฎรจะเหลือไม่ถึงหนึ่งร้อยแปดสิบวัน

สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เข้ามาแทนนั้นเริ่มแต่วันเลือกตั้ง และอยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่าอายุของสภาผู้แทนราษฎรที่เหลืออยู่

ส่วนที่ 4
บทที่ใช้แก่สภาทั้งสอง

มาตรา ๑๒๘ สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรย่อมเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย

มาตรา ๑๒๙ ก่อนเข้ารับหน้าที่ สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกภาผู้แทนราษฎรต้องปฏิญาณตน ในที่ประชุมแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิกด้วยถ้อยคำดังต่อไปนี้

"ข้าพเจ้า (ชื่อผู้ปฏิญาณ) ขอปฏิญาณว่า ข้าพเจ้าจะปฏิบัติหน้าที่ตามความเห็นของข้าพเจ้าโดยบริสุทธิ์ใจเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของปวงชนชาวไทย ทั้งจะรักษา ไว้และปฏิบัติตาม ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ"

มาตรา ๑๓๐ วุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎรแต่ละสภามีประธานสภาคนหนึ่งและรองประธานสภาคนหนึ่ง ซึ่งพระ-

มหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจากสมาชิกแห่งสภานั้น ๆ ตามมติของสภา

มาตรา ๑๓๑ ประธานและรองประธานวุฒิสภา และประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรดำรงตำแหน่ง จนสิ้นอายุของสภา หรือเมื่อมีการยุบสภาผู้แทนราษฎร

ประธานและรองประธานวุฒิสภา และประธาน และรองประธานสภาผู้แทนราษฎรย่อมพ้นจากตำแหน่งก่อนถึงวาระพ้นจากตำแหน่งตามวรรคหนึ่ง เมื่อ

(๑) ขาดจากสมาชิกภาพแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิก

(๒) ลาออกจากตำแหน่ง

(๓) ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหรือข้าราชการ การเมืองอื่น

(๔) ต้องคำพิพากษาโทษจำคุก

มาตรา ๑๓๒ ประธานวุฒิสภาและประธานสภาผู้แทนราษฎร มีอำนาจหน้าที่ดำเนินกิจการของสภานั้น ๆ ให้เป็นไปตามระเบียบ รองประธานมีอำนาจหน้าที่ทำกิจการแทนประธานเมื่อประธานไม่อยู่หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

มาตรา ๑๓๓ เมื่อประธานและรองประธานวุฒิสภาหรือประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรไม่อยู่ในที่

ประชุม ให้สมาชิกแห่งสภานั้น ๆ เลือกตั้งกันขึ้นเองเป็นประธานในคราวประชุมนั้น

มาตรา ๑๓๔ การประชุมวุฒิสภาก็ดี การประชุมสภาผู้แทนราษฎรก็ดี ต้องมีสมาชิกประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของแต่ละสภา จึงจะเป็นองค์ประชุม

มาตรา ๑๓๕ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๔ มาตรา ๙๓ มาตรา ๑๕๐ มาตรา ๑๕๙ มาตรา ๑๗๔ มาตรา ๑๗๖ มาตรา ๑๘๔ มาตรา ๒๑๘ และมาตรา ๒๑๙ การลงมติวินิจฉัยข้อปรึกษาให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ

สมาชิกคนหนึ่งย่อมมีเสียงหนึ่งในการออกเสียงลงคะแนน ถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นได้อีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา ๑๓๖ ในที่ประชุมวุฒิสภาก็ดี ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรก็ดี ที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภาก็ดี สมาชิกผู้ใดจะกล่าวถ้อยคำใด ๆ ในทางแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความคิดเห็นหรือออกเสียงลงคะแนน ย่อมเป็นเอกสิทธิโดยเด็ดขาดผู้ใดจะนำไปเป็นเหตุฟ้องร้องว่ากล่าวสมาชิกผู้นั้นในทางใดมิได้

เอกสิทธิ์นี้ย่อมคุ้มครองไปถึงผู้พิมพ์และผู้โฆษณารายงานการประชุมโดยคำสั่งของสภา และคุ้มครองไปถึงบุคคลซึ่งประธานในที่ประชุมอนุญาตให้แถลงข้อเท็จจริง หรือแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมด้วย

มาตรา ๑๓๗ ภายในสามสิบวันนับแต่วันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้มีการเรียกประชุมรัฐสภาเพื่อให้สมาชิกได้มาประชุมเป็นครั้งแรก

ในปีหนึ่งจะมีสมัยประชุมสามัญของรัฐสภาสมัยหนึ่งหรือสองสมัยแล้วแต่สภาผู้แทนราษฎรจะกำหนด

วันประชุมครั้งแรกตามวรรคหนึ่งให้ถือว่าเป็นวันเริ่มสมัยประชุมสามัญประจำปี ส่วนวันเริ่มสมัยประชุมสามัญประจำปีของรัฐสภาสมัยต่อ ๆ ไป ให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้กำหนด

มาตรา ๑๓๘ สมัยประชุมสามัญของรัฐสภาสมัยหนึ่ง ๆ ให้มีกำหนดเวลาเก้าสิบวัน แต่พระมหากษัตริย์จะโปรดเกล้า ฯ ให้ขยายเวลาออกไปก็ได้

การปิดสมัยประชุมสามัญก่อนครบกำหนดเวลาเก้าสิบวัน จะกระทำได้แต่โดยความเห็นชอบของรัฐสภา

มาตรา ๑๓๙ พระมหากษัตริย์ทรงเรียกประชุมรัฐสภา ทรงเปิดและปิดประชุม

พระมหากษัตริย์จะเสด็จพระราชดำเนินมาทรงทำพิธีเปิดประชุมสมัยประชุมสามัญประจำปีสมัยแรกด้วยพระองค์เอง หรือจะโปรดเกล้า ฯ ให้รัชทายาทซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว หรือผู้แทนผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้แทนพระองค์มาทำพิธีก็ได้

มาตรา ๑๔๐ เมื่อมีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งรัฐ พระมหากษัตริย์จะทรงเรียกประชุมรัฐสภาเป็นการประชุมสมัยวิสามัญก็ได้

มาตรา ๑๔๑ สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสองสภารวมกัน หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวนไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภามีสิทธิเข้าชื่อร้องขอให้นำความกราบบังคมทูล เพื่อมีพระบรมราชโองการประกาศเรียกประชุมรัฐสภาเป็นการประชุมสมัยวิสามัญได้

คำร้องขอดังกล่าวในวรรคหนึ่ง ถ้าเป็นของสมาชิกทั้งสองสภาให้ยื่นต่อประธานรัฐสภา ถ้าเป็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ยื่นต่อประธานสภาผู้แทนราษฎร

ให้ประธานสภาผู้ได้รับคำร้องขอนำความกราบบังคมทูลและลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

มาตรา ๑๔๒ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๔๑ การเรียกประชุม การขยายเวลาประชุม และการเปิดประชุมรัฐสภาให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา

มาตรา ๑๔๓ ในระหว่างสมัยประชุม ห้ามมิให้จับหรือคุมขังหรือหมายเรียกตัวสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปทำการสอบสวน ในฐานะที่สมาชิกผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญา เว้นแต่ในกรณีที่ได้รับอนุญาตจากสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิก หรือในกรณีที่จับในขณะกระทำความผิด

ในกรณีที่มีการจับสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในขณะกระทำความผิด ให้รายงานไปยังประธานแห่งสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกโดยด่วน และประธานแห่งสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกอาจสั่งปล่อยผู้ถูกจับให้พ้นจากการคุมขังได้

มาตรา ๑๔๔ ในกรณีที่มีการฟ้องสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในคดีอาญา ไม่ว่าจะได้ฟ้องนอกหรือฟ้องในสมัยประชุม ศาลจะพิจารณาคดีนั้นในระหว่างสมัยประชุมมิได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิก แต่การพิจารณาคดีต้องไม่เป็นการขัดขวางต่อการที่สมาชิกผู้นั้นจะมาเข้าประชุมสภา

การพิจารณาที่ศาลได้กระทำไปก่อนมีคำอ้างว่าจำเลยเป็นสมาชิกของสภาใดสภาหนึ่ง ย่อมเป็นอันใช้ได้

มาตรา ๑๔๕ ถ้าสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกผู้แทนราษฎรถูกคุมขังในระหว่างสอบสวนหรือพิจารณาอยู่ก่อนสมัยประชุม เมื่อถึงสมัยประชุม พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี ต้องสั่งปล่อยทันที ถ้าหากสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกได้ขอร้อง

คำสั่งปล่อยตามวรรคหนึ่งให้มีผลบังคับตั้งแต่วันสั่งปล่อยจนถึงวันสุดท้ายแห่งสมัยประชุม

มาตรา ๑๔๖ ร่างพระราชบัญญัติจะเสนอได้ก็แต่โดยคณะรัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงิน สมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะเสนอได้ก็ต่อเมื่อมีคำรับรองของนายกรัฐมนตรี

ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงิน หมายความถึงร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อความต่อไปนี้ทั้งหมดหรือแต่ข้อใดข้อหนึ่ง

(๑) การตั้งขึ้นหรือยกเลิกหรือลดหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือผ่อนหรือวางระเบียบการบังคับอันเกี่ยวกับภาษีหรืออากร

(๒) การจัดสรรหรือรับหรือรักษาหรือจ่ายหรือก่อภาระผูกพันเงินแผ่นดิน

(๓) การกู้เงิน หรือการค้ำประกันหรือการใช้เงินกู้

(๔) เงินตรา

ในกรณีเป็นที่สงสัยว่าร่างพระราชบัญญัติใดเป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงินที่จะต้องมีคำรับรองของนายกรัฐมนตรีหรือไม่ ให้เป็นอำนาจของประธานแห่งสภาที่ได้รับร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นผู้วินิจฉัย

มาตรา ๑๔๗ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๕๔ ร่างพระราชบัญญัติของคณะรัฐมนตรีและร่างพระราชบัญญัติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร ร่างพระราชบัญญัติของสมาชิกวุฒิสภาให้เสนอต่อวุฒิสภา

มาตรา ๑๔๘ เมื่อสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่เสนอตามมาตรา ๑๔๗ และลงมติให้ใช้ได้แล้ว ให้สภาผู้แทนราษฎร หรือวุฒิสภาเสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นต่อวุฒิสภา หรือสภาผู้แทนราษฎร แล้วแต่กรณี วุฒิสภาหรือสภาผู้แทนราษฎรต้องพิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่อีกสภาหนึ่งเสนอมานั้นให้เสร็จภายในหกสิบวัน

แต่ถ้าร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงิน ต้องพิจารณาให้เสร็จภายในสามสิบวัน ทั้งนี้เว้นแต่สภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาที่เสนอร่างพระราชบัญญัติมานั้นจะได้ลงมติให้ขยายเวลาออกไปเป็นพิเศษ กำหนดวันดังกล่าวให้หมายถึงวันในสมัยประชุม และให้เริ่มนับแต่วันที่ร่างพระราชบัญญัตินั้นมาถึงวุฒิสภาหรือสภาผู้แทนราษฎร แล้วแต่กรณี

ระยะเวลาดังกล่าวในวรรคหนึ่งไม่ให้นับรวมระยะเวลาที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญตามมาตรา ๑๕๑

ถ้าวุฒิสภาหรือสภาผู้แทนราษฎรไม่ได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติให้เสร็จภายในกำหนดเวลาที่กล่าวในวรรคหนึ่ง ก็ให้ถือว่าวุฒิสภาหรือสภาผู้แทนราษฎรได้ให้ความเห็นชอบในร่างพระราชบัญญัตินั้น

ในกรณีที่สภาผู้แทนราษฎรเสนอร่างพระราชบัญญัติไปยังวุฒิสภา หรือวุฒิสภาเสนอร่างพระราชบัญญัติไปยังสภาผู้แทนราษฎรตามวรรคหนึ่ง ให้ประธานแห่งสภาที่เสนอร่างพระราชบัญญัติไปยังอีกสภาหนึ่งนั้น แจ้งไปตามความเห็นของประธานแห่งสภานั้นด้วยว่าร่างพระราชบัญญัติที่เสนอไปนั้น

เป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงินหรือไม่ คำแจ้งของประธานแห่งสภาให้ถือเป็นเด็ดขาด

ในกรณีที่ประธานแห่งสภามิได้แจ้งไปว่าร่างพระราชบัญญัติใดเป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงินหรือไม่ ให้ถือว่าร่างพระราชบัญญัตินั้นมิใช่ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงิน

มาตรา ๑๔๙ เมื่อวุฒิสภาหรือสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติเสร็จแล้ว

(๑) ถ้าเห็นชอบด้วยกับสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาที่เสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นมา ก็ให้ดำเนินการต่อไปตามมาตรา ๙๒

(๒) ถ้าไม่เห็นชอบด้วยกับสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาที่เสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นมา ในกรณีที่ร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นร่างพระราชบัญญัติที่สภาผู้แทนราษฎรเสนอมา ก็ให้ยับยั้งพระราชบัญญัตินั้นไว้ก่อน และส่งร่างพระราชบัญญัตินั้นคืนไปยังสภาผู้แทนราษฎร ในกรณีที่ร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นร่างพระราชบัญญัติที่วุฒิสภาเสนอมา ก็ให้ร่างพระราชบัญญัตินั้นตกไป

(๓) ถ้าแก้ไขเพิ่มเติม ก็ให้ส่งร่างพระราชบัญญัติตามที่แก้ไขเพิ่มเติมนั้นไปยังสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาที่เสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นมาแล้วแต่กรณี ในกรณีเช่นว่านี้ให้สภาทั้งสองต่างตั้งบุคคลที่เป็นหรือมิได้เป็นสมาชิกแห่งสภานั้น ๆ มีจำนวนเท่ากันตามที่วุฒิสภาหรือสภาผู้แทนราษฎรที่เสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นกำหนด ประกอบเป็นคณะกรรมาธิการร่วมกันเพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้น แล้วให้คณะกรรมาธิการร่วมกันนั้นรายงานและเสนอร่างพระราชบัญญัติที่คณะกรรมาธิการร่วมกันได้พิจารณาแล้วต่อสภาทั้งสอง ถ้าสภาทั้งสองต่างเห็นชอบด้วยร่างพระราชบัญญัติที่คณะกรรมาธิการร่วมกันได้พิจารณาแล้วนั้น ก็ให้ดำเนินการต่อไปตามมาตรา ๙๒ ถ้าสภาใดสภาหนึ่งไม่เห็นชอบด้วย ในกรณีที่ร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นร่างพระราชบัญญัติของสภาผู้แทนราษฎร ก็ให้ยับยั้งร่างพระราชบัญญัตินั้นไว้ก่อน ในกรณีที่ร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นร่างพระราชบัญญัติของวุฒิสภา ก็ให้ร่างพระราชบัญญัตินั้นตกไป

คณะกรรมาธิการร่วมกันย่อมมีอำนาจเรียกบุคคลใด ๆ มาแถลงข้อเท็จจริง หรือแสดงความคิดเห็นในการพิจารณา

ร่างพระราชบัญญัติได้ และเอกสิทธิ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๓๖ นั้นให้คุ้มครองถึงบุคคลผู้กระทำหน้าที่ตามมาตรานี้ด้วย

การประชุมคณะกรรมาธิการร่วมกัน ต้องมีกรรมาธิการประชุมไม่ต่ำกว่ากึ่งจำนวนกรรมาธิการทั้งหมด จึงจะเป็นองค์ประชุม และให้นำข้อบังคับการประชุมของสภาผู้แทนราษฎรในส่วนที่เกี่ยวกับกรรมาธิการมาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๕๐ ร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้ตามบทบัญญัติมาตรา ๑๔๙ นั้น สภาผู้แทนราษฎรจะยกขึ้นพิจารณาใหม่ได้ต่อเมื่อเวลาหนึ่งร้อยแปดสิบวันได้ล่วงพ้นนับแต่วันที่วุฒิสภาลงมติไม่เห็นชอบด้วย ในกรณีเช่นว่านี้ ถ้าสภาผู้แทนราษฎรลงมติยืนยันร่างเดิมหรือร่างที่คณะกรรมาธิการร่วมกันพิจารณาด้วยคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภาแล้ว ก็ให้ถือว่าร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นอันได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาและให้ดำเนินการต่อไปตามมาตรา ๙๒

ถ้าร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้เป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงิน สภาผู้แทนราษฎรอาจยกร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นพิจารณาใหม่ได้ทันที ในกรณีเช่นว่านี้ ถ้าสภา

ผู้แทนราษฎรลงมติยืนยันร่างเดิมหรือร่างที่คณะกรรมาธิการร่วมกันพิจารณาด้วยคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภาแล้ว ก็ให้ถือว่าร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นอันได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาและให้ดำเนินการต่อไปตามมาตรา ๙๒

มาตรา ๑๕๑ ในระหว่างที่มีการยับยั้งร่างพระราชบัญญัติใดตามบทบัญญัติมาตรา ๑๔๙ คณะรัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จะเสนอร่างพระราชบัญญัติที่มีหลักการอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้มิได้

ในกรณีที่สภาที่รับร่างพระราชบัญญัตินั้นไว้พิจารณาสงสัยว่าเป็นร่างพระราชบัญญัติที่มีหลักการอย่างเดียวกัน หรือคล้ายกันกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้ ให้ประธานแห่งสภานั้นส่งร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวให้ตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัย ถ้าคณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าเป็นร่างพระราชบัญญัติที่มีหลักการอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้ ให้ร่างพระราชบัญญัตินั้นตกไป

มาตรา ๑๕๒ ในกรณีที่สภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุหรือมีการยุบสภาผู้แทนราษฎร บรรดาร่างพระราชบัญญัติที่รัฐสภายังมิได้ให้ความเห็นชอบหรือที่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วย หรือเมื่อพ้นเก้าสิบวันแล้วมิได้พระราชทานคืนมาหรือที่ประชาชนยังมิได้ออกเสียงเป็นประชามติตามมาตรา ๙๔ ให้เป็นอันตกไป

มาตรา ๑๕๓ งบประมาณรายจ่ายของแผ่นดินประจำปีงบประมาณ ให้ทำเป็นพระราชบัญญัติ ถ้าพระราชบัญญัติออกไม่ทันปีงบประมาณใหม่ ให้ใช้พระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณปีก่อนนั้นไปพลาง

มาตรา ๑๕๔ ร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณและร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติมให้คณะรัฐมนตรีเสนอต่อรัฐสภา เมื่อรัฐสภาได้พิจารณาเสร็จแล้ว ให้ดำเนินการตามมาตรา ๙๒ ต่อไป

มาตรา ๑๕๕ การจ่ายเงินแผ่นดิน จะกระทำได้ก็เฉพาะที่ได้อนุญาตไว้ในกฎหมายว่าด้วยงบประมาณรายจ่ายหรือกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณ เว้นแต่ในกรณีจำเป็นรีบด่วนจะจ่ายไปก่อนก็ได้ แต่ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์และ

วิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ในกรณีเช่นว่านี้ต้องขออนุมัติจากรัฐสภาในโอกาสแรกที่พึงกระทำได้

คำอนุมัติของสภาให้ทำเป็นพระราชบัญญัติเฉพาะเรื่อง หรือรวมลงไว้ในพระราชบัญญัติโอนงบประมาณรายจ่าย หรือพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม หรือพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณถัดไป

มาตรา ๑๕๖ วุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจควบคุมราชการแผ่นดินโดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๑๕๗ ในที่ประชุมวุฒิสภาหรือสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกทุกคนมีสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีในเรื่องใดเกี่ยวกับงานในหน้าที่ได้ แต่รัฐมนตรีย่อมมีสิทธิที่จะไม่ตอบเมื่อเห็นว่าเรื่องนั้นยังไม่ควรเปิดเผยเพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน

มาตรา ๑๕๘ สมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ต่ำกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของแต่ละสภา มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอให้เปิดอภิปรายทั่วไป ในที่ประชุมวุฒิสภาหรือสภาผู้แทนราษฎร แล้วแต่กรณี เพื่อให้

คณะรัฐมนตรีแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความคิดเห็นในปัญหาอันเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน

ญัตติดังกล่าวในวรรคหนึ่งเป็นของสมาชิกสภาใดให้ยื่นต่อประธานสภานั้น และให้ประธานสภาผู้ได้รับญัตติแจ้งไปยังนายกรัฐมนตรี เพื่อกำหนดเวลาสำหรับการเปิดอภิปรายทั่วไป ซึ่งต้องไม่ช้ากว่าสามสิบวันนับแต่วันที่นายกรัฐมนตรีได้รับแจ้ง แต่คณะรัฐมนตรีย่อมมีสิทธิที่จะขอให้ระงับการเปิดอภิปรายทั่วไปนั้นเสียได้ เมื่อเห็นว่าเป็นเรื่องที่ยังไม่ควรเปิดเผยเพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน

ในการเปิดอภิปรายทั่วไปตามมาตรานี้ สภาจะลงมติในปัญหาที่อภิปรายมิได้

มาตรา ๑๕๙ สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสองสภารวมกัน หรือสมาชิกของแต่ละสภามีจำนวนไม่ต่ำกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภามีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายตัวหรือทั้งคณะ

ญัตติดังกล่าวในวรรคหนึ่ง ถ้าเป็นของสมาชิกทั้งสองสภาให้ยื่นต่อประธานรัฐสภา ถ้าเป็นของสมาชิกสภาใดให้ยื่นต่อประธานสภานั้น

การเปิดอภิปรายทั่วไปตามญัตติดังกล่าวในวรรคหนึ่ง ให้กระทำในที่ประชุมรัฐสภา

เมื่อการเปิดอภิปรายทั่วไปสิ้นสุดลง โดยมิใช่ด้วยมติให้ผ่านระเบียบวาระเปิดอภิปรายนั้นไป ให้ที่ประชุมรัฐสภาลงมติไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจ การลงมติในกรณีเช่นว่านี้ มิให้กระทำในวันเดียวกับวันที่การอภิปรายสิ้นสุด มติไม่ไว้วางใจต้องมีเสียงมากกว่ากึ่งจำนวนของสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา

ในกรณีที่มติไม่ไว้วางใจมีเสียงไม่มากกว่ากึ่งจำนวนของสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายนั้นเป็นอันหมดสิทธิที่จะเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายตัวหรือทั้งคณะอีกตลอดสมัยประชุมนั้น

มาตรา ๑๖๐ การประชุมวุฒิสภา การประชุมสภาผู้แทนราษฎร และการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ย่อมเป็นการเปิดเผยตามลักษณะที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของแต่ละสภา แต่ถ้าหากคณะรัฐมนตรีหรือสมาชิกของแต่ละสภา หรือสมาชิกของทั้งสองสภารวมกันแล้วแต่กรณี มีจำนวนไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าคนร้องขอให้ประชุมลับ ก็ให้ประชุมลับ

มาตรา ๑๖๑ วุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจเลือกสมาชิกของแต่ละสภาตั้งเป็นคณะกรรมาธิการสามัญ และมีอำนาจเลือกบุคคลผู้เป็นสมาชิกหรือมิได้เป็นสมาชิกตั้งเป็นคณะกรรมาธิการวิสามัญ เพื่อกระทำกิจการหรือพิจารณาสอบสวนหรือศึกษาเรื่องใด ๆ อันอยู่ในอำนาจหน้าที่ของสภาแล้วรายงานต่อสภา คณะกรรมาธิการที่กล่าวนี้ย่อมมีอำนาจเรียกบุคคลใด ๆ มาแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความคิดเห็นในกิจการที่กระทำหรือในเรื่องที่พิจารณาสอบสวนหรือศึกษาอยู่นั้นได้

เอกสิทธิที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๓๖ นั้น ให้คุ้มครองถึงบุคคลผู้กระทำหน้าที่ตามมาตรานี้ด้วย

กรรมาธิการที่ตั้งจากผู้ที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดต้องมีจำนวนตามหรือใกล้เคียงกับอัตราส่วนของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของแต่ละพรรคการเมืองหรือกลุ่มพรรคการเมืองที่มีอยู่ในสภาผู้แทนราษฎร

ในระหว่างที่ยังไม่มีข้อบังคับการประชุมของสภาผู้แทนราษฎรตามมาตรา ๑๖๔ ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้กำหนดอัตราส่วนตามวรรคสาม

มาตรา ๑๖๒ การประชุมคณะกรรมาธิการ ต้องมีกรรมาธิการประชุมไม่ต่ำว่ากึ่งจำนวนกรรมาธิการทั้งหมดจึงจะเป็นองค์ประชุม

มาตรา ๑๖๓ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๑๕ ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาที่จะต้องตีความรัฐธรรมนูญให้เป็นอำนาจของรัฐสภาที่จะต้องตีความและให้ถือว่าการตีความของรัฐสภาเป็นเด็ดขาด

ในการตีความรัฐธรรมนูญตามวรรคหนึ่ง ต้องมีสมาชิกประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภาจึงจะเป็นองค์ประชุม

มาตรา ๑๖๔ วุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจตราข้อบังคับการประชุมเกี่ยวกับการเลือกและการปฏิบัติหน้าที่ของประธานสภา รองประธานสภาและกรรมาธิการ วิธีการประชุมการเสนอและพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ การเสนอญัตติ การปรึกษา การอภิปราย การลงมติ การตั้งกระทู้ถาม การเปิดอภิปรายทั่วไป การยืนยันของความไว้วางใจ การรักษาระเบียบและความเรียบร้อยและกิจการอื่นเพื่อดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

ส่วนที่ ๕

การประชุมร่วมกันของรัฐสภา

มาตรา ๑๖๕ ในกรณีต่อไปนี้ให้รัฐสภาประชุมร่วมกัน

(๑) การให้ความเห็นชอบในการตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามมาตรา ๒๐ และมาตรา ๒๑

(๒) การปฏิญาณตนของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อรัฐสภาตามมาตรา ๒๓

(๓) การให้ความเห็นชอบในการสืบราชสมบัติตามมาตรา ๒๕

(๔) การเลือกประธานรัฐสภาและรองประธานรัฐสภาตามมาตรา ๘๙

(๕) การปรึกษาร่างพระราชบัญญัติใหม่ตามมาตรา๙๓

(๖) การให้ความเห็นชอบในการปิดสมัยประชุมตามมาตรา ๑๓๘

(๗) การเปิดประชุมรัฐสภาตามมาตรา ๑๓๙

(๘) การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ และร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติมตามมาตรา ๑๕๔

(๙) การอนุมัติการจ่ายเงินแผ่นดินตามมาตรา ๑๕๕

(๑๐) การเปิดอภิปรายทั่วไปตามมาตรา ๑๕๙ และมาตรา ๑๗๕

(๑๑) การตีความรัฐธรรมนูญตามมาตรา ๑๐๓

(๑๒) การแถลงนโยบายและขอความไว้วางใจตามมาตรา ๑๗๔ และการยืนยันขอความไว้วางใจตามมาตรา ๑๗๖

(๑๓) การพิจารณาอนุมัติหรือไม่อนุมัติพระราชกำหนดตามมาตรา ๑๘๐ และมาตรา ๑๘๑

(๑๔) การมีมติเลิกใช้กฎอัยการศึกตามมาตรา ๑๘๓

(๑๕)การให้ความเห็นชอบในการประกาศสงครามตามมาตรา ๑๘๔

(๑๖) การให้ความเห็นชอบแก่หนังสือสัญญาและสนธิสัญญาตามมาตรา ๑๘๕

(๑๗) การให้ความเห็นชอบในการแต่งตั้ง การลงโทษและการถอดถอนหัวหน้าหน่วยราชการตามมาตรา ๒๐๔

(๑๘) การแต่งตั้งตุลาการรัฐธรรมนูญตามมาตรา ๒๐๘

(๑๙) การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญตามมาตรา ๒๑๘ และมาตรา ๒๑๙

มาตรา ๑๖๖ ในการประชุมร่วมกันของรัฐสภาให้ใช้ข้อบังคับการประชุมของสภาผู้แทนราษฎรโดยอนุโลม

มาตรา ๑๖๗ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๖๓ วรรคสอง ในการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ให้นำบทที่ใช้แก่สภาทั้งสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม แต่เฉพาะการตั้งคณะกรรมาธิการสามัญหรือวิสามัญ กรรมาธิการที่ตั้งจากผู้ที่เป็นสมาชิกของแต่ละสภาจะต้องมีจำนวนตามหรือใกล้เคียงกับอัตราส่วนของจำนวนสมาชิกของแต่ละสภา

หมวด ๗
คณะรัฐมนตรี

มาตรา๑๖๘ พระมหากษัตริย์ทรงตั้งสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นนายกรัฐมนตรีคนหนึ่ง และรัฐมนตรีอีกไม่น้อยกว่าสิบห้าคนและไม่มากกว่าสามสิบคน ประกอบเป็นคณะรัฐมนตรี มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน

ให้ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการตั้งนายกรัฐมนตรี

มาตรา ๑๖๙ ก่อนเข้ารับหน้าที่ รัฐมนตรีต้องถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ด้วยถ้อยคำดังต่อไปนี้

"ข้าพระพุทธเจ้า(ชื่อผู้ปฏิญาณ)ขอถวายสัตย์ปฏิญาณว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชน ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ"

มาตรา ๑๗๐ รัฐมนตรีจะเป็นข้าราชการประจำมิได้

มาตรา ๑๗๑ รัฐมนตรีจะกระทำการใด ๆ ที่ห้ามไว้มิให้สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกระทำตามที่บัญญัติในมาตรา ๑๐๐ มิได้ และนอกจากนั้นรัฐมนตรีจะเป็นผู้จัดการ กรรมการ ที่ปรึกษา ตัวแทน หรือลูกจ้างของบุคคลห้างหุ้นส่วน บริษัท หรือองค์การใด ๆ ซึ่งดำเนินธุรกิจเพื่อค้ากำไรก็มิได้ด้วย

มาตรา ๑๗๒ รัฐมนตรีย่อมมีสิทธิเข้าประชุมและแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมสภาซึ่งตนมิได้เป็นสมาชิก แต่ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน

เอกสิทธิ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๓๖ ให้นำมาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๗๓ ในการดำเนินนโยบายบริหารราชการแผ่นดิน คณะรัฐมตรีต้องได้รับความไว้วางใจของรัฐสภา

รัฐมนตรีต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภาในหน้าที่ของตน และต้องรับผิดชอบร่วมกันต่อรัฐสภาในนโยบายทั่วไปของคณะรัฐมนตรี

มาตรา ๑๗๔ คณะรัฐมตรีที่จะเข้าบริหารราชการแผ่นดิน ต้องแถลงนโยบายต่อรัฐสภา เพื่อขอความไว้วางใจ มติให้ความไว้วางใจ ต้องได้รับคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งจำนวนของสมาชิกของทั้งสองสภาที่มาประชุม

มาตรา ๑๗๕ ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับราชการแผ่นดินที่คณะรัฐมนตรีเห็นสมควรจะฟังความคิดเห็นของสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นายกรัฐมตรีจะแจ้งไปยังประธานรัฐสภาขอให้มีการเปิดอภิปรายทั่วไปในที่ประชุมรัฐสภาก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้รัฐสภาลงมติในปัญหาที่อภิปรายมิได้

มาตรา ๑๗๖ ในระหว่างการบริหารราชการแผ่นดินภายหลังที่ได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภาแล้ว ถ้ามีพฤติการณ์ที่คณะรัฐมนตรีเห็นสมควร คณะรัฐมนตรีจะขอให้รัฐสภายืนยันความไว้วางใจอีกก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๗๔ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๗๗ รัฐมนตรีทั้งคณะพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

(๑) รัฐสภาลงมติไม่ไว้วางใจตามมาตรา ๑๕๙

(๒) ไม่ได้รับความไว้วางใจตามมาตรา ๑๗๔ หรือมาตรา ๑๗๖

(๓) สภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุหรือมีการยุบสภาผู้แทนราษฎร

(๔) คณะรัฐมนตรีลาออก

(๕) ความเป็นรัฐมนตรีของนายกรัฐมนตรีสิ้นสุดลงตามมาตรา ๑๗๘

คณะรัฐมนตรีที่พ้นจากตำแหน่งต้องอยู่ในตำเพื่อดำเนินงานไปจนกว่าจะตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่

มาตรา ๑๗๘ ความเป็นรัฐมนตรีสิ้นสุดลงเฉพาะตัวเมื่อ

(๑) ตาย

(๒) ลาออก

(๓) ขาดคุณสมบัติสำหรับผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามมาตรา ๑๑๙ หรือมีลักษณะต้องห้ามตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๗ (๑)(๒)(๓)หรือ(๕) หรือมาตรา ๑๒๐(๑)หรือ(๒)

(๔) ต้องคำพิพากษาโทษจำคุก

(๕) รัฐสภาลงมติไม่ไว้วางใจตามมาตรา ๑๕๘

(๖) กระทำการที่ต้องห้ามตามมาตรา ๑๗๑

(๗) มีพระบรมราชโองการตามมาตรา ๑๗๙

ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๐๔ มาใช้บังคับแก่การสิ้นสุดลงของความเป็นรัฐมนตรีตามมาตรา๑๗๘(๒)(๓)(๔)หรือ(๖)

มาตรา ๑๗๙ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการให้รัฐมนตรีพ้นจากความเป็นรัฐมนตรีตามที่นายกรัฐมนตรีถวายคำแนะนำ

มาตรา ๑๘๐ ในกรณีฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วนในอันจะรักษาความปลอดภัยของประเทศหรือความปลอดภัยสาธารณะ หรือป้องปัดภัยพิบัติสาธารณะ ไม่สามารถจะเรียกประชุมรัฐสภาได้ทันท่วงทีก็ดี เมื่อกรณีเช่นว่านี้เกิดขึ้นในระหว่างสภาผู้แทนราฎรถูกยุบก็ดี พระมหากษัตริย์จะทรงตราพระราชกำหนดให้ใช้บังคับดังเช่นพระราชบัญญัติก็ได้

ในการประชุมรัฐสภาคราวต่อไป ให้คณะรัฐมนตรีเสนอพระราชกำหนดนั้นต่อรัฐสภาโดยไม่ชักช้า ถ้ารัฐสภาอนุมัติแล้วให้พระราชกำหนดนั้นมีผลใช้บังคับเป็นพระราชบัญญัติต่อไป ถ้ารัฐสภาไม่อนุมัติให้พระราชกำหนดนั้นตก

ไป แต่ทั้งนี้ไม่กระทบกระทั่งกิจการที่ได้เป็นไปในระหว่างที่ใช้พระราชกำหนดนั้น

การอนุมัติหรือไม่อนุมัติพระราชกำหนด ให้นายกรัฐมนตรีประกาศในราชกิจจานุเบกษา ในกรณีไม่อนุมัติให้มีผลตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๑๘๑ ในระหว่างสมัยประชุม ถ้ามีความจำเป็นต้องมีกฎหมายเกี่ยวด้วยการภาษีอากรหรือเงินตราซึ่งจะต้องได้รับการพิจารณาโดยด่วนและลับเพื่อรักษาประโยชน์ของแผ่นดิน พระมหากษัตริย์จะทรงตราพระราชกำหนดให้ใช้บังคับดังเช่นพระราชบัญญัติก็ได้

พระราชกำหนดที่ได้ตราขึ้นตามวรรคหนึ่ง จะต้องนำเสนอต่อรัฐสภาภายในสองวันนับแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา และให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๘๐ วรรคสองและวรรคสามมาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๘๒ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการตราพระราชกฤษฎีกาตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่น

มาตรา ๑๘๓ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำ

นาจในการประกาศใช้และเลิกใช้กฎอัยการศึกตามลักษณะและวิธีการตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกเฉพาะแห่งเป็นการรีบด่วน เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารย่อมกระทำได้ตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

เมื่อได้ใช้กฎอัยการศึกเกินสิบวันแล้ว สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสองสภารวมกัน หรือสมาชิกของแต่ละสภา มีจำนวนไม่น้อยกว่ายี่สิบห้าคนมีสิทธิร้องขอต่อรัฐสภาเพื่อให้รัฐสภามีมติเลิกใช้ได้ มติให้เลิกใช้กฎอัยการศึกต้องมีเสียงมากกว่ากึ่งจำนวนของสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา

การประกาศเลิกใช้กฎอัยการศึกตามวรรคสาม ให้ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

มาตรา ๑๘๔ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงคราม เมื่อได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา

มติให้ความเห็นชอบของรัฐสภาต้องมีเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา

มาตรา ๑๘๕ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการทำหนังสือสัญญา สันติภาพสงบศึกและทำหนังสือสัญญาอื่นกับนานาประเทศ

หนังสือสัญญาใดมีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย หรือจะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามสัญญา หรือสนธิสัญญาพันธมิตรทางทหาร ต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา

มาตรา ๑๘๖ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ

มาตรา ๑๘๗ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการถอดถอนฐานันดรศักดิ์ และเรียกคืนเครื่องราชอิสริยาภรณ์

มาตรา ๑๘๘ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งและถอดถอนข้าราชการฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนตำแหน่งปลัดกระทรวง อธิบดี และเทียบเท่า

มาตรา ๑๘๙ การกำหนดคุณสมบัติ การบรรจุการแต่งตั้ง การเลื่อนตำแหน่ง การเลื่อนเงินเดือน การถอดถอน และการลงโทษข้าราชการ ให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๑๙๐ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๕ มาตรา ๒๐ มาตรา ๙๔ มาตรา ๑๐๕ มาตรา ๑๑๐ มาตรา ๑๔๑ มาตรา ๑๖๘ และมาตรา ๒๒๐ บทกฎหมาย พระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการใด ๆ อันเกี่ยวกับราชการแผ่นดินต้องมีรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

หมวด ๘
ศาลยุติธรรม

มาตรา ๑๙๑ การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจของศาลยุติธรรมซึ่งจะต้องดำเนินการตามกฎหมายและในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

มาตรา ๑๙๒ บรรดาศาลยุติธรรมทั้งหลายจะตั้งขึ้นได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ

มาตรา ๑๙๓ การตั้งศาลยุติธรรมขึ้นใหม่เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีใดคดีหนึ่งหรือที่มีข้อหาฐานใดฐานหนึ่งโดยเฉพาะ แทนศาลยุติธรรมธรรมดาที่มีอยู่ตามกฎหมายสำหรับพิจารณาพิพากษาคดีนั้น จะกระทำมิได้

มาตรา ๑๙๔ การบัญญัติกฎหมายให้มีผลเป็นการ

เปลี่ยนแปลง หรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาลยุติธรรมหรือวิธีพิจารณา เพื่อใช้แก่คดีใดคดีหนึ่งโดยเฉพาะจะกระทำมิได้

มาตรา ๑๙๕ ผู้พิพากษามีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย

มาตรา ๑๙๖ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งและถอดถอนผู้พิพากษา

มาตรา ๑๙๗ การแต่งตั้งและการถอดถอนผู้พิพากษาจะต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการก่อน แล้วจึงนำความกราบบังคมทูล

การเลื่อนตำแหน่ง การเลื่อนเงินเดือนและการลงโทษผู้พิพากษา จะต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ

มาตรา ๑๙๘ คณะกรรมการตุลาการประกอบด้วยประธานศาลฎีกาเป็นประธานกรรมการ ข้าราชการฝ่ายตุลาการเป็นกรรมการ โดยตำแหน่งสามคนตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอีกแปดคน ซึ่งข้าราชการตุลาการเป็นผู้เลือกจาก

ข้าราชการตุลาการสี่คน กับจากข้าราชการบำนาญที่เคยรับราชการเป็นผู้พิพากษามาแล้ว และต้องไม่ดำรงตำแหน่งข้าราชการการเมือง ไม่เป็นสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือทนายความอีกสี่คน

ตำแหน่งของข้าราชการตุลาการผู้มีสิทธิได้รับเลือกเป็นกรรมการตุลาการผู้ทรงคุณวุฒิ และการเลือกตั้งกรรมการตุลาการผู้ทรงคุณวุฒิให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ

มาตรา ๑๙๙ ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีตามที่กฎหมายบัญญัติ ตุลาการศาลทหารมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย การแต่งตั้งและการถอดถอนตุลาการศาลทหาร ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

หมวด ๙
ศาลและองค์กรอื่นของรัฐ

มาตรา ๒๐๐ ศาลปกครองและศาลในสาขาแรงงาน สาขาภาษีหรือสาขาสังคมจะตั้งขึ้นได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ

การแต่งตั้งและการถอดถอนผู้พิพากษา อำนาจหน้าที่

ของศาล ตลอดจนวิธีพิจารณาของศาลตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลนั้น

มาตรา ๒๐๑ ในกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลยุติธรรมกับศาลอื่น หรือระหว่างศาลอื่นด้วยกัน ให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญเป็นผู้วินิจฉัย

มาตรา ๒๐๒ การตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่ายของแผ่นดิน และบัญชีรายรับรายจ่าย บัญชีการเงินทรัพย์สินและเอกสารที่เกี่ยวข้องของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐและรัฐวิสาหกิจรวมทั้งหน่วยงานอื่น ๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของหน่วยราชการหน่วยใดหน่วยหนึ่งโดยเฉพาะที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย

มาตรา ๒๐๓ หน่วยราชการที่จัดตั้งขึ้นตามมาตรา ๒๐๒ มีอิสระในการดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ และต้องเสนองบปีเงินรายรับรายจ่ายของแผ่นดินพร้อมทั้งรายงานผลการปฏิบัติงานและข้อสังเกตต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีเป็นประจำทุกรอบปี

มาตรา ๒๐๔ การแต่งตั้ง การลงโทษ และการถอดถอนหัวหน้าหน่วยราชการ ตามมาตรา ๒๐๒ ต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา

หมวด ๑๐
การปกครองท้องถิ่น

มาตรา ๒๐๕ การจัดระเบียบการปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเป็นไปตามหลักแห่งการปกครองตนเอง ตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๒๐๖ การปกครองท้องถิ่นทุกระดับในทุกจังหวัด ต้องจัดให้มีองค์กรท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนในท้องถิ่นและต้องมีการเลือกตั้งตามระยะเวลาที่กำหนดในกฎหมาย

องค์กรตามวรรคหนึ่ง ต้องมีอิสระในการกำหนดนโยบายการปกครองท้องถิ่นของตน

มาตรา ๒๐๗ การเลือกตั้งสมาชิกขององค์กรท้องถิ่นให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนโดยตรง

หลักเกณฑ์และวิธีการเลือกตั้งให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกขององค์กรท้องถิ่น

หมวด ๑๑
ตุลาการรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๒๐๘ คณะตุลาการรัฐธรรมนูญประกอบด้วยตุลาการรัฐธรรมนูญมีจำนวนเก้าคน โดยรัฐสภาคณะรัฐ

มนตรี และคณะกรรมการตุลาการตามมาตรา ๑๙๘ เป็นผู้เลือกจากผู้ทรงคุณวุฒิในทางกฎหมายมีจำนวนฝ่ายละสามคน

ให้คณะกรรมการตุลาการเลือกตุลาการรัฐธรรมนูญเป็นอันดับแรกและแจ้งผลการเลือกต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี เมื่อรัฐสภาได้เลือกแล้วให้แจ้งผลการเลือกต่อคณะรัฐมนตรี เมื่อคณะรัฐมนตรีได้เลือกแล้วให้นายกรัฐมนตรีนำรายชื่อผู้ได้รับเลือกทั้งหมดกราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นตุลาการรัฐธรรมนูญทั้งนี้ให้กระทำให้แล้วเสร็จภายในหกสิบวันนับแต่วันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญเลือกตุลาการรัฐธรรมนูญคนหนึ่งเป็นประธาน

ในกรณีที่ประธานไม่อยู่หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้ตุลาการรัฐธรรมนูญเลือกตั้งกันขึ้นเองเป็นประธานในคราวประชุมนั้น

มาตรา ๒๐๙ ตุลาการรัฐธรรมนูญจะเป็นสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการการเมือง ข้าราชการประจำ หรือพนักงานท้องถิ่นมิได้

มาตรา ๒๑๐ ตุลาการรัฐธรรมนูญจะได้รับเงินประจำ

ตำแหน่ง และประโยชน์ตอบแทนอย่างอื่นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา๒๑๑บุคคลจะดำรงตำแหน่งตุลาการรัฐธรรมนูญติดต่อกันสองครั้งมิได้

มาตรา ๒๑๒ ตุลาการรัฐธรรมนูญพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

(๑) เปิดสมัยประชุมรัฐสภาครั้งแรกหลังจากการเลือกตั้งทั่วไป

(๒) ตาย

(๓) ลาออก

(๔) เป็นสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการการเมือง ข้าราชการประจำ หรือพนักงานท้องถิ่น

(๕) ต้องคำพิพากษาโทษจำคุก

มาตรา ๒๑๓ เมื่อตำแหน่งตุลาการรัฐธรรมนูญว่างลง ให้รัฐสภา คณะรัฐมนตรี หรือคณะกรรมการตุลาการที่ได้เลือกตุลาการรัฐธรรมนูญผู้พ้นตำแหน่งแล้วแต่กรณี เลือกตุลาการรัฐธรรมนูญแทนตำแหน่งที่ว่างนั้น

มาตรา ๒๑๔ เมื่อร่างพระราชบัญญัติใดได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาแล้ว ก่อนที่นายกรัฐมนตรีจะนำร่างพระ

ราชบัญญัตินั้นขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยตามมาตรา ๙๒

(๑) หากสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสองสภารวมกัน หรือสมาชิกของแต่ละสภา มีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภาเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติตามวรรคหนึ่ง มีข้อความแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญ ให้เสนอความเห็นต่อประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภาหรือประธานสภาผู้แทนราษฎร แล้วแต่กรณี แล้วให้ประธานแห่งสภาที่ได้รับความเห็นดังกล่าวส่งความเห็นนั้นไปยังคณะตุลาการรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัย แล้วแจ้งให้นายกรัฐมนตรีทราบ

(๒) หากนายกรัฐมนตรีเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติตามวรรคหนึ่งมีข้อความแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญให้ส่งความเห็นเช่นว่านั้นไปยังคณะตุลาการรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัย แล้วแจ้งให้ประธานรัฐสภาทราบ ประธานวุฒิสภาและประธานสภาผู้แทนราษฎรทราบ

ในระหว่างที่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยให้นายกรัฐมนตรีระงับการดำเนินการเพื่อประกาศใช้ร่างพระ

ราชบัญญัติตามวรรคหนึ่ง จนกว่าจะมีคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ถ้าคณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า ร่างพระราชบัญญัตินั้นมีข้อความแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญ ให้นายกรัฐมนตรีส่งร่างพระราชบัญญัตินั้นคืนไปยังรัฐสภาต่อไป

มาตรา๒๑๕ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นต้องด้วยบทบัญญัติมาตรา ๕ และยังไม่มีคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัตินั้น ให้ศาลรอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราวแล้วส่งความเห็นเช่นว่านั้นตามทางการ เพื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย

คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ให้ใช้ในคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระทั่งคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว

มาตรา ๒๑๖ คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ถือเป็นเด็ดขาด และให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๒๑๗ วิธีการพิจารณาของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามกฎหมาย

หมวด ๑๒
การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๒๑๘ การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญจะกระทำได้ก็แต่โดยหลักเกณฑ์และวิธีการดังต่อไปนี้

(๑) ญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมต้องมาจากคณะรัฐมนตรีหรือจากสมาชิกวุฒิสภา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสองสภารวมกันหรือจากสมาชิกของแต่ละสภา มีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา

(๒) ญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมต้องเสนอเป็นร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม และให้รัฐสภาพิจารณาเป็นสามวาระ

(๓) การออกเสียงลงคะแนนในวาระที่หนึ่งขั้นรับหลักการให้ใช้วิธีเรียกชื่อ และต้องมีเสียงเห็นชอบด้วยในการแก้ไขเพิ่มเติมนั้นไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา

(๔) การออกเสียงลงคะแนนในวาระที่สอง ขั้นพิจารณาเรียงลำดับมาตราให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ

(๕) เมื่อการพิจารณาวาระที่สองเสร็จสิ้นแล้วให้รอไว้สิบห้าวัน เมื่อพ้นกำหนดนี้แล้วให้รัฐสภาพิจารณาในวาระที่สามต่อไป

(๖) การออกเสียงลงคะแนนในวาระที่สามขั้นสุดท้าย ให้ใช้วิธีเรียกชื่อและต้องมีเสียงเห็นชอบด้วยในการที่จะให้ออกใช้เป็นรัฐธรรมนูญไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา

(๗) เมื่อการลงมติได้เป็นไปตามที่กล่าวข้างบนนี้แล้ว ให้นำร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย และให้นำบทบัญญัติมาตรา ๙๒ และมาตรา ๙๓ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๒๑๙ ในการออกเสียงลงคะแนนในวาระที่สามตามมาตรา ๒๑๘ (๖)ถ้ามีเสียงเห็นชอบด้วยไม่ถึงสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา แต่มีเสียงเห็นชอบด้วยมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา เมื่อเวลาหนึ่งปีได้ล่วงพ้นไปแล้ว นับแต่วันที่มีการลงมติดังกล่าว ให้นำร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมนั้นพิจารณาใหม่เป็นวาระที่สามอีกครั้งหนึ่ง การออกเสียงลงคะแนนในวาระนี้ให้ใช้วิธีเรียกชื่อ ถ้ามีเสียงเห็นชอบด้วยมากกว่ากึ่งจำนวนของสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภาก็ให้ดำเนินการตามมาตรา ๒๑๘ (๗) ต่อไป

ในกรณีที่มีเสียงเห็นชอบด้วยไม่ถึงจำนวนตามที่กำหนดในวรรคหนึ่งก็ดี ในระหว่างระยะเวลาปีหนึ่งตามวรรคหนึ่งนั้น ถ้าสภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุหรือมีการยุบสภาผู้แทนราษฎรก็ดี ร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมนั้นเป็นอันตกไป

มาตรา ๒๒๐ ถ้าพระมหากษัตริย์ทรงพระราชดำริเห็นว่า ร่างรัฐธรรมนูญที่นำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายตามมาตรา ๒๑๘ หรือมาตรา ๒๑๙ กระทบถึงประโยชน์ได้เสียสำคัญของประเทศหรือประชาชน และทรงพระราชดำริเห็นสมควรให้ประชาชนได้วินิจฉัย พระมหากษัตริย์ย่อมทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะให้ประชาชนทั่วประเทศออกเสียงเป็นประชามติว่าเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบด้วยร่างรัฐธรรมนูญนั้น และให้นำบทบัญญัติมาตรา ๙๔ วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ มาตรา ๙๕ และมาตรา ๙๖ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๒๒๑ ให้ดำเนินการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ให้เสร็จสิ้นภายในเก้าสิบวันนับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญ

มาตรา ๒๒๒ ในระหว่างที่รัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับจนถึงวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามมาตรา ๒๒๑ ให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรทำหน้าที่รัฐสภาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ และมิให้นำบทบัญญัติมาตรา ๙๙ และมาตรา ๑๐๐ มาใช้บังคับแก่การดำรงตำแหน่งของสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติตามมาตรานี้

มาตรา ๒๒๓ ให้คณะรัฐมนตรีที่บริหารราชการแผ่นดินอยู่ในวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้ หรือคณะรัฐมนตรีหากจะมีขึ้นก่อนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามมาตรา ๒๒๑ เป็นคณะรัฐมนตรีบริหารราชการแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญนี้ และมิให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๗๐ และมาตรา ๑๗๑ มาใช้บังคับแก่การดำรงตำแหน่งของรัฐมนตรีตามมาตรานี้

เมื่อได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้วให้คณะรัฐมนตรีตามวรรคหนึ่งพ้นจากตำแหน่ง แต่ต้องอยู่ในตำแหน่งเพื่อดำเนินงานไปจนกว่าจะตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่

มาตรา ๒๒๔ บรรดาคำสั่งซึ่งนายกรัฐมนตรีได้สั่งการโดยอ้างมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรที่ยังใช้บังคับอยู่ในวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้ให้คงมีผลใช้บังคับต่อไป การยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงคำสั่งดังกล่าวให้ตราเป็นพระราชบัญญัติ

ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้น

กับ

การร่างรัฐธรรมนูญ

ประชาธิปไตยเบื้องต้น

๑.๑ ท่านทั้งหลายส่วนมากย่อมสังเกตได้ว่าในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้น มนุษย์ได้ใช้สัญญาณที่แสดงออกโดยท่าทาง กิริยา อิริยาบถ และอาการต่าง ๆ นอกจากภาษาพูดและภาษาเขียนซึ่งมีผู้ประดิษฐ์ขึ้นในโลกประมาณ ๕๐๐๐ ปีมานี้เอง หลายศัพท์ในภาษาต่าง ๆ ก็เพิ่งมีผู้คิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ เช่นคำว่า "*ประชาธิปไตย*" นั้นเพิ่งมีผู้ตั้งเป็นศัพท์ขึ้นเมื่อประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว ฉะนั้นเราไม่ควรอาศัยเพียงแต่ภาษาพูดกับภาษาเขียนเป็นหลักวินิจฉัยว่าปวงชนชาวไทย และมนุษยชาติไม่รู้จักการปกครองประชาธิปไตย เพราะไม่เข้าใจความหมายของศัพท์ว่าประชาธิปไตย แม้ผู้แสดงตนว่าเข้าใจประชาธิปไตยบางคนก็ยังใช้คำนี้ต่างกับความหมายของสถาบันแห่งชาติ คือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานและพจนานุกรมสำหรับนักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งได้ให้ความหมายของคำว่า "*ประชาธิปไตย*" อันเป็นสัญญาณของปวงชนไว้ว่า "แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่"

เราควรพิจารณาว่าในยุคที่มนุษยชาติยังไม่มีภาษาเขียน และยังไม่มีผู้ใดคิดศัพท์ *"ประชาธิปไตย"* หรือศัพท์ในภาษาอื่น ๆ ที่เทียบได้กับคำนั้น มนุษยชาติได้รู้จักปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่หรือไม่

ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความแล้วว่าระบบประชาธิปไตยเกิดขึ้นตามธรรมชาติพร้อมกันกับการมีมนุษยชาติในโลกนี้ ต่อมาระบบประชาธิปไตยปฐมกาลได้ถูกทำลายโดยระบบทาสและระบบศักดินา

ปวงชนชาวไทยสมัยก่อนที่จะตกอยู่ภายใต้ระบบทาสกับระบบศักดินานั้นก็มิได้มีลักษณะพิเศษแตกต่างกับมนุษยชาติในโลกที่จะไม่รู้จักการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ หากปวงชนชาวไทยรู้จักปกครองสังคมหรือกลุ่มชนของตนโดยถือมติปวงชนเป็นใหญ่มาแล้วตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ ต่อมาเมื่อตกอยู่ภายใต้ระบบทาสกับระบบศักดินาจึงทำให้ระบบปกครองประชาธิปไตยปฐมกาลนั้นเสื่อมไปในชั่วระยะเวลาหลายพันปี แม้กระนั้นซากแห่งการปกครองแบบประชาธิปไตยก็ยังเหลืออยู่บ้างในชนบทก่อนรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ คือยังมีธรรมเนียมประเพณีซึ่งบทกฎหมายที่ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์

อักษรรับรองว่าผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านนั้นเป็นผู้ที่ราษฎรในหมู่บ้านเลือกตั้งขึ้น ถ้าตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดส่วนมากในชนบทว่างลง ทางคณะสงฆ์ก็ปรึกษาพระภิกษุในวัดกับชาวบ้านคัดเลือกเจ้าอาวาสองค์ใหม่ การทำนาในหลายท้องที่ก็มีการลงแขกช่วยกันไถนา ดำนา เกี่ยวข้าว และต่างก็ช่วยกันในการปลูกที่พักอาศัยหลายแห่ง ฯลฯ อาการกิริยาที่ราษฎรในชนบทแสดงออกนั้นเป็นส่วนหนึ่งแห่งประชาธิปไตยปฐมกาลที่ยังมีซากตกค้างอยู่ ถ้าหากผู้ใดถามราษฎรว่าประชาธิปไตยคืออะไร ราษฎรทุกคนก็ยังไม่อาจตอบให้ถูกต้องได้ เพราะศัพท์นั้นเป็นคำซึ่งเพิ่งเกิดใหม่ในภาษาไทย

การที่ปวงชนชาวไทยได้รับพระราชทานสิทธิประชาธิปไตยคืนมาจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ โดยคณะราษฎรเป็นผู้นำขอพระราชทานนั้น ได้ทำให้พวกที่มีซากทัศนะทาสและทัศนะศักดินาเกิดความไม่พอใจ จึงได้พยายามต่อต้านด้วยกลวิธีต่าง ๆ รวมทั้งใส่ความว่าราษฎรไม่เข้าใจประชาธิปไตยบ้าง ไม่เข้าใจคำว่า *"รัฐธรรมนูญ"* คืออะไรบ้าง และเสกสรรค์ปั้นแต่งว่าราษฎรเข้าใจผิดไปว่า *"รัฐ-*

ธรรมนูญ" คือ *ลูกพระยาพหล*" ผู้ที่ไม่ศึกษาประวัติของคำนี้ก็พากันหลงเชื่อคำโฆษณานั้นแล้วนำมาเล่าต่อ ๆ กันมา ถ้าหากเราปรารถนาสัจจะแห่งประวัติของคำนี้ว่าเป็นมาอย่างงไร เราก็อาจทราบได้ว่า คำว่า "รัฐธรรมนูญ" นั้นเพิ่งมีผู้เสนอขึ้นในระหว่างการร่างรัฐธรรนูญ ฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ส่วนรัฐธรรมนูญฉบับแรกของสยามนั้น ใช้คำว่า "*ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม*" แต่คณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เห็นว่าควรใช้คำว่า "รัฐธรรมนูญ" ซึ่งเป็นศัพท์ที่ตั้งขึ้นใหม่เพื่อกระทัดรัด จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกศัพท์ที่ตั้งขึ้นใหม่นั้นในระยะแรก ๆ ราษฎรไม่เข้าใจได้ทั่วถึง อย่างไรก็ตามผู้มีใจเป็นธรรมซึ่งไม่หลงเชื่อคำบอกเล่าง่าย ๆ เช่นท่านที่เคยเป็นครูและนักเรียนในโรงเรียนประถมและมัธยมระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๐ นั้น ยังคงจำกันได้ว่าท่านเคยสอนและเคยเรียนตามหลักสูตรสมัยนั้น ท่านที่เป็นเจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่รวมทั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้นก็เคยชี้แจงให้ราษฎรเข้าใจว่ารัฐธรรนูญคืออะไร และการปกครองประชาธิปไตยคืออะไรเป็นพื้นเบื้องต้นที่ราษฎรพอเข้าใจได้ และวิทยุกรม

โฆษณาการ (ต่อมาสมัยหลังเปลี่ยนชื่อเป็นกรมประชาสัมพันธ์) ก็ได้กระจายเสียงคำอธิบายพร้อมทั้งเพลงประกอบแทบทุกวัน ผู้มีใจเป็นธรรมย่อมไม่ใส่ความราษฎรไทยว่าไม่มีสติปัญญาพอที่จะเข้าใจได้ แต่ภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ แล้ว การชี้แจงให้ราษฎรเข้าใจถึงประชาธิปไตยสมบูรณ์ได้ลดน้อยลงไป และภายหลังที่สถาปนาระบบเผด็จการขึ้นแล้ว การชี้แจงให้ราษฎรเข้าใจประชาธิปไตยสมบูรณ์ก็หยุดชงักลง จึงทำให้บางคนที่มิได้รับการศึกษาจากโรงเรียนประถมและมัธยม เหมือนระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๐ ไม่เข้าใจหรือแสร้งทำเป็นไม่เข้าใจ

ผู้ศึกษาประวัติการปกครองย่อมค้นคว้าหลักฐานที่เป็นสัจจะได้อีกว่า รัฐบาลพหล ฯ ได้เสนอพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๗ ต่อสภาผู้แทนราษฎรซึ่งให้ความเห็นชอบออกเป็นกฎหมายได้ รัฐบาลก็ได้แถลงเจตนารมณ์ให้ราษฎรทราบทั่วกันว่าในการออกกฎหมายนั้นก็เพื่อให้ราษฎรปกครองตนเอง โดยถือมติปวงชนเป็นใหญ่ตั้งแต่ชั้นตำบลขึ้นมาจนถึงเมืองและนคร เพื่อวางพื้นฐานประชาธิปไตยจากชั้นท้องถิ่น ประกอบด้วยประชาธิปไตยระดับชาติทางสภาผู้

แทนราษฎร เทศบาลเมืองได้จัดตั้งขึ้นทุกจังหวัด ส่วนเทศบาลตำบลได้จัดตั้งมากหลายตามกำลังของจำนวนผู้ตรวจการเทศบาลที่จะอบรมขึ้นมาได้ แต่ภายหลังเกิดระบบเผด็จการแล้ว ระบบนั้นก็อ้างเหตุผลอย่างเดียวกันกับซากทัศนะทาสและทัศนะศักดินาว่าราษฎรยังไม่รู้เรื่องประชาธิปไตย จึงได้ยุบสภาเทศบาล ซึ่งราษฎรในท้องถิ่นเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกนั้นเสีย แล้วแต่งตั้งสมาชิกสภาเทศบาลตามที่เจ้าหน้าที่ของระบบเผด็จการเห็นชอบ

ข้าพเจ้าวิตกว่าถ้าหากยังมีผู้หลงเชื่อคำโฆษณาของผู้เห็นว่าไม่ควรเปลี่ยนระบบสมบูรณาฯที่ใช้เป็นข้ออ้างว่าความพยายามของรัฐบาลโดยวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วในระหว่าง พ.ศ.๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๐ ไม่อาจทำให้ราษฎรทราบแม้แต่เบื้องต้นว่าประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญคืออะไรแล้ว นิสิตนักศึกษาปัจจุบันที่มีความปรารถนาดีอุทิศตนเผยแพร่ประชาธิปไตยแก่ราษฎรนั้นจะได้ผลเพียงใดภายในเวลาไม่กี่เดือน เพราะจำนวนผู้เผยแพร่น้อยกว่าจำนวนครูและพนักงานท้องที่ดังกล่าวข้างบนนั้น

แต่ข้าพเจ้ามีความเลื่อมใสและมีความเชื่อว่า นิสิตนักศึกษามีสติปัญญาพอ โดยอาศัยสามัญสำนึกอันเป็นตรรกวิทยาเบื้องต้นของมนุษยชนนั้นเป็นหลักวินิจฉัยว่าคำโฆษณาของผู้เห็นว่าไม่ควรเปลี่ยนระบบสมบูรณา ฯ นั้นควรได้รับความเชื่อถือหรือไม่

โดยผู้ที่ปรารถนาดีหลายท่านต้องการทราบความเห็นของข้าพเจ้าเกี่ยวกับประชาธิปไตย. รัฐธรรมนูญ และการร่างรัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าจึงสนองศรัทธาโดยเขียนบทความนี้เพื่อประกอบการพิจารณาของท่านทั้งหลาย

๑.๒ สำหรับผู้ที่รู้หลักภาษาไทยอยู่บ้างก็พอทราบได้ว่าคำว่า "*ประชาธิปไตย*" ประกอบขึ้นด้วยคำไทย ๒ คำ คือ คำว่า "*ประชา*" ซึ่งหมายถึงหมู่คนหรือปวงชน กับคำว่า "*อธิปไตย*" ซึ่งหมายถึงอำนาจสูงสุด คำว่า "*ประชาธิปไตย*" ตามมูลศัพท์จึงหมายถึง "*อำนาจสูงสุดของปวงชน*" ดังนั้นแบบการปกครองประชาธิปไตยจึงต้องถือมติปวงชนเป็นใหญ่

ส่วนผู้ปรารถนาหาความเข้าใจจากคำอังกฤษ "DEMOCRACY" คำฝรั่งเศส DEMOCRATIE" หรือคำ

เยอรมัน "DEMOKRATIE" นั้นก็อาจทราบได้ว่าคำฝรั่งทั้งสามนั้นแผลงมาจากคำกรีก "DEMOKRATIA" ซึ่งมาจากมูลศัพท์ "DEMO" แปลว่า "*ปวงชน*" (*สมุหนามของชนทั้งหลายหรือราษฎรทั้งหลาย*) ผสมกับคำว่า "KRATOS" แปลว่าอำนาจ และ KRATEIN" แปลว่าการปกครอง จึงมีความหมายว่าอำนาจสูงสุดของปวงชน การปกครองโดยมติของปวงชน

ดังนั้นไม่ว่าจะตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานกับฉบับสำหรับนักเรียน หรือตามความหมายของมูลศัพท์ หรือตามความหมายของคำฝรั่งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว คำว่า "*ประชาธิปไตย*" จะมีความหมายเป็นอย่างอื่นไม่ได้นอกจากความหมาย "*แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่*" เพราะอำนาจสูงสุดเป็นของปวงชนซึ่งมีสิทธิกับหน้าที่ตามธรรมชาติของมนุษยชน

๑.๓ การที่ประชาธิปไตยถือมติปวงชนเป็นใหญ่ก็เพื่อราษฎรทั้งหลายที่ประกอบเป็นปวงชนนั้นได้มีรัฐบาลของปวงชน ซึ่งราษฎรเลือกตั้งขึ้นโดยตรงหรือโดยทางผู้แทนราษฎร จึงจะเป็นรัฐบาลที่กระทำการเพื่อประโยชน์ของราษฎรทั้งหลายให้มีความอุดมสมบูรณ์ในการครองชีพ และปลอดภัยจาก

การกดขี่เบียดเบียนระหว่างกัน อีกทั้งเพื่อให้ราษฎรทั้งหลายประพฤติต่อกันตามศีลธรรมอันดีของประชาชน ชาติจึงจะดำรงคงมีความเอกราชและวัฒนาก้าวหน้าต่อไปได้

ชาติหนึ่ง ๆ ปัจจุบันนี้ประกอบด้วยชนที่มีฐานะและวิถีดำรงชีพต่าง ๆ กัน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคืออภิสิทธิ์ชนซึ่งเป็นคนจำนวนน้อยในชาติ กับอีกฝ่ายหนึ่งคือสามัญชนซึ่งเป็นคนจำนวนส่วนข้างมากในชาติ

อภิสิทธิ์ชนได้แก่บุคคลที่มีฐานะพิเศษตามระบบศักดินาและบุคคลที่เป็นเจ้าสมบัติสมัยใหม่ มีทุนยิ่งใหญ่มหาศาลเป็นจักรวรรดินิยม เป็นบรมธนานุภาพเหนือกว่านายทุนผู้รักชาติที่ทำมาหากินโดยสุจริต อภิสิทธิ์ชนหมายความรวมถึงลูกสมุนที่ยอมตนเป็นเครื่องมือของอภิสิทธิ์ชนด้วย ในทางปฏิบัตินั้นอภิสิทธิ์ชนก็มีกำลังทรัพย์ใช้เป็นทุนในการเลือกตั้งได้ยิ่งกว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งที่เป็นฝ่ายสามัญอยู่แล้ว ถ้าหากตัวแทนของอภิสิทธิ์ชนได้เป็นวุฒิสมาชิกโดยไม่ต้องรับเลือกจากราษฎร อภิสิทธิ์ชนกับลูกสมุนก็สามารถผูกขาดอำนาจการปกครองไว้โดยเด็ดขาดตลอดกาล ชาติก็จะมีรัฐบาลของอภิสิทธิ์ชนตลอดกาล โดยแต่งตั้งจากอภิสิทธิ์ชนตลอดกาล เป็นรัฐบาลที่กระทำการเพื่ออภิสิทธิ์ชนตลอ

กาล อภิสิทธิ์ชนก็เป็นผู้เสวยผลผลิตของชาติที่เกิดขึ้นด้วยน้ำพักน้ำแรงของปวงชนตลอดกาล .อันเป็นการเบียดเบียนสามัญชนคนส่วนมากซึ่งจะมีความอัดคัดขัดสนยิ่งขึ้น ปวงชนที่เป็นพลังสำคัญของชาติก็จะอ่อนเปลี้ยลงซึ่งเป็นการบั่นทอนการพัฒนาก้าวหน้าและการดำรงความเป็นเอกราชของชาติ ดังนั้นเพื่อประโยชน์ของราษฎรทั้งหลายที่ประกอบกันเป็นปวงชนและเพื่อประโยชน์ของชาติ แบบการปกครองประชาธิปไตยจึงต้องถือตามมติปวงชนเป็นใหญ่

๑.๔ ทัศนะประชาธิปไตยเป็นทัศนะที่เกิดขึ้นจากสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่จะต้องสัมพันธ์กันอยู่เป็นกลุ่มชนหรือสังคมหรือเป็นชาติ ไม่มีบุคคลใดจะอยู่ร่วมโดดเดี่ยวโดยลำพังได้ มนุษยจึงต้องมีทัศนะที่เป็นหลักนำความประพฤติของตนเพื่ออยู่กับเพื่อนมนุษย์อื่นในชาติเดียวกันเพื่อให้ชาติดำรงอยู่และเพื่อพัฒนาเติบโตก้าวหน้าต่อไปได้ ทัศนะประชาธิปไตยจึงเป็นทัศนะที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งประโยชน์ส่วนรวมของปวงชน แม้ว่ามนุษย์มีเสรีภาพส่วนบุคคลตามธรรมชาติแต่มนุษย์ก็มีหน้าที่ตามธรรมชาติในการใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อมิให้เสียหายแก่เพื่อนมนุษย์อื่น และเพื่อให้ชาติดำรงอยู่กับเติบโตพัฒนาก้าวหน้าต่อไปได้ ดังนั้นตั้งแต่ยุคปฐมกาลจึงมี

ธรรมจริยาซึ่งมนุษย์มีจิตสำนึกตามธรรมชาติที่จะต้องใช้สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล มิให้เป็นที่เสียหายแก่เพื่อนมนุษย์อื่นและแก่ส่วนรวมของกลุ่มชน

ทัศนะประชาธิปไตยจึงต่างกับทัศนะที่เกิดจากคติ *"ปัจเจกนิยม"* (INDIVIDUALISM) ซึ่งถือเสรีภาพเฉพาะตัวของบุคคลเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงหน้าที่ต่อส่วนรวมของปวงชนและชาติ จากรากฐานปัจเจกนิยมนี้ก่อให้เกิดลัทธิการเมือง ลัทธิเศรษฐกิจ, และลัทธิเสพย์สุขหลายอย่างที่ขัดต่อธรรมจริยาส่วนรวมของปวงชน หรือที่เรียกว่าศีลธรรมอันดีของประชาชน อาทิ

ก. ลัทธิการเมือง *"อนาธิปัตนิยม"* (Anarchism) ลัทธิพวกนี้ถือว่าเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นสิ่งประเสริฐที่สุด ฉะนั้นแบบการปกครองของมนุษย์จะต้องไม่มีรัฐบาล บุคคลจึงจะมีเสรีภาพเต็มที่โดยแยกย้ายกันเป็นกลุ่มน้อย ๆ ซึ่งสมานกันโดยความตกลงกันอย่างเสรี ลัทธินี้แยกออกเป็นหลายสาขา บางสาขาที่เชิดชูเสรีภาพส่วนบุคคลอย่างเต็มที่ก็ประพฤติและสนับสนุน *"ลัทธิลักเพศนิยม"*

ข. ลัทธิเศรษฐกิจ *"เสรีนิยม"* ซึ่งปล่อยให้เอกชนมีเสรีภาพเต็มที่ในการประกอบเศรษฐกิจ ต่างคนต่างทำ

ผู้ใดมีทุนมากก็ได้เปรียบผู้ไร้สมบัติ ในวิชาว่าด้วยประวัติลัทธิเศรษฐกิจ (HISTOIRE DES DOCTRINES ECONOMIQUES) จัดลัทธิเสรีนิยมเข้าอยู่ในจำพวกสำนักปัจเจกนิยม (Ecole individualiste) เมื่อลัทธินี้ดำเนินถึงขีดสูงสุดก็ช่วยให้ผู้ ที่สะสมทุนมหาศาลเป็นเจ้าสมบัติ "*จักรวรรดินิยม*" ซึ่งมีบรมธนานุภาพกดขี่เบียดเบียนคนส่วนมาก นักประชาธิปไตยผู้หนึ่งเปรียบเทียบเสรีนิยมว่าเสมือน "เสรีภาพของสุนัขจิ้งจอกในเล้าไก่"

ค. ลัทธิลักเพศนิยม (Homosexuiity) คือการเสพย์เมถุนระหว่างชายกับหญิง และหญิงกับหญิง ซึ่งเป็นเพศเดียวกัน (*ลัทธิเสพย์เมถุนระหว่างหญิงกับหญิงนั้นยังมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า "เลสเบียนิสม์"* Lesbianism) "*ลักเพศนิยม*" ถือว่าเสรีภาพของบุคคลที่จะกระทำการใดตามความพอใจในการเสพย์สุขนั้นมีค่าสูงสุด บุคคลจึงต้องหาความสุขสำราญให้เต็มที่ โดยไม่ต้องคำนึงถึงศีลธรรมอันดีของปวงชน เพราะการเสพย์เมถุนระหว่างคนต่างเพศยังไม่เป็นการเพียงพอที่ให้ความสุขสำราญได้ จึงต้องเสพย์เมถุนระหว่างคนเพศเดียวกัน ลัทธินี้ถือเอาความเสพย์สุขทางเมถุนเป็นสำคัญยิ่งกว่าชาติพันธุ์ของมนุษยชาติ โดยไม่

คำนึงถึงว่ามนุษยชาติมีเพศชายและเพศหญิงซึ่งได้แพร่พันธุ์สืบต่อ ๆ มาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ มิฉะนั้นมนุษยชาติก็สูญสิ้นชาติพันธุ์ไปพ้นจากโลกนี้ช้านานมาแล้ว ผู้ประพฤติลักเพศและเผยแพร่ลักเพศในชาติใดผู้นั้นก็ทำลายชาติพันธุ์แห่งชาติของตนเอง อันเป็นอาชญากรรมอย่างมหันต์

ในประเทศอังกฤษนั้น ท่านเจ้าศักดินาหลายท่านที่โปรดลักเพศนิยม ได้พยายามติดต่อกันมาหลายปีในการเสนอทางสภาเจ้าศักดินา (House of Lords) เพื่อให้ยกเลิกกฎหมายห้ามการลักเพศ แต่ท่านเจ้าศักดินาถูกคัดค้านจากสภาสามัญชน (House of Commons) โดยเฉพาะพรรคแรงงานซึ่งเป็นสังคมนิยมอังกฤษที่ต้องการรักษาศีลธรรมอันดีของประชาชนไว้ แต่เมื่อไม่กี่ปีมานี้ พรรคจารีตนิยมซึ่งเป็นฝ่ายอภิสิทธิ์ชนได้ชนะการเลือกตั้ง ความปรารถนาของท่านเจ้าศักดินาและอภิสิทธิ์ชนก็ประสบความสำเร็จในการยกเลิกกฎหมายห้ามลักเพศ

เมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๑๔ ข้าพเจ้าได้มีจดหมายตอบคณะผู้จัดทำมหิดลสาร ซึ่งต้องการบทความของข้าพเจ้าเกี่ยวกับสาธารณรัฐราษฎรจีน ข้าพเจ้าได้เขียนตอนหนึ่งว่า *"ส่วนกระเทยหรือชายกองกลางซึ่งเป็นการพัฒนาคนแบบใหม่ใน*

บางประเทศนั้นไม่เคยมีในประเทศจีนเก่าหรือปัจจุบัน" ในอดีตของไทยนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า การทำชำเราผิดธรรมดามนุษย์เป็นการผิดศีลธรรมอย่างแรง จึงโปรดเกล้า ฯ ให้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ลงโทษจำคุกหลายปีแก่ผู้กระทำกามวิตถารเช่นนั้น *(แต่เมื่อไม่กี่ปีมานี้บางคนที่อ้างว่าจงรักภักดีรัชกาลที่ ๕ ได้ยอมลงมติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๔๙๙ ซึ่งยกเลิกกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗)*

ง. ลัทธิ *"ฮิปปี้"* ซึ่งคัดค้านธรรมจริยาของปวงชน ว่าเป็นการตัดเสรีภาพสมบูรณ์เฉพาะตัว ซึ่งบุคคลมีเสรีภาพที่จะแต่งกาย อยู่กิน เสพย์ยาต่าง ๆ ซึ่งทำให้จิตใจเบิกบาน (Narcotic Drug) อาทิ กัญชา, ยาฝิ่น, เฮโรอีน และผลิตภัณฑ์เคมีทำนองเดียวกันนั้น ลัทธิฮิปปี้เป็นลัทธิที่คู่กันไปกับลักเพศนิยม เพราะผู้ประพฤติตามลัทธิฮิปปี้นี้ก็ประพฤติลักเพศด้วย และผู้ ประพฤติลักเพศก็ประพฤติลัทธิฮิปปี้ส่วนหนึ่งส่วนใดหรือทุกส่วนด้วย

๑.๕. ปวงชนแสดงมติในการปกครองแบบประชาธิปไตยโดย ๒ วิธี คือ

ก. วิธีแสดงมติโดยตรง เรียกว่า "*ประชามติ*" หมายความว่าปวงชนออกเสียงตรงในกิจการปกครองบ้านเมือง คือ การบัญญัติกฎหมาย (*อำนาจนิติบัญญัติ*), การแต่งตั้งและควบคุมรัฐบาล (*อำนาจบริหาร*), การแต่งตั้งตุลาการ (*อำนาจตุลาการ*)

สำหรับบ้านเมืองที่มีพลเมืองน้อยเช่น "*สักกะชนบท*" เมื่อครั้งพุทธกาลและนครเล็กน้อยในสมัยกรีกโบราณ ฯลฯนั้น ปวงชนก็สามารถประชุมกันได้ทั่วถึงเพื่อออกเสียง

แต่สำหรับบ้านเมือง หรือประเทศที่มีพลเมืองหลายหมื่น, หลายแสน, หลายล้านคนนั้น ย่อมเป็นการยากลำบากที่จะจัดให้ปวงชนประชุมกันได้ทั่วถึงเพื่อออกเสียงโดยตรงในกิจการปกครองบ้านเมืองทุก ๆ อย่างได้ ฉะนั้น จึงต้องใช้วิธีที่สอง คือแสดงมติโดยผ่านผู้แทนซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้ง แม้กระนั้นในบางประเทศได้สงวนอำนาจของปวงชนในการแสดงมติโดยตรงเฉพาะกฎหมายและนโยบายที่สำคัญและการแต่งตั้งประมุขของประเทศ

ข. วิธีแสดงมติโดยผ่านผู้แทนซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้ง หมายความว่าราษฎรในเขตหนึ่งๆ เลือกผู้แทนของตนให้แสดง

มติแทนตนในสภาผู้แทนราษฎรหรือในรัฐสภาเพื่อบัญญัติกฎหมาย, ให้ความเห็นชอบในการแต่งตั้งถอดถอนรัฐบาล, ควบคุมรัฐบาลในการปฏิบัติ *(บริหาร)* บัญญัติกฎหมายว่าด้วยการตั้งศาลและมีองค์การแต่งตั้งถอดถอนตุลาการ

วิธีแสดงมติโดยผ่านผู้แทนนั้นมี ๒ แบบคือ

(๑) ราษฎรเลือกผู้แทนโดยตรง

(๒) ราษฎรเลือกผู้แทนโดยทางอ้อม

คำว่า "*โดยทางอ้อม*" ในที่นี้แปลมาจากภาษาอังกฤษ "INDIRECT" เมื่อนำมาใช้แก่การออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ก็หมายถึงการที่ราษฎรเลือกตัวแทนให้ออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรแทนตนขั้นหนึ่งก่อน แล้วตัวแทนจึงเลือกผู้แทนราษฎรอีกชั้นหนึ่ง เช่น ราษฎรเลือกผู้แทนตำบลก่อน แล้วผู้แทนตำบลจึงเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(ในบางประเทศที่มีพลเมืองหลายร้อยล้านคน เช่น ประเทศจีนต้องใช้วิธีเลือกตั้งผู้แทนราษฎรในบริเวณทั่วไป ๓ ชั้น คือ ราษฎรเลือกตั้งตัวแทนเพื่อเลือกสมาชิกสภาท้องที่ชั้นหนึ่งก่อน แล้วสมาชิกสภาท้องที่เลือกสมาชิกสภา

มณฑลเป็นชั้นที่สอง แล้วสมาชิกสภามณฑลเลือกผู้แทนราษฎรเป็นชั้นที่ ๓ ยกเว้นบางท้องที่ซึ่งราษฎรเลือกผู้แทนโดยตรงบ้าง โดย ๒ ชั้นบ้าง)

วิธีเลือกตั้งทางอ้อมนั้นก็มาจากพื้นฐานการออกเสียงลงมติของราษฎรเอง ซึ่งต่างกับการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภาโดยรัฐบาลหรือองคมนตรี

๑.๖. ในหลายประเทศประชาธิปไตยที่มี ๒ สภา คือสภาผู้แทนราษฎรกับวุฒิสภานั้น สมาชิกวุฒิสภาเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้น มิใช่รัฐบาลหรือองคมนตรีเป็นผู้เสนอประมุขรัฐให้แต่งตั้ง วุฒิสมาชิกโดยการแต่งตั้งจึงมิใช่ผู้แทนปวงชน หากเป็นตัวแทนของอภิสิทธิ์ชนซึ่งเป็นคนจำนวนน้อยในชาติ จึงไม่ใช่วิธีประชาธิปไตยซึ่งถือปวงชนเป็นใหญ่ ส่วนวิธีให้องคมนตรีทำบัญชีรายชื่อบุคคลจำนวนหนึ่งตามที่องคมนตรีเห็นสมควรแล้วส่งให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้คัดเลือกให้เป็นวุฒิสมาชิกตามบัญชีนั้น วุฒิสมาชิกชนิดนี้ก็ไม่ใช่ตัวแทนของปวงชน เพราะสภาผู้แทนราษฎรจำต้องเลือกจากบัญชีรายชื่อขององคมนตรี เท่ากับเลือกจากตัวแทนขององคมนตรีเท่านั้น

ส่วนมากของประเทศประชาธิปไตยที่มีวุฒิสภานั้นใช้วิธีเลือกตั้งวุฒิสมาชิก ๒ ชั้น คือ ราษฎรเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดหรือสภามณฑลชั้นหนึ่งก่อน แล้วสมาชิกสภาจังหวัดหรือสมาชิกสภามณฑลเลือกตั้งวุฒิสมาชิก วุฒิสมาชิกชนิดนี้จึงเป็นตัวแทนของราษฎร

๑.๗. การที่ประชาธิปไตยบางประเทศมี ๒ สภานั้นก็เพื่อให้ผู้สูงอายุช่วยกลั่นกรองร่างกฎหมายที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติแล้ว เพราะถือว่าผู้แทนราษฎรนั้นกฎหมายกำหนดอายุขั้นต่ำไว้น้อยกว่าวุฒิสมาชิก แต่ไม่ได้กำหนดอายุขั้นสูงของผู้แทนราษฎรไว้ ฉะนั้นในทางปฏิบัติปรากฏว่าหลายคนที่สูงอายุกว่าวุฒิสมาชิกได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎร ฉะนั้นหลายราชอาณาจักรปัจจุบันจึงมีผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียวซึ่งมีสมาชิกคนหนุ่มและคนสูงอายุร่วมงานกัน ส่วนบางประเทศที่ยังมีวุฒิสภานั้นก็เพื่อช่วยกลั่นกรองร่างกฎหมายจากสภาผู้แทนราษฎร คือการ *"ยับยั้ง"* ประดุจเป็นห้ามล้อมิใช่เป็นการ *"ถ่วง"*

รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ถืออุดมการที่ว่าพฤฒสภาช่วยกลั่นกรองกฎหมาย ฉะนั้นมาตรา ๕๔ จึงให้สิทธิสภานี้

ยับยั้งไว้ในระหว่างพิจารณาเพียง ๓๐ วัน และถ้าเป็นกฎหมายว่าด้วยการเงินก็ยับยั้งเพียง ๑๕ วันเท่านั้น ส่วนรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ มาตรา ๑๒๒ ให้สิทธิวุฒิสภายับยั้งร่างกฎหมายจากสภาผู้แทนราษฎรได้ ๖๐ วัน และยับยั้งร่างกฎหมายการเงินไว้ได้ ๓๐ วัน ร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ได้กำหนดเวลาเช่นนั้นไว้ตามฉบับ ๒๔๙๒ จึงทำให้วุฒิสภามีลักษณะเป็น "*สภาถ่วง*"

ปัญหาจึงเกิดขึ้นในทางทฤษฎีและปฏิบัติ คือ

ในทางวิชาการแห่งทฤษฎีนั้นเรื่องที่เรียกว่า "*ดุลยภาพแห่งอำนาจ*" แห่งระบบรัฐสภานั้น หมายถึงการให้อำนาจสูงสุดทั้งสามคือ อำนาจนิติบัญญัติ, อำนาจบริหาร, อำนาจตุลาการ, มีอำนาจสมดุลย์ระหว่างกัน ไม่ปรากฏในทางวิชาการประชาธิปไตยว่า ภายในอำนาจนิติบัญญัตินั้นต้องมีการถ่วงอำนาจของสภาผู้แทนราษฎรโดยอภิสิทธิ์ชน จนทำให้สภาผู้แทนราษฎรต้องทรุดเซไป อันทำให้เสียดุลยภาพแห่งอำนาจระหว่างอำนาจนิติบัญญัติกับอำนาจบริหาร

ถ้าวุฒิสมาชิกเป็นผู้ "*ถ่วง*" อำนาจนั้นเป็นบุคคลที่องคมนตรีจัดบัญชีรายชื่อลับโดยไม่กำหนดคุณสมบัติ คือสุด

แท้แต่ว่าองคมนตรีเห็นว่ามีความรู้ความชำนาญในการแผ่นดิน เราก็ควรพิจารณาถึงผลที่จะได้ในทางปฏิบัติว่า บุคคลชนิดใดจะได้เป็นวุฒิสมาชิก เพราะราษฎรย่อมสนใจในผลปฏิบัติ และถ้าเป็นนิสิต นักศึกษา นักเรียนในสถานศึกษาที่สอนถูกต้องตามวิธีสอนแล้ว ผู้สอนก็ย่อมให้ความรู้ในทางทฤษฎีสมานกับการปฏิบัติอันเป็นวิธีที่ข้าพเจ้าเคยเรียนมาเมื่อครั้งเป็นนักเรียนกฎหมาย คือ ครูอาจารย์ท่านสอนทฤษฎีใด ท่านก็ให้ตัวอย่างเป็นอุทาหรณ์ประกอบด้วย และถ้ามีคำพิพากษาศาลฎีกาท่านก็อ้างตัวอย่างคำพิพากษาศาลนั้น ถ้าครูอาจารย์ท่านใดสอนแต่ทางทฤษฎี นักเรียนก็ขอให้ท่านยกตัวอย่างประกอบ

ในกรณีที่คณะองคมนตรีเป็นผู้ทำบัญชีรายชื่อลับ ๓๐๐ คน ส่งให้สภาผู้แทนราษฎรเลือกเพื่อเป็นวุฒิสมาชิก ๑๐๐ คนนั้น เราก็ไม่ควรพิจารณาเพียงนามธรรมของคำว่า "*องคมนตรี*" เท่านั้น คือต้องพิจารณาตามรูปธรรมที่ประจักษ์ว่าองคมนตรีประกอบด้วยท่านผู้ใด มีฐานะและอายุเท่าใด ซึ่งเป็นบรรทัดฐานขององคมนตรีต่อไปในอนาคตด้วย ท่านที่เป็นองคมนตรีในปัจจุบันนี้เป็นข้าราชการบำนาญ ซึ่งบางท่าน

เคยเป็นเสนาบดี *(รัฐมนตรี)* สมัยรัชกาลที่ ๗ ก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ บางท่าน เช่น กรมหมื่นพิทยลาภ ฯ ประธานองคมนตรี ประสูติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ ทรงมีพระชันษาถึงปัจจุบัน ๘๙ พรรษา, เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศรมีอายุ ๘๙ ปี เท่ากับกรมหมื่นพิทยลาภ ฯ, พระยาศรีเสนา และพระยามานวราชเสวี มีอายุคนละกว่า ๘๔ ปี และอีกหลายท่านก็มีอายุคนละประมาณ ๘๐ ปี ท่านที่มีอายุน้อยกว่าผู้อื่น คือนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ในการทำบัญชีชื่อลับดังกล่าวนั้นองคมนตรีที่ชรามากนั้นมีภาระหนักมาก เพราะท่านต้องสำรวจบุคคลมากมายหลายพันหลายหมื่นคนซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในการแผ่นดิน แล้วท่านจึงคัดเอาไว้เพียง ๓๐๐ คน เพื่อส่งให้สภาผู้แทนราษฎร ถ้าหากท่านจะเลือกเฉพาะบุคคลที่ใกล้ชิดกับท่านเพราะเคยทำงานร่วมกันมาหรือเคยใกล้ชิดกันมา ท่านก็จะถูกครหานินทาว่าไม่ทรงไว้ซึ่งความเป็นธรรมอันจะเป็นการทำให้เสื่อมเสียแก่สถาบันองคมนตรี ดังนั้นก็อาจจะมีผู้คิดช่วยทุ่นแรงองคมนตรี โดยใช้วิธีเคยปฏิบัติมาในการจัดทำบัญชีชื่อสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ คือใช้คนประมาณ ๔–๕ คน ร่างบัญชีชื่อขึ้นก่อนแล้วเสนอองคมนตรี

คัดเลือกเอา ๓๐๐ คน ผลที่จะได้รับเป็นอย่างไรนั้น เราท่านก็รู้อยู่เต็มอก โดยข้าพเจ้าไม่ต้องชี้แจง

ส่วนเหตุผลที่ผู้ร่างรัฐธรรมนูญชี้แจงในสภานิติบัญญัติว่า การที่ต้องทำบัญชีชื่อลับส่งให้สภาผู้แทนราษฎรนั้นก็เพื่อป้องกันมิให้ผู้ที่มีชื่อในบัญชีซึ่งอยู่ในข่ายจะได้รับเลือกเป็นวุฒิสมาชิกมีโอกาสวิ่งเต้นหาคะแนนเสียงนั้น ก็เป็นวิธีใหม่ที่นิมิตร (INVENTION) ขึ้นสำหรับประเทศไทย ข้าพเจ้าไม่คัดค้านการนิมิตรสิ่งใดขึ้นใหม่ แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าการนิมิตรนั้นเป็นนิมิตรทางประชาธิปไตยหรือไม่ และในทางปฏิบัติจะเป็นไปได้อย่างไร โดยเฉพาะการที่ผู้ร่างประสงค์รักษาความลับบัญชีรายชื่อ ๓๐๐ คนนั้นก็ต้องคำนึงว่าองคมนตรีจะต้องเขียนและทำสำเนาบัญชีด้วยตนเอง ซึ่งเป็นภาระหนักมากแก่องคมนตรี ดังนั้นเพื่อทุ่นแรงก็ต้องมีคนอื่นช่วยท่านระหว่างทาง นับตั้งแต่มีผู้ช่วยท่านทำบัญชีชื่อเป็นครั้งแรกจนถึงมือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น ก็อาจมีคนรู้ "ไต๋" ก่อนคนอื่น ๆ เราต้องยอมรับความจริงจากพฤติการณ์ในการเลือกตั้งสมาชิกสมัชชาแห่งชาติว่ามีบางท่านไม่วิ่งเต้นหาเสียงก็จริงอยู่ แต่บางท่านก็วิ่งเต้นหาเสียง ผู้ใดรู้ "ไต๋" ก่อน

ผู้นั้นก็ได้เปรียบคนอื่น ฉะนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าการนิมิตรวิธีใหม่นี้ไม่ถูกต้องตามวิธีประชาธิปไตย ถ้าหากสภานิติบัญญัติต้องการมีวุฒิสภาก็ควรใช้วิธี เลือกตั้งโดยตัวแทนของราษฎร ซึ่งอาจใช้วิธีเลือกตั้ง ๒ ชั้น โดยสภาเทศบาลและสภาจังหวัดหรือมิฉะนั้นก็โดยสภาผู้แทนราษฎร โดยไม่จำกัดว่าจะต้องเลือกจากบัญชีชื่อลับขององคมนตรี ให้โอกาสแก่ทุกคนที่มีคุณสมบัติเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นวุฒิสมาชิก สามารถสมัครได้โดยเปิดเผย และให้สภาผู้แทนราษฎรมีเวลาพอพิจารณาว่าผู้สมัครคนใดสมควรได้รับเลือกตั้งเป็นวุฒิสมาชิก

รัฐธรรมนูญเบื้องต้น

๒.๑ คำว่า "รัฐธรรมนูญ" ประกอบด้วยคำว่า "รัฐ" หมายถึงบ้านเมืองหรือแผ่นดินกับคำว่า "ธรรมนูญ" หมายถึงบทกฎหมายว่าด้วยระเบียบการ

รัฐธรรมนูญ จึงหมายถึงกฎหมายว่าด้วยระเบียบการปกครองแผ่นดินหรือรัฐ

บางครั้งเรียกบทกฎหมายชนิดนี้ว่า "ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินหรือ รัฐ"

๒.๒ มีผู้เข้าใจผิดว่าประเทศใดมีรัฐธรรมนูญ ประเทศนั้นก็มีการปกครองแบบประชาธิปไตย อันที่จริงนั้นรัฐธรรมนูญเป็นเพียงระเบียบการที่เขียนเป็นกฎหมายว่าประเทศ (รัฐ) นั้น ๆ ปกครองกันแบบใด แทนที่จะปล่อยให้ผู้มีอำนาจปกครองกระทำตามความพอใจของตนโดยไม่มีข้อกำหนดไว้

รัฐธรรมนูญแต่ลำพังยังไม่เป็นแบบการปกครองประชาธิปไตยเสมอไป อาทิบางประเทศปกครองตามแบบเผด็จ

การก็มีรัฐธรรมนูญเผด็จการของตน เช่นประเทศอิตาลีสมัยมุสโสลินีที่เป็นจอมเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญ ประเทศสเปญและปอร์ตุเกสสมัยที่ปกครองแบบเผด็จการก็มีกฎหมายซึ่งมีลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญที่กำหนดระเบียบการปกครองประเทศทั้งสองนั้นตามแบบเผด็จการ รัฐบาลถนอม–ประภาสปกครองตามแบบเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญที่เรียกว่า "ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร"

๒.๓ ผู้ศึกษา "ความรู้เบื้องต้นแห่งกฎหมาย" ย่อมทราบว่า ในการแบ่งชนิดต่าง ๆ ของกฎหมายนั้นได้มีการกล่าวถึงการแบ่งชนิดกฎหมายออกเป็น "กฎหมายที่ขีดเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (WRITTENLAW) และ "กฎหมายที่ไม่ขีดเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร" (UNWRITTEN-LAW) คือ ธรรมเนียมประเพณีที่ปวงชนซึ่งเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดในแผ่นดินได้ปฏิบัติกันมาช้านาน จึงเป็นข้อบังคับของผู้มีอำนาจสูงสุดซึ่งบุคคลจำต้องประพฤติตาม ดังนั้น "กฎหมายรัฐธรรมนูญ" (CONSTITUTION LAW) จึงมิเพียงแต่ตัวบท "รัฐธรรมนูญ" (CONSTITUTION) ที่ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น หากยังรวมถึง

"ธรรมเนียมประเพณีรัฐธรรมนูญ" (CONSTITUTIONAL CUSTOMS) ที่มิได้ขีดเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรด้วย

ก. รัฐธรรมนูญที่ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร (WRITTENCONSTITUTION) นั้น ก็มิใช่เจาะจงเอาเฉพาะกฎหมายที่ระบุชื่อว่า "รัฐธรรมนูญ" หรือ "ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินหรือรัฐ" เท่านั้น หากยังหมายถึงข้อความที่ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งมีลักษณะเป็นระเบียบการปกครองรัฐ และการให้สิทธิแก่พลเมืองอาทิ

(๑) "กฎบัตร" ซึ่งเป็นคำไทยมาตั้งแต่โบราณกาล คำว่า "กฎ" หมายถึงข้อกำหนด, คำบังคับ คำว่า "บัตร" หมายถึงแผ่นที่เขียนเป็นหนังสือ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า "กฎบัตรกฎหมาย" ไว้ว่า "กระบวนกฎหมาย"

คำว่า "กฎบัตร" ตรงกับภาษาอังกฤษว่า "GHARTER" ตรงกับภาษาฝรั่งเศษ "CHARTRE" ตรงกับภาษาเยอรมัน "CHARTA" คำทั้งสามภาษานี้แผลงมาจากคำลาติน "CHARTA"

กฎหมายรัฐธรรมนูญอังกฤษถือว่า "กฎบัตรใหญ่" (Magna charta หรือเขียนว่า Magna Carta) ค.ศ. ๑๒๑๕

ที่ให้ประกันเสรีภาพบางประการแก่พลเมืองอังกฤษนั้น เป็นแม่บทสำคัญของกฎหมายรัฐธรรมนูญอังกฤษ

สมาชิกสหประชาชาติรวมทั้งสยามที่เป็นภาคีแห่งองค์การนั้นได้ปฏิญาณรับรองผูกพันธ์ "กฎบัตรแห่งสหประชาชาติ" (Charter of the Unitednations) ซึ่งมีบทบัญญัติเริ่มต้นว่า

"เราประชาชนแห่งสหประชาชาติ ได้ตกลงเด็ดขาด.... ยืนยันความเชื่อถือในหลักการพื้นฐานสิทธิมนุษยชน, ในศักศรีคุณค่าของมนุษย์, ในสิทธิเสมอภาคระหว่างชายกับหญิงและระหว่างชาติไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก"

ต่อมาสมัชชาใหญ่สหประชาชาติซึ่งสยามเข้าร่วมด้วยใน ค.ศ. ๑๙๔๘ นั้นได้ตกลงรับรอง "ปฏิญาสากลว่าด้วยสิทธิแห่งมนุษยชน" (UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS) ซึ่งบัญญัติสิทธิของพลเมืองไว้หลายประการ อาทิชีวิต, เสรีภาพ, ความปลอดภัยในตัวบุคคล, เสรีภาพจากการไม่ถูกจับกุมคุมขังเนรเทศโดยพละการของเจ้าหน้าที่ สิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยเที่ยงธรรมและเปิดเผยจากศาลที่เป็นอิสระและไม่ลำเอียง, เสรีภาพในความคิด,

ความเชื่อถือและศาสนา, เสรีภาพในการประชุมและการร่วมกันเป็นสมาคมอย่างสันติ ฯลฯ

รัฐบาลสยามได้รับรองกฎบัตรและปฏิญญาดังกล่าวแล้ว โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา และสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประชาสัมพันธ์ได้เคยประกาศซ้ำแล้วซ้ำเล่าทุก ๆ วัน วันละข้อติดต่อกันมาหลายปี ดังนั้น "กฎบัตรแห่งสหประชาชาติ" และ "ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน" ดังกล่าวนี้จึงเป็นส่วนสำคัญของ "กฎหมายรัฐธรรมนูญ" ของสยามหรือประเทศไทยด้วย พระราชบัญญัติและกฎหมายใดที่ขัดต่อกฎบัตรและปฏิญญาดังกล่าวแล้วจึงเป็น "โมฆะ"

ส่วนปัญหาที่ว่ารัฐธรรมนูญใดที่เขียนขัดต่อกฎบัตรและปฏิญญานั้น จะเป็นโมฆะหรือไม่นั้น ปวงชนซึ่งเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดย่อมวินิจฉัยได้ว่ารัฐธรรมนูญชนิดตัดสิทธิหรือไม่ให้สิทธิแก่ราษฎรตามกฎบัตรและปฏิญญานั้นเป็น "รัฐธรรมนูญโมฆะ"

(๒) "ปฏิญญา" (DECLARATION) ชนิดที่เป็นหลักสำคัญของสิทธิประชาธิปไตย ซึ่งระบบประชาธิปไตยต้องให้แก่ราษฎรนั้น และชนิดที่เป็นหลักการสำคัญประกอบรัฐธรรมนูญเช่นคำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิแห่งมนุษยชนดัง

กล่าวแล้ว และเทียบได้กับ "ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง" (DE'CLARATION DES DROITS DE L'HOMME ET DU CITOUEN) ของฝรั่งเศษซึ่งผู้แทนราษฎรที่เป็นคนสามัญและขุนนางประชาธิปไตย ได้ร่วมกันแถลงเมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๙ นั้น เป็นแม่บทของประชาธิปไตยในฝรั่งเศส ซึ่งศาลยุติธรรมและศาลปกครองว่าจะต้องตัดสินคดีมิให้ขัดต่อปฏิญญาอันเป็นแม่บทประชาธิปไตยนั้น

คำประกาศหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ก็เป็นปฏิญญาแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญของสยาม เพราะเหตุว่าเมื่อได้ประกาศธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว รุ่งขึ้นวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้มีประชุมสภาผู้แทนราษฎร ๗๐ คน ซึ่งประกอบด้วยผู้ที่มิใช่สมาชิกคณะราษฎร ๓๙ คน และที่เป็นสมาชิกคณะราษฎร ๓๑ คน ในบรรดาผู้ที่มิใช่สมาชิกคณะราษฎรนั้นมีหลายท่านดำรงฐานันดรศักดิ์สูงตามระบบศักดินา อาทิ (๑) เจ้าพระยาวงศานุประพันธ์ (ม.ร.ว. สะท้าน สนิทวงศ์) ผู้เป็นพระอัยกา (ท่านตา) ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบัน (๒) เจ้าพระยา

พิชัยญาติ (ดั่น บุนนาค) (๓) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน) รองลงมาเป็นพระยา, พระ, หลวง, อีกหลายคนซึ่งแทนหลายราชตระกูล ผู้ไม่มีบรรดาศักดิ์นั้นมีนักเรียนกฎหมาย, ทนายความ, ชาวนา, พ่อค้า ฯลฯ ผู้แทนราษฎรทั้ง ๗๐ คนได้พร้อมใจกันปฏิญาณในที่ประชุมสภาดังต่อไปนี้

"ข้าพเจ้า (ออกนามผู้ปฏิญาณ) ขอให้คำปฏิญาณว่าจะซื่อสัตย์ต่อคณะราษฎรและจะช่วยกันรักษาหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรไว้ให้มั่นคง

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

๒. จะรักษาความปลอดภัยในประเทศให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

๓. จะต้องบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะพยายามหางานให้ราษฎรทำโดยเต็มความสามารถ จะร่างโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

๔. จะต้องให้ราษฎรได้มีสิทธิเสมอภาคกัน

๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการ ดังกล่าวแล้วข้างต้น

๖. จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

เมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ปฏิญาณในที่ประชุมแล้ว เจ้าพระยามหิธรเสนาบดีกระทรวงมุรธาธร (*ขณะนั้นยังมิได้ยุบกระทรวงนี้เปลี่ยนเป็นกรมราชเลขาธิการ*) ได้อัญเชิญพระราชกระแสรับสั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาอ่านในที่ประชุมสภาดังต่อไปนี้

"วันนี้สภาผู้แทนราษฎรได้ประชุมเป็นครั้งแรก นับว่าเป็นการสำคัญอันหนึ่งในประวัติการของประเทศอันเป็นที่รักของเรา ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะตั้งใจที่จะช่วยกันปรึกษาการงาน เพื่อนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ประเทศสยามสืบไป และเพื่อรักษาความอิสรภาพของไทยไว้ชั่วฟ้าและดิน ข้าพเจ้าขออำนวยพรแก่บรรดาผู้แทนราษฎรทั้งหลายให้บริบูรณ์ด้วยกำลังกาย กำลังปัญหาเพื่อจะได้ช่วยกันทำการให้สำเร็จตามความประสงค์ของเราและของท่านซึ่งมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันทุกประการ เทอญ"

พระราชกระแสรับสั่งซึ่งเจ้าพระยามหิธรอันเชิญมาอ่านในที่ประชุมนั้น พระปกเกล้า ฯ ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานมาเอง ซึ่งแสดงว่าพระองค์เต็มพระทัยพระราชทานพระบรมราชานุมัติเป็นปฏิญญาแห่งระบบปกครองประชาธิปไตย

(๓) "*แผนการร่วม*" (Common Program) ชนิดที่เป็นข้อบังคับกำหนดระเบียบปกครองรัฐ เช่น แผนการร่วมของจีนซึ่ง กรรมกร, ชาวนา, นายทุนน้อย, นายทุนแห่งชาติ (*หลายคนเป็นมหาเศรษฐี เช่น ตันกาคี และบางคนเป็นลูกขุนนางเก่าสมัยราชวงศ์เชิง หลายคนเคยเป็นขุนศึก, หลายคนเป็นก๊กมินตั๋ง เช่น จอมพล หลี ชิชิน, มารดามขุนยัดเซ็น ฯลฯ*) ได้ร่วมกันจัดทำประกาศเป็นระเบียบการปกครองสาธารณรัฐราษฎรจีน เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๙ และจัดตั้ง "รัฐบาลกลางของราษฎรจีน" ในระยะเวลาหัวต่อระหว่างระบบเก่ากับระบบใหม่ ก่อนมีรัฐธรรมนูญจีนใน ค.ศ. ๑๙๕๔ ในทางวิชาการรัฐธรรมนูญ "*แผนการร่วม*" นี้มีลักษณะเป็น "*รัฐธรรมนูญชั่วคราว*" ของจีน ผู้มีฐานะตามระบบเก่าและฐานะตามระบบใหม่ร่วมมือกันในระยะหัวต่อนั้น เป็นการนำทฤษฎีวิทยาศาสตร์สังคม

มาประยุกต์ถูกต้องตามสภาพท้องที่, กาลสมัย ของจีน เหมาเจ๋อตุงมิได้ประณามนายทุนไปทั้งหมด เพราะตามการพัฒนาของระบบสังคมจีนสมัยก่อนนั้น ย่อมก่อให้เกิดชนชั้นวรรณะนายทุน เหมาเจ๋อตุงถือว่านายทุนจำนวนน้อยหยิบมือเดียวเท่านั้นที่เป็นศัตรูของราษฎร แต่นายทุนหลายคนเป็นนายทุนรักชาติ ผู้เคยไปเยือนประเทศจีนจะสังเกตเห็นอนุสาวรีย์ประวัติการอภิวัฒน์จีนซึ่งประเทศจีนใหม่สร้างขึ้นว่า มีภาพขบวนการชาวนา *"ไห่ผิง"* ระหว่าง ค.ศ. ๑๘๕๑–๑๘๖๑ ซึ่งเหมาเจ๋อตุงยกย่องว่า เป็นขบวนการอภิวัฒน์ แม้ว่าขบวนการนั้นสถาปนา *"หงซิ่วฉวน"* หัวหน้าขึ้นเป็น *"พระจักรพรรดิ"* แต่สภาพของประเทศจีนสมัยนั้น คนจีนยังนับถือสถาบันพระมหากษัตริย์และยังไม่รู้เรื่องสาธารณรัฐ (*ส่วนหลิวเซ่าฉีกับพวกนั้น แม้ตนเป็นนายทุนน้อยซึ่งไม่ใช่กรรมกรแท้จริง ดำเนินคติอย่างนายทุนใหญ่ปฏิกิริยา คือมี "ทัศนะผูกขาด* (Monopoly) *ที่ต้องการผูกขาดการอภิวัฒน์ไว้เป็นของพวกตนโดยเฉพาะ ดังนั้นจึงขัดต่อความคิดเหมาเจ๋อตุงที่พิจารณาตามสภาพท้องที่กาลสมัยของจีน เห็นว่าทุกชนชั้นวรรณะรักชาติที่มีอยู่นั้น สมควรเข้าอยู่*

ในแนวร่วมเพื่อร่วมมือในการสถาปนาประชาธิปไตยแผนใหม่)

ข. ธรรมเนียมประเพณีรัฐธรรมนูญ (Gonstitutional Customs) จัดอยู่ในประเภทกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ไม่ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร (Unwritten Constitution)

ในบางประเทศเช่นประเทศอังกฤษนั้น นอกจากมีตัวบทที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ส่วนหนึ่ง อาทิ กฎบัตรใหญ่ ค.ศ. ๑๒๑๕, คำร้องขอสิทธิ ค.ศ. ๑๖๒๘, บทบัญญัติว่าด้วยสิทธิ ค.ศ. ๑๖๘๙, พระราชบัญญัติว่าด้วยรัฐสภา ค.ศ. ๑๙๑๑, และ ค.ศ. ๑๙๔๙ แล้ว ระบบรัฐธรรมนูญอังกฤษอาศัยธรรมเนียมประเพณีรัฐธรรมนูญที่เป็นมาช้านาน* ดังนั้นจึงมีผู้จัดระบบรัฐธรรมนูญอังกฤษเข้าอยู่ในประเภท *"รัฐธรรมนูญที่ไม่ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร"**

ส่วนในสยามนั้น ปรากฏในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งบันทึกคำอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ว่า ธรรมเนียมประเพณีประชาธิปไตยยัง

คงใช้ได้ต่อไป ข้าพเจ้าจึงขอคัดรายงานการประชุมสภาตอนที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ดังต่อไปนี้

"นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่า ในหมวดสภาผู้แทนราษฎรว่า ผู้แทนราษฎรต้องปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ อยากทราบความประสงค์ของท่านประธานอนุกรรมการว่าพระมหากษัตริย์ต้องทรงปฏิญาณไหม

"ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ (พระยามโนปกรณ์ ฯ) ตอบว่าผู้ที่เป็นสมาชิกสภานี้ก่อนที่จะเข้ามารับหน้าที่ต้องปฏิญาณ และตามประเพณีราชาภิเศกก็มีการปฏิญาณอยู่แล้ว

"นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่าควรบัญญัติไว้

"พระยาราชวังสัน กล่าวว่า ในประเทศเดนมารคถึงเป็นรัชทายาทก็ต้องปฏิญาณเหมือนกัน เพราะในโอกาสบางคราวต้องทำการเป็นผู้แทนพระเจ้าแผ่นดิน แต่ความคิดของเรานี้ก็เพื่อวางระเบียบ ว่าสิ่งใดที่เป็นแบบธรรมเนียมอยู่แล้วเราไม่อยากพูดมากนัก ตามความคิดเดิมในการร่างรัฐธรรมนูญนี้ ประสงค์ไม่ให้ยาวเกินไปสิ่งใดที่มีและพิจารณาแล้วเห็นว่าเหมือนกัน ฉะนั้นจึงไม่บัญญัติไว้ เพราะความ

คิดเช่นนั้นเราวางไว้ เห็นว่าไม่เป็นอะไร ทั้งเห็นความสะดวกว่าการบัญญัติเช่นนี้จะดีกว่า

"นายหงวน ทองประเสริฐ ตอบว่า ความจริงเห็นด้วย แต่ธรรมเนียมนั้นไม่ใช่บทบังคับ อีกประการหนึ่งสิ่งนี้เป็นคราวแรกไม่เคยใช้มา

"พระยามนธาตุราช กล่าวว่า ประเทศอื่น ๆ ที่จะผัดเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินเขามีในธรรมนูญ ฯ

"พระยาราชวังสัน ตอบว่า ในธรรมนูญบางฉบับได้บัญญัติคำไว้ว่าจะปฏิญาณอย่างนั้น ของเราทราบว่า พระเจ้าแผ่นดินต้องทรงปฏิญาณต่อหน้าเทวดาทั้งหลาย และพระพุทธรูปเป็นต้น เราอยากจะเงียบเสีย

"นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่า ขอเรียนถามว่าควรจะแก้ไขอย่างไรหรือไม่

"ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ตอบว่าไม่เห็นจำเป็นเพราะไม่ทำให้ดีขึ้นหรือเลวลง มีอยู่แล้วจะไปล้างเสียทำไม ถ้าแม้ว่าความข้อนี้ตัดความหรือเพิ่มสิทธิก็ควรอยู่ การที่บัญญัติไว้เช่นนี้เพื่อเขียนไว้ให้หรู ๆ ถึงไม่เขียนก็รู้อยู่แล้ว

"นายหงวน ทองประเสริฐ กล่าวว่า เพื่อความเข้าใจของราษฎรทั้งหลายให้ลงมติว่าสมควรหรือไม่

"หลวงประดิษฐ์มนูธรรม กล่าวว่า ข้าพเจ้าขอแถลงให้ที่ประชุมทราบ เท่าที่นายหงวน ทองประเสริฐ ได้ร้องให้เติมร่างว่า พระมหากษัตริย์ต้องทรงปฏิญาณนั้น การที่ไม่เขียนไว้ก็ดี ก็ให้ถือว่าเวลาขึ้นเสวยราชย์ต้องทรงกระทำตามพระราชประเพณี การที่ไม่เขียนไว้นี้ไม่ใช่เป็นการยกเว้นที่พระองค์จะไม่ต้องทรงปฏิญาณ ขอให้จดบันทึกข้อความสำคัญนี้ไว้ในรายงาน

"ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ กล่าวว่า เนื่องจากหลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้กล่าวแล้ว ข้าพเจ้าขอแถลงว่าได้เคยเฝ้าและทรงรับสั่งว่าพระองค์เองได้ทรงปฏิญาณเวลาเสวยราชสมบัติ และเวลาขึ้นรับเป็นรัชทายาทก็ต้องปฏิญาณชั้นหนึ่งก่อน ความข้อนี้เมื่อพระองค์เองทรงรับสั่งเช่นนี้เพราะฉะนั้นรับรองได้ อย่างที่หลวงประดิษฐ์มนูธรรมว่าเป็นพระราชประเพณีทีเดียว

"นายจรูญ สืบแสง กล่าวว่า เป็นที่เข้าใจแล้วว่าพระเจ้าอยู่หัวต้องทรงปฏิญาณตามนี้ แต่นี่เป็นรัฐธรรมนูญ

สำคัญอย่างยิ่ง เท่าที่ได้จดบันทึกรายงานยังน้อยไปถ้าอย่างไรให้มีไว้ในรัฐธรรมนูญจะดียิ่ง

"หลวงประดิษฐ์มนูธรรม ตอบว่า สภาผู้แทนราษฎรต้องเห็นชอบในการอัญเชิญพระมหากษัตริย์ขึ้นเสวยราชหรือในการสมมุตรัชทายาท ถ้าองค์ใดไม่ปฏิญาณเราคงไม่ลงมติให้

"นายจรูญ สืบแสง กล่าวว่า องค์ต่อ ๆ อาจไม่ปฏิญาณ

"พระยาราชวังสัน ตอบว่า ตามหลักการในที่ประชุมต่าง ๆ ถ้ามีคำจดในรายงานแล้ว เขาถือเป็นหลักการเหมือนกัน

"ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ แถลงให้สมาชิกลงมติมาตรา ๙ ว่า "การสืบราชสมบัติท่านว่าเป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในกฎมนเฑียรบาลหรือให้เติมคำว่า "จะต้องปฏิญาน"

"ประธานสภา ฯ กล่าวว่า บัดนี้มีความเห็น ๒ ทาง คือทางหนึ่งเห็นว่าควรคงตามร่างเดิม อีกทางหนึ่งว่า ควรเติมความให้ชัดยิ่งขึ้น"

"ที่ประชุมลงมติตามร่างเดิม ๔๘ คะแนน ที่เห็นว่าให้เติมความให้ชัดขึ้นมี ๗ คะแนน เป็นอันตกลงว่าไม่ต้องเติมความอีก"

๒.๔ ปัจจุบันนี้มีบางคนได้เขียนและกล่าววิจารณ์ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนั้นฉบับนี้เป็นประชาธิปไตยบ้าง เป็นอำมาตยาธิปไตยบ้าง ฉะนั้นจึงเป็นการสมควรที่นิสิตนักศึกษานักเรียนและราษฎรซึ่งต้องการสัจจะโดยไม่มีอคติอุปาทานอาศัยหลักตามสามัญสำนึกอันเป็นตรรกวิทยาเบื้องต้นของมนุษยชนประกอบด้วยความหมายของภาษาไทยประยุกต์แก่รัฐธรรมนูญแต่ละฉบับโดยความเที่ยงธรรม

ก. ถ้ารัฐธรรมนูญใดมีบทถาวรและบทเฉพาะกาลสามัญชนที่รู้ภาษาไทยพอสมควรย่อมเข้าใจคำว่า "เฉพาะกาล" นั้น หมายถึงระยะเวลาชั่วคราว ซึ่งเมื่อพ้นกำหนดนั้นแล้วก็เหลือแต่บทถาวรที่ใช้เป็นแบบการปกครองถาวรต่อไปฉะนั้นจึงต้องพิจารณาตัวบทถาวรของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับว่ามีลักษณะเป็นประชาธิปไตยหรือไม่

ส่วนบทเฉพาะกาลเป็นเรื่องระยะหัวต่อระหว่างระบบเก่ากับระบบใหม่ ซึ่งย่อมมีส่วนที่เป็นระบบเก่าผสมอยู่กับระบบใหม่ในชั่วระยะเวลาหนึ่ง ปัญหาวินิจฉัยลักษณะบท

เฉพาะกาลนั้นต้องพิจารณาว่าบทนั้นมีไว้เพื่อนำไปสู่บทถาวรประชาธิปไตยหรืออำมาตยาธิปไตย

(บางคนที่สำเร็จการศึกษาชั้นสูงย่อมรู้ภาษาไทยดีกว่าสามัญชน กลับแสร้งทำเป็นไม่รู้คำว่า "เฉพาะกาล" นั้นหมายถึงเรื่องชั่วคราว ดังนั้นบางคนจึงถือเอาบทเฉพาะกาลเป็นหลัก เช่นเราจะได้อ่านได้ฟังว่าบางคนถือเอา "บทเฉพาะกาล" ของรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เรื่องการมีสมาชิกประเภทที่ ๒ นั้นเป็นเรื่องถาวร แต่ถ้าเป็นบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญที่พวกเขาทำขึ้นนั้น พวกเขาก็ไม่นำเอาเรื่องเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญนั้นมาเป็นหลักวินิจฉัยลักษณะของรัฐธรรมนูญนั้น เช่นรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ซึ่งมีบทเฉพาะกาลยกยอดวุฒิสมาชิกซึ่งได้รับแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พ.ย. ๒๔๙๐ (ใต้ตุ่ม) ให้มาเป็นวุฒิสมาชิกของฉบับ ๒๔๙๒ พวกเขาก็ไม่เอ่ยถึงบทเฉพาะกาลนี้)

ข. คำว่า "ประชาธิปไตย" นั้นข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วในข้อ ๑ คือ หมายถึงการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ ส่วนคำว่า "อำมาตยาธิปไตยนั้น" นั้นมีบางคนตั้งเป็นศัพท์ใหม่ขึ้นโดยยังไม่มีในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานหรือฉบับสำหรับนักเรียนแต่ผู้ตั้งศัพท์ใหม่นี้ก็มีสิทธิที่จะ

ตั้งเป็นศัพท์ใหม่ได้โดยเอาคำว่า "อำมาตย์" สนธิกับคำว่า "อธิปไตย"

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า "อำมาตย์" ไว้ว่าหมายถึง "ข้าราชการ" ข้าเฝ้า, ที่ปรึกษา" ดังนั้นคำว่า "อำมาตยาธิปไตย" ย่อมหมายถึงการปกครองโดยข้าราชการ, ข้าเฝ้า, ที่ปรึกษา ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งโดยพระองค์เองหรือโดยคำเสนอของรัฐบาลหรือองคมนตรีซึ่งเป็นที่ปรึกษาของพระองค์

ค. โดยอาศัยหลักการและความหมายในภาษาไทยดังกล่าวข้างบนนั้น เราอาจวินิจฉัยลักษณะของรัฐธรรมนูญบางฉบับได้ดังต่อไปนี้

(๑) ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราวฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ไม่ใช่อำมาตยาธิปไตย เพราะตัวบทถาวรของธรรมนูญนั้นกำหนดไว้ว่าเมื่อสิ้นบทเฉพาะกาลแล้ว สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกประเภทเดียว คือประเภทที่ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งขึ้นมา ส่วนบทเฉพาะกาลเป็นเรื่องชั่วคราวในระยะหัวต่อระหว่างระบบศักดินาที่เป็นมาหลายพันปีกับระบบประชาธิปไตยซึ่งเพิ่งเริ่มเกิดขึ้น จึงในสมัยแรกภายในเวลา ๖ เดือน สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก

ซึ่งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารแต่งตั้งขึ้นในนามคณะราษฎรสมัยที่ ๒ ภายในเวลา ๑๐ ปี สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภทคือประเภทที่ ๑ ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้ง กับประเภทที่ ๒ ผู้แทนราษฎรสมัยที่ ๑ เป็นผู้เลือกตั้ง สมัยที่ ๓ เป็นบทถาวรคือเมื่อพ้น ๑๐ ปี แล้วสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้น

(๒) รัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ไม่ใช่อำมาตยาธิปไตยเพราะมาตรา ๑๖ อันเป็นบทถาวรบัญญัติไว้ว่า "สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้ง" ส่วนบทเฉพาะกาลเป็นเรื่องชั่วคราวในระยะหัวต่อระหว่าง ๒ ระบบดังกล่าวแล้วนั้น มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๒ ประเภทคือประเภทที่ ๑ ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งกับประเภทที่ ๒ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งโดยรัฐบาลเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ ในระหว่างบทเฉพาะกาลนี้ผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ ซึ่งแม้ก่อนสมัครรับเลือกตั้งนั้นบางคนเป็นข้าราชการประจำ แต่กฎหมายเลือกตั้งได้กำหนดไว้ว่าถ้าได้รับเลือกตั้งแล้วต้องลาออกจากตำแหน่งข้าราชการประจำ ฉะนั้นสมาชิกประเภทที่ ๑ ซึ่งมีจำนวนกึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดแห่งสภาผู้แทนราษฎรนั้นจึงไม่ใช่อำมาตย์

(๓) รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ไม่ใช่อำมาตยาธิปไตย เพราะพฤฒสมาชิกและสมาชิกสภาผู้แทนเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา จึงไม่ใช่ "อำมาต" และมาตรา ๒๔ กับ ๒๙ กำหนดไว้ว่าพฤฒสมาชิก และสมาชิกสภาผู้แทนต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ

(๔) รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พ.ย. ๒๔๙๐ (ใต้ตุ่ม) เป็นอำมาตยาธิปไตยเพราะวุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์แต่งตั้ง โดยรัฐบาลเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

(๕) รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เป็นอำมาตยาธิปไตยครบถ้วนทั้งบทถาวรและบทเฉพาะกาลเพราะบทถาวรกำหนดไว้ว่าวุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งโดยประธานองคมนตรีรับสนองพระบรมราชโองการ และบทเฉพาะกาลได้ยกยอดวุฒิสมาชิกซึ่งได้รับแต่งตั้งตามฉบับ ๒๔๗๐ (ใต้ตุ่ม) ให้เป็นวุฒิสมาชิกตามฉบับ ๒๔๙๒ ด้วย

ส่วนการที่บางคนอ้างว่าฉบับ ๒๔๙๒ เป็นประชาธิปไตยที่สุด เพราะมีบทบัญญัติไว้ว่าวุฒิสมาชิกและสมาชิกสภาผู้แทนต้องไม่เป็นข้าราชการประจำนั้น ท่านผู้อ่านอาจสอบสวนหาสัจจะได้ว่าการห้ามมิให้พฤฒสมาชิก (วุฒิสมาชิก) กับ

สมาชิกสภาผู้แทนเป็นข้าราชการประจำนั้น รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ ได้บัญญัติห้ามเช่นนั้นไว้ก่อนแล้วตามมาตรา ๒๔ และ ๒๙ และได้มีการปฏิบัติจริงตามรัฐธรรมนูญซึ่งผู้อ่านที่ปราศจากอคติสอบสวนได้ว่าระหว่างใช้รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ นั้นไม่มีพฤฒสมาชิกหรือสมาชิกสภาผู้แทนหรือรัฐมนตรีคนใดเป็นข้าราชการประจำ ส่วนรัฐมนตรีที่แต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ นั้น เราท่านที่ไม่หลงเชื่อคำโฆษณาก็เห็นกันอยู่แล้วว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีโดยความไว้วางใจของรัฐสภาตามฉบับ ๒๔๙๒ และหลายคนที่แม้ไม่ใช่นักวิชาการก็ย่อมรู้ว่าผู้มียศเป็นจอมพลนั้น ดำรงยศนั้นเป็นประจำการตลอดไปโดยไม่ต้องปลดเป็นกองหนุน จึงรับเงินเดือนตามยศจอมพลตลอดชีพ ฉะนั้นตามทฤษฎีและตามการปฏิบัติของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ทั้งในบทถาวรและบทเฉพาะกาลจึงเป็นอำมาตยาธิปไตย

ส่วนการที่บางคนโฆษณาว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ บัญญัติไว้ ห้ามมิให้วุฒิสมาชิกและสมาชิกสภาผู้แทนเป็นผู้จัดการ, กรรมการ. ที่ปรึกษา, ตัวแทน, ของห้างหุ้นส่วนที่รัฐหรือหน่วยราชการของรัฐเป็นผู้ลงทุนหรือถือหุ้นส่วนข้าง

มากก็ดี รับสัมปาทานหรือคงไว้ซึ่งสัมปทานหรือเป็นคู่สัญญากับรัฐ อันมีลักษณะผูกขาดตัดตอนก็ดี หรือไม่รับเงินเดือนหรือประโยชน์ใดจากรัฐนอกจากเงินเดือนก็ดี ฯลฯ นั้น ข้าพเจ้าขอให้ท่านผู้อ่านที่ปราศจากอคติโดยไม่หลงเชื่อคำโฆษณาง่าย ๆ โปรดพิจารณารายชื่อของวุฒิสมาชิกและสมาชิกสภาผู้แทนตามฉบับ ๒๔๙๒ นั้นอย่างละเอียดแล้วสอบสวนดูว่ามีผู้ใดบ้างที่รัฐสภาและองคมนตรีรู้อยู่แล้วว่าได้ประโยชน์โดยฝ่าฝืนข้อห้ามดังกล่าวแล้ว

(๖) ร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ถือตามแม่บทของฉบับ ๒๔๙๒ โดยมีวุฒิสมาชิกซึ่งสภาผู้แทนราษฎรต้องเลือกตั้งจากบัญชีชื่อลับ ซึ่งคณะองคมนตรีจัดทำขึ้นส่งมาให้สภาผู้แทนราษฎรจำต้องเลือกบุคคลเท่าที่ปรากฏชื่อในบัญชีลับนั้นก็ทำให้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ มีลักษณะอำมาตยาธิปไตย

ง. ในการพิจารณาบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ นั้นก็จำต้องแยกลักษณะของบทเฉพาะกาลออกเป็น ๒ ประเภท คือบทเฉพาะกาลที่นำไปสู่บทถาวรที่เป็นประชาธิปไตย กับบทเฉพาะกาลที่นำไปสู่ระบบอำมาตยาธิปไตย

(๑) บทเฉพาะกาลที่นำไปสู่บทถาวรที่เป็นประชาธิปไตยนั้น มีความจำเป็นในระยะหัวต่อระบบศักดินาที่เป็นมาช้านานหลายศตวรรษซึ่งมีซากตกค้างอยู่กับระบบประชาธิปไตยที่เพิ่งเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อประคับประคองระบบประชาธิปไตยให้ดำเนินก้าวหน้าต่อไปได้โดยป้องกันมิให้ถูกแทรกซึมบั่นทอนจากระบบศักดินา

ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ซึ่งมีบทถาวรและบทเฉพาะกาลนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ซึ่งแทนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทรงเห็นชอบและพอพระราชหฤทัยดังปรากฏในคำแถลงของพระยามโนปกรณ์ ฯ ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๑๖ พ.ย. ๒๔๗๕ มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

"ในการร่างพระธรรมนูญ (รัฐธรรมนูญ) นี้ อนุกรรมการได้ทำการติดต่อกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดเวลาจนถึงอาจกล่าวได้ว่าได้ร่วมมือกันทำข้อความตลอดในร่างที่เสนอมานี้ ได้ทูลเกล้าถวายและทรงเห็นชอบนั้น ไม่ใช่เพียงทรงเห็นชอบอย่างข้อความที่กราบบังคมทูลขึ้นไป ยิ่งกว่านั้นเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก"

คำแถลงของประธานอนุกรรมการ ฯ เกี่ยวกับบทเฉพาะกาลมีความอีกตอนหนึ่งว่าดังนี้

"ที่มีสมาชิก ๒ ประเภทนี้ก็เพราะเหตุว่า เราพึ่งมีรัฐธรรมนูญขึ้น ความคุ้นเคยในการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญยังไม่แพร่หลายทั่วถึง ฉะนั้นจึงให้มีสมาชิกประเภทซึ่งเห็นว่าเป็นผู้ที่คุ้นเคยการงานแล้วช่วยพยุงกิจการ ทำร่วมมือกันไปกับสมาชิกประเภทที่ ๑ ที่ราษฎรเลือกตั้งมา"

อุดมการของบทเฉพาะกาลตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๗๕ เป็นเรื่องของการ "ช่วยพยุง" ประชาธิปไตยให้ทรงตัวอยู่ได้แล้วก้าวหน้าต่อ มิใช่เป็นการเอาประเภทที่ ๒ มา "ถ่วงอำนาจ" สภาผู้แทนราษฎร

ความจริงที่ประจักษ์จากรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรและราชกิจจานุเบกษา ฯ ล ฯ ปรากฏว่าสมาชิกประเภท ๒ นั้นมิได้ยกมือให้ฝ่ายรัฐบาลเสมอไป คือได้ยกประโยชน์ของชาติเหนือส่วนตนและพวกพ้องในหลายกรณี อาทิได้ร่วมกับสมาชิกประเภทที่ ๑ ในการคัดค้านข้อเสนอของรัฐบาลเรื่องความตกลงกับต่างประเทศกำหนดโควต้ายางพาราอันทำให้รัฐบาลพหล ฯ ต้องลาออกตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ,

ลงมติข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎรตามที่สมาชิกประเภทที่ ๑ เสนอ ซึ่งขัดแย้งกับความเห็นของรัฐบาล อันทำให้รัฐบาลพหล ฯ ต้องลาออกตามรัฐธรรมนูญอีกครั้งหนึ่ง

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ สมาชิกประเภทที่ ๒ ได้ร่วมกับประเภทที่ ๑ ลงมติคัดค้านร่าง พ.ร.บ. ที่รัฐบาลพิบูล ฯ เสนอขออนุมัติพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์และการจัดตั้งพุทธบุรีมณฑล อันทำให้รัฐบาลพิบูล ฯ ต้องลาออกตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ (ต่างกับวุฒิสมาชิกแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ซึ่งแม้ไม่มีสิทธิลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล แต่มีสิทธิตั้งข้อสังเกตไปยังสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลได้ แต่วุฒิสมาชิกนั้นก็มิได้ตั้งข้อสังเกตเช่นนั้นไปยังสภาผู้แทนทั้ง ๆ ที่วุฒิสมาชิกหลายคนบ่นนอกสภาว่ารัฐบาลพิบูล ฯ บริหารประเทศไม่เป็นที่พอใจของราษฎร)

บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ กำหนดวิธีเลือกตั้งพฤฒสมาชิกในวาระเริ่มแรกโดยองค์การเลือกตั้งประกอบด้วยผู้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ในวันสุดท้ายก่อนใช้รัฐธรรมนูญฉบับนั้น เพื่อให้มีพฤฒสภาขึ้นภายใน

๑๕ วัน เมื่อสิ้นวาระของพฤฒสมาชิกรุ่นแรกนี้แล้วราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งพฤฒสมาชิกโดยทางอ้อม

(๒) บทเฉพาะกาลที่นำไปสู่ระบบอำมาตยาธิปไตย เช่นบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่ยกยอดวุฒิสมาชิกซึ่งได้รับแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๐ (ใต้ตุ่ม) ให้มาเป็นวุฒิสมาชิกฉบับ ๒๔๙๒ ด้วย เพื่อเข้าสู่ระบบถาวรของฉบับ ๒๔๙๒ ซึ่งวุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่ประธานองคมนตรีรับสนอง ฯ แต่งตั้งมิใช่เลือกตั้งโดยราษฎร บทเฉพาะกาลของร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ มีลักษณะนำไปสู่ระบบอำมาตยาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญฉบับนั้น

การร่างรัฐธรรมนูญ

๓.๑ รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่เป็นแม่บทสูงสุดของกฎหมายทั้งหลาย ฉะนั้นการร่างรัฐธรรมนูญจึงต้องดำเนินตามหลักสำคัญ ๒ ประการคือ

ประการที่ ๑ สาระสำคัญที่เป็นแม่บทซึ่งขึ้นอยู่กับรากฐานแห่งทัศนะของผู้ร่างกับสมาชิกสภาที่มีหน้าที่นิติบัญญัติยืนหยัดในอภิสิทธิ์ชน หรือยืนหยัดในปวงชน ถ้าผู้ร่างกับสมาชิกสภานั้นมีทัศนะยืนหยัดในอภิสิทธิ์ชน บทบัญญัติในร่างรัฐธรรมนูญก็มีสาระรักษาอำนาจและฐานะพิเศษของอภิสิทธิ์ชนไว้โดยทางตรงหรือแฝงไว้โดยทางปริยาย

ถ้าผู้ร่างกับสมาชิกสภานั้นมีทัศนะยืนหยัดในปวงชน บทบัญญัติในร่างรัฐธรรมนูญนั้นก็กระจ่างชัดแจ้งว่าเป็นประชาธิปไตยที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ โดยไม่มีสิทธิพิเศษของอภิสิทธิ์ชนแฝงไว้

ผู้ใดอ้างว่าปวงชนชาวไทยมีอุปนิสัยเป็นปัจเจกนิยม (INDIVIDUALISM) ต่างกับมนุษย์ชาติอื่น ๆ เพื่อใช้เป็น

ข้ออ้างร่างรัฐธรรมนูญมิให้เป็นประชาธิปไตยของปวงชนนั้น ก็เป็นทัศนะเฉพาะตัวของผู้อ้างนั้น ๆ เอง เพราะมนุษยชาติตั้งแต่ปฐมกาลมีทัศนะประชาธิปไตย ซึ่งแม้จะถูกระบบทาสกับระบบศักดินา ซึ่งมีคติปัจเจกนิยมสมัยเก่าทำลายไป แต่ปวงชนก็ยังรักษาคติประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจและทางทัศนะไว้ได้หลายประการ เช่น การร่วมมือกันลงแขกในการทำนา การสร้างโรงเรือนบ้านพักในชนบทและการประพฤติตามธรรมจริยาหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ทัศนะประชาธิปไตยที่เหลืออยู่นั้นเพิ่งจะสูญไปเมื่อไม่นานมานี้ ภายหลังที่มีผู้เผยแพร่ความประพฤติต่าง ๆ ตามคติปัจเจกนิยมสมัยใหม่

ประการที่ ๒ รูปแบบของรัฐธรรมนูญอันเป็นเทคนิคแห่งวิธีร่างกฎหมายทั่วไปซึ่งต้องนำมาใช้เป็นพื้นฐานแห่งการร่างรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นกฎหมายชนิดหนึ่งและในฐานะที่เป็นแม่บทสูงสุดแห่งกฎหมายทั้งหลาย

หลายท่านที่แม้ไม่เคยเรียนกฎหมายก็ย่อมสังเกตได้ว่ากฎหมายต่าง ๆ นั้นมีพระราชบัญญัติที่กำหนดหลักการสำคัญๆ ไว้ ซึ่งต้องผ่านสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภาหรือสภานิติ

บัญญัติ พระราชบัญญัติมิได้กำหนดระเบียบการเบ็ดเตล็ดหยุมหยิมไว้ แต่ได้ใช้อำนาจฝ่ายบริหารออกพระราชกฤษฎีกาและกฎกระทรวงบัญญัติวิธีปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินั้นๆ

ในฐานะที่รัฐธรรมนูญเป็นแม่บทสูงสุดของกฎหมายทั้งหลาย ฉะนั้นรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยของหลายประเทศจึงบัญญัติหลักสำคัญไว้โดยให้สภาซึ่งมีหน้าที่นิติบัญญัติออกพระราชบัญญัติเพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญนั้นๆ

๓.๒ วิธีร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราว ฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้ถือตามหลักวิธีร่างกฎหมายของสยามซึ่งคณะกรรมการร่างกฎหมายได้ดำเนินเป็นหลักมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งกรมร่างกฎหมายขึ้น หลักการแห่งวิธีร่างนี้ได้ดำเนินต่อมาในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ และฉบับ ๒๔๘๙ ดังปรากฏในคำแถลงของประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ (พระยามโนปกรณ์ ฯ) ต่อสภาผู้แทนราษฎรและคำอภิปรายของพระยาราชวังสัน ตามที่ข้าพเจ้าได้อ้างไว้ในข้อ ๒.๓ ข. นั้นแล้ว คือพระยามโนปกรณ์ ฯ (เคยเป็นกรรมการร่างกฎหมายมาก่อนหลายปีแล้ว) กล่าวเป็นใจความว่า เรื่องใดเป็นธรรม-

เนียมประเพณีที่รู้กันอยู่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องเขียนไว้ให้หรู ๆ และพระยาราชวังสัน (ผู้เคยร่วมกับพระยามโนปกรณ์ ฯ ไปเฝ้ารับพระราชกระแสจากพระปกเกล้า ฯ) กล่าวเป็นใจความว่าตามความคิดเดิมในร่างรัฐธรรมนูญนั้นประสงค์ไม่ให้ยาวเกินไป วิธีร่างตรงกับพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ เรื่องใดควรรวมเป็นมาตราเดียวกันได้ก็เขียนไว้เป็นมาตราเดียวกัน แต่สิ่งสำคัญจำต้องมีตัวบทที่เป็นประชาธิปไตยให้ครบถ้วน

ข้าพเจ้าขอย้อนกล่าวถึงวิธีร่างกฎหมายตามหลักของรัชกาลที่ ๕, ๖, ๗, นั้นถือหลัก ๒ ประการ คือ

ก. ต้องมีตัวบทกระทัดรัดไม่ฟุ่มเฟือย ผู้สนใจอาจเทียบดูได้ว่าการร่างประมวลกฎหมายสยามซึ่งตามข้อตกลงกับนานาประเทศนั้น ฝ่ายสยามจะต้องร่างให้เป็นที่พอใจแก่ประเทศที่มีอำนาจพิเศษในทางศกล เพื่อฝ่ายเขาจะได้ยอมถือตามประมวลกฎหมายของเราและยอมยกเลิกอำนาจศาลกงสุล, ศาลต่างประเทศ (INTERNATIONAL COURT) ศาลคดีต่างประเทศ (FOREIGN CAUSE COURT) ดังนั้นกรมร่างกฎหมายของเราจึงจำต้องอาศัยประมวลกฎหมายของต่างประเทศเป็นหลักประกอบกับกฎหมายสยาม ในบรรดาประมวล

กฎหมายต่างประเทศนั้นก็มีประมวลกฎหมายฝรั่งเศสด้วย แต่ฝ่ายกรมร่างกฎหมายของเรานั้นถือหลักวิธีร่างโดยกระทัดรัด ไม่มีมากมายหลายมาตราให้ฟุ่มเฟือยจึงประหยัดจำนวนมาตราได้เช่นประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสมี ๒๒๘๑ มาตรา ประมวลกฎหมายพาณิชย์ฝรั่งเศสมี ๖๔๘ มาตรา รวม ๒ ประมวลนั้นมี ๒๙๒๙ มาตรา กรมร่างกฎหมายของสยามจัดร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์รวมกันเป็นประมวลเดียว มี ๑๗๕๕ มาตรา ซึ่งประหยัดจำนวนมาตราลงได้เกือบกว่ากึ่งหนึ่ง ซึ่งนานาประเทศที่มีสิทธิพิเศษในทางศาลได้ยินยอมให้ศาลต่างประเทศและศาลคดีต่างประเทศวินิจฉัยคดีตามประมวลกฎหมายสยาม

ข. ภาษาที่ใช้ในการร่างนั้นต้องพยายามใช้ถ้อยคำที่สามัญชนสามารถเข้าใจได้ให้มากที่สุด แต่เนื่องจากเราจำต้องบัญญัติข้อกำหนดขึ้นใหม่หลายประการเพื่อให้เหมาะสมแก่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นใหม่ และตามเยี่ยงประมวลกฎหมายต่างประเทศ ฉะนั้นเมื่อคำไทยที่มีอยู่แต่ก่อนไม่เพียงพอก็จำต้องคิดคำใหม่ในภาษาไทยขึ้น ถ้าหากมีเรื่องใดที่หาคำไทยได้เหมาะสมโดยไม่ต้องตั้งศัพท์ใหม่ เราก็ใช้คำไทยนั้น เช่น คำอังกฤษ USUFRUCT หรือฝรั่งเศส USUFRUIT

ในร่างประมวลแพ่งและพานิชย์บรรพ ๔ นั้น เดิมมีผู้เสนอว่าให้ตั้งศัพท์ไทยขึ้นใหม่ว่า "สิทธิกัลปนา" แต่ในที่สุดกรรมการร่างกฎหมายส่วนมากตกลงตามที่มีผู้เสนอให้ใช้คำไทยว่า "สิทธิเก็บกิน" (หมายถึงสิทธิของบุคคลหนึ่งที่มีสิทธิครอบครองที่ดินของอีกคนหนึ่ง และสามารถเก็บดอกผลจากที่ดินนั้น) ฯลฯ

๓.๓ โดยอาศัยตามหลักการวิธีร่างกฎหมายดังกล่าวข้างบนนี้ ผู้สนใจที่ไม่ตั้งคติอุปทานซึ่งต้องการศึกษาหาสัจจะก็อาจดูตัวบทของรัฐธรรมนูญดังต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง

ก. ธรรมนูญปกครองแผ่นดิน ฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ มี ๓๙ มาตราซึ่งบรรจุข้อความไว้เป็นครั้งแรกในสยามว่า อำนาจสูงสุดในประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย และมีบทบัญญัติว่าด้วย กษัตริย์, สภาผู้แทนราษฎร, คณะกรรมการราษฎร, ศาล พอแก่การเป็นระบบการเมืองประชาธิปไตยในระยะหัวต่อระหว่างระบบศักดินาที่เป็นมาหลายพันปี กับระบบประชาธิปไตยซึ่งเพิ่งเกิดขึ้น ส่วนสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคและสิทธิประชาธิปไตยทั้งทางการเมือง, ทางเศรษฐกิจและทัศนะประชาธิปไตยนั้น ได้ใช้วิธีทำให้หลัก ๖ ประการเป็น "ปฏิญญา" (DECLARATION) ซึ่งมี

ลักษณะเป็น "กฎบัตร" (CHARTER) ดังกล่าวแล้วใน ข้อ ๒.๓ ข.

ถ้อยคำที่ใช้ในรัฐธรรมนูญนั้นก็พยายามใช้คำไทยที่มีอยู่ก่อนรัฐธรรมนูญนั้นเพื่อสะดวกแก่มวลราษฎร

ข. รัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มี ๖๘ มาตรา โดยมีบทบัญญัติประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ขึ้นแต่ก็ไม่เขียนไว้ฟุ่มเฟือย เรื่องใดที่รวมเป็นมาตราเดียวกันได้ก็ไม่แยกเป็นรายมาตรา

ค. รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ซึ่งมี ๒ สภา นั้นก็จำต้องมีมาตราเพิ่มขึ้นเท่าที่จำเป็นแก่การที่ต้องมี ๒ สภา รวมแล้วฉบับนี้มีเพียง ๙๖ มาตรา

๓.๔ ตั้งแต่รัฐประหาร ๘ พ.ย ๒๔๙๐ เป็นต้นมาจนถึงขณะที่ข้าพเจ้าเขียนบทความนี้ หลักการแห่งวิธีร่างกฎหมายได้เปลี่ยนจากวิธีของรัชกาลที่ ๕,๖, และ ๗ ดังจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ มี ๑๘๘ มาตรา และร่างธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ มี ๒๒๔ มาตรา

ก. ถ้าหากรัฐธรรมนูญใหม่มีความจำเป็นต้องเขียนเรื่องที่รัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ บกพร่องอยู่ก็สมควรมีมาตราเพิ่มขึ้น แต่ถ้ารัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ มีบทบัญญัติที่

เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์แล้วก็ไม่สมควรแยกเป็นรายมาตรา หรือเพิ่มข้อความให้ฟุ่มเฟือย เช่น

รัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มาตรา ๑๓ บัญญัติว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนาหรือลัทธิใดๆ และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมของประชาชน"

รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ มาตรา ๑๓ บัญญัติว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา หรือลัทธินิยมใด ๆ และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมของประชาชน"

ท่านผู้อ่านย่อมสังเกตได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ มาตรา ๑๓ นั้นต่างกับฉบับ ๒๔๗๕ เพียงคำเดียวคือ ฉบับ ๒๔๗๕ เขียนไว้ว่า "ลัทธิใด ๆ" ส่วนฉบับ ๒๔๘๙ เขียนว่า "ลัทธินยมใด ๆ" ซึ่งเป็นการทำให้มีความชัดขึ้นโดยไม่ฟุ่มเฟือย

ส่วนฉบับ ๒๔๙๒ มาตรา ๒๘ มีความว่า "บุคคลย่อม

มีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวในวรรคก่อน บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในศาสนา หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น"

ท่านผู้อ่านย่อมสังเกตได้ว่าฉบับ ๒๔๙๒ ได้เติมคำว่า "นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา" โดยตัดคำว่า "ลัทธิใด ๆ" ตามฉบับ ๒๔๗๕ และคำว่า "ลัทธินิยมใด ๆ" ตามฉบับ ๒๔๘๙ ออกไป อันเป็นการตัดสิทธิเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือลัทธิใด ๆ ในทางการเมือง เศรษฐกิจและการมีทัศนะตามลัทธินั้น ครั้นแล้วก็ได้เติมข้อความขึ้นใหม่ในวรรค ๒ ซึ่งทำให้มีความยืดยาวโดยไม่จำเป็นซึ่งดูประหนึ่งว่าชนชาวไทยได้สิทธิเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนามากขึ้นกว่าฉบับ ๒๔๗๕ และฉบับ ๒๔๘๙ อันเป็นการจะแสดงให้ผู้

อ่านเห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เป็นประชาธิปไตยยิ่งกว่าฉบับก่อน ๆ แต่สามัญชนที่ไม่มีอคติ แม้จะมิใช่นักกฎหมายก็ย่อมเห็นได้โดยไม่ยากเลยว่าการที่ฉบับ ๒๔๗๕ และฉบับ ๒๔๘๙ บัญญัติให้บุคคลมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาก็ย่อมหมายถึงนิกายต่าง ๆ และลัทธินิยมในทางศาสนาด้วย มิฉะนั้นจะเขียนว่า "เสรีภาพบริบูรณ์" ด้วยเหตุใด

ฉบับ ๒๔๙๒ ยังใช้วิธีเอาหน้าที่ของชนชาวไทยซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๗๕ และฉบับ ๒๔๘๙ เขียนไว้รวมเป็นมาตราเดียวมากระจายออกเป็นหลายมาตรา เช่น ฉบับ ๒๔๗๕ มาตรา ๑๕ และฉบับ ๒๔๘๙ มาตรา ๑๖ บัญญัติข้อความตรงกันไว้ในมาตราเดียวว่า

"บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ ช่วยเหลือราชการโดยทางเสียภาษีและอื่น ๆ ภายในเงื่อนไขและโดยวิธีการที่กฎหมายบัญญัติไว้"

แต่ฉบับ ๒๔๙๒ ได้นำเอาข้อความที่ตรงกับฉบับ ๒๔๗๕ และฉบับ ๒๔๘๙ ซึ่งเขียนไว้เพียงมาตราเดียวนั้นมากระจายออกเป็น ๕ มาตรา คือ

"มาตรา ๔๖ บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ

มาตรา ๔๗ บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๔๙ บุคคลมีหน้าที่เคารพต่อกฎหมาย

มาตรา ๕๑ บุคคลมีหน้าที่เสียภาษีอากรตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๒ บุคคลมีหน้าที่ช่วยเหลือราชการตามที่กฎหมายบัญญัติ"

นิสิต นักศึกษา นักเรียนและราษฎรคงได้ยินและได้อ่านบทความของบางคนที่นิยมชมชอบรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ โฆษณามาก่อนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ แล้วว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เป็นประชาธิปไตยที่สุดกว่ารัฐธรรมนูญฉบับอื่นใดที่สยามเคยมีมา ครั้นแล้วรัฐบาลก็ได้มอบให้คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ถือเอาฉบับ ๒๔๙๒ เป็นแบบฉบับ คณะกรรมการได้ร่างรัฐธรรมนูญแล้วเสนอรัฐบาล รัฐบาลได้แก้ไขข้อความส่วนอื่น ๆ บ้างเล็กน้อยเสร็จแล้วนำเสนอสภานิติบัญญัติ ก็ปรากฏว่าร่างฉบับ ๒๕๑๗ มีข้อความตรงกันหลายประการกับฉบับ ๒๔๙๒ อาทิร่างฉบับ ๒๕๑๗ มาตรา ๒๙ ตรงกับฉบับ ๒๔๙๒ มาตรา ๒๘ และร่างฉบับ ๒๕๑๗ มาตรา ๕๓, มาตรา ๕๔,

มาตรา ๕๕, มาตรา ๕๗, และมาตรา ๕๘ ตรงกับฉบับ ๒๙๔๒ มาตรา ๔๖, ๔๗, ๔๙, ๕๑, ๕๒, ดังกล่าวข้างบนนั้นที่ได้กระจายความที่ฉบับ ๒๔๗๕ และฉบับ ๒๔๘๙ เขียนไว้เป็นมาตราเดียว

๓.๕ นิสิต นักศึกษาแห่งสถาบันที่มีการสอนกฎหมายรัฐธรรมนูญคงจะได้ศึกษากันมาบ้างเป็นความรู้เบื้องต้นแล้วว่า รัฐธรรมนูญของหลายประเทศนั้นได้บัญญัติข้อความเป็นหลักสำคัญว่าด้วยระบบการเมืองประชาธิปไตย อันเป็นโครงเบื้องบนของสังคมและสิทธิกับหน้าที่ประชาธิปไตยของพลเมืองให้ครบถ้วนบริบูรณ์ โดยเขียนอย่างกระทัดรัดเพื่อเป็นแม่บทของกฎหมายทั้งหลาย มิใช่เขียนฟุ่มเฟือยเป็นระเบียบปลีกย่อยเสียเอง จึงมีบทที่ให้อำนาจสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภา ซึ่งมีอำนาจนิติบัญญัติออกกฎหมายเพื่อกำหนดระเบียบการปลีกย่อยให้เป็นไปตามหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญประดุจพระราชบัญญัติที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารออกพระราชกฤษฎีกาและกฎกระทรวง ดังนั้นถ้าหากรัฐธรรมนูญใดมีรัฐสภา ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้น ปวงชนก็ไว้วางใจได้ว่าผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งให้ใช้อำนาจนิติบัญญัติแทนราษฎรนั้น จะต้องลงมติตรา

พระราชบัญญัติ, กฎบัตร, ปฏิญญา วางระเบียบตามรัฐธรรมนูญให้เป็นไปสมความต้องการของปวงชน

แต่ถ้ารัฐสภาอันประกอบด้วยวุฒิสมาชิก ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลหรือองคมนตรี พระราชบัญญัติ, กฎบัตร, ปฏิญญา ก็จะออกมาไม่ตรงกับความประสงค์ของปวงชน ฉะนั้นรัฐธรรมนูญตามระบบปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยก็จำต้องเขียนรายละเอียดไว้ให้มากพอแก่การป้องกันมิให้วุฒิสมาชิกที่ราษฎรมิได้เลือกตั้งขึ้นมานั้น ดำเนินการลงมติเพื่ออภิสิทธิ์ชน แต่มิใช่เอาความที่ควรเขียนเป็นมาตราเดียวกันได้นั้นมากระจายออกเป็นหลายมาตรา

๓.๖. ข้าพเจ้าได้ให้ข้อสังเกตไว้ในข้อ ๒.๓ ก. แล้วว่าปวงชนซึ่งมีอำนาจสูงสุดอาจถือว่ารัฐธรรมนูญเป็นโมฆะถ้าขัดต่อกฎบัตรและปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนซึ่งสยามเป็นภาคี บัดนี้ข้าพเจ้าก็ยังมีข้อสังเกตให้ผู้ร่างและสภาซึ่งมีหน้าที่นิติบัญญัติระมัดระวังไว้อีกว่าภายในตัวบทของรัฐธรรมนูญที่จะบัญญัติขึ้นนั้นไม่ควรมีบทบัญญัติ ที่เป็นโมฆะเพราะขัดต่อมาตราอันเป็นหลักสำคัญของรัฐธรรมนูญนั้นเอง เช่น รัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ มาตรา ๒๗ บัญญัติว่า

"บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย ฐานันดรศักดิ์โดยกำเหนิดก็ดีโดยแต่งตั้งก็ดีโดยประการอื่นใดก็ดี ไม่กระทำให้เกิดเอกสิทธิ์อย่างใดเลย"

มาตรานั้นเป็นหลักสำคัญของสิทธิเสมอภาคระหว่างชนชาวไทย ถ้านำไปประยุกต์แก่สิทธิออกเสียงของราษฎรในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนแล้ว ราษฎรคนหนึ่งก็ต้องมีสิทธิออกเสียงเสมอเหมือนกันทั่วราชอาณาจักร แต่มาตา ๘๖ ให้ใช้วิธีลงคะแนนออกเสียง โดยวิธีรวมเขตจังหวัดตามอัตราที่กำหนดไว้ในมาตรา ๘๗ คือถ้าจังหวัดใดมีราษฎรหนึ่งแสนห้าหมื่นคน ก็ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนในจังหวัดนั้นได้หนึ่งคน ถ้าจังหวัดใดมีราษฎรเกินหนึ่งแสนห้าหมื่นคนก็ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน ในจังหวัดนั้นเพิ่มขึ้นหนึ่งคนต่อราษฎรทุกหนึ่งแสนห้าหมื่นคน เศษของหนึ่งแสนห้าหมื่น ถ้าถึงเจ็ดหมื่นห้าพันหรือกว่านั้นก็ให้นับเป็นหนึ่งแสนห้าหมื่น ผลก็คือราษฎรแห่งจังหวัดที่มีผู้แทนได้หลายคนมีสิทธิออกเสียงได้หลายเสียง ส่วนราษฎรในจังหวัดที่มีผู้แทนได้คนเดียวนั้นมีสิทธิเพียงหนึ่งเสียง ก็จะต้องถือว่ามาตรา ๘๖ กับ มาตรา ๘๗ เป็นโมฆะ เพราะขัดต่อ

หลักการสำคัญตามมาตรา ๒๗ และย่อมทำให้กฎหมายเลือกตั้งที่ออกตามความในมาตรา ๘๖ และ ๘๗ เป็นโมฆะไปด้วย

อันที่จริงวิธีเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนโดยวิธีรวมเขตนั้น ก็เพิ่งบัญญัติขึ้นโดยรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๐ (ใต้ตุ่ม) ซึ่งเป็นความดำริของคณะรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ซึ่งประกอบด้วยจอมพล ป. พิบูลสงคราม, จอมพลสฤษดิ์, จอมพลถนอม จอมพลประภาส กับพวกที่ร่วมและให้การสนับสนุนรัฐประหารนั้น รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ และรัฐธรรมนูญต่อ ๆ มารวมทั้งร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ก็ดำเนินตามวิธีการที่ตรงกันกับจอมพลทั้ง ๔ และคณะรัฐประหารนั้น

ข้าพเจ้าได้เขียนชี้แจงไว้ในหลายบทความ รวมทั้งได้ส่งจดหมายถึงนายกรัฐมนตรีและรองนายกรัฐมนตรี เพื่อให้แจ้งแก่คณะรัฐมนตรีและคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญแล้วถึงความไม่ถูกต้องตามหลักแห่งความเสมอภาค แต่ความปรากฏว่า มาตรา ๑๑๒ แห่งร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ *คงถือหลักการเลือกตั้งโดยรวมเขต ในจังหวัดที่มีพลเมืองมาก*

จะแตกต่างกับฉบับ ๒๔๙๐ และฉบับ ๒๔๙๒ ก็เพียงแต่ว่าในร่างฉบับ ๒๕๑๗ นั้น แทนที่จะถือเอาจังหวัดหนึ่ง ๆ ที่มีพลเมืองมากเป็นเขตเลือกตั้งรวมเหมือนรัฐธรรมนูญแม่บท แต่ได้แยกจังหวัดที่มีพลเมืองมากแบ่งออกเป็นเขตละ ๒ หรือ ๓ คน ซึ่งก็มีลักษณะเป็นการรวมเขตนั่นเอง มิใช่เขตหนึ่งต่อผู้แทนราษฎรคนหนึ่ง จึงขัดต่อหลักการสำคัญแห่งความเสมอภาคซึ่งมาตรา ๒๗ แห่งร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ กล่าวไว้ว่า "บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายเท่าเทียมกัน" ฉะนั้น บทบัญญัติเกี่ยวกับการรวมเขตแห่งร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ และกฎหมายเลือกตั้งที่จะตามมาจึงเป็นโมฆะ

ส่วนเหตุที่ผู้สนับสนุนวิธีรวมเขตการเลือกตั้งในจังหวัดที่มีพลเมืองมากกว่านั้นอ้างว่า ถ้าหากมีการแบ่งเขตโดยให้เขตหนึ่งมีผู้แทนได้คนเดียว ก็เกรงว่าราษฎรจะเลือกนักเลงเข้ามาในสภานั้น ข้าพเจ้าก็ได้ชี้แจงไว้ในหลายบทความแล้วว่า เราต้องเชื่อว่าราษฎรมีสติปัญญาพอที่จะเลือกคนดีไม่ใช่เลือกนักเลง อีกประการหนึ่งมีหลายสิบจังหวัดที่มีผู้

แทนราษฎรได้เพียงคนเดียว ก็ไม่ปรากฏว่าราษฎรของจังหวัดเหล่านั้นได้เลือกนักเลงเป็นผู้แทน

บางคนอ้างว่า ถ้ามีการแบ่งเขตโดยเขตหนึ่งมีผู้แทนราษฎรคนหนึ่ง ก็เกรงว่าคนมั่งมีเงินทองจะเอาเงินเข้าทุ่มหาคะแนนเสียง ถ้าถือเหตุนี้แล้ว ความเสมอภาคระหว่างจังหวัดต่าง ๆ ก็ไม่มี เพราะอีกหลายสิบจังหวัดมีผู้แทนได้อย่างจังหวัดละ ๑ คน เหตุใดร่างรัฐธรรมนูญจึงไม่ป้องกันคนมีเงินเอาเงินไปทุ่มหาคะแนนเสียง สำหรับจังหวัดที่มีผู้แทนได้คนเดียวด้วย ข้าพเจ้าเห็นว่าเราต้องป้องกันคนมั่งมีทุ่มเงินหาคะแนนเสียงเสมอเหมือนกันทุกจังหวัด โดยมีพระราชบัญญัติและวิธีการอื่น ๆ ไม่ใช่วิธีเขียนบทบัญญัติอันเป็นโมฆะไว้ในรัฐธรรมนูญ ในบางประเทศมีกฎหมายกำหนดค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งไว้ว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งคนหนึ่ง ๆ จะจ่ายเงินเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ได้ และมีบทลงโทษไว้จริงอยู่ วิธีนี้อาจมีคนหลีกเลี่ยงกฎหมายได้ แต่กฎหมายอื่น ๆ ที่เขียนไว้ก็อาจมีคนหลีกเลี่ยงได้ แต่ถ้าผู้ทำผิดถูกจับก็จะถูกลงโทษ จึงเป็นประโยชน์ดีกว่าไม่มีกฎหมายห้ามไว้ ถ้าเรา

เห็นว่าโทษที่กำหนดไว้ตามกฎหมายของประเทศอื่นน้อยไป เราก็อาจกำหนดโทษผู้ทุ่มเงินหาคะแนนเสียงในประเทศไทยไว้ให้หนัก และขยายอายุความในการร้องขอให้เพิกถอนการเลือกตั้งออกไปให้นานที่สุดเพื่อให้ราษฎรและผู้มีส่วนได้เสียมีเวลาสืบสวนเอาตัวผู้กระทำผิด แทนที่จะกำหนดเวลาไว้สั้นมากในการร้องขอให้เพิกถอนการสมัคร และวิธีอื่นใดที่ผู้ต้องการความเป็นประชาธิปไตยจะได้ช่วยกันคิด

ผู้สนับสนุนวิธีรวมเขตบางคนเห็นว่า ถ้าเขตหนึ่ง ๆ มีผู้แทนได้เพียงคนเดียวแล้ว ก็เป็นการแข่งขันระหว่างผู้สมัครรับเลือกตั้งชนิดที่ผู้ใดได้คะแนนสูงสุดก็ชนะเด็ดขาดไปแต่คนเดียว ตามที่นักเล่นการพนันเรียกว่า "วิน" ประตูเดียวเท่านั้น แต่ถ้ามีการรวมเขตเช่นเขตละ ๓ คน ผู้สมัครคนใดถึงแม้จะไม่ได้คะแนนสูงสุดเป็นที่หนึ่ง แต่ได้คะแนนรองเป็นที่สองหรือที่สาม ก็มีโอกาสได้รับเลือกเป็นผู้แทน ประตูจที่นักการพนันม้าเรียกว่า "เพลสท์" รวมความว่าในกรณีที่เขตหนึ่ง ๆ มีผู้แทนได้สามคนก็มีทั้ง "วิน" และ

"เพลสท์" ข้าพเจ้าเห็นว่าเราไม่ควรเอาวิธีเล่นการพนันม้ามาใช้แก่วิธีเลือกตั้ง เพราะการเลือกตั้งผู้แทนครั้งก่อน พ.ศ. ๒๔๙๐ ก็ใช้วิธีแบ่งเขตโดยเขตหนึ่งมีผู้แทนราษฎรได้เพียงคนเดียว ซึ่งได้เคารพต่อหลักการสำคัญแห่งความเสมอภาคระหว่างราษฎรทั่วราชอาณาจักร.

ชานกรุงปารีส

๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๗

รัฐธรรมนูญฉบับบังกะหล่า

ชานกรุงปารีส

วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๘

เรื่อง รัฐธรรมนูญฉบับบังกะหล่า และการมี ๔๐ กว่าพรรคการเมืองในประเทศไทย

ด้วยนิสิตนักศึกษาหลายคนและผู้แทนวารสารบางฉบับได้ถามข้าพเจ้าถึงการที่มีผู้เข้าใจว่าในต่างประเทศนั้น ผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรค และถามถึงผลของการแข่งขันระหว่าง ๔๐ กว่าพรรคการเมืองในประเทศไทย และหลายปัญหาเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าต้องขออภัยที่ไม่มีเวลาตอบเป็นรายบุคคลได้ จึงขอนำคำตอบรวมมายังท่านเพื่อขอให้องค์การนิสิตนักศึกษาและนิตยสารหนังสือพิมพ์ช่วยแจ้งและนำลงพิมพ์คำตอบของข้าพเจ้าดังต่อไปนี้ จะขอบคุณมาก

๑. ประเทศที่มีเอกราชมีกว่า ๑๐๐ ประเทศ จึงมีรัฐธรรมนูญมากมายหลายฉบับ ข้าพเจ้าคนเดียวไม่มีเวลาพอที่จะค้นได้ ดังนั้นจึงได้ขอแรงนักศึกษาหลายคนในต่างประเทศให้ช่วยค้นคว้า ส่วนท่านทั้งหลายที่อยู่ในประเทศไทยก็ขอให้ถามนักวิชาการช่วยชี้แสดงว่ามีรัฐธรรมนูญของประเทศ

ใดที่มีบังคับให้ผู้แทนต้องสังกัดพรรค ก็จะเป็นคุณูปการแก่นิสิตนักศึกษาและผู้สนใจที่จะศึกษาจากตัวบทของจริงแทนที่จะศึกษาจากคำบอกเล่าเลื่อนลอย

เท่าที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาและสังเกตการปฏิบัติในหลายประเทศจนถึงเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๗ ที่ข้าพเจ้าเขียนบทความเรื่อง "ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่างรัฐธรรมนูญ" นั้น ยังไม่พบว่ามีรัฐธรรมนูญของประเทศใดได้บังคับไว้เช่นนั้น แม้ประเทศอังกฤษที่มีระบบการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรมาหลายร้อยปี จนได้ชื่อว่าเป็นแม่ระบบแห่งประชาธิปไตยทางรัฐสภาก็ไม่มีบทบังคับเช่นนั้น เพราะเป็นเสรีภาพของผู้แทนราษฎรที่จะสมัครใจสังกัดหรือไม่สังกัดพรรคก็ได้ ดังนั้นในอังกฤษจึงมีผู้แทนไม่สังกัดพรรคที่เรียกว่า "INDEPENDANT" ในประเทศฝรั่งเศสผู้แทนไม่สังกัดพรรคเรียกว่า "NON-INSCRIT"

ก่อนที่ท่านจะวินิจฉัยนั้น ขอให้ท่านศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองว่าพรรคการเมืองคืออะไร และมีประวัติความเป็นมาของการประกอบเป็นพรรคการเมืองโดยชนชั้นและเหล่าอันดับของชนชั้นต่าง ๆ

นักศึกษาไทยผู้หนึ่งซึ่งสำเร็จการศึกษาขั้นมหาบัณฑิตย์รัฐศาสตร์แห่งประเทศเยอรมันได้ช่วยคัดสำเนารัฐธรรมนูญบังคลาเทศ (ประเทศของแขกบังกะหล่าที่ประกาศเอกราชแยกจากปากีสถานใน ค.ศ. ๑๙๗๑) ฉบับ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๓ (พ.ศ. ๒๕๑๖) ซึ่งสถาบันเอเชียแห่งนครฮัมบูร์กได้รวบรวมไว้นั้นมาให้ข้าพเจ้า ปรากฏว่ามีบทบัญญัติบางมาตราที่บังคับว่าผู้แทนราษฎรต้องพ้นจากสมาชิกภาพถ้าออกหรือต้องออกจากพรรคที่ส่งตนเข้าสมัครรับเลือกตั้ง หรือตนเองลงมติขัดกับนโยบายของพรรคนั้น รัฐธรรมนูญบังกะหล่าจึงเป็นประวัติการณ์แห่งการบังคับให้ผู้แทนราษฎรสังกัดพรรค ฯ น่าสังเกตว่ารัฐธรรมนูญบังกะหล่าได้ประกาศใช้ระหว่างที่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญของรัฐบาลสัญญากำลังพิจารณาร่างอยู่ ข้าพเจ้าไม่ทราบว่ารัฐธรรมนูญของบังคลาเทศมีอิทธิพลแก่การร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ เพียงใดหรือไม่

บังคลาเทศได้มีการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๗๓ (พ.ศ. ๒๕๑๗) ก่อนที่รัฐบาลไทยเสนอร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ถ้าหากท่านทั้งหลายสนใจติดตามผลจากการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญบังคลาเทศแล้วก็จะสังเกตได้ว่า มีเหตุการณ์อันเป็นผลของ

รัฐธรรมนูญบังคลาเทศ คืออยู่ต่อมาในราวปลายปี ๒๕๑๗ รัฐบาลบังคลาเทศได้ประกาศงดใช้รัฐธรรมนูญฉบับนั้น โดยปกครองประเทศตามระบบเผด็จการ (อ้างว่าชั่วคราว) คือรัฐบาลมีอำนาจปกครองเด็ดขาดโดยกฤษฎีกา

ส่วนอนาคตของประเทศไทยจะเป็นอย่างไรนั้น ควรสังเกตต่อไป

๒. การที่มีผู้อ้างว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ร่างขึ้นเพื่อความเหมาะสมของประเทศไทยนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายวิเคราะห์คำอ้างนั้นให้ถ่องแท้ว่า เหมาะสมเฉพาะบางคนและบางกลุ่ม หรือเหมาะสมแก่ราษฎรไทยส่วนมาก

ในการวิเคราะห์นั้น ข้าพเจ้าขอเสนอให้ท่านทั้งหลายอาศัยทฤษฎีและการปฏิบัติต่อไปนี้ประกอบคือ

(๑) พระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ประมุขของราษฎรไทย ฉบับลงวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๗ ซึ่งพระราชทานผ่านประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ มีความดังต่อไปนี้

บันทึกพระราชกระแส

เรื่องร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พ.ศ. ๒๕๑๗

ตามที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้มีมติในวาระที่ ๓ ด้วยคะแนนเสียง ๒๘๐ ต่อ ๖ เห็นชอบในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ และประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติจะได้นำร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่กล่าวขึ้นพูดทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยให้ประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยสืบไปนั้น

ได้ทรงพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ และทรงมีพระราชดำริกับข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อความในร่างรัฐธรรมนูญนี้บางประการ เช่น

๑. คำปรารภ

๑.๑ ข้อความในคำปรารภนี้ เป็นถ้อยคำที่คณะรัฐมนตรีและสภานิติบัญญัติแห่งชาติทำขึ้นถวาย

๑.๒ คำปรารภควรกล่าวเพียงสั้น ๆ สรุปได้ว่า ทรงมีพระราชดำริว่า โดยที่ประเทศไทยได้มีรัฐธรรมนูญประกาศ

ใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตย มาเป็นเวลากว่า ๔๐ ปีแล้ว ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ได้มีการยกเลิกและแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญหลายครั้งอันแสดงว่า รัฐธรรมนูญนั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไปได้ตามความเหมาะสมแห่งสภาวการณ์ของบ้านเมืองและกาลเวลา

โดยที่ได้มีประชามติเรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญ และการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยเร็วที่สุด จึงทรงพระราชดำริว่า ร่างรัฐธรรมนูญนี้มีข้อบัญญัติหรือหลักการพอที่จะสนองความต้องการของประชาชน และตราใช้เป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้

๒. ตามมาตรา ๑๐๗ วรรคสองแห่งร่างรัฐธรรมนูญนี้ บัญญัติให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภานั้น ไม่ทรงเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพราะประธานองคมนตรีเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งตามพระราชอัธยาศัย ตามความในมาตรา ๑๖ เป็นการขัดกับหลักการที่ว่า พระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง (ในระบอบประชาธิปไตย) ทั้งจะทำให้ประธานองคมนตรี อยู่ในสภาพเสมือนเป็นองค์การเมือง ซึ่งขัดกับมาตรา ๑๗ ด้วย

๓. ทั้งนี้ ยังมีปัญหาอื่น ๆ ที่จะต้องพิจารณา แต่ย่อมสุดแล้วแต่วิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพื่อ ให้เหมาะสมแก่สภาวะการณ์ของบ้านเมืองและกาลสมัยได้

๕ ตุลาคม ๒๕๑๗

ท่านทั้งหลายย่อมเห็นเองว่า การที่มีบุคคลอ้างว่ารัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ เหมาะสมแก่ประเทศไทยนั้นว่าที่แท้เป็นการเหมาะสมเฉพาะตัวของผู้อ้างและเฉพาะกลุ่มของผู้นั้น เองอนึ่งนิสิตนักศึกษาคงรู้สึกได้แล้วว่าการที่มีบางคนกล่าวที่สถาบันการศึกษาว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เป็นประชาธิปไตยที่สุดจนถึงกับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ถือเป็นแม่บทอาทิการตั้งวุฒิสมาชิกโดยองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการนั้น ว่าที่แท้ไม่ใช่ประชาธิปไตย ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ดำรัสไว้ในพระราชกระแสวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๗ ฉะนั้นนิสิตนักศึกษาก็สามารถวิเคราะห์ได้เองว่า มีผู้กล่าวยกย่องรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ เช่นนั้นได้กล่าวตามหลักวิชาหรือตามอคติ

(๒) ขอให้ท่านทั้งหลายตรวจสอบด้วยตนเองว่าแม้องค์พระประมุขแห่งชาติจะได้มีพระราชกระแสเช่นนั้นแล้ว แต่มีผู้ใดบ้างที่ไม่นำพาต่อพระราชกระแส คือยังมีทิษฐิถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ โดยไม่ยอมลงคะแนนให้แก่ญัติติของรัฐบาลที่เสนอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญให้ยกเลิกวุฒิสภา ถ้าบุคคลประเภทนี้ได้เป็นผู้แทนราษฎรแล้วเขาก็จะดื้อรั้นถือตามที่ทิษฐิของเขาต่อไป

(๓) ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตด้วยตนเองว่าในระหว่างการหาเสียงเลือกตั้ง ธ.ค. ๒๕๑๗-ม.ค. ๒๕๑๘ นั้นว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งคนใดหรือจำนวนมากน้อยเพียงใดได้โฆษณาคุณภาพส่วนตน เอาดีเด่นเฉพาะตัวยิ่งกว่าโฆษณาเพื่อพรรค ทั้งนี้ก็พิสูจน์ว่า การเขียนในรัฐธรรมนูญนั้น เมื่อนำมาทดสอบกับการปฏิบัติที่ต้องเผชิญหน้ากับมวลราษฎรแล้วก็มิได้ปฏิบัติตามคำอ้างว่าเหมาะสมแก่ราษฎรไทยส่วนมาก

๓. การที่มีผู้อ้างว่าเพื่อป้องกันผู้แทนขายตัว จึงบังคับให้ผู้แทนสังกัดพรรคนั้น ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวไว้ในจดหมายถึงนายกรัฐมนตรีและในบทความเรื่อง "จงพิทักเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม" โดยอ้างตัวอย่างในต่างประเทศและในประเทศไทยว่าไม่มีพรรคใดที่

สามารถป้องกันผู้แทนขายตัวได้ ข้าพเจ้าจึงเคยเสนอว่า การป้องกันผู้แทนขายตัวนั้นขึ้นอยู่กับคุณธรรมของผู้แทนแต่ละคนและจะต้องมีบทบัญญัติให้ราษฎรมีสิทธิถอน (Recall) ผู้แทนที่ตนตั้งมานั้นได้ ถ้าปรากฏว่ามีพฤติการณ์ขายตัว หรือประพฤติตนไม่สมควรเป็นผู้แทนราษฎร

ขอให้ท่านสังเกตด้วยตนเองว่าในระหว่างการหาเสียงเลือกตั้ง ธ.ค. ๒๕๑๗–ม.ค. ๒๕๑๘ นี้ มีพรรคใดบ้างที่มุ่งหน้าเพื่อให้ได้ผู้แทนฝ่ายตนจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้โดยมิได้คำนึงถึงคุณภาพของผู้สมัครรับเลือกตั้งฝ่ายตน แม้บุคคลที่ปรากฏว่าทุจริตจนลือชาในประเทศไทยและในต่างประเทศก็ดี และผู้แสดงทัศนปฏิกิริยาฟาสซิสต์ศักดินาที่นิยมพรรคอื่นอย่างประจักษ์แจ้งก็ดี แต่พรรคที่อ้างว่านิยมประชาธิปไตยก็ส่งบุคคลนั้น ๆ สมัครเป็นผู้แทนฝ่ายตนโดยไม่คำนึงว่าบุคคลเหล่านั้นเมื่อได้เป็นผู้แทนสังกัดพรรคของตนแล้วจะเป็นสิ่งที่เรียกว่า "ผี" เข้ามาแทรกในพรรคของตน และใช้วิธีพลิกแพลงด้วยกลอุบายต่างๆ เพื่อนโยบายของพรรคอื่นซึ่งพรรคเจ้าสังกัดไม่อาจควบคุมการขายตัวหรือการเป็น "ผี" ของพรรคอื่นได้

๔. การมีกว่า ๔๐ พรรคการเมืองในประเทศไทยปัจจุบันนั้นก็เป็นผลจากการที่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ บังคับให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรค ผู้สมัคร ฯ คนใดหรือหลายคนมีความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ, การเมือง, และทรรศนะคติแตกต่างกับพรรคอื่นหรือพวกอื่นก็มีสิทธิโดยชอบตามที่ตั้งพรรคของตนขึ้นโดยเฉพาะ เพื่อแข่งขันกับพรรคหรือพวกอื่น ทั้งนี้เป็นการจำแนกความขัดแย้งระหว่างชนชั้นออกเป็นเหล่าอันดับปลีกย่อยมากมาย การต่อสู้ระหว่างชนชั้นสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นระหว่างเลือกตั้งและภายหลังเลือกตั้งแล้ว เหล่าอันดับแห่งชนชั้นต่าง ๆ ก็มีพรรคของตนเป็นกองหน้าหรือกองนำในการต่อสู้ เหล่าอันดับใดมีผู้แทนของตนเป็นจำนวนไม่เพียงพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลได้โดยเฉพาะ ก็อาจจะทำแนวร่วมกับเหล่าอันดับอื่นที่มีลักษณะขั้นพื้นฐานใกล้เคียงกันเพื่อจัดตั้งรัฐบาลขึ้น ซึ่งอาจเป็นแนวร่วมชั่วคราวในระยะเวลาหนึ่ง แต่ความขัดแย้งภายในแนวร่วมก็ย่อมเกิดขึ้นสุดแท้แต่ว่าเหล่าอันดับต่าง ๆ จะปราณีประนอมกันได้ในระยะเวลาเร็วหรือนานเท่าใด ส่วนเหล่าอันดับที่ได้รับเลือกตั้งจำนวนน้อยไม่อาจรวมกับพรรคอื่นเป็นรัฐบาลได้ ก็อาจทำแนวร่วมกับเหล่าอันดับที่มีลักษณะใกล้กันเป็นฝ่ายค้าน ส่วนเหล่า

อันดับใดไม่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาในสภา โดยเห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ได้เขียนขึ้นเพื่ออำนวยให้อภิสิทธิ์ชนมีโอกาสเข้ามาในสภาได้ยิ่งกว่าผู้มีทุนน้อยหรือไม่มีทุนเลย ก็ย่อมรักษาพรรคของตนไว้ให้เป็นกองหน้าหรือกองนำของตนในการต่อสู้ไปภายหลังการเลือกตั้งแล้ว การต่อสู้ระหว่างชนชั้นและเหล่าอันดับจะเป็นไปโดยสลับซับซ้อนมาก

เมื่อรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ได้ตั้งต้นให้มีสภาวะเช่นนั้นเกิดขึ้นแล้ว ก็ไม่เป็นการสมควรที่จะใช้วิธีแก้ไขชนิดที่บังคับให้มีพรรคใหญ่จำนวนน้อยโดยล้มพรรคเล็ก ๆ เพราะพรรคเล็กแต่มีการจัดตั้งเข้มแข็งและมีวินัยดีก็เป็นพรรคที่ดีกว่าพรรคใหญ่ พรรคเล็กในวันนี้ซึ่งมีลักษณะดีดังกล่าวแล้วก็สามารถพัฒนาเป็นพรรคใหญ่ในอนาคตได้ กฎธรรมชาติมีอยู่ว่า "การมีสิ่งใดนั้นก็เริ่มจากการไม่มี การมีมากก็เริ่มจากการมีน้อย" ฉันใดก็ดีพรรคเล็กพรรคน้อยก็สามารถพัฒนาเป็นพรรคใหญ่ได้ ส่วนพรรคใหญ่ในวันนี้แต่มีสมาชิกชนิดที่เรียกว่า "ผี" ของพรรคอื่นแทรกเข้ามาก็อาจทำให้พรรคใหญ่แตกแยกในภายหน้าได้

ปรีดี พนมยงค์

ผู้เกินกว่าราชา

หมายเหตุ บทความของท่านปรีดีบทนี้ ท่านได้เขียนขึ้นก่อนที่ได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา แทนการที่จะให้องค์พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งโดยตรง ผลก็คือเป็นการเปิดโอกาสให้รัฐบาลแต่งตั้งพวกพ้องของตนเองเข้าไปเป็นสมาชิกวุฒิสภา ก็คงยังวนเวียนอยู่ในน้ำเน่าเช่นที่แล้ว ๆ มานั้นเอง แต่รัฐธรรมนูญฉบับใดก็แล้วแต่ ถ้าไม่สามารถรับใช้ผลประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติได้แล้ว ในที่สุดก็จะถูกประชาชนเหยียบย่ำทำลายอย่างแน่นอน คอยดูต่อไปก็แล้วกัน

สุพจน์ ด่านตระกูล

๒๓ มกราคม ๒๕๑๘

"ผู้เกินกว่าราชา" (ULTRA-ROYALIST)
ขัดพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม ในร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗

-๑-

เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับ ๒๕๑๗ โดยมิได้มีรัฐพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญตามที่เคยทรงปฏิบัติมาในการพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ อันที่จริงรัฐบาลและประธานสภานิติบัญญัติ ได้แจ้งให้ น.ส.พ. ทราบล่วงหน้าไว้ก่อนแล้วว่า ในการพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับนี้พระองค์จะไม่เสด็จพระราชดำเนินมาทรงปฏิบัติตามที่เคย ข่าวที่หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้นำลงจากกระแสข่าวที่เชื่อถือได้นั้นแจ้งว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงสนพระทัยในการร่างรัฐธรรมนูญมาตั้งแต่ต้น

เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม เวลาประมาณ ๑๐.๓๐ น. ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวที่ตึกรัฐสภาใหม่ก่อนที่ท่านผู้นี้จะนำร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งผ่านวาระที่ ๓ ของสภา ฯ แล้วขึ้นทูลเกล้าถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริตั้งข้อสังเกตร่างรัฐธรรมนูญ โดยมีพระราชกระแสผ่านราชเลขาธิการลงมาเมื่อเย็นวันที่ ๕ ตุลาคม ตามบันทึกพระราชกระแสดังต่อไปนี้

บันทึกพระราชกระแส ฯ

เรื่อง ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พ.ศ. ๒๕๑๗

ตามที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้มีมติในวาระที่ ๓ ด้วยคะแนนเสียง ๒๐๘ ต่อ ๖ เห็นชอบในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ และประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติจะได้นำร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่กล่าวขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยให้ประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยสืบไปนั้น

ได้ทรงพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ และทรงมีพระราชดำริกับข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อความในร่างรัฐธรรมนูญนี้บางประการ เช่น

๑. คำปรารภ

๑.๑ ข้อความในคำปรารภนี้ เป็นถ้อยคำที่คณะรัฐมนตรีและสภานิติบัญญัติแห่งชาติทำขึ้นถวาย

๑.๒ คำปรารภควรกล่าวเพียงสั้น ๆ สรุปได้ว่า ทรงมีพระราชดำริว่า โดยที่ประเทศไทยได้มีรัฐธรรมนูญประกาศใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตยมาเป็นเวลากว่า ๔๐ ปีแล้ว ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ได้มีการยกเลิกและแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญหลายครั้ง อันแสดงว่ารัฐธรรมนูญนั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไปได้ตามความเหมาะสมแห่งสภาวะการณ์ของบ้านเมืองและกาลเวลา

โดยที่ได้มีประชามติเรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎรโดยเร็วที่สุด จึงทรงพระราชดำริว่าร่างรัฐธรรมนูญนี้มีข้อบัญญัติหรือหลักการพอที่จะสนองความต้องการของประชาชนและตราใช้เป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้

๒. ตามมาตรา ๑๐๗ วรรคสองแห่งร่างรัฐธรรมนูญนี้ บัญญัติให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกวุฒิสภานั้นไม่ทรงเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพราะประธานองคมนตรีเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งตามพระราชอัธยาศัยตามความในมาตรา ๑๖ เป็นการขัดกับหลักที่ว่า พระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง (ในระบอบประชาธิปไตย) ทั้งจะทำให้ประธานองคมนตรี อยู่ในสภาพเหมือนเป็นองค์กรการเมือง ซึ่งขัดกับมาตรา ๑๗ ด้วย

๓. ทั้งนี้ ยังมีปัญหาอื่น ๆ ที่จะต้องพิจารณาแต่ย่อมสุดแล้วแต่วิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมแก่สภาวะการณ์ของบ้านเมืองและกาลสมัยได้

๕ ตุลาคม ๒๕๑๗

พระราชกระแสที่ ข้าพเจ้าเชิญมาพิมพ์ไว้ข้างบนนั้นแสดงให้เห็นชัดว่าการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ได้ถวายพระราชอำนาจเกินกว่าพระราชประสงค์และมีคำปรารภที่คณะรัฐมนตรีและสภานิติบัญญัติเขียนขึ้นเองโดยมิใช่พระราช

ปรารภของพระองค์ อีกทั้งมีบทบัญญัติอื่น ๆ ที่ไม่เหมาะสมแก่ระบบประชาธิปไตยอีกหลายประการ

๒.๑ ในส่วนที่เกี่ยวกับเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคมนั้น เราท่านก็ย่อมรู้อยู่แล้วว่าก่อนเกิดเหตุการณ์ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นั้น นิสิตนักศึกษานักเรียนและผู้รักชาติรักประชาธิปไตยได้เรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมบูรณ์ขึ้นในสยามหลายท่านต้องถูกจับกุมคุมขัง คำเรียกร้องของท่านเหล่านั้นมิใช่เพียงร้องขอ ให้แต่เพียงสิ่งที่เรียกว่า "รัฐธรรมนูญ" เพราะรัฐธรรมนูญเป็นเพียงกฎหมายว่าด้วยการปกครองแผ่นดิน หรือรัฐซึ่งผู้ใดหรือองค์การใดมีอำนาจรัฐก็เขียนรัฐธรรมนูญที่อำนวยตามความต้องการบุคคลและคณะบุคคลที่มีอำนาจรัฐนั้น คำเรียกร้องของนักเรียนนิสิตนักศึกษาและผู้รักชาติรักประชาธิปไตย จึงต้องการรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย มิใช่กึ่งประชาธิปไตย มิใช่รัฐธรรมนูญเพื่ออภิสิทธิ์ชน คุณเสาวนีย์ลิมมานนท์ นักศึกษานิติศาสตร์ ม.ธ. ซึ่งหลายคนรู้จักว่าเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนสำคัญในขบวนการนักศึกษาได้ชี้แจงให้แก่ข้าพเจ้าทราบเมื่อเขาเดินทางมาปารีสภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ว่าองค์การนัก

ศึกษาได้ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นเพื่อเสนอรัฐบาลก่อน ๑๔ ตุลาคม ประกอบกับการเรียกร้องรัฐธรรมนูญโดยให้มีระบบรัฐสภาชนิดมีสภาผู้แทนราษฎรเพียงสภาเดียว ซึ่งสมาชิกของสภานั้นจะต้องได้รับเลือกตั้งจากราษฎร อันตรงกับความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย" ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานนิยามไว้ว่า "แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่" แม้ต่อมาเมื่อคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญของรัฐบาลซึ่งมีนายสัญญาธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีต้องการให้มีวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร แต่นักเรียนนิสิตนักศึกษากับผู้รักชาติรักประชาธิปไตยก็แสดงความเห็นกันว่า ถ้าจะมีสองสภาแล้วก็ขอให้สมาชิกของทั้งสองสภาเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา ซึ่งตรงกับความหมายของ "ประชาธิปไตย" ดังกล่าวนั้น และได้เรียกร้องดังนี้ตลอดมาในระหว่างการประชุมสภานิติบัญญัติในวาระที่ ๑ ในระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมาธิการสภา, ในระหว่างการพิจารณาในวาระที่ ๒ กับในวาระที่ ๓ ทั้งนี้ ย่อมแสดงถึงเจตนารมณ์ประชาธิปไตยของวีรชน ๑๔ ตุลาคมอย่างชัดแจ้ง ซึ่งตรงกับราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

แต่คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบกับคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญของตน โดยเสนอสภานิติบัญญัติซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับวุฒิสภาดังต่อไปนี้

"มาตรา ๑๐๕ วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวนหนึ่งร้อยคน ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความรู้ความชำนาญในวิชาหรือกิจการต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน และมีสัญชาติไทยโดยกำเนิด ทั้งไม่เป็นบุคคลต้องห้ามตามมาตรา ๑๑๗ และมาตรา ๑๒๐

คณะองคมนตรีเป็นผู้จัดทำบัญชีรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตามวรรคหนึ่งมีจำนวนสามร้อยคนเป็นบัญชีลับเพื่อให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้ง"

นอกจากนั้นร่างรัฐธรรมนูญของฝ่ายรัฐบาล ไม่กำหนดอายุขั้นต่ำของผู้ที่จะเป็นวุฒิสมาชิกไว้ เมื่อมีผู้ไปถามกรรมการร่างบางคน ก็ได้รับตอบว่าแม้คนมีอายุน้อยกว่าที่กำหนดไว้ สำหรับผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรก็อาจเป็นวุฒิสมาชิกได้ และอีกประการหนึ่งร่างของฝ่ายรัฐบาลนั้นไม่กำหนดคุณสมบัติของวุฒิสมาชิกไว้ ซึ่งอย่างน้อยก็ควร

เท่าเทียมกับสมาชิกผู้แทนราษฎร ผลจึงเป็นว่าวุฒิสมาชิกเป็นอภิสิทธิ์ชน

เมื่อร่างรัฐธรรมนูญของฝ่ายรัฐบาล ได้เข้าสู่สภานิติบัญญัติแห่งชาติแล้ว ก็ได้มีสมาชิกสภานั้นหลายท่านได้อภิปรายคัดค้านร่างของฝ่ายรัฐบาลซึ่งไม่เป็นประชาธิปไตยและขัดเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม เสียงข้างมากในสภานั้นได้รับหลักการร่างรัฐธรรมนูญนั้นในวาระที่หนึ่ง แล้วตั้งคณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณา ระหว่างนั้นได้มีผู้แสดงความเห็นคัดค้านการมีวุฒิสภา แต่เสียงข้างมากในกรรมาธิการก็ยังยืนยันตามร่างของฝ่ายรัฐบาล ในที่สุดก็ได้แก้ไขบทที่เกี่ยวกับวุฒิสภาไว้ดังต่อไปนี้

"มาตรา ๑๐๗ วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งจากผู้ที่ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีความรู้ความชำนาญในวิชาการหรือกิจการต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน มีคุณสมบัติตามมาตรา ๑๐๗ (๑) และมีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบห้าปีบริบูรณ์ ทั้งไม่เป็นบุคคลผู้มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๑๑๖ และมาตรา ๑๑๘

ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนาม รับสนองพระราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา

ร่างใหม่ของคณะกรรมมาธิการของสภา ฯ ดังกล่าวนั้นแม้จะขัดต่อเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคมและขัดต่อพระราชประสงค์ ตามที่ปรากฏในพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ดี แต่ก็เป็นบทบัญญัติที่กล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่าจะถวายราชอำนาจเช่นนั้น แทนวิธีการที่กล่าวอำพรางไว้ในร่างของฝ่ายรัฐบาลที่ดูประหนึ่งว่าวุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่สภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งขึ้น แต่ทว่าสภาผู้แทนราษฎรถูกจำกัดสิทธิให้เลือกจากบัญชีรายชื่อที่คณะองคมนตรีเป็นผู้จัดทำบัญชีรายชื่อลับส่งมาให้

เมื่อคณะกรรมาธิการสภา ฯ ได้แก้ไขร่างฝ่ายรัฐบาลแล้ว ได้นำเสนอสภา ฯ ซึ่งมีการพิจารณาวาระที่ ๒ ในขั้นนี้ได้มีสมาชิกสภานิติบัญญัติหลายท่านได้คัดค้านการมีวุฒิสภาและเสนอว่าถ้าจะต้องมีวุฒิสภาแล้วก็ขอให้วุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากราษฎร แต่เสียงข้างมากของสภา ฯ ก็ยืนยันที่จะให้วุฒิสภาที่ขัดต่อหลักประชาธิปไตยตามพระราชกระแส

๒.๒. ในระหว่างพิจารณาของสภา ฯ ในวาระที่ ๒ ก็ดีและเมื่อพิจารณาวาระที่ ๒ เสร็จแล้วก่อนที่จะพิจารณา

วาระที่ ๓ ก็ดี นักเรียนนิสิตนักศึกษาผู้รักชาติรักประชาธิปไตย ก็ได้เรียกร้องที่จะให้สภา ฯ ลงมติไม่เห็นชอบร่างรัฐธรรมนูญในวาระที่ ๓ ซึ่งนอกจากเหตุผลเกี่ยวกับวุฒิสภา ฯ ดังกล่าวแล้ว ก็ได้เรียกร้องความเป็นประชาธิปไตยและเพื่อเอกราชสมบูรณ์ของชาติที่เคยแสดงไว้ก่อนอีกหลายประการ คือให้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าการให้ทหารต่างด้าวเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก็ดี การส่งทหารไทยในรูปแบบใด ๆ รวมทั้งรูปแบบของทหารอาสาไปยังดินแดนต่างด้าวก็ดี จะต้องได้รับความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร อีกทั้งเรียกร้องให้ผู้มีอายุครบ ๑๘ ปีบริบูรณ์มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง และให้ผู้มีอายุครบ ๒๓ ปีบริบูรณ์ มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร นักเรียนนิสิตนักศึกษา ได้เตรียมที่จะทูลเกล้าถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อขอพระราชทานพิจารณายับยั้ง ประกาศใช้รัฐธรรมนูญตามร่างที่สมาชิกส่วนมากของสภามีท่าทีว่าจะลงมติในวาระที่ ๓

ในระหว่างเวลาใกล้เคียงกันนั้น บางท่านที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการร่างรัฐธรรมนูญของฝ่ายรัฐบาลท่านหนึ่ง ก็ได้จัดพิมพ์หนังสือขึ้นจำหน่ายจ่ายแจกในประเทศไทยและนำมาจ่ายแจกในต่างประเทศด้วยมีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

"จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของคณะกู้บ้านกู้เมืองวีรชน ๑๔ ตุลาคม ๒๔๗๖"

จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

ผู้อ่านย่อมเห็นได้ว่าท่านกรรมการร่างรัฐธรรมนูญนั้นได้ทำคำขวัญขึ้นยกย่องฐานะของอดีตกบฏ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ เสมอด้วยวีรชน ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ท่านผู้นี้ได้ตัดพ้อนักเขียนหนังสือบางเล่มว่าจงใจไม่นำข้อเรียกร้องของพวกกบฏบวรเดชมากล่าวไว้ ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายได้ค้นคว้าเอกสาร ข้อเรียกร้อง ของอดีต กบฏบวรเดชมาอ่านให้ครบถ้วน ท่านจะพบว่าข้อเรียกร้องข้อที่ ๕ ของอดีตกบฏบวรเดชที่ยื่นคำขาดต่อรัฐบาลพระยาพหล ฯ มีว่า

"๕ การเลือกตั้งผู้แทนประเภทที่สอง ต้องถวายให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือก"

ดังนั้น การที่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ และรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ ที่เจริญรอยตาม ได้บัญญัติเรื่องวุฒิสภาไว้ ก็ตรงกับอดีตกบฏตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ต้องการที่จะให้พระมหากษัตริย์ปฏิบัติ ซึ่งขัดกับพระราชกระแสของพระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน เป็นการขัดกับหลักที่ว่า พระมหากษัตริย์อยู่เหนือการเมือง (ระบอบประชาธิปไตย) คำเรียกร้องของอดีตกบฏบวรเดชกับของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ และฉบับ ๒๕๑๗ ที่เจริญรอยตาม จะต่างกันเพียงวิธีการปลีกย่อย คือฝ่ายอดีตกบฏต้องการให้พระมหากษัตริย์ลงมาสู่การเมืองโดยตรง คือให้ทรงมีพระราชอำนาจแต่งตั้งสมาชิกประเภทที่ ๒ โดยไม่ต้องมีผู้ใดรับสนองพระบรมราชโองการ แต่ฉบับ ๒๔๙๒ และฉบับ ๒๕๑๗ ใช้วิธีให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ แต่ในสาระก็เหมือนกัน คือต้องการให้พระมหากษัตริย์ทรงลงมาเกี่ยวข้องกับการเมือง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันทรงมีพระปรีชาญาณ ทรงรู้แจ้ง ทรงเห็นจริงตามพระราชกระแสดังกล่าวแล้วว่า ขัดต่อระบบประชาธิปไตย

๒.๓ ได้มีผู้แทนหนังสือพิมพ์หลายฉบับ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติบางท่าน อดีตกรรมการร่างรัฐธรรมนูญของฝ่ายรัฐบาลบางท่าน, นักศึกษาบางท่าน, ได้มาถามข้าพเจ้าถึงปัญหาเกี่ยวกับคำเรียกร้องของนักเรียนนิสิตนักศึกษาหลายประการ ข้าพเจ้าจึงขอนำคำตอบต่อปัญหาต่าง ๆ บางประการนั้นมากล่าวสรุปไว้ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ ข้าพเจ้าเห็นว่าคำเรียกร้องของนักเรียนนิสิตนักศึกษา ฯ ที่ให้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่า การที่รัฐบาลอนุญาตให้ทหารต่างด้าวเข้ามาอยู่ในประเทศก็ดีและการส่งทหารไทยในรูปทหารประจำการหรือทหารอาสาออกไปรบในดินแดนต่างด้าวก็ดี จะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภานั้นเป็นคำเรียกร้องที่ถูกต้องตามระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยและถูกต้องต่อการรักษาความเป็นเอกราชของชาติไว้ เพราะเหตุว่าในรัฐธรรมนูญมาตรา ๑๙๔ เอง ได้บัญญัติไว้ว่า

"พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงครามเมื่อได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา มติให้ความเห็นชอบของรัฐสภาต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา ในบทบัญญัติมาตรา ๑๙๓ วรรค ๔ มาใช้บังคับโดยอนุโลม"

การที่ไม่มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญตามข้อเรียกร้องของนักเรียนนิสิตนักศึกษานั้น ก็เท่ากับให้รัฐบาลซึ่งประกอบด้วย บุคคลไม่ กี่คน ทำการ ผูกมัด ชาติไทย ทั้งชาติใน การก่อสถานะสงคราม ซึ่งจะเป็นผลร้ายมาสู่ชาติและราษฎรไทยเป็นส่วนรวม เพราะการที่ให้ทหารต่างด้าวเข้ามาตั้งฐานทัพใน

ประเทศไทยเพื่อรุกรานประเทศอื่น ก็เท่ากับเป็นการก่อสถานะสงครามขึ้นกับประเทศอื่น และการที่ส่งทหารไทยแม้ในรูปแบบทหารอาสาออกไปทำการรบในประเทศอื่น ก็เท่ากับเป็นการก่อสถานะสงครามขึ้นเช่นเดียวกัน ประเทศอื่นที่ถูกรุกรานโดยทหารต่างด้าวจากฐานทัพในประเทศไทยก็ดี หรือถูกรุกรานจากทหารไทยซึ่งรัฐบาลไทยกับรัฐบาลต่างด้าวได้ส่งไปรบก็ดีนั้น เขาย่อมถือว่าเขามีสถานะสงครามเกิดขึ้นกับประเทศไทย ทำนองเดียวกันกับในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งรัฐบาลอันมีจอมพลพิบูล ฯ เป็นนายกรัฐมนตรีได้ส่งทหารไปรบกับทหารจีนในดินแดนพม่า และส่งเครื่องบินไปทิ้งระเบิดในดินแดนมณฑลยูนานตอนใต้นั้น ประเทศจีนสมัยนั้นก็ถือว่ามีสถานะสงครามเกิดขึ้นกับประเทศไทยซึ่งฝ่ายเขาไม่ยอมเลิกสถานะสงครามง่าย ๆ ขบวนเสรีไทยจึงได้ใช้วิธีการหลายประการ ในการทำให้ประเทศจีนยอมเลิกสถานะสงครามกับประเทศไทย

ดังนั้นการที่รัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ ไม่ยอมบัญญัติตามคำเรียกร้องของนักเรียนนิสิตนักศึกษา จึงเท่ากับเปิดโอกาสให้รัฐบาลซึ่งประกอบด้วยบุคคลไม่กี่คนทำการเลี่ยงรัฐธรรมนูญมาตรา ๑๗๔ อันเป็นการผูกมัดราษฎรไทยทั้งชาติ และ

ผูกมัดพระมหากษัตริย์องค์พระประมุขของชาติ ซึ่งควรจะทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจเห็นชอบและไม่เห็นชอบด้วยในการก่อสถานนะสงครามแม้โดยไม่ประกาศสงคราม อนึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าถ้ารัฐบาลเห็นว่าการให้ทหารต่างด้าวมาตั้งฐานทัพในประเทศไทยก็ดี การส่งทหารอาสาไปรบในต่างด้าวก็ดีนั้นเป็นสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติแล้ว ก็เหตุใดเล่าจึงไม่กล้าที่จะขอความเห็นชอบจากรัฐสภา เพราะข้าพเจ้าเชื่อว่าถ้าเป็นคุณประโยชน์แท้จริงต่อประเทศชาติแล้ว รัฐสภาก็ต้องให้ความเห็นชอบ

อนึ่ง ข้าพเจ้ายังมีความเห็นในการตีความเจตนารมณ์ของกฎหมายรัฐธรรมนูญว่า เมื่อมาตรา ๑๙๔ บัญญัติให้การประกาศสงครามต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาแล้ว การก่อสถานะสงครามโดยมีทหารต่างด้าวในประเทศไทย และการส่งทหารอาสาไปรบต่างแดนที่ยังคงเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้จึงถือว่าเป็นโมฆะ เพราะขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ม.ตรา ๑๙๔ รัฐบาลจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ แต่นั่นแหละวิธีตีความตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ตามมาตรา ๒๑๘ บัญญัติให้มีคณะตุลาการรัฐธรรมนูญซึ่งรัฐสภาตั้งขึ้น ๓ คน คณะรัฐมนตรีตั้งขึ้น ๓ คน คณะกรรมการตุลาการตั้งขึ้น

๓ คน รวมเป็น ๙ คนนั้น ท่านผู้อ่านที่ใช้สามัญสำนึกก็เข้าใจได้โดยไม่ยากกว่า เสียงข้างมากของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญก็อยู่ที่ฝ่ายรัฐบาลนั้นเองที่จะตีความรัฐธรรมนูญตามใจชอบ จึงต่างกับที่ข้าพเจ้าเคยเสนอต่อนายกรัฐมนตรีปัจจุบันให้ผู้พิพากษาศาลฎีการวมกันเป็นที่ประชุมใหญ่ประกอบเป็นตุลาการรัฐธรรมนูญ ซึ่งเราหวังว่าท่านเหล่านั้นจะไม่ต้องอยู่ใต้อิทธิพลของรัฐบาลในการตีความรัฐธรรมนูญ

๒.๓.๒ ข้อเรียกร้องของนักเรียนนิสิตนักศึกษาที่ให้ผู้มีอายุครบ ๑๘ ปี บริบูรณ์มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งและผู้มีอายุครบ ๒๓ ปีบริบูรณ์มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกผู้แทนราษฎรได้นั้น ก็ชอบด้วยเหตุผลมิใช่แต่เพียงว่าหลายประเทศประชาธิปไตยในปัจจุบันนี้ ได้ลดอายุของผู้มีสิทธิออกเสียงลงมาเป็น ๑๘ ปี เช่น อังกฤษ, ฝรั่งเศส, เยอรมัน, สหรัฐอเมริกา, เนเธอร์แลนด์, ลุกแซมเบอร์ก, แคนาดา, ไอร์แลนด์ ฯลฯ แต่เหตุผลอยู่ที่ว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้นเป็นสมัยที่เพิ่งเริ่มสถาปนาระบบประชาธิปไตยขึ้น จึงได้กำหนดอายุผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งไว้ ๒๐ ปี และผู้สมัครรับเลือกตั้ง ๒๓ ปี ตามเหตุผลที่ข้าพเจ้าเคยกล่าวแล้วว่าเพื่อความเสมอกันที่ชายไทยส่วนมากซึ่งต้องรับราชการทหาร

จะต้องประจำการเป็นเวลา ๒ ปี แล้วอุปสมบท มิฉะนั้นถ้าจะให้ชายไทยอายุ ๒๐ ปี สมัครรับเลือกตั้งแล้ว ก็อาจจะต้องลาจากกรมกองทหารมาทำการเลือกตั้งซึ่งเสียเวลาของทางราชการทหาร (ดูบทความของข้าพเจ้าที่เขียนให้แก่ชาวธรรมศาสตร์ ในสหราชอาณาจักร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖)

แต่ในคำปรารภที่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฝ่ายรัฐบาลได้เขียนขึ้นก็ดี และที่สภานิติบัญญัติได้เขียนขึ้นก็ดี มีสาระตรงกันคือ ในคำปรารภของฝ่ายรัฐบาลเขียนว่า

"ความคิดเห็นในทางการเมืองของประชาชนชาวไทยได้วิวัฒนาการไปมาก ทั้งนี้ เพราะความเจริญก้าวหน้าทางด้านการศึกษาและสื่อสารมวลชน ทำให้ประชาชนชาวไทยมีความรอบรู้ในทางการเมืองมากยิ่งขึ้น เป็นเหตุให้ประชาชนชาวไทยมีความปรารถนาที่จะเข้ามามีส่วนมีเสียงในการปกครองประเทศเช่นเดียวกับประชาชนในนานาอารยะประเทศทั้งหลาย"

คำปรารภของรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ มีความว่า

"เมื่อกาลเวลาล่วงมา ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น มีความรู้และความคิดอ่านทางการเมืองดีขึ้น

จึงมีความตื่นตัวและปรารถนาที่จะมีส่วนมีเสียงในการปกครองประเทศด้วยตนเองขึ้นเป็นลำดับ"

ท่านผู้อ่านย่อมสังเกตได้ว่า เมื่อคำปรารภกล่าวไว้ว่าประชาชนได้รับการศึกษามีความรู้ความคิดอ่านทางการเมืองดีขึ้น มีความตื่นตัว และปรารถนาจะมีส่วนมีเสียงในการปกครองประเทศตนเองขึ้นเป็นลำดับเช่นนั้นแล้ว เหตุใดในตัวบทรัฐธรรมนูญมาตรา ๑๑๕ จึงไม่ใช้ความคิดทางตรรกวิทยาบ้างคือยังคงยืนกรานเหมือนสมัย ๒๔๗๕ ที่การศึกษายังไม่กว้างขวาง คือยืนกรานกำหนดผู้มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งให้อายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ และที่ขัดต่อตรรกวิทยาของคำปรารภอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น ก็คือมาตรา ๑๑๗ ที่กำหนดให้ผู้มีสิทธิรับเลือกตั้ง ต้องมีอายุครบ ๒๕ ปีบริบูรณ์ คือมากกว่าฉบับ ๒๔๗๕ ที่กำหนดไว้เพียง ๒๓ ปีบริบูรณ์ ท่านผู้อ่านย่อมสังเกตเห็นได้ว่าคำปรารภของรัฐธรรมนูญเขียนอย่างหนึ่งแต่บัญญัติจริงอีกอย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงคิดว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปรีชาญาณ จึงได้มีพระราชกระแสไว้ว่า

"๑.๑ ข้อความในคำปรารภนี้ เป็นถ้อยคำที่คณะรัฐมนตรีและสภานิติบัญญัติแห่งชาติทำขึ้นถวาย"

และมีพระปรีชาญาณเห็นว่า รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ นี้มีข้อความที่ขัดแย้งกันเองมากมายหลายประการ

ข้าพเจ้าได้ถามสมาชิกสภานิติบัญญัติผู้หนึ่งที่ได้มาพบข้าพเจ้าว่า ท่านส่วนมากที่เห็นควรขยายอายุผู้สมัครรับเลือกตั้งจาก ๒๓ ปีเป็น ๒๕ ปีนั้นมีเหตุผลอย่างไรบ้าง สมาชิกสภานิติบัญญัติผู้นั้นตอบข้าพเจ้าว่า ไม่เห็นว่าส่วนมากนั้นแสดงเหตุผลอย่างไร เพียงแต่สังเกตว่าเมื่อหลายคนพูดว่ากำหนดอายุผู้สมัครรับเลือกตั้งไว้ ๒๕ ปีเถิด พวกที่ร่วมกลุ่มก็เอา ๒๕ ปีไปตาม ๆ กัน

๒.๓.๓. ปัญหาที่เกี่ยวกับผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมืองนั้น ภายหลังที่กรรมการร่างรัฐธรรนูญฝ่ายรัฐบาลได้เสนอร่างต่อรัฐบาลแล้ว ได้มีกรรมการในคณะนั้น ๒ ท่านมาพบข้าพเจ้าและสนทนาถึงเรื่องนี้ ข้าพเจ้าได้ถามกรรมการ ๒ ท่านนั้นว่า ผู้ร่างได้อาศัยเหตุผลอย่างใดและได้พิจารณากฎหมายเทียบเคียงรัฐธรรมนูญอย่างไร กรรมการ ๒ ท่านนั้นว่านักวิชการบางท่านแจ้งว่าการบังคับให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมืองนั้นมีตัวอย่างในรัฐธรรมนูญเกาหลีใต้ ข้าพเจ้าจึงถามว่านักวิชาการนั้นได้นำรัฐธรรม-

นูญเกาหลีใต้มาให้กรรมการทุกคนพิจารณาหรือเปล่า ก็ได้รับตอบว่าเปล่า ข้าพเจ้าเองก็ไม่มีตัวบทรัฐธรรมนูญเกาหลีใต้ที่จะสอบดู จึงได้แจ้งแก่กรรมการ ฯ ที่มาพบว่า โดยหลักทั่วไปนั้นเกาหลีใต้ปกครองตามระบบพัสซิสต์หรือกึ่งพัสซิสต์ ซึ่งจะเอาเป็นตัวอย่างแก่การปกครองประชาธิปไตยไม่ได้ ต่อมามีผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาโททางรัฐศาสตร์จากเยอรมัน ซึ่งเป็นผู้ทำวิทยานิพนธ์ทางกฎหมายรัฐธรรมนูญได้มาเยี่ยมข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงได้ปรารภถึงปัญหานี้และขอทราบว่าท่านมหาบัณฑิตนี้มีรัฐธรรมนูญเกาหลีใต้อยู่หรือไม่ ขอยืมให้ข้าพเจ้าพิจารณาด้วย ต่อมาท่านมหาบัณฑิตนี้กลับไปเยอรมันแล้วได้ช่วยจัดการอัดสำเนาถ่ายภาพรัฐธรรมนูญเกาหลีใต้ทั้งฉบับส่งมาให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้พิจารณาอ่านดูหลายจบก็ไม่พบว่ารัฐธรรมนูญเกาหลีใต้ได้กำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมือง

-๙๑-

๓.๑ ในบรรดาท่านที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ นั้น จำแนกออกได้เป็น ๓ ประเภทคือ

ประเภทที่ ๑ ได้แก่ท่านที่ไม่มีเจตนาขัดพระราชประสงค์และเจตนารมของวีรชน ๑๔ ตุลาคมเพราะท่านได้อภิปรายตรงกับพระราชประสงค์ และเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม ในขั้นและวาระต่าง ๆ ของการประชุมร่างรัฐธรรมนูญตลอดมา แม้ในวาระที่ ๓ จะมีบางท่านที่ลงมติให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ ได้ แต่ท่านก็ได้แถลงไว้ชัดแจ้งว่าในการลงมติเช่นนั้น ก็เพื่อที่จะมีวิถีทางแก้ไขรัฐธรรมนูญได้ดีกว่าที่จะยังคงใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรพุทธศักราช ๒๕๑๕

ประเภทที่ ๒ ได้แก่ท่านที่รู้ตัวว่าเมื่อการอภิปรายของตนเป็นที่ขัดพระราชประสงค์และเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม แต่ท่านก็คิดที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามระบบประชาธิปไตยตามพระราชประสงค์และตามเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม

ประเภทที่ ๓ ได้แก่ท่านที่มีลักษณะเป็น "ผู้เกินกว่าราชา" (ULTRA-ROYALIST) ประจำอยู่ในนิสัยตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ระหว่างร่างรัฐธรรมนูญในขั้นต่างๆ และภายหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ แล้ว แม้ท่านเหล่านั้นจะทราบพระราชประสงค์ แต่ก็กล่าวบ่ายเบี่ยง

ไม่ยอมใช้วิถีทางที่สามารถแก้ไขรัฐธรรมนูญในขณะนี้ได้ ผลก็คือต้องการให้พระมหากษัตริย์ต้องผืนพระทัยตั้งวุฒิสมาชิกตามวิธีการที่พระองค์รับสั่งแล้วว่าไม่ทรงเห็นด้วยอย่างยิ่ง

ท่านประเภทที่ ๓ นี้จึงเข้าลักษณะเรียกตามภาษาฝรั่งเศสว่า "ULTRA-ROYALISTE" หรือเรียกย่อว่า "ULTRAS" ซึ่งถ่ายทอดเป็นคำอังกฤษว่า "ULTRA-ROYALIST" ข้าพเจ้าถ่ายทอดเป็นคำไทยสยามว่า "ผู้เกินกว่าราชา" คือปากว่าเทอดทูลพระราชาธิบดี แต่ทำแสดงว่านิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์ราชาธิบดี

๓.๒. ในประเทศฝรั่งเศสระหว่าง ค.ศ. ๑๗๘๙ ถึง ๑๘๗๕ ได้มี "ผู้เกินกว่าราชา" ที่ได้ทำการขัดแย้งพระราชประสงค์ของพระราชาธิบดีบางพระองค์ที่ได้ทรงปรารถนาจะสละพระราชอำนาจบางอย่างตามระบบศักดินาเพื่อให้ราษฎรมีสิทธิมนุษยชนมากขึ้นกว่าเดิม แต่ "ผู้เกินกว่าราชา" ได้ทำการขัดพระราชประสงค์โดยต้องการให้ราชาธิบดีคงสงวนอำนาจศักดินาไว้ให้มากที่สุด จึงเป็นเหตุให้สถาบันพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์บูร์บองต้องล้มไปใน ค.ศ. ๑๗๙๑ แม้สถาบันพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์นั้น ได้ฟื้นคืนมาอีก

หลายครั้ง แต่ก็ต้องล้มไปอีกและในที่สุดเมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๕ สถาบันพระมหากษัตริย์ของฝรั่งเศสก็สลายไป จนกระทั่งปัจจุบันนี้

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ (ค.ศ. ๑๙๗๒) ข้าพเจ้าได้อ้างไว้ในคำปรารภของหนังสือชื่อ "บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศ์ศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ฯ" ถึงการที่พระบูร์บองมีทางฟื้นขึ้นมาอีกภายหลังที่นโปเลียนที่ ๓ ต้องสละราชสมบัติใน ค.ศ. ๑๘๗๐ แต่เพราะเหตุจากการกระทำของ "ผู้เกินกว่าราชา" ได้ทำให้สะเทือนถึงฐานะของพระราชวงศ์ราชวงศ์บูร์บองที่ต้องสลายไปใน ค.ศ. ๑๘๗๕ ข้าพเจ้าจึงขอคัดความตามที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ในตอนนั้นมาพิมพ์ไว้ข้างท้ายนี้ดังต่อไปนี้

ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสปรากฏว่าระหว่างเวลา ๘๐ ปี นับตั้งแต่การอภิวัฒน์ใหญ่ฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๕ ถึง ค.ศ. ๑๘๗๐ นั้น ราชวงศ์บูร์บองได้กลับมาครองราชย์หลายครั้ง ต่อมาเมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๐ นโปเลียยที่ ๓ แห่งราชวงศ์โบนาปาร์ต ได้สละราชสมบัติเนื่องจากแพ้เยอรมัน ฝ่ายเจ้าสมบัติเมื่อได้ปราบปรามขบวนการสหการปารีสสำเร็จแล้ว ก็ได้จัดให้มีระบบรัฐสภา ซึ่งเสียงส่วนข้างมาเป็นผู้นิยมราชวงศ์บูร์บอง

แต่ฝ่ายพวกที่ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีนั้น ได้อ้างพระราชหฤทัยรัชทายาทที่จะได้รับอัญเชิญขึ้นครองราชย์ และเรียกร้องเกินเลยไป แม้เรื่องธงชาติก็จะให้เปลี่ยนจากธงสามสีมาใช้ธงขาวประกอบด้วยรูปดอกไม้สามแฉก (คล้ายดอกบัวดิน) ที่เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า "FLEURS DE LIS" ซึ่งเป็นสัญญลักษณ์เฉพาะราชวงศ์บูร์บอง (ปัจจุบันนี้มีบางคนที่อ้างว่าจงรักภักดีต่อพระราชวงศ์จักรี เมื่อได้ผ่านไปตามถนนราสปายล์กรุงปารีส เห็นมีการเขียนเป็นประจำตามกำแพงบริเวณนั้นด้วยรูปดอกไม้ชนิดนั้นพร้อมด้วยคำขวัญว่า "VIVE LE ROI" แปลว่า ขอให้พระราชาธิบดีจงเจริญ อันเป็นคำเรียกร้องของผู้นิยมราชวงศ์บูร์บอง ไม่ใช่ราชวงศ์โบนาปาร์ต บางคนก็เข้าใจผิดคิดว่ารูปดอกไม้นั้นเป็นเครื่องหมายของระบบราชาธิปไตยทั่วไปจึงพลอยถือเอารูปดอกไม้นั้นเป็นสัญญลักษณ์แห่งราชาธิปไตยของไทยด้วย โดยไม่สำนึกว่าพระราชวงศ์จักรีมีเครื่องหมายเป็นรูปจักรกับตรี เรื่องจึงจะกลายเป็นว่าบางคนที่อ้างว่าจงรักภักดีต่อพระราชวงศ์จักรีแต่ไปถือเครื่องหมายสำหรับสักการะบูชาราชวงศ์บูร์บอง) ก่อนที่รัฐสภาฝรั่งเศสจะลงมติใน ค.ศ. ๑๘๗๕ ว่าจะสถาปนาพระราชวงศ์บูร์บองขึ้นมาอีกหรือไม่นั้น

ดังกล่าวแล้ว สมเด็จเจ้าแห่งมาจองดา (DUC DE MAGENTA) ได้มีรับสั่งเตือนผู้ที่ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าพระองค์พระราชาธิบดีและอ้างว่ารู้พระราชหฤทัยต่าง ๆ นั้นว่าถ้าพวกนั้นต้องการจะเอาธงขาวมีรูปดอกไม้ชนิดนั้นมาใช้แทนธงสามสีแล้ว ทหารปืนยาวก็จะเดินแถวไปตามลำพังโดยปราศจากธงประจำ แต่พวกนั้นก็หัวรั้นไม่ยอมฟังคำเตือนของสมเด็จเจ้า จึงเป็นเหตุให้เสียงในรัฐสภาที่เดิมส่วนมากปรารถนาราชวงศ์บูร์บองขึ้นอีกนั้นต้องลดน้อยลงไป แม้กระนั้นเมื่อถึงเวลาลงมติฝ่ายที่นิยมสาธารณรัฐชนะเพียง ๑ เสียงเท่านั้น

ถ้าหากผู้ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีไม่อวดอ้างเอาเด่นของตนแล้ว ราชวงศ์บูร์บองก็จะได้กลับขึ้นครองราชย์อีก ดังนั้นพวกที่เป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีจึงมิเพียงแต่เป็นพวกที่ทำให้ราชบัลลังก์ฝรั่งเศสต้องสะเทือนเท่านั้น หากยังทำให้ราชบัลลังก์แห่งราชวงศ์บูร์บองสลายไปตั้งแต่กระนั้นจนถึงปัจจุบันนี้

๓.๓ ถ้าเราวินิจฉัยรากฐานแห่งทรรศนะแท้จริงของ "ผู้เกินกว่าราชา" ที่เกิดขึ้นในฝรั่งเศสโดยนำหลักจิตวิทยาทางสังคมมาประยุกต์ ทรรศนะของบุคคลดังกล่าวนั้นก็ตั้งบน

รากฐานแห่งซากทรรศนะทาสและซากทรรศนะศักดินาที่เกาะแน่นอยู่ในจิตใจอันเป็นมรดกสืบทอดมาช้านานประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งรากฐานแห่งการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ที่จะอาศัยพระราชาธิบดีเป็นข้ออ้างเพื่อที่ตนจะได้ประโยชน์ส่วนตนตามทรรศนะความเห็นแก่ตัว (EGOIST CONCEPT) ยิ่งกว่าที่จะคำนึงถึงผลสะท้อนมาสู่สถาบันพระมหากษัตริย์ ในประวัติศาสตร์ปรากฏว่าหลายคนที่แสดงว่าเป็นผู้นิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีนั้น เมื่อราชวงศ์บูรณ์บองได้ล้มไปขณะหนึ่ง โดยมีราชวงศ์โบนาปาร์ตขึ้นมาแทนที่แล้ว พวกที่เป็น "ผู้เกินกว่าราชา" ก็หันไปสนับสนุนราชวงศ์โบนาปาร์ต เมื่อราชวงศ์โบนาปาร์ตล้มไปก็หันไปสนับสนุนราชวงศ์บูรณ์บอง เมื่อราชวงศ์บูรณ์บองฟื้นขึ้นมาอีกก็ไปสนับสนุนราชวงศ์นั้น ดังนั้นพระราชาธิบดีแห่งพระราชวงศ์บูรณ์บองบางองค์ จึงนำตัวคนที่กลับกลอกนั้นส่งศาลตัดสินลงโทษประหารชีวิต บางคนเมื่อเห็นว่าระบบสาธารณรัฐฝรั่งเศสจะเป็นประโยชน์แก่ตน ก็สละราชวงศ์บูรณ์บองหรือราชวงศ์โบนาปาร์ตมาเข้าข้างสาธารณรัฐ และเมื่อสาธารณรัฐล้มลงชั่วขณะ ก็หันไปเข้าข้างราชวงศ์บูรณ์บองหรือราชวงศ์

โบนาปาร์ตสุดแท้แต่ว่าระบบใดราชวงศ์ใดจะช่วยให้ตนได้ประโยชน์

ข้าพเจ้าขอสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ฯ ที่ทรงพระปรีชาญาณยิ่งกว่าพระราชาธิบดีฝรั่งเศสหลายองค์ ในการที่พระองค์ได้พระราชทานกระแสเกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๗ ดังกล่าวนั้น

๓.๔ ท่านที่ได้ติดตามข่าวการร่างรัฐธรรมนูญตั้งแต่ขั้นคณะกรรมการ ที่รัฐบาลตั้งขึ้นก็จะเห็นได้ว่ามีประชาชนจำนวนมากหลายได้แสดงความเห็นที่จะให้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะเกี่ยวกับวุฒิสภานั้น ความเห็นของประชาชนที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์นั้นส่วนข้างมากเห็นว่าไม่ควรมีวุฒิสภา คือให้มีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว ถ้าหากจะให้มีวุฒิสภาก็ให้วุฒิสมาชิกเป็นผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากราษฎร แต่ความเห็นของประชาชนที่แสดงออกดังกล่าวนี้ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญของฝ่ายรัฐบาลและรัฐบาลเอง ซึ่งรวมจำนวนคนไม่กี่คน ไม่เห็นชอบด้วยจึงได้ร่างรัฐธรรมนูญโดยถือฉบับ ๒๔๙๒ เป็นแบบฉบับและถ้าท่านผู้อ่านได้เทียบเคียงรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ กับฉบับ ๒๕๑๗ แล้วจะเห็นได้ว่า ส่วนมากของบทบัญญัติแห่งรัฐ-

ธรรมนูญ ๒๕๑๗ ได้คัดลอกมาจากรัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ ทั้งดุ้นทีเดียว ฉะนั้นผลก็คือมีบทบัญญัติที่ขัดพระราชประสงค์ตามพระราชกระแสดังกล่าวแล้ว

ท่านที่ถือว่ารัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒ เป็นประชาธิปไตยที่สุดนั้นย่อมรู้ดีอยู่แล้วว่ารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ก็สืบต่อมาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๙๐ ซึ่งมีฉายาว่า รัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม นั่นเอง

บางท่านได้โฆษณาว่า รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ได้ร่างขึ้นโดยสิ่งที่เรียกว่า "สภาร่างรัฐธรรมนูญ" แต่ท่านที่เป็นนักวิชาการย่อมรู้อยู่ว่า สิ่งนั้นได้ตั้งขึ้นโดยรัฐสภาของรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม ซึ่งประกอบด้วยวุฒิสภา ซึ่งสมาชิกได้รับแต่งตั้งโดยรัฐบาลเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการและสภาผู้แทน ซึ่งสมาชิกต้องมีอายุอย่างต่ำ ๓๕ ปี และเมื่อสิ่งที่เรียกว่า สภาร่างรัฐธรรมนูญนั้นพิจารณาเสร็จแล้ว ก็นำเสนอรัฐสภาตามฉบับใต้ตุ่มนั่นเองเป็นผู้ลงมติ ฉะนั้นนักวิชาการรัฐธรรมนูญย่อมรู้ว่าสิ่งที่เรียกว่าสภาร่างรัฐธรรมนูญนั้นคือ "คณะกรรมาธิการวิสามัญ" ของรัฐสภาฉบับใต้ตุ่มนั่นเอง

ท่านย่อมรู้ดีว่า รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ มิใช่เป็นรัฐธรรมนูญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานโดยพระองค์เอง แต่คณะอภิรัฐมนตรี ซึ่งได้รับแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๙๐ หรือฉบับใต้ตุ่ม) ในหน้าที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ลงนามในพระปรมาภิไธย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ อภิรัฐมนตรีที่ลงนามนี้คือ (พิมพ์ตามชื่อที่ลงนามประกาศรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒)

รังสิต กรมขุนชัยนาทนเรนทร

ธลงกฎ

ธานีนิวัติ

พระยาบานวราชเสวี

อดุลเดชจรัส

๓.๕ ท่านที่เข้าลักษณะเป็น "ผู้เกินกว่าราชา" นั้น แม้จะได้รับทราบพระราชกระแส แต่ก็ยังบ่ายเบี่ยงที่จะดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเพื่ออนุวัตรให้เป็นไปตามพระราชประสงค์และเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม หลายท่านบ่ายเบี่ยงว่าจะต้องกระทำการแก้ไขภายหลังได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสียก่อน การบ่ายเบี่ยงเช่นนี้

นอกจากเป็นการฝืนพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ตั้งวุฒิสมาชิก โดยประธานองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการแล้ว ผลแห่งการบ่ายเบี่ยงเช่นนี้ ก็เป็นการอยากที่จะแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญตามพระราชประสงค์ เพราะวุฒิสมาชิกเข้ามามีบทบาทประกอบเป็นรัฐสภาอยู่ด้วย

ถ้าคณะรัฐมนตรีจงรักภักดี ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างแท้จริงแล้ว ก็มีทางทำได้ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะต้องฝืนพระราชหฤทัยตั้งวุฒิสมาชิกตามวิธีการที่พระองค์ไม่พึงประสงค์ คือคณะรัฐมนตรีมีสิทธิ์เสนอญัตติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญตามมาตรา ๒๒๘ และสภานิติบัญญัตินั้นเองมีหน้าที่เป็นรัฐสภาตามบทเฉพาะกาลตามมาตรา ๒๓๔ ถ้าทำได้ดังนี้แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ไม่ต้องฝืนพระราชหฤทัยตั้งวุฒิสมาชิกตามวิธีการที่พระองค์ไม่พึงประสงค์ และพร้อมกันนั้นคณะรัฐมนตรีก็เสนอข้อเรียกร้องของนักเรียน นิสิต นักศึกษา ตามเจตนารมณ์ ๑๔ ตุลาคมด้วย

ชานกรุงปารีส

๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๗

ปรีดี พนมยงค์

รัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทย

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดีจักกรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้นำความกราบบังคมทูลว่า ตามที่สมเด็จพระบรมปิตุลาธิราช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ณ วันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ นั้น เป็นการสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทยเป็นเบื้องต้น ด้วยพระราชประณิธานอันแน่วแน่ในอันที่จะพระราชทานพระราชอำนาจในการปกครองแผ่นดินให้แก่ประชาชนชาวไทยทั้งมวล มิใช่แก่บุคคลคณะใดหรือฝ่ายใดโดยเฉพาะ ทั้งนี้โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแห่งประเทศ และทรงเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยอันเป็นของปวงชนตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

นับแต่วาระนั้นมาเป็นเวลาสี่สิบปีเศษ เหตุการณ์บ้านเมืองได้ผันแปรไป เป็นเหตุให้ต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือประกาศใช้รัฐธรรมนูญขึ้นใหม่หลายครั้งหลายคราว และในบางครั้งก็จำเป็นต้อง ใช้ธรรมนูญการปกครองประเทศเป็นการชั่วคราว เพื่อรอเวลาที่จะร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรให้เสร็จ ทำให้การบริหารประเทศในขณะนั้น มิได้เป็นไปตามครรลองแห่งระบอบประชาธิปไตยตามควร อย่างไรก็ตามเมื่อกาลเวลาล่วงมา ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น มีความรู้และความคิดอ่านทางการเมืองดีขึ้น จึงมีความตื่นตัวและปรารถนาที่จะมีส่วนมีเสียงในการปกครองประเทศด้วยตนเองขึ้นเป็นลำดับ ทั้งประชาชนก็มีความไม่พึงพอใจในการบริหารราชการแผ่นดินอยู่ด้วย จึงในวันที่ ๑๓ และ ๑๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖ ได้มีการเรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญโดยเร็วที่สุด นักเรียนนิสิตนักศึกษาประชาชนและหนังสือพิมพ์ ได้มีส่วนสำคัญในการแสดงประชามติอันแรงกล้าในเรื่องนี้ และในการแสดงประชามติครั้งนั้น ได้มีผู้คนเสียชีวิตและเลือดเนื้อไปเป็นจำนวนมิใช่น้อย และนับว่าเป็นวิกฤติการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญ อันเป็นผลทำให้คณะรัฐบาลในยุคนั้นจำต้องกราบถวายบังคมลาออกจากตำ-

แหน่ง และมีการแต่งตั้งคณะรัฐบาลใหม่ขึ้นแทน

เพื่ออนุวัตตามความปรารถนาของมหาชนในครั้งนั้น คณะรัฐมนตรีได้แต่งตั้งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร เมื่อร่างเสร็จคณะรัฐมนตรีพิจารณาแล้ว ก็ได้นำร่างรัฐธรรมนูญนั้นเสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งขึ้นจากสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ และสภานิติบัญญัติแห่งชาติก็ได้จัดตั้งคณะกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อคณะกรรมาธิการคณะนี้พิจารณาแล้ว ก็ได้เสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อพิจารณาอีกชั้นหนึ่ง

ในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งก็ดี คณะรัฐมนตรีเองก็ดี คณะกรรมาธิการวิสาสัญพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญของสภานิติบัญญัติแห่งชาติก็ดี สภานิติบัญญัติแห่งชาติเองก็ดี ได้สดับตรับฟังความคิดเห็นของ ประชาชนตลอดมา เพื่อที่จะให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีเจตนารมณ์สมดังความปรารถนาของประชาชน

เจตนารมณ์ของบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ แสดง

ออกให้ปรากฏซึ่งประณิธานร่วมกันของปวงชนชาวไทยว่า จักรักษาไว้ซึ่งเอกราชแห่งชาติไทยในทุกทาง จักคุ้มครองศาสนาทุกศาสนาให้สถาพร จักเทอดทูนพระมหากษัตริย์เป็นประมุขและมิ่งขวัญของประเทศชาติ จักยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยจักตรากฎหมายขึ้นใช้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม จักใช้มาตรการทั้งปวงในอันที่จะขจัดความเหลื่อมล้ำในฐานะของบุคคลทั้งในทางเศรษฐกิให้ลดน้อยลงเป็นลำดับ จักร่วมกันบำบัดทุกข์บำรุงสุข และจักพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของราษฎรโดยทั่วหน้าและอย่างเสมอภาค และจักธำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรม เพื่อให้ราษฎรได้รับความยุติธรรมอย่างทั่วถึง

อนึ่ง สภานิติบัญญัติแห่งชาติมีความเห็นว่า การที่จะปกครองประเทศให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ ของรัฐธรรมนูญนี้ได้อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อประชาชนทั้งมวลมีความเชื่อมั่นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยนี้เป็นระบอบการปกครองที่ดี และเหมาะสมสำหรับประเทศเราในอันที่จะยังให้เกิดความผาสุกแก่ปวงชนโดยทั่วกัน เพราะเหตุนี้ปวงชนจึงต้องร่วมกันมีส่วนมีเสียงในการปกครองประเทศโดยเคารพต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญนี้อย่างเคร่งครัด และต้องพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขอันร่วมกัน ทั้งเมื่อถึง

วาระจำเป็น จักต้องพร้อมที่จะอุทิศแม้ชีวิตและเลือดเนื้อเพื่อรักษาไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยนี้

เมื่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้พิจารณาปรับปรุงแก้ไขร่างรัฐธรรมนูญอย่างรอบคอบแล้ว ได้มีมติเห็นชอบและได้นำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยให้ประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยสืบไป

เมื่อได้ทรงมีพระราชวิจารณ์ร่างรัฐธรรมนูญโดยถี่ถ้วนทั่วกระบวนความแล้ว ทรงมีพระราชดำริเห็นสมควรพระราชทานพระบรมราชานุมัติ ตามคำแนะนำและยินยอมของสถานิติบัญญัติแห่งชาติ

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับนี้ขึ้นไว้ให้ใช้แทนธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕ ซึ่งได้ตราไว้ ณ วันที่ ๑๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕ นั้น ตั้งแต่วันประกาศนี้ เป็นต้นไป

ขอปวงชนชาวไทยจงร่วมจิตร่วมใจสมัครสโมสรเป็นเอกฉันท์ ในอันที่จะพิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ เพื่อดำรงคงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยและอำนาจ

อธิปไตยของปวงชนชาวไทยในรัฐสีมาอาณาจักร และนำมาซึ่งความผาสุกสิริสวัสดิ์ พิพัฒนชัยมงคลอเนกศุภผลเกียรติยศ-สถาพร แก่อาณาประชาราษฎรของพระองค์ สมดั่งพระบรมราชประสงค์จงทุกประการ

หมวดที่ ๑
บททั่วไป

มาตรา ๑ ประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียว จะแบ่งแยกมิได้

มาตรา ๒ ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์ เป็นประมุข

มาตรา ๓ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นแต่โดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๔ การนิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำการล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

มาตรา ๕ ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิดหรือศาสนาใดย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน

มาตรา ๖ บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้

หมวด ๒
พระมหากษัตริย์

มาตรา ๗ องค์พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้

มาตรา ๘ ผู้ใดจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใด ๆ มิได้

มาตรา ๙ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

มาตรา ๑๐ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติทางรัฐสภา

มาตรา ๑๑ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี

มาตรา ๑๒ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาล

มาตรา ๑๓ พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย

มาตรา ๑๔ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะสถาปนาฐานันดรศักดิ์ และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

มาตรา ๑๕ พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นประธานองคมนตรีคนหนึ่งและองคมนตรีอื่นอีกไม่เกินกว่าสิบสี่คน ประกอบเป็นคณะองคมนตรี

คณะองคมนตรีมีหน้าที่ถวายความเห็นต่อพระมหากษัตริย์ในพระราชกรณียกิจทั้งปวงที่พระมหากษัตริย์ทรงปรึกษา และมีหน้าที่อื่นตามที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๑๖ การเลือกและแต่งตั้งองคมนตรีก็ดี การให้องคมนตรีพ้นจากตำแหน่งก็ดี ให้เป็นไปตามพระราชอัธยาศัย

ให้ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งประธานองคมนตรี หรือให้ประธานองคมนตรีพ้นจากตำแหน่ง และให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งองคมนตรีอื่นหรือให้องคมนตรีอื่นพ้นจากตำแหน่ง

มาตรา ๑๗ องคมนตรีต้องไม่เป็นสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำพนักงานรัฐวิสาหกิจ หรือสมาชิกหรือเจ้าหน้าที่ในพรรคการเมือง และต้องไม่แสดงการฝักใฝ่ในพรรคการเมืองใด ๆ

มาตรา ๑๘ ก่อนเข้ารับหน้าที่องคมนตรีต้องถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ด้วยถ้อยคำดังต่อไปนี้

"ข้าพระพุทธเจ้า (ชื่อผู้ปฏิญาณ) ขอถวายสัตย์ปฏิญาณว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชน ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตาม ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ"

มาตรา ๑๙ องคมนตรีพ้นจากตำแหน่งเมื่อตาย ลาออก หรือมีพระบรมราชโองการให้พ้นจากตำแหน่ง

มาตรา ๒๐ การแต่งตั้ง และการให้ข้าราชการในพระองค์และสมุหราชองครักษ์พ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามพระราชอัธยาศัย

มาตรา ๒๑ ในเมื่อพระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือจะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ด้วย

เหตุใดก็ตาม จะได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดผู้หนึ่งด้วยความเห็นชอบของรัฐสภาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และให้ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

มาตรา ๒๒ ในกรณีที่พระมหากษัตริย์มิได้ทรงแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามมาตรา ๒๑ ก็ดี ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ไม่สามารถทรงแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพราะยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะหรือเพราะเหตุอื่นใดก็ดี ให้คณะองคมนตรีเสนอชื่อผู้ใดผู้หนึ่งที่สมควรดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อรัฐสภาเพื่อขอความเห็นชอบ เมื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ แต่งตั้งผู้นั้นเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

มาตรา ๒๓ ในระหว่างที่ไม่มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๑ หรือมาตรา ๒๒ ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปพลางก่อน

ในกรณีที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งตามมาตรา ๒๑ หรือมาตรา ๒๒ ไม่สามารถปฏิบัติ

หน้าที่ได้ ให้ประธานองคมนตรีทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราว

ในระหว่างที่ประธานองคมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามวรรคหนึ่งก็ดี ในระหว่างที่ประธานองคมนตรีทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามวรรคสองก็ดี ประธานองคมนตรีจะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นประธานองคมนตรีมิได้ ในกรณีเช่นว่านี้ให้คณะองคมนตรีเลือกองคมนตรีคนหนึ่งขึ้นทำหน้าที่ประธานองคมนตรีชั่วคราว

มาตรา ๒๔ ก่อนเข้ารับหน้าที่ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งได้รับการแต่งตั้งตามมาตรา ๒๑ หรือมาตรา ๒๒ ต้องปฏิญาณตนในที่ประชุมรัฐสภาด้วยถ้อยคำดังต่อไปนี้

"ข้าพเจ้า (ชื่อผู้ปฏิญาณ) ขอปฏิญาณว่า ข้าพเจ้าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ (พระปรมาภิไธย) และจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชน ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ"

มาตรา ๒๕ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา

หากไม่มีพระราชโอรส รัฐสภาอาจให้ความเห็นชอบในการให้พระราชธิดาสืบราชสันตติวงศ์ก็ได้

การแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ให้กระทำได้โดยวิธีการอย่างเดียวกันกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๒๖ ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลง ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ต่อรัฐสภาเพื่อขอความเห็นชอบ เมื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้ว ให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศเพื่อให้ประชาชนทราบ

ในระหว่างที่ยังไม่มีประกาศองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามวรรคหนึ่ง ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปพลางก่อน แต่ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงในระหว่างที่ได้แต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ไว้ตามมาตรา ๒๑ หรือมาตรา ๒๒ หรือระหว่างเวลาที่ประธานองคมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามมาตรา ๒๓

วรรคหนึ่ง ก็ให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ๆ แล้วแต่กรณี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อไป ทั้งนี้จนกว่าจะได้ประกาศองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์

ในกรณีที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งได้รับการแต่งตั้งไว้ และเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อไปตามวรรคสอง ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้ประธานองคมนตรีทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราว

ในกรณีที่ประธานองคมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามวรรคสองหรือทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราวตามวรรคสาม ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๒๓ วรรคสามมาใช้บังคับ

หมวด ๓
สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย

มาตรา ๒๗ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

มาตรา ๒๘ บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การจำกัดสิทธิและเสรีภาพอันเป็นการฝ่าฝืนเจตนารมณ์ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

มาตรา ๒๙ บุคคลย่อมมีสิทธิทางการเมือง

การใช้สิทธิเลือกตั้ง สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง และสิทธิออกเสียงแสดงประชามติให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๓๐ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวในวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น

มาตรา ๓๑ บุคคลจะไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมาย ซึ่งใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้น

บัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายซึ่งใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

มาตรา ๓๒ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดก่อนที่จะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา จะต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องอาศัยเหตุตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมาย และจะต้องแจ้งเหตุที่ไม่ให้ประกันให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบ

สิทธิที่จะอุทธรณ์คัดค้านการไม่ให้ประกัน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

บุคคลผู้ถูกคุมขังหรือถูกจำคุก ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมตามสมควร

มาตรา ๓๓ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในร่างกาย

การจับกุมคุมขังหรือตรวจค้นตัวบุคคลไม่ว่าในกรณีใด ๆ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติ

แห่งกฎหมาย แต่ผู้ถูกจับกุมหรือถูกตรวจค้นจะต้องได้รับแจ้งข้อหาหรือเหตุและรายละเอียดตามสมควรในการที่ถูกจับกุมหรือถูกตรวจค้นโดยไม่ชักช้า และผู้ถูกคุมขังย่อมมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวได้

การแจ้งข้อหาแก่บุคคลใด ๆ จะต้องมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดตามข้อหานั้น

ในกรณีที่มีการคุมขังตัวบุคคล ผู้ถูกคุมขังเองก็ดี พนักงานอัยการก็ดี บุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้ถูกคุมขังก็ดี มีสิทธิร้องต่อศาลท้องที่ซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีอาญาว่าการคุมขังเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย เมื่อมีคำร้องเช่นว่านี้ให้ศาลดำเนินการไต่สวนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้าเห็นว่าคำร้องนั้นมีมูล ศาลมีอำนาจสั่งผู้คุมขังให้นำตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลโดยพลัน และถ้าผู้คุมขังแสดงให้เป็นที่พอใจของศาลไม่ได้ว่าการคุมขังเป็นการชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้คุมขังไปทันที

มาตรา ๓๔ ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม

ในกรณีที่ ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ยากไร้ไม่มีทุน-ทรัพย์พอที่จะจัดหาทนายความสำหรับตนเองได้ บุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๓๕ บุคคลมีสิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง อันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา

ถ้อยคำของบุคคลซึ่งเกิดจากการถูกทรมาน ขู่เข็ญ หรือใช้กำลังบังคับหรือเกิดจากการกระทำใด ๆ ที่ทำให้ถ้อยคำนั้นเป็นไปโดยไม่สมัครใจ ไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้

มาตรา ๓๖ บุคคลใดต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุด หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ในภายหลังว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิด ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทน และได้รับบรรดาสิทธิที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๓๗ การเกณฑ์แรงงาน จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อประโยชน์ในการป้องปัดภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาเป็นการฉุกเฉิน หรือโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งบัญ-

ญัติให้กระทำได้ในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการรบ หรือการสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

มาตรา ๓๘ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน

บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองในการที่จะอยู่อาศัยและครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข การเข้าไปในเคหสถานโดยปราศจากความยินยอมของผู้ครอบครองก็ดี การตรวจค้นเคหสถานก็ดี จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๓๙ สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นว่านี้ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

การสืบมรดกย่อมได้รับความคุ้มครอง สิทธิของบุคคลในการสืบมรดกย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการอันเป็นสาธารณูปโภค หรือการอันจำเป็นในการป้องกันประเทศ หรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ หรือเพื่อการผัง

เมือง หรือเพื่อการพัฒนาการเกษตรหรือการอุตสาหกรรม หรือเพื่อการปฏิรูปที่ดิน หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น และต้องชดใช้ค่าทำขวัญภายในเวลาอันควรแก่เจ้าของ ตลอดจนผู้ทรงสิทธิบรรดาที่ได้รับความเสียหายในการเวนคืนนั้น ทั้งนี้ตามที่ระบุไว้ในกฎหมาย

การกำหนดค่าทำขวัญตามวรรคสามให้คำนึงถึงการได้มา สภาพและที่ตั้งของอสังหาริมทรัพย์ ประกอบกับเหตุและวัตถุประสงค์ของการเวนคืนเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคม

มาตรา ๔๐ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์และการโฆษณา

การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ เกียรติยศ หรือชื่อเสียงของบุคคลอื่น หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจ หรือสุขภาพของประชาชน

การปิดโรงพิมพ์หรือห้ามทำการพิมพ์เพื่อบั่นทอนเสรี

ภาพตามมาตรานี้จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ปิดโรงพิมพ์ หรือห้ามทำการพิมพ์

การให้เสนอเรื่องหรือข้อความในหนังสือพิมพ์ไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจก่อนโฆษณาจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะกระทำในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการรบหรือการสงครามหรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก แต่ทั้งนี้จะต้องกระทำโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งได้ตราขึ้นตามความในวรรคสอง

เจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ต้องเป็นบุคคลสัญชาติไทยทั้งนี้ตามเงื่อนไขที่กฎหมายบัญญัติ

การให้เงินหรือทรัพย์สินอย่างอื่นอุดหนุนหนังสือพิมพ์ของเอกชน รัฐหรือหน่วยราชการ หรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ จะกระทำมิได้

มาตรา ๔๑ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นมูลฐานตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับ

บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการศึกษาอบรม เมื่อไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองตามรัฐธรรมนูญ และไม่ขัดต่อกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับ และกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษา

มาตรา ๔๒ เสรีภาพในวิชาการย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ต้องไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมือง

มาตรา ๔๓ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ

การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะในกรณีการชุมนุมสาธารณะ และเพื่อคุ้มครองความสะดวกของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการรบ หรือการสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

มาตรา ๔๔ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ หรือหมู่คณะอื่น

การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เพราะเพื่อคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือเพื่อป้องกันมิให้มีการผูกขาดตัดตอนในทางเศรษฐกิจ

มาตรา ๔๕ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นพรรคการเมืองเพื่อดำเนินกิจการในทางการเมืองตามวิถีทาง

การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

การจัดตั้งและการดำเนินกิจการของพรรคการเมืองย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมือง

พรรคการเมืองต้องแสดงที่มาของรายได้และการใช้จ่ายโดยเปิดเผย

มาตรา ๔๖ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางไปรษณีย์หรือทางอื่นที่ชอบด้วยกฎหมาย

การตรวจ การกักหรือการเปิดเผยจดหมาย โทรเลข โทรศัพท์ หรือสิ่งสื่อสารอื่นใดที่บุคคลมีติดต่อถึงกัน รวมทั้งการกระทำด้วยประการอื่นใดเพื่อให้ล่วงรู้ถึงข้อความในสิ่งสื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อถึงกัน จะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญบัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ

บุคคย่อมมีสิทธิเสมอกัน ในการใช้การสื่อสารที่จัดไว้เป็นบริการสาธารณะ

มาตรา ๔๗ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทาง และเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร

การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อความมั่นคงของรัฐ หรือความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือสวัสดิภาพของประชาชน หรือการผังเมือง หรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์

การเนรเทศบุคคลผู้มีสัญชาติไทยออกนอกราชอาณาจักร จะกระทำมิได้

มาตรา ๔๘ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ

การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อความมั่นคงของรัฐ หรือเศรษฐกิจแห่งชาติ หรือเพื่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือสวัสดิภาพของประชาชน หรือการผังเมือง

มาตรา ๔๙ สิทธิของบุคคลในครอบครัวย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา ๕๐ บุคคลคนเดียวหรือหลายคนร่วมกันย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๑ สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการซึ่งเป็นนิติบุคคลให้รับผิด เพื่อการกระทำของเจ้าพนักงาน ย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา ๕๒ บุคคลซึ่งเป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการและพนักงานส่วนท้องถิ่น ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับประชาชนพลเมือง เว้นแต่ที่จำกัดในกฎหมาย หรือกฎหรือข้อบังคับที่ออกโดยอาศัยอำนาจกฎหมายเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง สมรรถภาพหรือวินัย

มาตรา ๕๓ บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญให้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และรัฐธรรมนูญมิได้

หมวด ๔
หน้าที่ของชนชาวไทย

มาตรา ๕๔ บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย ตามรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๕๕ บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ

มาตรา ๕๖ บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๗ บุคคลมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย

มาตรา ๕๘ ในการใช้สิทธิเลือกตั้งและสิทธิออกเสียงประชามติ บุคคลมีหน้าที่ต้องกระทำโดยสุจริต

มาตรา ๕๙ บุคคลมีหน้าที่เสียภาษีอากรตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๖๐ บุคคลมีหน้าที่ช่วยเหลือราชการตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๖๑ บุคคลมีหน้าที่รับการศึกษาอบรมภายในเงื่อนไข และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

หมวด ๕
แนวนโยบายแห่งรัฐ

มาตรา ๖๒ บทบัญญัติในหมวดนี้มีไว้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการตรากฎหมาย และการกำหนดนโยบาย และไม่ก่อให้เกิดสิทธิในการฟ้องร้องรัฐ

มาตรา ๖๓ รัฐจะต้องรักษาไว้ซึ่งเอกราชและบูรณภาพแห่งอาณาเขต

มาตรา ๖๔ รัฐพึงส่งเสริมสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศ และถือหลักเสมอภาคในการปฏิบัติต่อกัน

มาตรา ๖๕ รัฐพึงร่วมมือกับนานาประเทศในการรักษาความยุติธรรมระหว่างประเทศ และผดุงสันติสุขของโลก

มาตรา ๖๖ รัฐพึงจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่น ให้มีประสิทธิภาพ และพึงดำเนินการทุกทางเพื่อป้องกันและปราบปรามการแสวงหาประโยชน์ในทางมิชอบ

มาตรา ๖๗ รัฐพึงจัดระบบงานของกระบวนการยุติธรรมให้เกิดความยุติธรรมแก่ประชาชน และมีหลักประกันความเป็นอิสระของศาล

มาตรา ๖๘ กำลังทหารพึงมีโดยเหมาะสมแก่ความจำเป็นสำหรับรักษาเอกราช ความมั่นคงและผลประโยชน์แห่งชาติ

มาตรา ๖๙ กำลังทหารเป็นของชาติ ไม่ขึ้นต่อเอกชนหรือคณะบุคคลใด ๆ

มาตรา ๗๐ กำลังทหาพึงใช้เพื่อการรบหรือการสงคราม

เพื่อปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อการปราบปรามการกบฏและการจลาจล เพื่อการรักษาความมั่นคงของรัฐ และเพื่อการพัฒนาประเทศชาติ

การใช้กำลังทหารเพื่อการอื่น ให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๗๑ รัฐต้องรักษากฎหมายและความสงบเรียบร้อย เพื่อให้ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิต ร่างกายและทรัพย์สิน และในการดำเนินชีวิตโดยปกติสุข

มาตรา ๗๒ รัฐพึงส่งเสริมและการบำรุงการศึกษาอบรม

การจัดระบบการศึกษาอบรมเป็นหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะ สถานศึกษาทั้งปวงย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ

การศึกษาอบรมชั้นอุดมศึกษา รัฐพึงจัดการให้สถานศึกษาดำเนินกิจการของตนเอง ได้ภาย ในขอบเขตที่กฎหมายบัญญัติ

สถานศึกษาของรัฐ และของท้องถิ่นพึงให้ความเสมอภาคแก่บุคคลในการศึกษา อบรมตามความสามารถของบุคคลนั้น ๆ

มาตรา ๗๓ การศึกษาอบรมภาคบังคับในสถานศึกษาของรัฐ และของท้องถิ่นจะต้องจัดให้โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน

รัฐพึงช่วยเหลือผู้ยากไร้ให้ได้รับทุนและปัจจัยต่าง ๆ ในการศึกษาอบรมทุกระดับตามสมควร

มาตรา ๗๔ รัฐพึงสนับสนุนการวิจัยในศิลปะและวิทยาการต่าง ๆ พึงส่งเสริมการสถิติ และพึงใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการพัฒนาประเทศ

มาตรา ๗๕ รัฐพึงส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาติ แต่ต้องไม่กระทำโดยวิธีการอันเป็นการบังคับฝืนใจบุคคล

มาตรา ๗๖ รัฐพึงบำรุงรักษาสถานที่ และวัตถุอันมีค่าในทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและศิลปกรรม

มาตรา ๗๗ รัฐพึงบำรุงรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อมและความงามทางธรรมชาติ รวมทั้งป่าไม้ ต้นน้ำลำธารและน่านน้ำ

มาตรา ๗๘ รัฐพึงส่งเสริมการค้นหาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ประชาชนชาวไทย โดยไม่ขัดกับหลักการอนุรักษกรรม

มาตรา ๗๙ รัฐพึงดำเนินการให้ความเหลื่อมล้ำในฐานะของบุคคลในทางเศรษฐกิจและสังคมลดน้อยลง

มาตรา ๘๐ รัฐพึงจัดระบบการถือกรรมสิทธิ์ และการครอบครองที่ดินเพื่อประโยชน์แห่งการส่งเสริมเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรม และพึงกำหนดพันธะให้เจ้าของที่ดินใช้ที่ดินให้เป็นประโยชน์ตามความเหมาะสมแก่สภาพของที่ดิน

มาตรา ๘๑ รัฐพึงส่งเสริมให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิ์และสิทธิในที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างทั่วถึง โดยการปฏิรูปที่ดินและวิธีการอื่น

มาตรา ๘๒ รัฐพึงส่งเสริมและบำรุงเกษตรกรรม

รัฐพึงคุ้มครองและรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกรในด้านการผลิตและการจำหน่ายผลผลิต

มาตรา ๘๓ รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการสหกรณ์

มาตรา ๘๔ รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม

มาตรา ๘๕ รัฐพึงสนับสนุนให้เอกชนได้มีการริเริ่มในทางเศรษฐกิจ

รัฐพึงประกอบกิจการอันมีลักษณะเป็นสาธารณูปโภค

ในทางที่จะให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนเป็นส่วนรวม การประกอบกิจการอันมีลักษณะเป็นสาธารณูปโภคโดยเอกชนจะกระทำได้ก็แต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

รัฐพึงวางมาตรการมิให้มีการผูกขาดตัดตอนในทางเศรษฐกิจโดยเอกชนที่มิได้อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ทั้งนี้ไม่ว่าการผูกขาดตัดตอนนั้น จะเป็นโดยทางตรงหรือทางอ้อม

มาตรา ๘๖ รัฐพึงวางนโยบายประชากรให้เหมาะสมกับทรัพยากรของชาติ ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม และความเจริญในทางวิทยาการ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและเพื่อความมั่นคงของรัฐ

มาตรา ๘๗ รัฐพึงสงเคราะห์ผู้ประสบภัยเนื่อง ในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อประเทศชาติหรือ ในการช่วยเหลือราชการหรือปฏิบัติตามหน้าที่มนุษยธรรมหรือเนื่องจากภัยธรรมชาติ

มาตรา ๘๘ รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการสังคมสงเคราะห์ของรัฐและเอกชน เพื่อสวัสดิการและความผาสุกของประชาชน

มาตรา ๘๙ รัฐพึงส่งเสริมให้ประชากรวัยทำงานมีงานทำ และได้รับค่าแรงตอบแทนตามควรแก่อัตภาพ และคุ้ม

ครองแรงงานให้เป็นไปโดยเป็นธรรม และพึงจัดให้ผู้ทำงานรับจ้างมีความมั่นคงก้าวหน้าในการทำงาน และมีหลักประกันเมื่อเจ็บป่วยและชราภาพ

มาตรา ๙๐ รัฐพึงจัดให้บุคคลทุพพลภาพมีงานทำตามความสามารถและความเหมาะสม

มาตรา ๙๑ รัฐพึงส่งเสริม ให้ประชาชนมีที่อยู่ อาศัยโดยถูกสุขลักษณะและพึงส่งเสริมกิจการเคหะสำหรับประชาชนผู้มีรายได้น้อย

มาตรา ๙๒ รัฐพึงส่งเสริมการสาธารณสุข ตลอดถึงการอนามัยครอบครัว และพึงคุ้มครองสุขภาพของบุคคลและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้วย

รัฐพึงให้การรักษาพยบาลแก่ผู้ยากไร้โดยไม่คิดมูลค่า

การป้องกันและปราบปรามโรคติดต่ออันตราย รัฐจะต้องกระทำให้แก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่า

มาตรา ๙๓ รัฐพึงบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมให้สะอาดและพึงขจัดสิ่งเป็นพิษ ซึ่งทำลายสุขภาพและอนามัยของประชาชน

มาตรา ๙๔ รัฐพึงส่งเสริมและบำรุงการกีฬา

หมวด ๖

รัฐสภา

ส่วนที่ ๑

บททั่วไป

มาตรา ๙๕ รัฐสภาประกอบด้วยวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร

รัฐสภาจะประชุมร่วมกันหรือแยกกัน ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๙๖ ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภาเป็นรองประธานรัฐสภา

ประธานรัฐสภามีอำนาจหน้าที่ดำเนินกิจการของรัฐสภาในกรณีประชุมร่วมกัน ให้เป็นไปตามระเบียบ และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้

ในกรณีที่ประธานรัฐสภาไม่อยู่ หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานรัฐสภาทำหน้าที่แทน

มาตรา ๙๗ ร่างพระราชบัญญัติจะตราขึ้นเป็นกฎหมายได้ก็แต่โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา

มาตรา ๙๘ ร่างพระราชบัญญัติซึ่งได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาแล้วให้นายกรัฐมนตรี นำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

มาตรา ๙๙ ร่างพระราชบัญญัติใดพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วย และพระราชทานคืนมายังรัฐสภา หรือเมื่อพ้นเก้าสิบวันแล้วมิได้พระราชทานคืนมา รัฐสภาจะต้องปรึกษาร่างพระราชบัญญัตินั้นใหม่ ถ้ารัฐสภาลงมติยืนยันตามเดิมด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมด ของทั้งสองสภาแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทานลงมาภายในสามสิบวัน ให้นายกรัฐมนตรีนำพระราชบัญญัตินั้นประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้บังคับเป็นกฎหมายได้ เสมือนหนึ่งว่าพระมหากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว

มาตรา ๑๐๐ ประธานและรองประธานวุฒิสภา ประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎร ผู้นำฝ่ายค้านในสภา

ผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จะได้รับเงินประจำตำแหน่งและประโยชน์ตอบแทนอย่างอื่นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๑๐๑ บุคคลจะเป็นสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในขณะเดียวกันมิได้

มาตรา ๑๐๒ สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จะเป็นข้าราชการ ซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำ นอกจากข้าราชการการเมืองมิได้

มาตรา ๑๐๓ สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(๑) ต้องไม่ดำรงตำแหน่งหรือหน้าที่ใดในหน่วยราชการหรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ หรือตำแหน่งสมาชิกสภาท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่นหรือพนักงานส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้นอกจากตำแหน่งรัฐมนตรีหรือข้าราชการการเมืองอื่น

(๒) ต้องไม่รับสัมปทานจากรัฐ หรือหน่วยราชการหรือหน่วยงานของรัฐวิสาหกิจ หรือคงถือไว้ซึ่งสัมปทานนั้นหรือเป็นคู่สัญญากับรัฐหรือหน่วยราชการ หรือหน่วยงานของ

รัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ อันมีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอน ทั้งนี้ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม

(๓) ต้องไม่รับเงินหรือประโยชน์ใด ๆ จากหน่วยราชการ หรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจเป็นพิเศษนอกเหนือไปจากที่หน่วยราชการ หรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจปฏิบัติกับบุคคลอื่น ๆ ในธุรกิจการงานตามปกติ

บทบัญญัติมาตรานี้มิให้ใช้บังคับในกรณีที่สมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รับเบี้ยหวัด บำเหน็จบำนาญ หรือเงินบีพระบรมวงศานุวงศ์ หรือเงินอื่นใดในลักษณะเดียวกันและมิให้ใช้บังคับในกรณีที่สมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรับหรือดำรงตำแหน่งกรรมาธิการของรัฐสภา หรือวุฒิสภา หรือสภาผู้แทนราษฎร หรือกรรมการที่ได้รับแต่งตั้ง ในฐานะเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๑๐๔ สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ต้องแสดงสินทรัพย์และหนี้สินของตนต่อประธานรัฐสภาตามรายการ วิธีการและกำหนดเวลาที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๑๐๕ สมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิกทั้งหมด

ของแต่ละสภา มีสิทธิเข้าชื่อร้องต่อประธานแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิกว่าสมาชิกภาพของสมาชิกคนใดคนหนึ่งแห่งสภานั้นสิ้นสุดลงตามมาตรา ๑๐๙ (๓) (๔) (๕) (๖) (๗) หรือ (๘) หรือมาตรา ๑๒๔ (๓) (๔) (๕) (๖) (๗) (๘) (๙) หรือ (๑๐) แล้วแต่กรณี และให้ประธานแห่งสภาที่ได้รับคำร้อง ส่งคำร้องนั้นไปยังคณะตุลาการรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยว่าสมาชิกภาพของสมาชิกผู้นั้นสิ้นสุดลงหรือไม่

เมื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยแล้ว ให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญแจ้งคำวินิจฉัยนั้นไปยังประธาน แห่งสภาที่ได้รับคำร้องดังกล่าวในวรรคหนึ่ง

มาตรา ๑๐๖ การออกจากตำแหน่งของสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ภายหลังวันที่สมาชิกภาพสิ้นสุดลงก็ดีคำวินิจฉัย ของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญว่า สมาชิกภาพของสมาชิกคนใดคนหนึ่งสิ้นสุดลงก็ดี ย่อมไม่กระทบกระทั่งกิจการที่สมาชิกผู้นั้นได้กระทำไปในหน้าที่สมาชิก รวมทั้งการได้รับเงินประจำตำแหน่งหรือประโยชน์ตอบแทนอย่างอื่นก่อนที่สมาชิกผู้นั้นออกจากตำแหน่ง หรือก่อนที่ประธานแห่งสภาที่ผู้นั้นเป็น สมาชิกได้รับแจ้งคำวินิจฉัย ของคณะตุลาการ รัฐธรรมนูญแล้วแต่กรณี

ส่วนที่ ๒

วุฒิสภา

มาตรา ๑๐๗ วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวนหนึ่งร้อยคนซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความรู้ความชำนาญในวิชาการหรือกิจการต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน มีคุณสมบัติตามมาตรา ๑๗๗ (๑) และมีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบห้าปีบริบูรณ์ ทั้งไม่เป็นบุคคลผู้มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๑๑๖ และมาตรา ๑๑๘

ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา

มาตรา ๑๐๘ สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภามีกำหนดเวลาคราวละหกปี นับแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง เฉพาะในวาระเริ่มแรก เมื่อครบกำหนดสามปี ให้สมาชิกออกจากตำแหน่งเป็นจำนวนกึ่งหนึ่งโดยวิธีจับสลาก

มาตรา๑๐๙ สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาสิ้นสุดลง เมื่อ

(๑) ถึงคราวออกตามวาระ

(๒) ตาย

(๓) ลาออก

(๔) กระทำการอันต้องห้ามตามมาตรา ๑๐๓

(๕) ขาดคุณสมบัติตามมาตรา ๑๑๗ (๑)

(๖) มีลักษณะต้องห้ามตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๘ (๑) (๒) (๓) หรือ (๖)

(๗) ขาดประชุมตลอดสมัยประชุมที่มีกำหนดเวลาไม่น้อยกว่าเก้าสิบวัน โดยไม่ได้รับอนุญาตจากประธานวุฒิสภา

(๘) ถูกจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

มาตรา ๑๑๐ เมื่อตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาว่างลงเพราะเหตุอื่นใด นอกจากถึงคราวออกตามวาระ พระมหากษัตริย์จะได้ทรงเลือกและแต่งตั้งบุคคลผู้มีลักษณะต้องตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๐๗ เข้ามาเป็นสมาชิกแทน สมาชิกซึ่งเข้ามาแทนนั้น ย่อมอยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่ากำหนดเวลาของผู้ซึ่งตนแทน

ส่วนที่ ๓

สภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๑๑๑ สภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้ง มีจำนวนไม่น้อยกว่าสองร้อยสี่สิบคน แต่ไม่เกินสามร้อยคน ทั้งนี้ตามเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๒

มาตรา ๑๑๒ จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่แต่ละจังหวัดจะพึงมี ให้คำนวณตามเกณฑ์จำนวนราษฎรที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

จังหวัดหนึ่ง อย่างน้อยให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหนึ่งคน

จังหวัดใดมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ไม่เกินสามคน ให้ถือเขตจังหวัดเป็นเขตเลือกตั้ง และจังหวัดใดมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้เกินกว่าสามคน ให้แบ่งเขตจังหวัดออกเป็นเขตเลือกตั้ง โดยจัดให้แต่ละเขตเลือกตั้งมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตละสามคน

ในกรณีที่จะแบ่งเขตเลือกตั้งในจังหวัดหนึ่ง ให้มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครบสามคนทุกเขตไม่ได้ ให้แบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็นเขตเลือกตั้งที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตละสามคนเสียก่อน แต่เขตที่เหลือต้องไม่น้อยกว่าเขตละสองคน

ในกรณีที่จังหวัดใดมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้สี่คน ให้แบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็นสองเขต เขตหนึ่งให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสองคน

มาตรา ๑๑๓ จังหวัดใดมีการแบ่งเขตเลือกตั้งเกินกว่าหนึ่งเขต ต้องแบ่งพื้นที่ของเขตเลือกตั้งแต่ละเขตให้ติดต่อกัน และต้องจัดอัตราส่วนของจำนวนราษฎรกับจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะพึงมีได้ในแต่ละเขตให้ใกล้เคียงกัน

มาตรา ๑๑๔ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนโดยตรงและลับ

ในเขตเลือกตั้งแต่ละเขต ให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งได้เท่า จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีได้ในเขตเลือกตั้งนั้น

มาตรา ๑๑๕ บุคคลผู้มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

(๑) สัญชาติไทยตามกฎหมาย แต่บุคคลผู้ได้สัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย

(๒) อายุไม่น้อยกว่ายี่สิบปีบริบูรณ์ในวันที่ ๑ มกราคมของปีที่มีการเลือกตั้ง

มาตรา ๑๑๖ บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ในวันเลือกตั้ง เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ

(๑) วิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ

(๒) หูหนวกและเป็นใบ้ ซึ่งไม่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้

(๓) ภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวช

(๔) ต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาล

(๕) อยู่ในระหว่างถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งโดยคำพิพากษา

มาตรา ๑๑๗ บุคคลผู้มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้เป็นผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง

(๑) สัญชาติไทยตามกฎหมาย แต่บุคคลผู้มีสัญชาติไทยและมีสัญชาติอื่นด้วยในขณะเดียวกันก็ดี บุคคลผู้ได้สัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติก็ดี ต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้

ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย เว้นแต่บุคคลผู้มีสัญชาติไทยโดยการเกิด แต่เกิดในต่างประเทศไม่ต้องมีคุณสมบัติดังกล่าว

(๒) อายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าบริบูรณ์ในวันเลือกตั้ง

(๓) เป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่พรรคเดียว

มาตรา ๑๑๘ บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง คือ

(๑) ติดยาเสพติดให้โทษ

(๒) เป็นบุคคลล้มละลาย ซึ่งศาลยังไม่สั่งให้พ้นจากคดี

(๓) เป็นบุคคลผู้มีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งตามมาตรา ๑๑๖ (๑) (๒) (๓) หรือ (๕)

(๔) ต้องคำพิพากษาของศาลใดศาลหนึ่งให้จำคุก และต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาลในคดีนั้น

(๕) เคยต้องคำพิพากษาให้ จำคุกตั้งแต่ สองปี ขึ้นไป โดยได้พ้นโทษมายังไม่ถึงห้าปีในวันเลือกตั้ง เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาท

(๖) เป็นข้าราชการหรือพนักงานส่วนท้องถิ่นซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำนอกจากข้าราชการการเมือง

(๗) เป็นพนักงานของหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ

มาตรา ๑๑๙ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการเลือกตั้งให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๑๒๐ อายุของสภาผู้แทนราษฎรมีกำหนดคราวละสี่ปีนับแต่วันเลือกตั้ง

มาตรา ๑๒๑ เมื่ออายุของสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง พระมหากษัตริย์จะได้ทรงตราพระราชกฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่เป็นการเลือกตั้งทั่วไป ซึ่งต้องกำหนดวันเลือกตั้ง ภายในหกสิบวัน นับแต่วันที่อายุของสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง และวันเลือกตั้งนั้นต้องกำหนดวันเดียวกันทั่วราชอาณาจักร

มาตรา ๑๒๒ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งอำนาจที่จะยุบสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่

การยุบสภาผู้แทนราษฎร ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกาซึ่งต้องกำหนดวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่ เป็นการเลือกตั้งทั่วไปภายในเก้าสิบวัน และวันเลือกตั้งนั้นต้องกำหนดวันเดียวกันทั่วราชอาณาจักร

การยุบสภาผู้แทนราษฎรจะกระทำได้เพียงครั้งเดียวในเหตุการณ์เดียวกัน

มาตรา ๑๒๓ สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเริ่มแต่วันเลือกตั้ง

มาตรา ๑๒๔ สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง เมื่อ

(๑) ถึงคราวออกตามอายุของสภาผู้แทนราษฎร หรือมีการยุบสภาผู้แทนราษฎร

(๒) ตาย

(๓) ลาออก

(๔) กระทำการอันต้องห้ามตามมาตรา ๑๐๓

(๕) ขาดคุณสมบัติตามมาตรา ๑๑๗ (๑) หรือ (๒)

(๖) มีลักษณะต้องห้ามตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๘ (๑) (๒) (๓) หรือ (๖)

(๗) ลาออกจากการเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง หรือพรรคการเมือง ที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นเป็นสมาชิกยุบเลิก

(๘) ขาดจากการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองในกรณีที่ศาลมีคำสั่ง ยุบเลิกพรรคการเมืองที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นเป็นสมาชิก หรือพรรคการเมืองมีมติให้พ้นจากการเป็นสมาชิก และไม่อาจเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองอื่นได้ภายในหกสิบวันนับแต่วันที่ศาลมีคำสั่ง หรือพรรคการเมืองมีมติแล้วแต่กรณี ในกรณีเช่นนี้ให้ถือว่าขาดจากสมาชิกภาพนับแต่วันถัดจากวันที่ครบกำหนดหกสิบวันนั้น

(๙) ขาดประชุมตลอดสมัยประชุมที่มีกำหนดเวลาไม่น้อยกว่าเก้าสิบวัน โดยไม่ได้รับอนุญาตจากประธานสภาผู้แทนราษฎร

(๑๐) ถูกจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

มาตรา ๑๒๕ เมื่อตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่างลงเพราะเหตุอื่นใด นอกจากถึงคราวออกตามอายุของสภาผู้แทนราษฎร หรือเมื่อมีการยุบสภาผู้แทนราษฎรให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขึ้นแทนภายใน กำหนดเวลาเก้าสิบวัน เว้นแต่อายุของสภาผู้แทนราษฎรจะเหลือไม่ถึงหนึ่งร้อยแปดสิบวัน

สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เข้ามาแทนนั้นเริ่มแต่วันเลือกตั้ง และอยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่าอายุของสภาผู้แทนราษฎรที่เหลืออยู่

มาตรา ๑๒๖ ภายหลังที่คณะรัฐมนตรีได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรตามมาตรา ๑๘๔ แล้ว พระมหากษัตริย์จะได้ทรงแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดมิได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี และมีจำนวนมากที่สุดในบรรดาพรรคการเมืองซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดมิได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี แต่ไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภาเป็นผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร

ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ในการแต่งตั้งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร

ผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร ย่อมพ้นจากตำแหน่งเมื่อขาดคุณสมบัติดังกล่าวในวรรคหนึ่ง และให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๓๐ มาใช้บังคับโดยอนุโลมในกรณีเช่นนี้ พระ-

มหากษัตริย์จะได้ทรงแต่งตั้งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร แทนตำแหน่งที่ว่าง

ส่วนที่ ๔
บทที่ใช้แก่สภาทั้งสอง

มาตรา ๑๒๗ สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ย่อมเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย

มาตรา ๑๒๘ ก่อนเข้ารับหน้าที่สมาชิกวุฒิสภา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ต้องปฏิญาณตนในที่ประชุมแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิก ด้วยถ้อยคำดังต่อไปนี้

"ข้าพเจ้า (ชื่อผู้ปฏิญาณ) ขอปฏิญาณว่า ข้าพเจ้าจะปฏิบัติหน้าที่ตามความเห็นของข้าพเจ้าโดยบริสุทธิ์ใจ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของปวงชนชาวไทย ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตาม ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ"

มาตรา ๑๒๙ วุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎรแต่ละสภามีประธานสภาคนหนึ่ง และรองประธานสภาคนหนึ่ง ซึ่ง

พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจากสมาชิกแห่งสภานั้น ๆ ตามมติของสภา

มาตรา ๑๓๐ ประธานและรองประธานวุฒิสภาดำรงตำแหน่ง จนถึงวันก่อนวันเลือกประธานและรองประธานวุฒิสภาใหม่ ซึ่งจะต้องกระทำเมื่อถึงคราวที่สมาชิกออกจากตำแหน่งกึ่งหนึ่ง

ประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรดำรงตำแหน่งจนสิ้นอายุของสภา หรือมีการยุบสภา

ประธานและรองประธานวุฒิสภา และประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎร ย่อมพ้นจากตำแหน่งก่อนถึงวาระพ้นจากตำแหน่งตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง แล้วแต่กรณี เมื่อ

(๑) ขาดจากสมาชิกภาพแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิก

(๒) ลาออกจากตำแหน่ง

(๓) ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี หรือข้าราชการการเมืองอื่น

(๔) ต้องคำพิพากษาให้จำคุก

มาตรา ๑๓๑ ประธานวุฒิสภาและประธานสภาผู้แทนราษฎร มีอำนาจหน้าที่ดำเนินกิจการของสภานั้น ๆ ให้เป็น

ไปตามระเบียบ รองประธานมีอำนาจหน้าที่ทำกิจการแทนประธานเมื่อประธานไม่อยู่หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

มาตรา ๑๓๒ เมื่อประธานและรองประธานวุฒิสภาหรือประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรไม่อยู่ในที่ประชุม ให้สมาชิกแห่งสภานั้น ๆ เลือกตั้งกันขึ้นเอง เป็นประธานในคราวประชุมนั้น

มาตรา ๑๓๓ การประชุมวุฒิสภาก็ดี การประชุมสภาผู้แทนราษฎรก็ดี ต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของแต่ละสภา จึงจะเป็นองค์ประชุม

มาตรา ๑๓๔ การลงมติวินิจฉัยข้อปรึกษา ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ เว้นแต่ที่มีบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นในรัฐธรรมนูญนี้

สมาชิกคนหนึ่งย่อมมีเสียงหนึ่งในการออกเสียงลงคะแนน ถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นได้อีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา ๑๓๕ ในที่ประชุมวุฒิสภาก็ดี ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรก็ดี ที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภาก็ดี สมาชิกผู้ใดจะกล่าวถ้อยคำใด ๆ ในทางแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความ

คิดเห็น หรือออกเสียงลงคะแนน ย่อมเป็นเอกสิทธิ์โดยเด็ดขาด ผู้ใดจะนำไปเป็นเหตุฟ้องร้องว่ากล่าวสมาชิกผู้นั้นในทางใดมิได้

เอกสิทธิ์นี้ย่อมคุ้มครองไปถึงผู้พิมพ์ และผู้โฆษณารายงานการประชุมโดยคำสั่งของสภา และคุ้มครองไปถึงบุคคลซึ่งประธานในที่ประชุมอนุญาตให้แถลงข้อเท็จจริง หรือแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมด้วย

มาตรา ๑๓๖ ภายในสามสิบวัน นับแต่วันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้มีการเรียกประชุมรัฐสภา เพื่อให้สมาชิกได้มาประชุมเป็นครั้งแรก

ในปีหนึ่งจะให้มีสมัยประชุมสามัญของรัฐสภาสมัยหนึ่งหรือสองสมัย แล้วแต่สภาผู้แทนราษฎรจะกำหนด

วันประชุมครั้งแรกตามวรรคหนึ่ง ให้ถือเป็นวันเริ่มสมัยประชุมสามัญประจำปี ส่วนวันเริ่มสมัยประชุมสามัญประจำปีของรัฐสภาสมัยต่อ ๆ ไป ให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้กำหนด

มาตรา ๑๓๗ สมัยประชุมสามัญของรัฐสภาสมัยหนึ่ง ๆ ให้มีกำหนดเวลาเก้าสิบวัน แต่พระมหากษัตริย์จะโปรดเกล้าฯ ให้ขยายเวลาออกไปก็ได้

การปิดสมัยประชุมสามัญก่อนครบกำหนดเวลาเก้าสิบวัน จะกระทำได้แต่โดยความเห็นชอบของรัฐสภา

มาตรา ๑๓๘ พระมหากษัตริย์ทรงเรียกประชุมรัฐสภา ทรงเปิดและปิดประชุม

พระมหากษัตริย์จะเสด็จพระราชดำเนินมาทรงทำรัฐพิธีเปิดประชุมสมัยประชุมสามัญประจำปีสมัยแรกด้วยพระองค์เอง หรือจะโปรดเกล้าฯ ให้รัชทายาท ซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว หรือผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้แทนพระองค์มาทำรัฐพิธีก็ได้

มาตรา ๑๓๙ เมื่อมีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งรัฐ พระมหากษัตริย์จะทรงเรียกประชุมรัฐสภา เป็นการประชุมสมัยวิสามัญก็ได้

มาตรา ๑๔๐ สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสองสภารวมกัน หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา มีสิทธิเข้าชื่อร้องขอให้นำความกราบบังคมทูล เพื่อมีพระบรมราชโองการประกาศเรียกประชุมรัฐสภาเป็นการประชุมสมัยวิสามัญได้

คำร้องขอดังกล่าวในวรรคหนึ่ง ถ้าเป็นของสมาชิกทั้งสองสภาให้ยื่นต่อประธานรัฐสภา ถ้าเป็นของสมาชิกสภาผู้แทน

ให้ยื่นต่อประธานสภาผู้แทนราษฎร

ให้ประธานสภาผู้ได้รับคำร้องขอ นำความกราบบังคมทูล และลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

มาตรา ๑๔๑ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๔๐ การเรียกประชุม การขยายเวลาประชุม และการปิดประชุมรัฐสภา ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา

มาตรา ๑๔๒ ในระหว่างสมัยประชุม ห้ามมิให้จับหรือคุมขัง หรือหมายเรียกตัวสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปทำการสอบสวน ในฐานะที่สมาชิกผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญา เว้นแต่ในกรณีที่ได้รับอนุญาตจากสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิก หรือในกรณีที่จับในขณะกระทำความผิด

ในกรณีที่มีการจับสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในขณะกระทำความผิดให้รายงานไปยังประธานแห่งสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกโดยด่วน และประธานแห่งสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกอาจสั่งให้ปล่อยผู้ถูกจับได้

มาตรา ๑๔๓ ในกรณีที่มีการฟ้องสมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในคดีอาญา ไม่ว่าจะได้ฟ้องนอกหรือในสมัยประชุม ศาลจะพิจารณาคดีนั้นในระหว่างสมัยประชุมมิได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิก แต่

การพิจารณาคดีต้องไม่เป็นการขัดขวางต่อการที่สมาชิกผู้นั้นจะมาเข้าประชุมสภา

การพิจารณาที่ศาลได้กระทำไปก่อนมีคำอ้างว่า จำเลยเป็นสมาชิกของสภาใดสภาหนึ่งย่อมเป็นอันใช้ได้

มาตรา ๑๔๔ ถ้าสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถูกคุมขังในระหว่างสอบสวนหรือพิจารณาอยู่ก่อนสมัยประชุม เมื่อถึงสมัยประชุม พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี ต้องสั่งปล่อยทันที ถ้าหากสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกได้ร้องขอ

คำสั่งปล่อยตามวรรคหนึ่ง ให้มีผลบังคับตั้งแต่วันสั่งปล่อยจนถึงวันสุดท้ายแห่งสมัยประชุม

มาตรา ๑๔๕ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๙๓ วรรคสี่ และมาตรา ๑๙๔ วรรคสาม ในระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุหรือสภาผู้แทนราษฎรถูกยุบจะมีการประชุมวุฒิสภามิได้

มาตรา ๑๔๖ ร่างพระราชบัญญัติจะเสนอได้ก็แต่โดยคณะรัฐมนตรีหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงิน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะเสนอได้ก็ต่อเมื่อมีคำรับรองของนายกรัฐมนตรี

ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงิน หมายถึงร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อความต่อไปนี้ทั้งหมด หรือแต่ข้อใดข้อหนึ่ง

(๑) การตั้งขึ้นหรือยกเลิกหรือลดหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือผ่อนหรือวางระเบียบการบังคับอันเกี่ยวกับภาษีหรืออากร

(๒) การจัดสรร รับ รักษาหรือจ่ายเงินแผ่นดิน หรือการโอนงบประมาณรายจ่ายของแผ่นดิน

(๓) การกู้เงินหรือการค้ำประกันหรือการใช้เงินกู้

(๔) เงินตรา

ในกรณีเป็นที่สงสัยว่าร่างพระราชบัญญัติใดเป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงินที่จะต้องมีคำรับรองของนายกรัฐมนตรีหรือไม่ ให้เป็นอำนาจของประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้วินิจฉัย

มาตรา ๑๔๗ ร่างพระราชบัญญัติให้เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรก่อน

มาตรา ๑๔๘ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๕๔ เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่เสนอตามมาตรา

๑๔๗ และลงมติเห็นชอบแล้ว ให้สภาผู้แทนราษฎรเสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นต่อวุฒิสภา วุฒิสภาต้องพิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่เสนอมานั้นให้เสร็จภายในหกสิบวัน แต่ถ้าร่างพระราชบัญญัติเป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงิน ต้องพิจารณาให้เสร็จภายในสามสิบวัน ทั้งนี้ เว้นแต่สภาผู้แทนราษฎรจะได้ลงมติให้ขยายเวลาออกไปเป็นพิเศษ กำหนดวันดังกล่าวให้หมายถึงวันในสมัยประชุม และให้เริ่มนับแต่วันที่ร่างพระราชบัญญัตินั้นมาถึงวุฒิสภา

ระยะเวลาดังกล่าว ในวรรค หนึ่ง ไม่ให้นับรวมระยะเวลาที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญตามมาตรา ๑๕๑

ถ้าวุฒิสภาไม่ได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติให้เสร็จภายในกำหนดเวลาที่กล่าวในวรรคหนึ่ง ก็ให้ถือว่าวุฒิสภาได้ให้ความเห็นชอบในร่างพะราชบัญญัตินั้น

ในการที่สภาผู้แทนราษฎร เสนอร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงินไปยังวุฒิสภา ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรแจ้งไปด้วยว่าร่างพระราชบัญญัติที่เสนอไปนั้นเป็นร่างพระ

ราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงิน คำแจ้งของประธานสภาผู้แทนราษฎรให้ถือว่าเป็นเด็ดขาด

ในกรณีที่ประธานสภาผู้แทนราษฎรมิได้แจ้งไปว่าร่างพระราชบัญญัติใดเป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงินให้ถือว่าร่างพระราชนั้นมิใช่ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงิน

มาตรา ๑๔๙ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๕๔ เมื่อวุฒิสภาได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติเสร็จแล้ว

(๑) ถ้าเห็นชอบด้วยกับสภาผู้แทนราษฎร ก็ให้ดำเนินการต่อไปตามมาตรา ๙๘

(๒) ถ้าไม่เห็นชอบด้วยสภาผู้แทนราษฎร ก็ให้ยับยั้งร่างพระราชบัญญัตินั้นไว้ก่อน และส่งร่างพระราชบัญญัตินั้นคืนไปยังสภาผู้แทนราษฎร

(๓) ถ้าแก้ไขเพิ่มเติม ก็ให้ส่งร่างพระราชบัญญัติตามที่แก้ไขเพิ่มเติมนั้นไปยังสภาผู้แทนราษฎร ในกรณีเช่นว่านี้ ให้สภาทั้งสองต่างตั้งบุคคลที่เป็นหรือมิได้เป็นสมาชิกแห่งสภานั้น ๆ มีจำนวนเท่ากันตามที่สภาผู้แทนราษฎรกำหนดประกอบเป็นคณะกรรมาธิการร่วมกันเพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้น แล้วให้คณะกรรมาธิการร่วมกันนั้นรายงาน

และเสนอร่างพระราชบัญญัติที่คณะกรรมาธิการร่วมกันได้พิจารณาแล้วต่อสภาทั้งสอง ถ้าสภาทั้งสองต่างเห็นชอบด้วยร่างพระราชบัญญัติที่คณะกรรมาธิการร่วมกันได้พิจารณาแล้วนั้น ก็ให้ดำเนินการต่อไปตามมาตรา ๙๘ ถ้าสภาใดสภาหนึ่งไม่เห็นชอบด้วย ก็ให้ยับยั้งร่างพระราชบัญญัตินั้นไว้ก่อน

คณะกรรมาธิการร่วมกัน ย่อมมีอำนาจเรียกเอกสารจากบุคคลใด ๆ หรือเรียกบุคคลใดๆ มาแถลงข้อเท็จจริง หรือแสดงความคิดเห็นในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติได้ เอกสิทธิ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๓๕ นั้น ให้คุ้มครองถึงผู้กระทำหน้าที่ตามมาตรานี้ด้วย

การประชุมคณะกรรมาธิการร่วมกัน ต้องมีสัตริย์ไม่การมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมาธิราชหมด จึงจะเป็นองค์ประชุม และให้นำข้อบังคับการประของสภาผู้แทนราษฎร ในส่วนที่เกี่ยวกับกรรมาธิการมาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๕๐ ร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้ตามบทบัญญัติมาตรา ๑๔๙ นั้น สภาผู้แทนราษฎรจะยกขึ้นพิจารณาใหม่ได้ต่อเมื่อเวลาหนึ่งร้อยแปดสิบวันได้ล่วงพ้นไป นับแต่วันที่วุฒิสภาส่งร่างพระราชบัญญัตินั้นคืนไปยังสภาผู้

แทนราษฎร ในกรณีเช่นนี้ ถ้าสภาผู้แทนลงมติยืนยันร่างเดิมหรือร่างที่คณะกรรมาธิการร่วมกันพิจารณา ด้วยคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภาแล้ว ก็ให้ถือว่าร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นอันได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา และให้ดำเนินการต่อไปตามมาตรา ๙๘

ถ้าร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้เป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวด้วยการเงิน สภาผู้แทนราษฎรอาจยกร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นพิจารณาใหม่ได้ทันที ในกรณีเช่นว่านี้ ถ้าสภาผู้แทนราษฎรลงมติยืนยันร่างเดิมหรือร่างที่คณะกรรมาธิการพิจารณาด้วยคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภาแล้ว ก็ให้ถือว่าร่างพระราชบัญญัติอันได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา และให้ดำเนินการต่อไปตามมาตรา ๙๘

มาตรา ๑๕๑ ในระหว่างที่มีการยับยั้งร่างพระราชบัญญัติใดตามบทบัญญัติมาตรา ๑๔๙ คณะรัฐมนตรี หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จะเสนอร่างพระราชบัญญัติที่มีหลักการอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้มิได้

ในกรณีสภาผู้แทนราษฎรเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติที่เสนอนั้น เป็นร่างพระราชบัญญัติที่มีหลักการอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติที่ยับยั้งไว้ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรส่งร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัย ถ้าคณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า เป็นร่างพระราชบัญญัติที่มีหลักการอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติที่ต้องยับยั้งไว้ ให้ร่าพระราชบัญญัตินั้นตกไป

มาตรา ๑๕๒ ในกรณีที่สภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุหรือมีการยุบสภาผู้แทนราษฎร บรรดาร่างพระราชบัญญัติที่รัฐสภายังมิได้ให้ความเห็นชอบ หรือที่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วย หรือเมื่อพ้นเก้าสิบวันแล้วมิได้พระราชทานคืนมา ให้เป็นอันตกไป

มาตรา ๑๕๓ งบประมาณรายจ่ายของแผ่นดินให้ทำเป็นพระราชบัญญัติ ถ้าพระราชบัญญัติงบประมาณออกมาไม่ทันปีงบประมาณใหม่ ให้ใช้กฎหมายว่าด้วยงบประมาณรายจ่ายในปีงบประมาณปีก่อนนั้นไปพลาง

มาตรา ๑๕๔ ร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่าย

เพิ่มเติมและร่างพระราชบัญญัติโอนงบประมาณรายจ่าย สภาผู้แทนราษฎรจะต้องพิจารณาให้เสร็จภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวมาถึงสภาผู้แทนราษฎร

ถ้าสภาผู้แทนราษฎรไม่ได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้นให้เสร็จภายในกำหนดเวลาที่กล่าวในวรรคหนึ่ง ให้ถือว่าสภาผู้แทนราษฎรได้ให้ความเห็นชอบในร่างพระราชบัญญัตินั้นและให้เสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นต่อวุฒิสภา

ในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้น วุฒิสภาจะต้องให้ความเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ร่างพระราชบัญญัตินั้นมาถึงวุฒิสภา ถ้าพ้นกำหนดนั้นให้ถือว่าวุฒิสภาได้ให้ความเห็นชอบในร่างพระราชบัญญัตินั้น ในกรณีเช่นนี้และในกรณีที่วุฒิสภาให้ความเห็นชอบให้ดำเนินการต่อไปตามมาตรา ๙๘

ถ้าร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวนั้น วุฒิสภาไม่เห็นชอบด้วย ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๕๐ วรรคสอง มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๕๕ การจ่ายเงินแผ่นดิน จะกระทำได้ก็เฉพาะที่ได้อนุญาตไว้ในกฎหมายว่าด้วยงบประมาณรายจ่าย

กฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณ หรือกฎหมายเกี่ยวด้วยการโอนงบประมาณ หรือกฎหมายว่าด้วยเงินคงคลัง เว้นแต่ในกรณีจำเป็นรีบด่วนจะจ่ายไปก่อนก็ได้ แต่ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ในกรณีเช่นว่านี้ต้องตั้งงบประมาณรายจ่ายชดใช้ไว้ในพระราชบัญญัติโอนงบประมาณรายจ่าย หรือพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติมหรือพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณถัดไป

มาตรา ๑๕๖ วุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน โดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๑๕๗ ในที่ประชุมวุฒิสภาหรือสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกทุกคนมีสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีในเรื่องใดเกี่ยวกับงานในหน้าที่ได้ แต่รัฐมนตรีย่อมมีสิทธิที่จะไม่ตอบเมื่อคณะรัฐมนตรีเห็นว่าเรื่องนั้นยังไม่ควรเปิดเผยเพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน

มาตรา ๑๕๘ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภาผู้แทน

ราษฎร มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอให้เปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อให้คณะรัฐมนตรีแถลงข้อเท็จจริง หรือแสดงความคิดเห็นในปัญหาอันเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน

ญัตติดังกล่าวในวรรคหนึ่งให้ยื่นต่อประธานสภาผู้แทนราษฎร และให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรแจ้งไปยังนายกรัฐมนตรี เพื่อกำหนดเวลาสำหรับการเปิดอภิปรายทั่วไป ซึ่งต้องไม่ช้ากว่าสามสิบวันนับแต่วันที่นายกรัฐมนตรีได้รับแจ้ง แต่คณะรัฐมนตรีย่อมมีสิทธิที่จะขอให้ระงับการอภิปรายทั่วไปนั้นเสียได้ เมื่อเห็นว่าเป็นเรื่องที่ยังไม่ควรเปิดเผย เพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน

ในการเปิดอภิปรายทั่วไปตามมาตรานี้ สภาจะลงมติในปัญหาที่อภิปรายมิได้

มาตรา ๑๕๙ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภาผู้แทนราษฎร มีสิทธิเข้าชื่อเสนออญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายตัวหรือทั้งคณะ

เมื่อการเปิดอภิปรายทั่วไปสิ้นสุดลง โดยมิใช่ด้วยมติให้ผ่านระเบียบวาระเปิดอภิปรายนั้นไป ให้สภาผู้แทนราษฎร

ลงมติไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจ การลงมติในกรณีเช่นว่านี้ มิให้กระทำในวันเดียวกับวันที่การอภิปรายสิ้นสุด มติไม่ไว้วางใจต้องมีคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภา

ในกรณีที่มติไม่ไว้วางใจมีคะแนนเสียงไม่มากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายนั้นเป็นอันหมดสิทธิที่จะเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายตัวหรือทั้งคณะอีกตลอดสมัยประชุมนั้น

มาตรา ๑๖๐ การประชุมวุฒิสภา การประชุมสภาผู้แทนราษฎร และการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ย่อมเป็นการเปิดเผยตามลักษณะที่กำหนดไว้ในข้อบังคับการประชุมของแต่ละสภา แต่ถ้าหากคณะรัฐมนตรีหรือสมาชิกของแต่ละสภา หรือสมาชิกของทั้งสองสภารวมกัน มีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสี่ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของแต่ละสภาหรือของทั้งสองสภารวมกัน แล้วแต่กรณี ร้องขอให้ประชุมลับก็ให้ประชุมลับ

มาตรา ๑๖๑ วุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจเลือกสมาชิกของแต่ละสภาตั้งเป็นคณะกรรมาธิการสามัญ และมีอำนาจ เลือกบุคคล ผู้เป็น สมาชิก หรือ มิได้เป็นสมาชิก ตั้งเป็นคณะกรรมาธิการวิสามัญ เพื่อกระทำกิจการหรือพิจารณาสอบสวน หรือศึกษาเรื่องใด ๆ อันอยู่ในอำนาจหน้าที่ของสภาแล้วรายงานต่อสภา คณะกรรมาธิการที่กล่าวนี้ย่อมมีอำนาจเรียกเอกสารจากบุคคลใด ๆ หรือเรียกบุคคลใด ๆ มาแถลงข้อเท็จจริง หรือแสดงความคิดเห็นในกิจการที่กระทำหรือในเรื่องที่พิจารณาสอบสวนหรือศึกษาอยู่นั้นได้

เอกสิทธิ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๓๕ นั้น ให้คุ้มครองถึงบุคคลผู้กระทำหน้าที่ตามมาตรานี้ด้วย

กรรมาธิการที่ตั้งจากผู้ที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดต้องมีจำนวนตามหรือใกล้เคียงกับอัตราส่วนของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของแต่พรรคการเมืองหรือกลุ่มพรรคการเมืองที่มีอยู่ในสภาผู้แทนราษฎร

ในระหว่างที่ยังไม่มีข้อบังคับการประชุมของสภาผู้แทนราษฎรตามมาตรา ๑๖๔ ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้กำหนดอัตราส่วนตามวรรคสาม

มาตรา ๑๖๒ การประชุมคณะกรรมาธิการ ต้องมีกรรมาธิการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมาธิการทั้งหมด จึงจะเป็นองค์ประชุม

มาตรา ๑๖๓ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๒๕ ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาที่จะต้องตีความรัฐธรรมนูญให้เป็นอำนาจของรัฐสภาที่จะตีความ และให้ถือว่าการตีความของรัฐสภาเป็นเด็ดขาด

ในการตีความรัฐธรรมนูญตามวรรคหนึ่ง ต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา จึงจะเป็นองค์ประชุม

มาตรา ๑๖๔ วุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจตราข้อบังคับเกี่ยวกับจรรยาบรรณของสมาชิก และข้อบังคับการประชุมเกี่ยวกับการเลือกและการปฏิบัติหน้าที่ของประธานสภารองประธานสภาและกรรมาธิการ วิธีการประชุม การเสนอและพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ การเสนอญัตติ การปรึกษา การอภิปราย การลงมติ การตั้งกระทู้ถาม การเปิดอภิปรายทั่วไป การยืนยันขอความไว้วางใจ การรักษาระเบียบและความเรียบร้อยและกิจการอื่นเพื่อดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

ส่วนที่ ๕

การประชุมร่วมกันของรัฐสภา

มาตรา ๑๖๕ ในกรณีต่อไปนี้ให้รัฐสภาประชุมร่วมกัน

(๑) การให้ความเห็นชอบในการตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามมาตรา ๒๑ และมาตรา ๒๒

(๒) การปฏิญาณตนของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อรัฐสภา ตามมาตรา ๒๔

(๓) การแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาล ว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ตามมาตรา ๒๕

(๔) การให้ความเห็นชอบในการสืบราชสมบัติตามมาตรา ๒๖

(๕) การปรึกษาร่างพระราชบัญญัติใหม่ตามมาตรา ๙๑

(๖) การให้ความเห็นชอบในการปิดสมัยประชุมตามมาตรา ๑๓๗

(๗) การเปิดประชุมรัฐสภาตามมาตรา ๑๓๘

(๘) การตีความรัฐธรรมนูญตามมาตรา ๑๖๓

(๙) การแต่งตั้งและการให้ผู้ตรวจเงินแผ่นดินของรัฐสภา พ้นจากตำแหน่งตามมาตรา ๑๖๘ และมาตรา ๑๗๓

(๑๐) การตั้งคณะกรรมาธิการตามมาตรา ๑๗๒

(๑๑) การเปิดอภิปรายทั่วไปตามมาตรา ๑๘๕

(๑๒) การให้ความเห็นชอบในการประกาศใช้กฎอัยการศึกตามมาตรา ๑๙๓

(๑๓) การให้ความเห็นชอบในการประกาศสงครามตามมาตรา ๑๙๔

(๑๔) การให้ความเห็นชอบแก่หนังสือสัญญาและสนธิสัญญาตามมาตรา ๑๙๕

(๑๕) การแต่งตั้งตุลาการรัฐธรรมนูญตามมาตรา๒๑๘

(๑๖) การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญตามมาตรา ๒๒๘

มาตรา ๑๖๖ ในการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ให้ใช้ข้อบังคับการประชุมของสภาผู้แทนราษฎรโดยอนุโลม

มาตรา ๑๖๗ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๕ มาตรา ๙๙ มาตรา ๑๖๓ วรรคสอง มาตรา ๑๗๒ วรรคสอง มาตรา ๑๙๔ วรรคสอง และมาตรา ๒๒๘ ในการประชุมร่วมกันของรัฐสภาให้นำบทที่ใช้แก่สภาทั้งสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม แต่เฉพาะการตั้งคณะกรรมาธิการสามัญและวิสามัญ กรรมาธิการที่ตั้งจากผู้ที่เป็นสมาชิกของแต่ละสภาจะต้องมีจำนวน

ตามหรือใกล้เคียงกับอัตราส่วนของจำนวนสมาชิกของแต่ละสภา

ส่วนที่ ๖
ผู้ตรวจเงินแผ่นดินของรัฐสภา

มาตรา ๑๖๘ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งผู้ตรวจเงินแผ่นดินของรัฐสภาตามมติของรัฐสภา และให้ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามรับสองพระบรมราชโองการ

มาตรา ๑๖๙ ผู้ตรวจเงินแผ่นดินของรัฐสภา จะต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในทางการบัญชีหรือการคลัง และจะต้องไม่เป็นสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำหรือผู้มีตำแหน่งหรือหน้าที่ในหน่วยราชการ หรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานท้องถิ่นหรือผู้จัดการ กรรมการที่ปรึกษาตัวแทนหรือลูกจ้างของบุคคล ห้างหุ้นส่วนบริษัทหรือองค์การใด ๆ ซึ่งดำเนินธุรกิจเพื่อค้ากำไร ทั้งจะต้องไม่เป็นผู้มีลักษณะต้องห้ามตามที่กฎหมายบัญญัติด้วย

มาตรา ๑๗๐ ให้ผู้ตรวจเงินแผ่นดินของรัฐสภามีอำ–

นาจหน้าที่ในการตรวจสอบการรับจ่ายเงินของแผ่นดิน และการรับจ่ายเงินและทรัพย์สินของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐและรัฐวิสาหกิจ รวมทั้งของท้องถิ่นและหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๑๗๑ ให้ผู้ตรวจเงินแผ่นดินของรัฐสภามีหน่วยราชการภายใต้บังคับบัญชาเพื่อปฏิบัติการตามอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ข้าราชการสังกัดหน่วยราชการตามวรรคหนึ่งเป็นข้าราชการฝ่ายรัฐสภา

มาตรา ๑๗๒ ผู้ตรวจเงินแผ่นดินของรัฐสภาจะต้องเสนอรายงานการตรวจสอบการรับจ่ายเงินและทรัพย์สินตามอำนาจหน้าที่ พร้อมทั้งข้อสังเกตต่อรัฐสภาตามวิธีการที่กฎ-หมายบัญญัติ

ให้รัฐสภาตั้งคณะกรรมาธิการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิ-จารณาสอบสวนรายงานของของผู้ตรวจเงินแผ่นดินของรัฐ-สภาตามวรรคหนึ่ง คณะกรรมาธิการที่กล่าวนี้ประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคการเมืองที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดมิได้ดำรง

ตำแหน่งรัฐมนตรีเป็นประธาน และมีจำนวนมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคการเมืองที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัด ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหนึ่งคน และให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๖๑ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๗๓ ผู้ตรวจเงินแผ่นดินของรัฐสภาพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

(๑) ดำรงตำแหน่งมาครบหกปี

(๒) ตาย

(๓) ลาออก

(๔) มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๑๖๙

(๕) รัฐสภามีมติให้ออก

ส่วนที่ ๗

ข้าราชการฝ่ายรัฐสภา

มาตรา ๑๗๔ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๗๑ วรรคสอง ข้าราชการสังกัดหน่วยราชการใดจะเป็นข้าราชการฝ่ายรัฐสภาให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๑๗๕ การกำหนดคุณสมบัติ การบรรจุ การ

แต่งตั้ง การเลื่อนตำแหน่ง การลงโทษ และการออกจากราชการของข้าราชการฝ่ายรัฐสภา ให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๑๗๖ การแต่งตั้งและการให้ข้าราชการฝ่ายรัฐสภา ตำแหน่ง เทียบเท่าปลัดกระทรวงและอธิบดีพ้นจากตำแหน่ง ให้ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

หมวด ๗

คณะรัฐมนตรี

มาตรา ๑๗๗ พระมหากษัตริย์ทรงตั้งนายกรัฐมนตรีคนหนึ่งและรัฐมนตรีอีกไม่เกินสามสิบคนประกอบเป็นคณะรัฐมนตรี มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน

นายกรัฐมนตรีจะต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและรัฐมนตรีอีกไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนรัฐมนตรีทั้งหมดจะต้องเป็นสมาชิกชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ให้ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการตั้งนายกรัฐมนตรี

มาตรา ๑๗๘ ก่อนเข้ารับหน้าที่ รัฐมนตรีต้องถวายสัตยปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ด้วยถ้อยคำดังต่อไปนี้

"ข้าพระพุทธเจ้า (ชื่อผู้ปฏิญาณ) ขอถวายสัตย์ปฏิญาณว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชน ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ"

มาตรา ๑๗๙ รัฐมนตรีจะเป็นข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำนอกจากข้าราชการการเมืองมิได้

มาตรา ๑๘๐ รัฐมนตรีจะดำรงตำแหน่งหรือกระทำการใด ๆ ที่ห้ามไว้มิให้สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรดำรงหรือกระทำตามที่บัญญัติในมาตรา ๑๐๓ มิได้ เว้นแต่ตำแหน่งที่ต้องดำรงตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย และจะเป็นผู้จัดการ กรรมการที่ปรึกษา ตัวแทนหรือลูกจ้างของบุคคลห้างหุ้นส่วน บริษัทหรือองค์การการใด ๆ ซึ่งดำเนินธุรกิจเพื่อค้ากำไรก็มิได้ด้วย

มาตรา ๑๘๑ รัฐมนตรีต้องแสดงสินทรัพย์และหนี้สินของตนต่อประธานรัฐสภาตามรายการ วิธีการ และกำหนดเวลาที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๑๘๒ รัฐมนตรีย่อมมีสิทธิเข้าประชุม และแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมสภาซึ่งตนมิได้เป็นสมาชิก แต่ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน

เอกสิทธิ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๓๕ ให้นำมาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๘๓ ในการดำเนินนโยบายบริหารราชการแผ่นดิน คณะรัฐมนตรีต้องได้รับความไว้ วางใจของสภาผู้แทนราษฎร

รัฐมนตรีต้องรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎรในหน้าที่ของตน และต้องรับผิดชอบร่วมกันต่อสภาผู้แทนราษฎรในนโยบายทั่วไปของคณะรัฐมนตรี

มาตรา ๑๘๔ คณะรัฐมนตรีที่จะเข้าบริหารราชการแผ่นดิน ต้องแถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎร เพื่อขอความไว้วางใจ มติให้ความไว้วางใจต้องมีคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกที่มาประชุม

มาตรา ๑๘๕ ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดินที่คณะรัฐมนตรีเห็นสมควรจะฟังความคิดเห็นของสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นายกรัฐมนตรีจะแจ้งไปยังประธานรัฐสภา ขอให้มีการเปิดอภิปรายทั่วไปในที่ประชุมรัฐสภาก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้รัฐสภาจะลงมติในปัญหาที่อภิปรายมิได้

มาตรา ๑๘๖ ในระหว่างการบริหารราชการแผ่นดินภายหลังที่ได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ถ้ามีพฤติการณ์ที่คณะรัฐมนตรีเห็นสมควรจะขอให้สภาผู้แทนราษฎรยืนยันความไว้วางใจอีกก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๘๔ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๘๗ รัฐมนตรีทั้งคณะพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

(๑) สภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่ไว้วางใจ ตามมาตรา ๑๕๙

(๒) ไม่ได้รับความไว้วางใจตามมาตรา ๑๘๖

(๓) สภาผู้แทนราษฎร สิ้นอายุหรือมีการยุบสภาผู้แทนราษฎร

(๔) คณะรัฐมนตรีลาออก

(๕) ความเป็นรัฐมนตรีของนายกรัฐมนตรีสิ้นสุดลงตามมาตรา ๑๘๘

คณะรัฐมนตรีที่พ้นจากตำแหน่ง ต้องอยู่ในตำแหน่งเพื่อดำเนินงานไปจนกว่าจะตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่

มาตรา ๑๘๘ ความเป็นรัฐมนตรีสิ้นสุดลงเฉพาะตัว

(๑) ตาย

(๒) ลาออก

(๓) ขาดคุณสมบัติสำหรับผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามมาตรา ๑๑๗ (๑) หรือ (๒) ในกรณีที่รัฐมนตรีมิได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือ (๑) (๒) หรือ (๓) ในกรณีที่รัฐมนตรีเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือมีลักษณะต้องห้ามตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๘ (๑) (๒) (๓) หรือ (๖)

(๔) ต้องคำพิพากษาให้จำคุก

(๕) สภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่ไว้วางใจตามมาตรา ๑๕๙

(๖) กระทำการอันต้องห้ามตามมาตรา ๑๘๐

(๗) มีพระบรมราชโองการตามมาตรา ๑๘๙

ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๐๕ และมาตรา ๑๐๖ มาใช้

บังคับแก่การสิ้นสุดของความเป็นรัฐมนตรีตาม (๒) (๓) (๔) หรือ (๖)

มาตรา ๑๘๙ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการให้รัฐมนตรีพ้นจากความเป็นรัฐตรี ตามที่นายกรัฐมนตรีถวายคำแนะนำ

มาตรา ๑๙๐ ในกรณีฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วนในอันจะรักษาความปลอดภัยของประเทศ หรือความปลอดภัยสาธารณะ หรือความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือป้องปัดภัยพิบัติสาธารณะ พระมหากษัตริย์จะทรงตราพระราชกำหนดให้ใช้บังคับดังเช่นพระราชบัญญัติก็ได้

ในการประชุมรัฐสภาคราวต่อไป ให้คณะรัฐมนตรีเสนอพระราชกำหนดนั้นต่อรัฐสภาเพื่อพิจารณาโดย ไม่ชักช้า ถ้าสภาผู้แทนราษฎรไม่อนุมัติหรือสภาผู้แทนราษฎรอนุมัติแต่วุฒิสภาไม่อนุมัติ และสภาผู้แทนราษฎรยืนยันการอนุมัติด้นยคะแนนเสียงไม่มากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด ให้พระราชกำหนดนั้นตกไป แต่ทั้งนี้ไม่กระทบกระทั่งกิจการที่ได้เป็นไปในระหว่างที่ใช้พระราชกำหนดนั้น

ถ้าสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภาอนุมัติพระราชกำ–

หนดนั้น หรือถ้าวุฒิสภาไม่อนุมัติ และสภาผู้แทนราษฎรยืนยันการอนุมัติด้วยคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด ให้พระราชกำหนดนั้นมีผลใช้บังคับเป็นพระราชบัญญัติต่อไป

การอนุมัติหรือไม่อนุมัติพระราชกำหนดให้นายกรัฐมนตรีประกาศในราชกิจจานุเบกษา ในกรณีไม่อนุมัติให้มีผลตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา

การพิจารณาพระราชกำหนดของวุฒิสภาและของสภาผู้แทนราษฎร ในกรณียืนยันการอนุมัติพระราชกำหนด จะต้องทำในโอกาสแรกที่มีการประชุมสภานั้น ๆ

มาตรา ๑๙๑ ในระหว่างสมัยประชุม ถ้ามีความจำเป็นต้องมีกฎหมายเกี่ยวด้วยการภาษีอากรหรือเงินตรา ซึ่งจะต้องได้รับการพิจารณาโดยด่วนและลับเพื่อรักษาประโยชน์ของแผ่นดิน พระมหากษัตริย์จะทรงตราพระราชกำหนดให้ใช้บังคับดังเช่นพระราชบัญญัติก็ได้

พระราชกำหนดที่ได้ตราขึ้นตามวรรคหนึ่ง จะต้องนำเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรภายในสองวันนับแต่วันถัดจากประกาศในราชกิจจานุเบกษาและให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๙๐ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๙๒ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ ในการตราพระราชกฤษฎีกา ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่น

มาตรา ๑๙๓ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ ในการประกาศใช้และเลิกใช้กฎอัยการศึก ตามลักษณะและวิธีการตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกเฉพาะแห่งเป็นการรีบด่วน เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารย่อมกระทำได้ตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

กฎอัยการศึกตามวรรคสอง จะมีผลใช้บังคับเกินสามสิบวันได้อีกเป็นระยะเวลาเท่าใด ต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา

ในระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุ หรือสภาผู้แทนราษฎรถูกยุบ ให้วุฒิสภาทำหน้าที่รัฐสภา ในการ ให้ความเห็นชอบตามวรรคสาม

มาตรา ๑๙๔ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงครามเมื่อได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา

มติให้ความเห็นชอบของรัฐสภาต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา

ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๙๓ วรรคสี่มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๙๕ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการทำหนังสือสัญญาสันติภาพสงบศึกและทำหนังสือสัญญาอื่นกับนานาประเทศ หรือกับองค์การระหว่างประเทศ

หนังสือสัญญาใดมีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตอธิปไตยแห่งชาติหรือจะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามสัญญา หรือสนธิสัญญาพันธมิตรทางทหารต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา

มาตรา ๑๙๖ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ

มาตรา ๑๙๗ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการถอดถอนฐานันดรศักดิ์ และเรียกคืนเครื่องราชอิสริยาภรณ์

มาตรา ๑๙๘ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งและให้ข้าราชการฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนตำแหน่งปลัดกระทรวง อธิบดี และเทียบเท่าพ้นจากตำแหน่ง

มาตรา ๑๙๙ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๗๕ การกำหนด

คุณสมบัติ การบรรจุ การแต่งตั้ง การเลื่อนตำแหน่ง การเลื่อนเงินเดือน การลงโทษ และการออกจากราชการของข้าราชการ ให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๒๐๐ ข้าราชการซึ่งมีตำแหน่ง หรือเงินเดือนประจำ นอกจากข้าราชการการเมือง จะเป็นข้าราชการการเมืองมิได้

มาตรา ๒๐๑ บทกฎหมาย พระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการใด ๆ อันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ต้องมีรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ เว้นแต่มีบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นในรัฐธรรมนูญนี้

หมวด ๘

ศาล

มาตรา ๒๐๒ การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจของศาล ซึ่งจะต้องดำเนินการตามกฎหมายและในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

มาตรา ๒๐๓ บรรดาศาลทั้งหลายจะตั้งขึ้นได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ

มาตรา ๒๐๔ การตั้งศาลขึ้นใหม่เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีใดคดีหนึ่งหรือที่มีข้อหาฐานใดฐานหนึ่งโดยเฉพาะ แทนศาลธรรมดาที่มีอยู่ตามกฎหมายสำหรับพิจารณาพิพากษาคดีนั้น จะกระทำมิได้

มาตรา ๒๐๕ การบัญญัติกฎหมายให้มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลง หรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาลหรือวิธีพิจารณา เพื่อใช้แก่คดีใดคดีหนึ่งโดยเฉพาะ จะกระทำมิได้

มาตรา ๒๐๖ ผู้พิพากษาและตุลาการมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย

มาตรา ๒๐๗ ผู้พิพากษาและตุลาการจะเป็นข้าราชการการเมืองมิได้

มาตรา ๒๐๘ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งและให้ผู้พิพากษาพ้นจากตำแหน่ง

ก่อนเข้ารับหน้าที่ครั้งแรก ผู้พิพากษาต้องถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ด้วยถ้อยคำที่คณะกรรมการตุลาการเป็นผู้กำหนด

มาตรา ๒๐๙ การแต่งตั้งและการให้ผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมพ้นจากตำแหน่งจะต้องได้รับความเห็นชอบของคณะ

กรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการก่อน แล้วจึงนำความกราบบังคมทูล

การเลื่อนตำแหน่ง การเลื่อนเงินเดือน และการลงโทษผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมจะต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ

มาตรา ๒๑๐ คณะกรรมการตุลาการประกอบด้วยประธานศาลฎีกาเป็นประธานกรรมการ ข้าราชการฝ่ายตุลาการเป็นกรรมการโดยตำแหน่งสามคนตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอีกแปดคน ซึ่งข้าราชการตุลาการเป็นผู้เลือกจากข้าราชการตุลาการสี่คน กับจากผู้รับบำเหน็จหรือบำนาญที่เคยรับราชการเป็นผู้พิพากษามาแล้ว และต้องไม่ดำรงตำแหน่งข้าราชการการเมืองไม่เป็นสมาชิกวุฒิสภาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือทนายความอีกสี่คน

ตำแหน่งของข้าราชการตุลาการผู้มีสิทธิได้รับเลือกเป็นกรรมการตุลาการผู้ทรงวุฒิ และการเลือกตั้งกรรมการตุลาการผู้ทรงคุณวุฒิ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ

มาตรา ๒๑๑ ศาลทหารมีอำนาจพิพากษาคดีตามที่กฎหมายบัญญัติ การแต่งตั้งและการให้ตุลาการศาลทหารพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๒๑๒ ศาลปกครองและศาลในสาขาแรงงาน สาขาภาษี หรือสาขาสังคม จะตั้งขึ้นได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ

การแต่งตั้งและการให้ผู้พิพากษาพ้นจากตำแหน่งอำนาจหน้าที่ของศาลตลอดจนวิธีพิจารณาของศาลตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลนั้น

มาตรา ๒๑๓ ในกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลยุติธรรมกับศาลอื่น หรือระหว่างศาลอื่นด้วยกัน ให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญเป็นผู้วินิจฉัย

หมวด ๙
การปกครองท้องถิ่น

มาตรา ๒๑๔ การจัดระเบียบการปกครองส่วนท้องถิ่นรวมทั้งนครหลวงต้องเป็นไปตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

ท้องถิ่นตามวรรคหนึ่งมีอิสระในการกำหนดนโยบายการปกครองท้องถิ่นของตน และมีอิสระในทางการภาษีอากรและการเงินแห่งท้องถิ่น ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๒๑๕ ท้องถิ่นใดมีลักษณะที่จะปกครองตนเองได้ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ย่อมมีสิทธิปกครองตนเอง

มาตรา ๒๑๖ การปกครองท้องถิ่นทุกระดับ ในทุกจังหวัดรวมทั้งนครหลวง ให้มีสภาท้องถิ่นและหัวหน้าฝ่ายบริหารท้องถิ่นหรือคณะผู้บริหารท้องถิ่นมาจากการเลือกตั้งของประชาชนในท้องถิ่นและต้องมีการเลือกตั้งตามระยะเวลาที่กำหนดในกฎหมาย

มาตรา ๒๑๗ การเลือกตั้งของสมาชิกของสภาท้องถิ่นให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนโดยตรงและลับ

การเลือกตั้งหัวหน้าฝ่ายบริหารท้องถิ่นหรือคณะผู้บริหารท้องถิ่น จะใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนโดยตรงและลับ หรือจะให้สภาท้องถิ่นเลือกตั้งจากสมาชิกของสภาท้องถิ่นก็ได้ ทั้งนี้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

หลักเกณฑ์และวิธีการเลือกตั้งตามมาตรานี้ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

หมวด ๑๐

ตุลาการรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๒๑๘ คณะตุลาการรัฐธรรมนูญประกอบด้วยตุลาการรัฐธรรมนูญมีจำนวนเก้าคน โดยรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และคณะกรรมการตุลาการตามมาตรา ๒๑๐ เป็นผู้เลือกจากผู้ทรงคุณวุฒิมีจำนวนฝ่ายละสามคน

ให้คณะกรรมการตุลาการเลือกตุลาการรัฐธรรมนูญเป็นลำดับแรก และแจ้งผลการเลือกต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี เมื่อรัฐสภาได้เลือกแล้วให้แจ้งผลการเลือกต่อคณะรัฐมนตรี เมื่อคณะรัฐมนตรีได้เลือกแล้วให้นายกรัฐมนตรีนำรายชื่อผู้ได้รับเลือกทั้งหมดกราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นตุลาการรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ให้กระทำให้แล้วเสร็จภาย ในหกสิบวันนับแต่วันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญเลือกตุลาการรัฐธรรมนูญคนหนึ่งเป็นประธาน

ในกรณีที่ประธานไม่อยู่หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

ให้ตุลาการรัฐธรรมนูญเลือกตั้งกันขึ้นเองเป็นประธานในคราวประชุมนั้น

มาตรา ๒๑๙ ตุลาการรัฐธรรมนูญจะเป็นสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำ พนักงานรัฐวิสาหกิจหรือพนักงานส่วนท้องถิ่นมิได้

มาตรา ๒๒๐ ตุลาการรัฐธรรมนูญจะได้รับเงินประจำตำแหน่ง และประโยชน์ตอบแทนอย่างอื่นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๒๒๑ บุคคลจะดำรงตำแหน่งตุลาการรัฐธรรมนูญติดต่อกันสองครั้งมิได้

มาตรา ๒๒๒ ตุลาการรัฐธรรมนูญพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

(๑) เปิดสมัยประชุมรัฐสภาครั้งแรกหลังจากการเลือกตั้งทั่วไป

(๒) ตาย

(๓) ลาออก

(๔) เป็นสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำพนักงานรัฐวิสาหกิจ หรือพนักงานส่วนท้องถิ่น

(๕) ต้องคำพิพากษาให้จำคุก

มาตรา ๒๒๓ เมื่อตำแหน่งตุลาการรัฐธรรมนูญว่างลง ให้รัฐสภา คณะรัฐมนตรีหรือคณะกรรมการตุลาการที่ได้เลือกตุลาการรัฐธรรมนูญผู้พ้นจากตำแหน่ง แล้วแต่กรณี เลือกตุลาการรัฐธรรมนูญแทนตำแหน่งที่ว่างนั้น

มาตรา ๒๒๔ เมื่อร่างพระราชบัญญัติใดได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาแล้ว ก่อนที่นายกรัฐมนตรีจะนำร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นทูนเกล้า ฯ ถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยตามมาตรา ๙๘

(๑) หากสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสองรวมกันหรือสมาชิกของแต่ละสภามีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภาเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติตามวรรคหนึ่งมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญให้เสนอความเห็นต่อประธานรัฐสภา ประธานวุฒิธานแห่งสภาหรือประธานสภาผู้แทนราษฎรแล้วแต่กรณี แล้วให้ประสภาที่ได้รับความเห็นดังกล่าวส่งความเห็นนั้นไปยังคณะตุลาการรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัยแล้วแจ้งให้นายกรัฐมนตรีทราบ

(๒) หากนายกรัฐมนตรีเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติตามวรรคหนึ่งมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ให้ส่งความเห็นเช่นว่านั้นไปยังคณะตุลาการรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัยแล้วแจ้งให้ประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภา และประธานสภาผู้แทนราษฎรทราบ

ในระหว่างที่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย ให้นายกรัฐมนตรีระงับการดำเนินการเพื่อประกาศใช้ร่างพระราชบัญญัติตามวรรคหนึ่ง จนกว่าจะมีคำวินิจฉัยของตุลาการรัฐธรรมนูญ ถ้าคณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า ร่างพระราชบัญญัตินั้นมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ให้นายกรัฐมนตรีส่งร่างพระราชบัญญัตินั้นคืนไปยังรัฐสภาต่อไป

มาตรา ๒๒๕ ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นต้องด้วยบทบัญญัติมาตรา ๖ และยังไม่มีคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัตินั้นให้ศาลรอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราวแล้วส่งความเห็นเช่นว่านั้นตามทางการเพื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย

คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ให้ใช้ได้ใน

คดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระทั่งคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว

มาตรา ๒๒๖ คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ถือเป็นเด็ดขาด และให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๒๒๗ วิธีการพิจารณาของตุลาการรัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามกฎหมาย

หมวด ๑๑
การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๒๒๘ การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญจะกระทำได้ก็แต่โดยหลักเกณฑ์และวิธีการดังต่อไปนี้

(๑) ญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมต้องมาจากคณะรัฐมนตรีหรือจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภาผู้แทนราษฎร

(๒) ญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมต้องเสนอเป็นร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมและให้รัฐสภาพิจารณาเป็นสามวาระ

(๓) การออกเสียงลงคะแนนในวาระที่หนึ่งขั้นรับหลักการให้ใช้วิธีเรียกชื่อ และต้องมีคะแนนเสียงเห็นชอบด้วยใน

การแก้ไขเพิ่มเติมนั้นไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา

(๔) การออกเสียงลงคะแนนในวาระที่สองขั้นพิจารณาเรียงลำดับมาตราให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ

(๕) เมื่อการพิจารณาวาระที่สองเสร็จสิ้นแล้วให้รอไว้สิบห้าวัน เมื่อพ้นกำหนดนี้แล้ว ให้รัฐสภาพิจารณาในวาระที่สามต่อไป

(๖) การออกเสียงลงคะแนนในวาระที่สามขั้นสุดท้ายให้ใช้วิธีเรียกชื่อ และต้องมีคะแนนเสียงเห็นชอบด้วยในการที่จะให้ออกใช้เป็นรัฐธรรมนูญไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา

(๗) เมื่อการลงมติได้เป็นไปตามที่กล่าวแล้ว ให้นำร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย และให้นำบทบัญญัติมาตรา ๙๘ และมาตรา ๙๙ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๒๒๙ ถ้าพระมหากษัตริย์ทรงพระราชดำริเห็นว่าร่างรัฐธรรมนูญที่นำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายตามมาตรา ๒๒๘ กระทบถึงประโยชน์ได้เสียสำคัญของประเทศหรือประชาชนและทรงพระราชดำริเห็นสมควรให้ประชาชนได้วินิจฉัย พระ

มหากษัตริย์ย่อมทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะให้ประชาชนทั่วประเทศออกเสียงเป็นประชามติว่าเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบด้วยร่างรัฐธรรมนูญนั้น

ในการให้ประชาชนออกเสียงลงเป็นประชามติ จะได้มีประกาศพระบรมราชโองการภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่นำร่างรัฐธรรมนูญขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย และให้ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

เมื่อมีประกาศพระบรนราชโองการตามวรรคสอง ให้ตราพระราชกฤษฎีกากำหนดวันให้ประชาชนออกเสียงเป็นประชามติภายในเก้าสิบวันนับแต่วันประกาศพระบรมราชโองการ และวันออกเสียงประชามติต้องเป็นวันเดียวกันทั่วราชอาณาจักร

ในเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจตามมาตรานี้ มิให้นำบทบัญญัติมาตรา ๒๘๘ (๗) มาใช้บังคับ

มาตรา ๒๓๐ บุคคลผู้มีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรย่อมมีสิทธิออกเสียงประชามติ

หลักเกณฑ์และและวิธีการออกเสียงประชามติ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

มาตรา ๒๓๑ ในการให้ประชาชนออกเสียงตามมาตรา ๒๒๙ ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ ถ้ามีประชามติเห็นชอบด้วยร่างรัฐธรรมนูญ พระมหากษัตริย์จะได้ทรงลงพระปรมาภิไธยภายในสามสิบวัน นับแต่วันประกาศผลประชามติ และเมื่อได้ประกาศรัฐธรรมนูญนั้นในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้ ถ้ามีประชามติไม่เห็นชอบด้วยร่างรัฐธรรมนูญให้ร่างรัฐธรรมนูญนั้นตกไป

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๒๓๒ ในวาระเริ่มแรก พระมหากษัตริย์จะได้ทรงแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ในวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามมาตรา ๒๗๓

มาตรา ๒๓๓ ให้ดำเนินการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ให้เสร็จสิ้นภายในหนึ่งร้อยยี่สิบวัน นับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๒๓๔ นับตั้งแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้จนถึงวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามมาตรา ๒๓๓ ให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕ ทำหน้าที่รัฐสภาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรม

นูญนี้ และมิให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๐๒ และมาตรา ๑๐๓ มาใช้บังคับการดำรงตำแหน่งของสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติตามมาตรานี้

มาตรา ๒๓๕ ให้คณะรัฐมนตรีที่บริหารราชการแผ่นดินอยู่ในวันใช้รัฐธรรมนูญนี้ หรือคณะรัฐมนตรีหากจะมีขึ้นก่อนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามมาตรา ๒๓๓ เป็นคณะรัฐมนตรีบริหารราชการแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญนี้ และมิให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๗๙ และมาตรา ๑๘๐ มาใช้บังคับแก่การดำรงตำแหน่งของรัฐมนตรีตามมาตรานี้

เมื่อได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ให้คณะรัฐมนตรีตามวรรคหนึ่งพ้นจากตำแหน่ง แต่ต้องอยู่ในตำแหน่งเพื่อดำเนินงานไปจนกว่าจะตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่

มาตรา ๒๓๖ ในระหว่างที่ยังมิได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมาย หรือบัญญัติกฎหมายขึ้นใหม่ เพื่อให้ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ซึ่งต้องไม่เกินสองปีนับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้ มิให้นำบทบัญญัติมาตรา ๒๘ วรรคสองมาใช้บังคับ

มาตรา ๒๓๗ ในระหว่างที่ยังมิได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม

บทบัญญัติแห่งกฎหมายหรือบัญญัติกฎหมายขึ้นใหม่ เพื่อให้การปกครองท้องถิ่นเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๑๔ มาตรา ๒๑๖ และมาตรา ๒๑๗ ซึ่งต้องไม่เกินสองปีนับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญ มิให้นำบทบัญญัติสามมาตราดังกล่าวมาใช้บังคับ

มาตรา ๒๓๘ บรรดาคำสั่งซึ่งนายกรัฐมนตรีได้สั่งการโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา ๑๙ แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕ ที่ยังใช้บังคับอยู่ในวันใช้รัฐธรรมนูญนี้ ให้คงมีผลใช้บังคับต่อไป การยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงคำสั่งดังกล่าวให้ตราเป็นพระราชบัญญัติ

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช
ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

พิมพ์ที่ประจักษ์การพิมพ์ ๑๐๐ ถนนวิสุทธิกษัตริย์ กรุงเทพฯ ๒
นายประจักษ์ ศิริบัณฑิตย์กุล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๘
โทร. ๘๒๐๒๙๐